

An aerial photograph of a tropical village nestled within a vast, dense forest. A dirt road winds through the trees, connecting several small buildings with corrugated metal roofs. A prominent red-roofed structure stands out among the greenery. The forest extends to the horizon, with a small stream visible in the lower-left corner.

Opties voor een brede
Nederlandse inzet voor
bossen wereldwijd

Opties voor een brede Nederlandse inzet voor bossen wereldwijd

Een inventarisatie van trends, uitdagingen en prioriteiten in bos-gerelateerde thema's en wat momenteel door Nederland hierop wordt gedaan om doelen op het gebied van bossen internationaal te realiseren.

Jinke van Dam

Wageningen, 2020

Tropenbos Internationaal heeft deze studie verricht in de periode september 2019 – januari 2020 op verzoek en met financiering van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

De inhoud van dit rapport is de volledige verantwoordelijkheid van de auteurs en kan niet gezien als de visie of mening van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit of andere organisaties die aan de totstandkoming van dit rapport hebben meegewerkt.

Uitgave: Tropenbos International

Copyright: © Tropenbos International
Teksten mogen worden geciteerd met bronvermelding.

Bronvermelding: van Dam, J. 2020. Opties voor een brede Nederlandse inzet voor bossen wereldwijd. Een inventarisatie van trends, uitdagingen en prioriteiten in bos-gerelateerde thema's en wat momenteel door Nederland hierop wordt gedaan om doelen op het gebied van bossen internationaal te realiseren. Tropenbos International: Wageningen, Nederland.

Lay-out en ontwerp: Juanita Franco (Tropenbos International)

Foto's: Luchtfoto van Balai Pinang dorp, West Kalimantan, Indonesia - Irpan Lamago (omslag); Kualan rivier in Balai Berkuak, West Kalimantan, Indonesia (pagina 7); Houten stappels in Guyana - Charlotte Benneker (pagina 11); Lucht foto van agroforestry velden in Bolivia - © Alexandre Laprise / Adobe Stock (pagina 45); Boomkwekerij in Ghana - Chrisantus Nifaasoyir (pagina 136); Luchtfoto van Lamang Satong dorp, West Kalimantan, Indonesia - Irpan Lamago (pagina 141); Bossen in Balai, Berkuak, West Kalimantan, Indonesia - Irpan Lamago (pagina 152).

Tropenbos International
P.O. Box. 232
6700 AE Wageningen
Nederland
www.tropenbos.org

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
1. Introductie	7
1.1 Aanleiding en achtergrond	7
1.2 Doel	8
1.3 Aanpak	8
1.4 Leeswijzer	9
2. Algemene aanbevelingen & overzicht van bestaande initiatieven	11
2.1 Inleiding	12
2.2 Belangrijkste overkoepelende bevindingen volgend uit de verkenning	14
2.3 Suggesties en aanbevelingen per thema	19
2.4 Belangrijkste observaties van analyse Regeringstandpunt Tropisch Regenwoud	41
2.5 Belangrijkste observaties beleid koplopers in andere EU-landen & EU Actieplan	41
2.6 Belangrijkste observaties visies en standpunten Ngo's en denktanks	44
3. Gedetailleerde beschrijvingen per thema	45
3.1 Bevorderen van duurzaam bosbeheer voor het leveren van duurzame producten en diensten	46
3.2 Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen	66
3.3 Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)	82
3.4 Voedselzekerheid - Bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw	90
3.5 Bevorderen van duurzame financiering	102
3.6 Bevorderen van goed bestuur	117
3.7 Bosherstel (klimaat)	127
4. Analyse regeringstandpunt Tropisch Regenwoud	136
4.1 Introductie	136
4.2 Belangrijkste elementen & kenmerken	137
4.3 Conclusies en aanbevelingen	139
5. Beleid koplopers in andere EU landen	141
5.1 Introductie	141
5.2 Belangrijkste observaties	142
5.3 De Franse Nationale Strategie om ontbossing tegen te gaan	144
5.4 Finland: nationale Bossenstrategie tot 2025	145
5.5 Oostenrijk: Nationale Bossenstrategie 2020+	147
5.6 Duitsland: Nationale Bossenstrategie 2020	148
5.7 EU Mededeling 'Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests'	149

6.	Visies en standpunten Ngo's en 'thinktanks'	152
6.1	Algemene aanbevelingen, visies en statements	154
6.2	Klimaat: o.a. circulaire economie, mitigatie maatregelen, bioenergie	155
6.3	Biodiversiteit	156
6.4	Legaliteit van hout	156
6.5	Duurzaam bosbeheer en bevorderen duurzame ketens	157
6.6	Bosherstel	158
6.7	Landbouw en landbouwketens	159
6.8	Financiën	160
6.9	Handelsovereenkomsten	161
 Annex 1: Doelstellingen en maatregelen van de Franse Nationale Strategie om ontbossing tegen te gaan 2018-2030		163
Annex 2: Actiegebieden en strategische doelen van de Oostenrijkse Bossenstrategie 2020+		167
Annex 3: Prioriteiten en kernacties EU Mededeling 'Stepping up EU Action to protect and restore the world's forests'		170
Bibliography		174

Inhoudsopgave boxen

Box 1	Mogelijke discussiepunten en tegenstrijdige belangen	15
Box 2	SWOT-analyse 'Bevorderen van duurzaam bosbeheer voor het leveren van duurzame producten en diensten'	23
Box 3	SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen'	27
Box 4	SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)'	29
Box 5	SWOT-analyse 'Voedselzekerheid – bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw'	32
Box 6	SWOT-analyse 'Bevorderen duurzame financiering'	36
Box 7	SWOT-analyse 'Bevorderen van goed bestuur'	38
Box 8	SWOT-analyse 'Bosherstel'	40
Box 9	Trends in technologische ontwikkelingen	47
Box 10	IPBES noemt twee belangrijke voorwaarden waaronder plantages de potentie hebben om lokaal de druk op natuurlijke bossen te verminderen:	47
Box 11	Belang van betrouwbare data over de productie van geverifieerd duurzaam tropisch hout	51
Box 12	Beknopt overzicht van relevante bevindingen en standpunten Ngo's	55
Box 13	Doelen vanuit het UNSPF tot 2030 (UN, 2017)	58
Box 14	SWOT-analyse 'Bevorderen van duurzaam bosbeheer voor het leveren van duurzame producten en diensten'	65
Box 15	Beknopt overzicht van relevante bevindingen en standpunten Ngo's	73
Box 16	Nederlands standpunt m.b.t. de EU Mededeling van Oktober 2019	74
Box 17	De rol van certificering bij het verduurzamen van agro-ketens	76
Box 18	SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen'	81
Box 19	Visie "Nederland circulair in 2050"	84
Box 20	SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)'	90
Box 21	De bijdrage van kleinschalige landbouw voor de voedselvoorziening wereldwijd	91
Box 22	Noodzaak voor de link tussen intensifiëren van landbouw en natuurlijke ecosysteembescherming (WRI, 2018)	93
Box 23	Uitgelichte behaalde resultaten in 2018 middels door Nederland gesteunde projecten	95
Box 24	SWOT-analyse 'Voedselzekerheid – bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw'	102
Box 25	Green Finance versus Greening Finance	104
Box 26	FFAST-AAA initiatief (Forest Farms and Agriculture; sustainable together. An Alliance for Action)"	106
Box 27	Reactie van de Nederlandse overheid op de voorgestelde inzet van de Commissie	110
Box 28	SWOT-analyse 'Voedselzekerheid – bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw'	117
Box 29	Doel 5 Global Forest Goals op goed bestuur	119
Box 30	Landschapsbenadering als een vorm van inclusief bestuur op landschapsniveau	120
Box 31	Standpunten van het MVO-platform over MVO en de rol van de overheid	122
Box 32	SWOT-analyse 'Bevorderen van goed bestuur'	126
Box 33	SWOT-analyse 'Bosherstel'	135
Box 34	Doelen en subdoelen Finse strategie	145
Box 35	Project J op 'Internationaal bosbeleid en beïnvloeding van EU-beleid'	146
Box 36	De zeven actiegebieden van de Oostenrijkse Bossenstrategie	147
Box 37	Selectie persberichten FERN rondom klimaat en bioenergie	155

Voorwoord

Dit rapport is het resultaat van een verkennend vooronderzoek ten behoeve van de internationale component van de Bossenstrategie (Kamerstuk 33576, nr. 163). Tropenbos Internationaal heeft deze studie verricht in de periode september 2019 – januari 2020 in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Dit verkennende vooronderzoek omvat een inventarisatie van mogelijkheden voor een brede Nederlandse internationale inzet voor bossen en geeft daarbij een overzicht van, uitdagingen, trends en initiatieven binnen en buiten de bossensector waar Nederland internationaal een rol speelt. Het Ministerie gebruikt deze verkenning als achtergronddocument voor onderbouwing van en verdere gedachtenvorming over denkbare, mogelijke en wenselijke prioriteiten voor de internationale component van een Bossenstrategie.

De opstellers benadrukken dat dit document een inventarisatie is van initiatieven op een breed aantal thema's die aan bossen gerelateerd zijn. De opstellers pretenderen niet dat het document compleet is voor wat betreft inhoud. Echter, gegeven de veelheid aan informatie en data in dit rapport is, in overleg met het ministerie geconcludeerd dat een bredere verspreiding waardevol is, zodat maatschappelijke partijen de gelegenheid hebben om de bijeengebrachte informatie te gebruiken ten behoeve van de ontwikkeling van hun eigen inzichten, doelen en activiteiten met betrekking tot bossen internationaal.

De inhoud, suggesties en aanbevelingen in dit document kunnen op geen enkele wijze worden opgevat als inzichten en beleid van de Nederlandse overheid. Aan het rapport kunnen geen rechten worden ontleend.

Dankbetuiging

Dank gaat uit naar de collega's van het Ministerie van LNV, en speciaal Rob Busink en Pauline Buffing, voor hun actieve betrokkenheid en inbreng in de totstandkoming van dit document. Tevens grote dank aan de Tropenbos staf voor hun inzet in de compilatie en analyse van de bijeengebrachte informatie, en in het bijzonder Jinke van Dam voor haar vele werk als coördinator en hoofdauteur van dit document.

1.

Introductie

1.1 Aanleiding en achtergrond

In het voorjaar van 2019 is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ontwikkeling van een Bossenstrategie aangekondigd (Kamerstuk 33576, nr. 163). De Bossenstrategie heeft zowel een Nederlandse als een internationale component. Deze Bossenstrategie is toegezegd om meer samenhang te ontwikkelen ten aanzien van het bossen-, natuur- en klimaatbeleid. Algemene aandachtspunten zijn afwegingen rondom de omvorming van bos naar andere natuur, de afweging tussen de verschillende functies van het bos (zoals biodiversiteit, koolstofvastlegging of houtproductie) en gewenste bosuitbreiding in relatie tot andere ruimtelijke functies (zoals landbouw, verstedelijking, landschap).

De Kamerbrief uit 2019 benoemt bossen in het kader van klimaatbeleid (behoud van CO₂-voorraden door het tegengaan van ontbossing, het vastleggen van CO₂ door de aanleg van nieuwe bossen en het verhogen van de weerstand van bossen tegen klimaatverandering) en het belang van bossen in het kader van internationale biodiversiteit.

Daarbij geeft de Kamerbrief aan dat het “wereldwijd beschermen van bossen en het verminderen van de druk op het resterende bosareaal van belang is, bijvoorbeeld door een efficiëntere landbouw. Een ander belangrijk element is het wereldwijd bevorderen van duurzaam bosbeheer, bijvoorbeeld door inzet van groene financieringsinstrumenten (publiek en privaat). Ook is het verkleinen van de Nederlandse ecologische voetdruk in de wereld van belang, zoals door inzet op het gebied van import en gebruik van hout en agrarische grondstoffen zoals palmolie, cacao en soja”. Ten slotte komt in de Bossenstrategie ook het bevorderen van de duurzame houtketen aan de orde, zowel bij import als bij binnenlands geproduceerd hout.

1.2 Doel

Mede naar aanleiding van deze Kamerbrief is Tropenbos International gevraagd een inventarisatie uit te voeren. Deze inventarisatie dient als startdocument, en als input voor de verdere gedachtevorming over de internationale component van de Bossenstrategie.

Meer specifiek is Tropenbos International in dit kader gevraagd om het volgende in kaart te brengen:

- Een overzicht aan de hand van een aantal opgestelde thema’s die gerelateerd zijn aan bossen met een beschrijving van de trends en prioriteiten, en wat momenteel door Nederland wordt gedaan om doelen op het gebied van bossen internationaal te realiseren, en – hierop volgend – een aantal afsluitende aanbevelingen en discussiepunten per thema.
- Mede op basis hiervan een vergelijking trekken met die activiteiten die in het kader van het Regeringstandpunt Tropisch Regenwoud zijn ondernomen en daarbij een analyse maken, waarin de huidige situatie verschilt (of niet) ten opzichte deze eerdere Strategie;
- Een verkenning te maken van hoe een aantal andere EU-landen een Bossenstrategie hebben geformuleerd om bossendoelen te realiseren (Frankrijk, Oostenrijk, e.a.)
- Een verkenning van de visies, standpunten en beleidsaanbevelingen van een aantal Ngo’s en denktanks.

1.3 Aanpak

De inventarisatie is uitgevoerd in de periode van Augustus tot Oktober 2019 en gebaseerd op informatie van gepubliceerde literatuur en websites. De analyse en aanbevelingen zijn daarnaast mede gebaseerd op de aanwezige kennis, aanwezig bij experts van Tropenbos International.

In overleg met het Ministerie zijn de volgende thema’s beschreven:

- Bevorderen van duurzaam bos voor het leveren van duurzame producten en diensten
- Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen
- Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)
- Voedselzekerheid - Bevorderen van een efficiënte, klimaat slimme landbouw
- Bevorderen van duurzame financiering
- Bevorderen van goed bestuur
- Bosherstel (klimaat)

De beschrijvingen per thema hebben niet de ambitie om een 100% compleet beeld te geven. Zij beperken zich tot de meest relevante initiatieven, waarin Nederland een rol speelt.

Elk thema biedt een beschrijving van de belangrijkste trends en prioriteiten. Vervolgens wordt ingegaan op wat Nederland doet op een thema. De activiteiten van wat Nederland al doet zijn gecategoriseerd aan de hand van een vaste indeling, zie Tabel 1.

Tabel 1: Categorisering van initiatieven binnen Nederland en op Europees en mondiaal niveau, waarin Nederland een rol speelt

Hoofdcategorie	Onderdelen die binnen de categorie vallen
I. Initiatieven binnen Nederland	Beleidsinitiatieven Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat) Het bedrijfsleven en sectororganisaties Kennis en expertise Maatschappelijke organisaties (Financiële sector)
II. Europese initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)	Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat) Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband Kennis en expertise vanuit Europees verband Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties in Europees verband
III. Internationale mondiale initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)	Multi- en bilateraal beleid (met een rol voor Nederland) Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder) Internationale private sector initiatieven (met een rol voor Nederland) Kennis en expertise (met een rol voor Nederland) Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties (met een rol voor Nederland) (Financiële sector)

Elk thema sluit af met de belangrijkste bevindingen, suggesties en aanbevelingen, alsmede een SWOT-tabel. In deze tabel wordt samengevat ingegaan op de sterktes en zwaktes voor duurzaam beheer van bossen voor het betreffende thema (vanuit Nederlands perspectief), als ook de bedreigingen en kansen. De kansen zijn vertaald naar aanbevelingen voor Nederland.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit twee onderdelen: (i) een samenvatting van de bevindingen in hoofdstuk 2, gevolgd door (ii) de meer gedetailleerde achtergrondinformatie in hoofdstukken 3 tot 6. Tevens zijn drie annexen opgenomen.

1.4.1 Hoofdstuk 2: samenvattend hoofdstuk

Dit hoofdstuk presenteert de belangrijkste overkoepelende aanbevelingen, als ook een samenvatting van de bevindingen van de onderliggende hoofdstukken, namelijk:

- Overkoepelende bevindingen
- De belangrijkste aanbevelingen en discussiepunten die zijn gevonden per thema, afsluitend met een SWOT-analyse ([zie ook hoofdstuk 3](#));
- Belangrijkste bevindingen van de analyse op het Regeringstandpunt Tropisch Regenwoud ([zie ook hoofdstuk 4](#));
- Belangrijkste bevindingen naar aanleiding van de analyse van een aantal Bossenstrategieën die door verschillende landen zijn opgesteld als ook het EU Actieplan tegen ontbossing ([zie ook hoofdstuk 5](#));
- Belangrijkste bevindingen van de posities en beleidsaanbevelingen van een beperkte (!) selectie van Ngo's en denktanks ([hoofdstuk 6](#)).

1.4.2 Gedetailleerde achtergrondinformatie (hoofdstukken 3 tot en met 6).

Hoofdstuk 3 beschrijft wat Nederland op verschillende thema's doet, wat de trends en prioriteiten binnen deze thema's zijn en geeft hierop de belangrijkste bevindingen, aanbevelingen en discussiepunten. Elke beschrijving eindigt met een SWOT-analyse.

Hoofdstuk 4 geeft een analyse van het Regeringstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR), beschrijft waarin de huidige situatie verschilt (of niet) ten opzichte van de eerdere Strategie, en eindigt met een aantal conclusies en aanbevelingen.

Hoofdstuk 5 geeft een overzicht van Bossenstrategieën die door verschillende landen zijn opgesteld (Frankrijk, Oostenrijk, e.a.) om bossendoelen te realiseren (zoals het tegengaan van ontbossing). Ook geeft dit hoofdstuk een samenvatting van het EU Actieplan om ontbossing tegen te gaan.

Hoofdstuk 6 geeft een samenvatting van posities en beleidsaanbevelingen van een beperkt aantal Ngo's en denktanks op de verschillende thema's die in hoofdstuk 3 worden besproken.

2.

Algemene aanbevelingen & overzicht van bestaande initiatieven

Hoofdstuk 2 is een samenvattend hoofdstuk en start, na een inleiding (2.1), met een aantal overkoepelende aanbevelingen (2.2), gevolgd door de belangrijkste bevindingen, aanbevelingen en discussiepunten die zijn gevonden voor een zevental thema's (2.3), zoals voor bosherstel, goed bestuur of voor het bevorderen van duurzame financiering.

Sectie 2.4 gaat vervolgens in op de belangrijkste bevindingen naar aanleiding van de analyse van een aantal Bosstrategieën die door verschillende landen zijn opgesteld als ook het EU Actieplan tegen ontbossing, gevolgd door de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen van een beperkte (!) selectie van Ngo's en denktanks (2.5).

2.1 Inleiding

Bossen leveren essentiële ecosystemediensten: zij vormen door vastlegging en opslag van CO₂ een belangrijke buffer in de broeikasgashuishouding en klimaatregulering van de aarde, zij zorgen lokaal voor verkoeling, zij vervullen een belangrijke rol in de nutriënten- en waterkringloop en de regionale hydrologie, zij vormen een habitat voor het gros van de biodiversiteit op land, zij dragen bij aan verbetering van de bodemkwaliteit en zij beschermen tegen erosie. Ook leveren bossen producten zoals voedsel, medicijnen en bouwmaterialen (BUZA/LNV, 2020).

In 2010 bestond ongeveer 31% van het totale wereldwijde landoppervlak uit bos. Wereldwijd bestaat het grootste deel van de bossen (93% in 2015) uit natuurlijk bos.

Ongeveer 26% van het natuurlijk bos bestaat uit primair bos. Primaire bossen zijn uniek en onvervangbaar maar verdwijnen door ontbossing of worden ernstig aangetast door niet duurzaam gebruik. Bebossing en herstel van aangetaste bosgebieden kunnen helpen de druk op natuurlijke bossen te verminderen en mede bijdragen in de strijd tegen klimaatverandering. Nieuw aangeplante bossen kunnen echter geen primaire bossen vervangen, die een hoge koolstofvoorraad hebben of unieke ecologische kenmerken (EC, 2019).

Er is tussen 1990 en 2016 wereldwijd ongeveer 1,3 miljoen vierkante kilometer bos verloren gegaan. Geografisch gezien vond er wereldwijd vooral in de tropische gebieden een – soms sterke- afname in bosareaal plaats tussen 2000 en 2015; In dezelfde periode nam het bosareaal toe in landen met gematigde klimaatzones (FAO, 2016).

Tropische bossen, met name de regenwouden zijn essentieel om te beschermen: zij kennen een zeer grote biodiversiteit, ook omdat zij grote 'wetlands' omvatten, en per hectare is in deze bossen het meeste CO₂ opgeslagen. Wereldwijd zijn er drie grote tropische bosgebieden - Amazone, Congobekken en Zuidoost-Azië. Ze worden bedreigd door grootschalige ontbossing en bosdegradatie. Global Forest Watch geeft aan dat in de tropen 12 miljoen hectare bos is verloren in 2018. Een zorg hierbij is ook het verdwijnen van 3,6 miljoen hectare primair regenwoud, een gebied zo groot als België (Weisse M., 2019). Aangrenzende ecosystemen aan het tropisch regenwoud en droger bos, zoals de Cerrado en de Gran Chaco in Zuid-Amerika en de Miombo in Afrika, worden eveneens bedreigd. Ook deze gebieden vertegenwoordigen een hoge ecologische waarde, zijn van groot belang voor de lokale bevolking en dragen bij aan klimaatadaptatie en -mitigatie (BUZA/LNV, 2020).

Ontbossing en bosdegradatie veroorzaakt een scala aan negatieve gevolgen waaronder het versnellen van klimaatverandering en biodiversiteitsverlies. Daarbij zorgt ontbossing en bosdegradatie voor een verlies aan natuurlijke hulpbronnen waardoor de bron van levensonderhoud en een stabiele leefomgeving voor miljoenen mensen wegvalt. Dit is nog afgezien van de milieudiensten die door het verlies aan gezond bosareaal in het gedrang zoals waterretentie in de bodem en erosiecontrole, alsmede de functie van koolstof- en water- uitwisseling met de atmosfeer.

Ontbossing, landbouw en andere vormen van (veranderend) landgebruik zijn de bron van bijna een kwart van de mondiale, door de mens veroorzaakte CO₂- uitstoot en zijn hierdoor een belangrijke oorzaak van klimaatverandering (BUZA/LNV, 2020). In 2017 ging 15,8 miljoen hectare tropisch bos verloren (het op een na grootste jaarlijkse verlies aan tropisch bos).¹ Ter illustratie, bosdegradatie (nog los van ontbossing) geeft meer emissies dan de luchtvaart.²

Omgekeerd absorberen bossen en andere ecosystemen momenteel bijna 30% van onze mondiale CO₂-uitstoot. Behoud van bossen en andere natuurlijke vegetatie, herstel van gedegradeerd bos en herbebossing vormen daarom cruciale factoren in de strijd tegen klimaatverandering (BUZA/LNV, 2020). Landgebruik en de bossen-sector kunnen daarom potentieel ook een belangrijke oplossing vormen voor het klimaatprobleem, mits er stevig en effectief op wordt ingezet.

1 <https://blog.globalforestwatch.org/data-and-research/2017-was-the-second-worst-year-on-record-for-tropical-tree-cover-loss>

2 <https://www.winrock.org/forest-degradation-major-source-of-greenhouse-gas-emissions-overlooked/>

De oorzaken van ontbossing en bosdegradatie zijn divers, complex en plaats afhankelijk. In de tropen, waar zich de drie grootste regenwoudgebieden bevinden, zijn landbouw en veeteelt de oorzaak van circa 80% van de ontbossing (BUZA/LNV, 2020). Ook stedelijke uitbreiding, infrastructuurontwikkeling en mijnbouw veroorzaken ontbossing. Andere oorzaken van ontbossing zijn de afwezigheid van degelijk beleid (zoals geïntegreerde ruimtelijke ordening of landrechten), zwak bestuur, gebrek aan handhaving, illegale activiteiten, of gebrek aan investeringen in duurzaam bosbeheer.

Bosdegradatie is moeilijker te kwantificeren en de onderliggende oorzaken ervan zijn zeer divers, waaronder een niet-duurzame exploitatie van bos voor b.v. hout voor energie of natuurlijke gebeurtenissen zoals branden (EC, 2019).

2.1.1 Inzet vanuit Nederland

Duurzaam bosbeheer, met een geïntegreerde aanpak met gelijkwaardige aandacht voor ecologische, economische en sociale aspecten, is het uitgangspunt van het Nederlandse nationale en internationale beleid. Daarbij moet oog zijn voor het systeem als geheel, de circulariteit ervan en de nauwe samenhang tussen voeding, landbouw en ecologische duurzaamheid (LNV, 2019).

Daarom is de inzet om ontbossing en voorkoming van bosdegradatie tegen te gaan vanuit het Nederlandse beleid de laatste jaren gericht geweest op de volgende pijlers (LNV, 2019):

- Een productievere en efficiëntere duurzame circulaire landbouw (minder druk op bos);
- Bosaanleg (minder druk op bos en herstel van gedegradeerde gebieden);
- Verduurzaming van handelsketens (palmolie, soja, cacao en koffie bijvoorbeeld);
- Verduurzaming van de houtketen (stimuleren legale en duurzame houtoogst en het versterken van bosbeheer onder andere via EU Actieplan voor FLEGT);
- Een adequate en duurzame financiering van het bosbeheer, zodat de economische waarde van het bos instandhouding ervan stimuleert.
- Zoeken naar alternatieve eiwitbronnen om de ruimtelijke druk op bossen te verminderen.

Mede gelet op bovenstaande ambities heeft Nederland in 2019 een Bossenstrategie aangekondigd die zowel het nationale als het internationale domein bestrijkt (LNV, 2019).

De Kamerbrief “Internationale inzet bosbehoud en bosherstel” van 9 maart 2020 bouwt hierop voort en onderstreept de Nederlandse ambitie voor een coherente en integrale aanpak van het complexe probleem van ontbossing en bosdegradatie. Voor het internationale deel van de Bossenstrategie zal het beleid zich de komende jaren gaan richten op de volgende 3 hoofddoelen (BUZA/LNV, 2020):

1. Stoppen mondiale ontbossing en bosdegradatie uiterlijk in 2030

Ontbossing moet stoppen om te voorkomen dat de negatieve gevolgen die we al ervaren sterk verergeren.

2. Uitbreiding wereldbosareaal met 3% in 2030

Er is dringend behoefte aan de aanleg van nieuw bos: voor vastlegging van CO₂, om in toekomstige behoeften aan (brand-)hout te kunnen voorzien, voor duurzaam landgebruik en duurzame voedselvoorziening, voor herstel van gedegradeerde bodems en om de druk op bestaande bossen te verlichten.

3. Mobilisatie van de EU

De EU kent veel beleid dat van invloed is op bossen binnen en buiten de EU. Gezamenlijk EU-optreden bij het tegengaan van ontbossing en bosdegradatie buiten de EU is van groot belang. Nederland zal in EU-verband aansturen op ambitieuze uitwerking en proactieve uitvoering van de voorstellen door de nieuwe Commissie, mede in het kader van de European Green Deal.

2.2 Belangrijkste overkoepelende bevindingen volgend uit de verkenning

Duurzaam beheer van bossen raakt aan meerdere thema's en sectoren. Deze thema's zijn ook weer gerelateerd aan elkaar: zo kan de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen onder andere bevorderd worden via het bevorderen van duurzame financiering en goed bestuur.

Deze sectie geeft daarom een aantal overkoepelende bevindingen die aan meerdere thema's raken en/of terugkomen in meerdere thema's (zie 2.3).

Beleidscoherentie: belang van een integraal beleid voor bossen

Met de aanbieding van de Basisbrief Ontwikkelingssamenwerking (November 2010) kwam er feitelijk een einde aan de rol van het Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud als eigenstandig, samenhangend en geïntegreerd beleidskader voor bossen internationaal in Nederland. Sindsdien is er echter vanuit meerdere beleidsdossiers is beleid gemaakt dat direct en indirect van toepassing is op het beleid voor bossen. Aanverwant beleid is vooral gericht op het beperken van negatieve effecten op bossen en afgeleide doelen.

Het belang van geïntegreerde, cross-sectorale beleidsontwikkeling is echter in deze tijd evident; mondiale uitdagingen (zoals ontbossing, klimaatsverandering, en bosbranden) vragen om processen waarbij meerdere ministeries collectief werken aan beleid om deze te adresseren. Hierbij is het ook van cruciaal belang dat de bijbehorende investeringen worden meegenomen, die ontbossing tegengaan en het herstel van gedegradeerde bossen bevorderen.

Meer coherentie in het brede en complexe veld van bestaand beleid dat voor behoud en herstel van gedegradeerde bossen en andere ecosystemen is nodig, zowel op Nederlands als op Europees niveau. Dit wordt onderstreept in de Kamerbrief "Internationale inzet bosbehoud en bosherstel", waarin wordt gesproken over het belang van een coherente en integrale aanpak van het complexe probleem van ontbossing en bosdegradatie (BUZA/LNV, 2020). Het belang hiervan wordt ook benadrukt in Bossenstrategieën van andere landen en in het EU Actieplan tegen ontbossing. Zo is ten behoeve van coördinatie en monitoring in Finland een Forest Council opgericht, met daaronder vallend ook een internationale bosbeleidsgroep.

Focus, invalshoek en visie

Nederland heeft op verschillende beleidsterreinen de laatste jaren ambities en lange-termijn visies vastgelegd. Voorbeelden hiervan zijn de doelstellingen in het Nederlands Klimaatakkoord, de Visie naar 2050 vanuit het Circulaire Actieplan of de ambitie om de voetafdruk in 2050 te halveren.

Om scherp te krijgen welke maatregelen nodig zijn voor bossen, waar de prioriteiten liggen en welke transities op lange termijn nodig zijn, kan het helpen het om ook een gezamenlijke Visie voor bossen te formuleren.

Belang van transparantie, monitoren en evaluatie voortgang

Voor een effectief beleid is een transparante en effectieve monitoring van inspanningen om doelen te halen, zowel op Nederlands als EU-niveau, essentieel. Voorbeelden voor monitoring van strategieën (inclusief indicatoren) zijn onder andere te vinden in de Bossenstrategie van andere EU-landen.

Om voortgang op doelen te kunnen monitoren, is het in eerste instantie van belang dat inzichtelijk wordt wat de rol van Nederland en Europa is op ontbossing vanuit de import van grondstoffen, en de financiering hiervan. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de import van agro-grondstoffen. Europa in het algemeen, en Nederland in het bijzonder, importeert daarnaast ook belangrijke mijnbouwgrondstoffen. Het is echter onvoldoende duidelijk om hoeveel van deze grondstoffen het gaat, vanuit welke landen ze worden geïmporteerd, en in hoeverre dit gerelateerd is aan ontbossing.

Het is ook onduidelijk hoeveel biomassa (in totaal en houtige biomassa specifiek) beschikbaar is voor meerdere sectoren (bijvoorbeeld chemie, energie), en op termijn op een duurzame manier beschikbaar kan komen, en in hoeverre dit effecten heeft op het duurzaam beheer van bossen (of een risico vormt voor ontbossing en bosdegradatie) in het buitenland, hierbij ook rekening houdende met de effecten van klimaatverandering.

Ook is transparantie en monitoring van belang over in hoeverre het portfolio van de Nederlandse financiële sector bijdraagt aan ontbossing, duurzaam bosbeheer en herstel van gedegradeerde bossen.

Rol actoren en maatschappelijk middenveld: platform voor coördinatie en dialoog

Niet alleen de publieke sector, maar ook het bedrijfsleven, de financiële sector, kennisinstellingen en het maatschappelijk middenveld zijn breed vertegenwoordigd in initiatieven in Nederland, in Europa en mondiaal ([zie hoofdstuk 3](#)). Coördinatie en dialoog tussen deze actoren is daarom van belang; om van elkaar te weten wie wat doet, en om te komen tot dialoog, consensus en een gezamenlijk standpunt waar mogelijk.

Hoewel de Franse Bossenstrategie (NSDI) voor een groot deel bestaat uit al bestaand beleid ([zie hoofdstuk 5](#)), biedt deze ook een duidelijke kapstok voor coördinatie en samenwerking tussen actoren – onder andere via het opzetten van een nationaal platform. Coördinatie tussen actoren, ook om een breed en gecoördineerd standpunt in te kunnen brengen in internationaal beleid, is een belangrijk onderdeel in de Oostenrijkse Bossenstrategie. Vanuit het EU Actieplan tegen ontbossing is er ook de ambitie om een Platform op EU-niveau op te zetten voor dialoog tussen Lidstaten en betrokkenen.

Voor Nederland is het interessant om een platform voor duurzaam beheer van bossen te creëren (wellicht voortbouwend op het Bossenoverleg?) waar het maatschappelijk middenveld, kennisorganisaties en de private sector bijeenkomen en waar ruimte is voor dialoog over ontbossing, bosdegradatie en het duurzaam uitbreiden van het bosareaal in de wereld. Ook kan dit een plek zijn waar ruimte is om thema's te bespreken waar nog geen consensus over is.

Vanuit de verkenning op meerdere thema's ([zie ook hoofdstuk 3](#)) komen een aantal discussiepunten en tegenstrijdige belangen naar voren, die om verdere dialoog en kennisuitwisseling vragen, zie ook Box 1.

1

Mogelijke discussiepunten en tegenstrijdige belangen

- Vanuit de (eerste) verkenning rondom standpunten van Ngo's (hoofdstuk 6) blijkt dat er over het thema bioenergie vanuit het wetenschappelijk en maatschappelijk middenveld nog geen consensus is.
- Effectief inzetten op 'zero-deforestation' (wereldwijd?) zou op lange termijn betekenen dat de beschikbaarheid van conversie hout wereldwijd afneemt. De verwachting is echter dat de vraag naar hout de komende jaren alleen maar toeneemt.
- Tegelijk wordt vanuit Europa en Nederland sterk ingezet op een biobased economie, waardoor de vraag naar hout naar verwachting nog verder toe zal nemen. De shift van mineralen en fossiele grondstoffen naar biomassa en non-fossiele grondstoffen heeft implicaties voor de druk op land en vraag naar grondstoffen uit bossen.

Gezamenlijke inzet: bundelen van kennis en kunde voor innovatie en verduurzaming

Nederland heeft een sterke internationale positie op het gebied van landbouw, water, voedselketens, innovatief bedrijfsleven en agro-financiering. Nederland heeft ook een sterke internationale positie in grondstofketens en kan daardoor een belangrijke rol spelen om de landbouw en landbouwketens ook in andere delen van de wereld te verduurzamen, en consumptiepatronen aan te passen.

Nederland heeft de afgelopen jaren ook internationaal gezag opgebouwd als koploper in de circulaire economie, een integrale landschapsgerichte aanpak en cross-sectorale samenwerking. Nederland kan vanuit die rol internationaal in zetten op het delen van kennis rondom thema's als efficiënt hergebruik van grondstoffen, cascadering, landschapsherstel (van mijnbouwgronden) en goed bestuur.

Het bedrijfsleven kan, in samenwerking met Ngo's en kennisinstututen en financiële organisaties, een rol spelen in het daadwerkelijk implementeren en experimenteren van innovatieve landbouw productiesystemen en -modellen vanuit een integrale, landschapsgerichte benadering.

Een gezamenlijke Nederlandse inzet (als multi-stakeholder coalitie) kan hierbij internationaal verschil maken. Een voorbeeld hiervan, vanuit voedselzekerheid, is het koepelinitiatief 'Netherlands Food Partnership'.

Specifieke aanbevelingen voor innovaties in de landbouw-bosbouw zijn;

- Nederland wil koploper worden in klimaat-slimme landbouw. Het is van belang dat klimaat-slimme landbouw en het intensifiëren van de landbouw wordt gekoppeld aan natuurlijke ecosysteem bescherming. Het is hierbij ook van belang om landbouw en bossen meer met elkaar te integreren.
- Klimaatverandering en degradatie van landbouwgronden vergroten het risico op gebrek aan voedselproductie en een lagere productie in de landbouw; tegelijk biedt herstel van land een interessante business case.
- Cascadering, hergebruik van materialen en optimaal gebruik en waardering van reststromen zijn manieren om de druk op land voor grondstoffen te verminderen.
- Om de druk op grondstoffen (en op land) verder te verminderen, is daarnaast een aanpassing van onze consumptiepatronen nodig, waaronder van dierlijke naar meer plantaardige eiwitten.

Kennis portefeuille

Onderdeel van een gezamenlijke Nederlandse inzet kan zijn om een gezamenlijke kennisagenda voor bossen te ontwikkelen, zoals ook wordt gedaan in de Franse NSID-strategie met als doel om wetenschappelijke expertise te structureren en mobiliseren rond een gedeeld programma. Ook in het EU Actieplan heeft kennisuitwisseling en -ontwikkeling een belangrijke prioriteit.

Geografische focus

Een Bossenstrategie vraagt niet alleen om een prioritering op bepaalde thema's, maar ook op een geografische prioritering. Hiervoor kunnen een aantal criteria worden meegenomen:

- Impact: Idealiter focust een Bossenstrategie (internationaal) zich op die landen en regio's waar de meeste impact gerealiseerd kan worden door Nederland – vanuit zowel de Nederlandse overheid als de private sector.
- Urgentie: Gekeken kan worden waar de problematiek het meest urgent is;
- Efficiëntie: waar zijn maatregelen het meest efficiënt?

Tenslotte is het belangrijk om niet alleen de aandacht te richten op landen buiten Europa, maar ook op Europa zelf (en hier aandacht voor te vragen).

Elementen om mee te nemen bij een geografische prioritering zijn:

Risicogebieden ontbossing

Er zijn drie grote regenwoudgebieden waar de grootste ontbossing op dit moment plaatsvindt: de Amazone en aangrenzende gebieden als de Cerrado en de Gran Chaco; het Congobekken en aanpalende drogere gebieden als de Sahel en de Hoorn; en de tropische bosgebieden in Zuidoost-Azië (BUZA/LNV, 2020). De drivers van ontbossing en bosdegradatie verschillen echter wel per land en per regio.

Belangrijke productielanden en sourcing gebieden Nederland

Prioriteit kan worden gegeven aan de voor Nederland belangrijke productielanden en aan specifieke regio's binnen die landen. De meeste cacaobonen voor Europa worden bijvoorbeeld geproduceerd in West-Afrika, en met name Ivoorkust (51%), Ghana (15%) en Nigeria (11%). Koffie komt vooral uit Brazilië, Vietnam en Honduras. Indonesië, Colombia en India zijn ook belangrijke productielanden. De meeste palmolie importeert Nederland uit Indonesië en Maleisië. Andere belangrijke importlanden zijn Colombia, Honduras en Guatemala.

Landen en regio's waar de meeste inspanningen en programma's lopen

Daarnaast kan gekeken worden waar al bestaande inspanningen, programma's en partnerschappen, lopen om maximale synergie en schaalvoordelen te behalen uit de Nederlandse inspanningen in het kader van ontwik-

kelingssamenwerking, diplomatie en handelsbeleid (BUZA/LNV, 2020). Er zijn bijvoorbeeld landbouwraden (LAN) op 49 Nederlandse ambassades en/of consulaten en deze bedienen ruim 70 landen. Nederland heeft bijvoorbeeld ook met 27 landen³ samenwerkingen voor ontwikkelingssamenwerking. Voor ieder land is een Meerjarige Landenstrategie waarin het ontwikkelingsbeleid voor dat land staat.

De Nederlandse overheid streeft ernaar om de Nederlandse kennis en ervaring internationaal zo goed mogelijk te helpen positioneren en met lokale partners te verbinden via Ministeries, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en de ambassades, inclusief het netwerk van landbouwraden. De 'Meerjaren Landen Strategieën' – waarin sinds kort ook voedselsysteemanalyses worden uitgevoerd – kunnen mogelijk ook meer inzicht bieden in de onderliggende drivers van ontbossing.

Belangrijk is wel om te constateren dat de landen waar Nederland de meeste impact lijkt te hebben vanuit de private sector (agro-grondstoffen), niet overeenkomen met de landen die worden ondersteund via ontwikkelings-samenwerking.

Landschapsgerichte benadering

Het belang van de landschapsgerichte benadering komt in meerdere thema's naar voren. Zo is binnen het thema goed bestuur steeds meer aandacht voor de landschapsbenadering als een vorm van inclusief bestuur op landschapsniveau. Ook is de benadering van belang om de sociale en culturele context van het landschap mee te nemen bij het herstel van landschappen, en wordt het genoemd bij het ontwikkelen van bos voor meervoudig gebruik, zoals met multifunctionele gemengde bosbouwssystemen en boslandbouwssystemen die mensen voedsel en andere producten en diensten leveren.

Onderliggende uitgangspunten: goed bestuur

Er zijn een aantal onderliggende uitgangspunten die gelden voor alle thema's die gerelateerd zijn aan het duurzaam beheer van bossen en worden besproken in hoofdstuk 3. Dit zijn onder andere aspecten als wederkerigheid en goed bestuur.

Het belang van goed bestuur komt bij meerdere thema's naar voren, zoals bij het thema duurzaam bosbeheer maar ook bij thema's rondom het verduurzamen van ketens op agro-grondstoffen en minerale grondstoffen. Ook in het thema voedselzekerheid richt Nederland zich op het creëren van betere randvoorwaarden, waaronder landgebruiksrechten.

Goed bestuur, inclusief aspecten als landgebruiksrechten of gender, zijn dus voorwaardelijke uitgangspunten en het is van belang om deze ook als zodanig op te nemen in bijvoorbeeld programma's, financiering of projectontwikkeling.

Afstemming nationale – internationale component

De Bossenstrategie bestaat uit een nationale en internationale component. Deze twee aspecten zijn niet los van elkaar te zien.

Zo is de impact van de intensieve veeteelt van Nederland op ontbossing elders niet los te koppelen van de actuele discussie in Nederland omtrent het Programma Aanpak Stikstof (PAS) en de lange termijnvisie van Nederland op de intensieve veeteelt en het boerenbeleid. Ook is er een relatie tussen de inzet van biomassa voor energiedoelinden in Nederland, en waar deze biomassa op termijn vandaan gehaald wordt: uit Nederland, Europa of elders?

Het is daarom van belang om de nationale en internationale component van een Bossenstrategie met elkaar af te stemmen, zodat beide componenten een coherent en consistent geheel vormen.

---

3 Het gaat om de volgende landen: Afghanistan, Bangladesh, Benin, Burkina Faso, Burundi, Congo, Egypte, Ethiopië, Ghana, Grote Meren-Regio, Irak, Jemen, Jordanië, Kenia, Libanon, Mali, Mozambique, Niger, Oeganda, Palestijnse gebieden, Rwanda, Senegal, Somalië, Tanzania, Tunesië, Tsjaad en Zuid-Sudan

Bindende maatregelen en innovatieve beleidsinstrumenten

In Nederland wordt het internationaal MVO-beleid vooral vormgegeven via convenanten, Green Deals⁴ en kennisnetwerken. Vanuit deze samenwerking wordt veel bereikt. Tegelijk kan geconcludeerd worden dat er wereldwijd een toenemende erkenning is dat vrijwillige initiatieven onvoldoende effectief zijn om ontbossing in, vooral, de tropen te voorkomen. Dit gaat gepaard met een toenemende vraag naar bindende maatregelen – vooral daar waar de risico's hoog zijn - en naar meer innovatieve beleidsinstrumenten.

Vanuit Nederland (en Europa) ligt er een mogelijkheid om de ambities van de IMVO-convenanten te vergroten, de rol van bossen hierin sterker mee te nemen – en daarnaast de mogelijkheden voor bindende maatregelen te verkennen.

De rol van financiering

Het belang van meer financiering voor de instandhouding, duurzaam beheer en herstel van bossen, en om beschikbare financiering binnen bestaande fondsen hiervoor te mobiliseren, wordt vanuit meerdere internationale doelen (klimaat, biodiversiteit, bossen) benadrukt. Het Nederlandse Kabinet heeft de ambitie om het financieringsportfolio te vergroenen, en om daarnaast de financiële sector haar eigen bestaande financiële stromen te laten verduurzamen.

Hoewel de Nederlandse financiële sector steeds meer middelen besteedt aan meer duurzame praktijken, is er nog geen sprake van een geïntegreerde groene investeringsomgeving. Er is een impuls nodig om de implementatie van een groene investeringen aan te moedigen en op te schalen.

Ontbossing, en duurzaam beheer van bossen, wordt gedreven door meerdere directe en indirecte factoren. Dat betekent dat goed bekeken moet worden hoe internationaal bossenbeleid, en de financiering ervoor, het effectief kan bijdragen: dit kan direct gericht op bossen zijn, maar ook indirect - door bijvoorbeeld een bepaalde technologische innovatie in andere sectoren te bevorderen.

Tenslotte komt in meerdere thema's naar voren dat de daadwerkelijke kosten en baten van bossen (en de producten en diensten die ze leveren) onvoldoende worden meegenomen in de huidige markteconomie. Activiteiten die inzet op 'True Cost Accounting' of Natuurlijk Kapitaal kunnen hieraan bijdragen.

Dialoog en samenwerking

Grote spelers als China en India kunnen mogelijk verdergaande verduurzamingsinitiatieven in productielanden beperken. Dit komt omdat deze grote spelers op dit moment geen duurzaamheidskaders hebben. Er is daarom met grote consumentenlanden en handelsblokken gerichte en intensieve diplomatie nodig om de mogelijkheden te verkennen om mondiaal tot een gelijkwaardig speelveld te komen.

Samenwerking en dialoog met producentenlanden is ook essentieel om gedeelde verantwoordelijkheid te nemen voor de uitdagingen en problemen.

Duurzaamheidskader en de rol en mogelijke bijdrage van certificering

Het belang van een duurzaamheidskader, en de rol van certificering, komt in meerdere thema's naar voren. Hierin wordt verwezen naar het belang van een gelijkwaardig duurzaamheidskader voor alle grondstoffen en materialen, inclusief fossiel, en naar het inzetten op kwalitatief goede certificeringstandaarden. Daarnaast is het belangrijk dat certificeringsstandaarden speciale modules hebben voor kleine boeren, omdat de kans groot is dat deze anders uit de markt geweerd worden omdat ze niet aan bepaalde eisen kunnen voldoen.

Inspelen op ambitieuze internationale Strategieën en doelstellingen

In 2020 is er een momentum om ambitieus in te zetten op een aantal herzieningen van internationale en Europese strategieën. Bijvoorbeeld de Europese Green Deal, de herziening van een aantal EU-Strategieën die aflopen in

---

4 Zie ook per thema: <https://www.greendeals.nl> – deze Green Deals (sinds 2011 opgestart) zijn niet te verwarren met de in 2019 aangekondigde Europese Green Deal

2020, en de invulling van een nieuw internationaal akkoord op biodiversiteit. Ook kan bij beleidsbeïnvloeding worden ingehaakt op het uitgeroepen van UN Decade for Ecosystem Restoration en de *UN Decade for Family Farming*.

2.3 Suggesties en aanbevelingen per thema

Voor zeven verschillende thema's⁵ is gekeken naar de (i) trends, uitdagingen en prioriteiten, en een verkenning van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt. Hieruit volgend zijn de belangrijkste bevindingen en een aantal eerste suggesties en aandachtsvelden benoemd. Elk thema eindigt met een SWOT-tabel waarin sterke en zwakke punten (vanuit Nederlands perspectief) worden benoemd, als ook kansen en bedreigingen.

In dit samenvattende hoofdstuk worden enkel de belangrijkste bevindingen, suggesties en aandachtsvelden gegeven. De gedetailleerde overzichten per thema zijn te vinden in hoofdstuk 3.

2.3.1 Duurzaam bosbeheer en verduurzaming van de houtketen ([zie ook 3.1](#))

De FAO verwacht dat het natuurlijk bosareaal in de toekomst verder afneemt, vooral in de tropen, en dat het areaal beplant bos mondiaal toeneemt. Het grootste deel van de bossen (93% in 2015) bestaat op dit moment uit natuurlijk bos; naar schatting is 26% hiervan primair bos. Naast zorgen over ontbossing, en de gevolgen hiervan voor o.a. biodiversiteit en klimaat, bestaan er ook zorgen over een afnemende kwaliteit van het bos bij een toenemende klimaatverandering.

Gezonde bossen zijn echter essentieel voor het tegengaan van klimaatverandering en het leveren van belangrijke ecosysteem diensten. Daarbij zijn gezonde bossen ook voor Nederland van belang omdat een duurzame houtvoorziening is voor de transitie naar een circulaire economie. De vraag naar hout neemt naar verwachting wereldwijd ook toe in de komende jaren (ook in opkomende markten met een toenemende lokale vraag naar hout), wat een spanningsveld oplevert tussen de hoeveel hout die uiteindelijk duurzaam kan worden geproduceerd en de vraag voor verschillende markten.

Sinds het beëindigen van het RTR is er in Nederland geen specifiek samenhangend en geïntegreerd beleidskader voor bossen internationaal. Vanuit meerdere beleidsdossiers (o.a. Klimaatakkoord) is beleid gemaakt dat direct en indirect van toepassing is op het beleid voor bossen, en vooral gericht is op het beperken van negatieve effecten op bossen en afgeleide doelen. Gezien het belang van bossen voor meerdere doeleinden, is een expliciete bossen visie en -beleid van belang.

Met de aangekondigde Europese Green Deal kan Nederland zich binnen Europa inzetten voor een ambitieuze toekomstvisie voor Europa en de bijbehorende benodigde transitie formuleren voor bossen en aanverwante sectoren.

Meerdere EU Strategieën (zoals de Bossenstrategie, Biodiversiteit of Horizon 2020) lopen in 2020 af. Nederland kan zich inzetten voor ambitieuze vervolgstategieën waarin bossen een meer prominente rol spelen. Coherentie tussen beleid en integratie van de verschillende EU-strategieën op het gebied van bossen is hierbij essentieel; dit zou gerealiseerd kunnen worden middels een Europese Bossenstrategie, of vanuit de Europese Green Deal (als kapstok).

Tegelijk kan Nederland binnen Europa de samenwerking zoeken met andere vooruitstrevende EU-landen in het (verder) ontwikkelen van een nationale Bossenstrategie en bevorderen van een integrale benadering daarvan, om vervolgens binnen Europa een voortrekkersrol te spelen op dit thema.

---

5 De thema's zijn: (1) Bevorderen van duurzaam bos voor het leveren van duurzame producten en diensten; (2) Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen; (3) Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie); (4) Voedselzekerheid - Bevorderen van een efficiënte, klimaat slimme landbouw; (5) Bevorderen van duurzame financiering; (6) Bevorderen van goed bestuur en (7) Boshetstel (klimaat).

Wereldwijd is het grootste deel van het tropisch hout nog afkomstig van conversie hout, en gaat dit vooral naar landen waar nog geen wet- en regelgeving van kracht is om enkel legaal hout toe te staan op de markt, en waar nog niet is gedefinieerd welke vorm van bosgebruik legaal is en welke niet.

Europa heeft een Actieplan over wetshandhaving, goed bestuur en handel in de bosbouw, geheten *Forest Law Enforcement Governance and Trade* (FLEGT). Dit actieplan is in het leven geroepen om de illegale houtkap en handel in illegaal hout tegen te gaan. Op Europees niveau is het hierbij van belang om controles aan te scherpen op de EUTR om fraude te voorkomen, en deze op een eenduidige manier uit te voeren⁶. Daarnaast kan sterker worden ingezet op het tegengaan van illegaliteit door verdere samenwerking met Ministeries van Justitie en Interpol.

Nederland kan gericht input geven op de recent aangekondigde evaluatie van de EU Regels (“fitness check”) om te evalueren hoe deze wereldwijd hebben gewerkt om illegaliteit tegen te gaan.

Het overgrote deel van de invoer van tropisch hout in Europa is nog niet gecertificeerd – met hierbij grote verschillen tussen de EU-landen (IDH, 2019). Er ligt dus potentieel nog een markt open.

Daarnaast kan de vraag naar duurzaam hout ook gestimuleerd worden via publieke inkoop of via ‘green building’ schema’s (IDH, 2019). Mogelijk kan hout met een FLEGT-vergunning toegevoegd worden aan het duurzaam inkoopbeleid van overheden of bedrijven. Het is hierbij wel van belang dat hout met een FLEGT-vergunning beter traceerbaar wordt nadat het de EU is binnengekomen.

Duurzaam bosbeheer vraagt ook om positieve economische prikkels. Een sterkere vraag naar aantoonbaar duurzaam geproduceerd tropisch hout, waar mogelijk gecombineerd met FLEGT-vergunningen, kan de groei en verdere uitbreiding van verantwoord bosbeheer in tropische landen stimuleren (IDH, 2019). Het *Amsterdam Declaration Partnership* (ADP) kan hierin een belangrijke rol spelen door tropisch hout, als grondstof, onderdeel te maken van het ADP, met bijbehorend commitment. IDH (2019) geeft aan dat, als de zeven belangrijkste hout importerende EU-landen (België, Duitsland, Frankrijk, het VK, Nederland, Italië en Spanje) alleen duurzaam tropisch hout zouden importeren, een geschatte 12,5 miljoen ha tropische bossen positief worden beïnvloed.

Het relatieve belang van de EU-markt voor tropische houtproducenten is de laatste jaren echter afgenomen. Ook technologische ontwikkelingen zijn van invloed op de vraag naar tropisch hout, en waar deze vandaan kan komen. Er is meer diversifiëring van de markt ontstaan, met een toenemende vraag vanuit nationale markten en opkomende economieën, zoals Azië, waar nog lagere prijzen worden betaald. Er is daarnaast voor degenen zonder markttoegang tot de EU geen stimulans voor vrijwillige certificering.

Om bovenstaande reden is het ook van belang om de dialoog en samenwerking aan te gaan met belangrijke doorvoerlanden, waar bijvoorbeeld half- of eindproducten worden gemaakt (zoals meubels) en opkomende economieën, zoals China. De mogelijkheden om VPAs of soortgelijke verdragen af te sluiten met, voor Europa, belangrijke doorvoerlanden kunnen verkend worden.

Nederland kan daarnaast als lidstaat van de Europese gemeenschap handelsovereenkomsten bevorderen met belangrijke handelsblokken die bepalingen bevatten over het behoud en duurzaam beheer van bossen; handel aanmoedigen in landbouw- en bosproducten die geen ontbossing of aantasting van het bos veroorzaken en handel ontmoedigen van producten die dat wel doen.

Voor het bevorderen van biodiversiteit (waaronder bossen) kan Nederland, vanuit Europese samenwerking, krachtig inzetten op een nieuw CBD-akkoord, met specifieke aandacht voor de bossenparagrafen hierin.

Om biodiversiteit te beschermen is het belangrijk om de fragmentatie en ontbossing van natuurlijke (en vooral) primaire bossen te voorkomen. Het is daarom van belang om middelen in te zetten voor de bescherming van natuurlijke en resterende onverstoorde bossen – zowel in Europa als mondiaal.

---

⁶ Deze aanbeveling staat ook in de Franse strategie

Dit kan bijvoorbeeld door het stellen van voorwaarden voor publieke investeringen in infrastructuur; c.q. het bevorderen van het toepassen van ESG-criteria op publieke en private investeringen met een grote potentiële impact op bossen. Nederland kan, met een sterke en vooruitstrevende financiële sector, verkennen wat de mogelijkheden zijn om bossen te beschermen en het gebruik van duurzaam hout te bevorderen via specifieke financieringsinstrumenten (zie 3.5).

Bosbehoud kan verder ondersteund worden door het creëren en effectief beheren van beschermde bosgebieden. Het overdragen van eigendomsrechten van deze bossen aan lokale gemeenschappen is hierbij van belang.

Vanuit klimaatperspectief, zetten Nederland en Europa sterk in op een biobased en circulaire economie. Dit betekent de inzet van biomassa, waaronder hout, ter vervanging van fossiele grondstoffen.

Om de druk op grondstoffen uit bossen te verlichten is het van belang om in te zetten op cascadering en de optimale verwaarding van hout- en reststromen. Het belang hiervan kan ook verder worden uitgedragen in internationale fora als PACE, waarvan het Secretariaat in Nederland is gevestigd.

Nationaal, en in Europa, kan Nederland zich inzetten voor een ambitieus en integraal duurzaamheidskader voor biomassa. Dit kader moet in principe gelden voor alle vormen van biomassa en voor alle toepassingen, en soortgelijke eisen zouden moeten gelden voor gelijkwaardige alternatieve materialen.

Op dit moment bestaan er bijvoorbeeld nog geen verplichte duurzaamheidseisen voor biomassa voor chemie in Nederland. Daarnaast is het van belang om de doelstellingen van de twee verschillende commissies (TPAC en ADBE) te stroomlijnen; beiden toetsen vrijwillige certificeringssystemen voor duurzaam bosbeheer, maar aan verschillende criteria i.v.m. verschillend eindgebruik. Daarnaast zijn er ook vanuit de RED II op Europees niveau – weer andere - duurzaamheidscriteria ingevoerd voor biomassa uit bossen, voor energiedoelinden. Ook hier is harmonisatie van belang.

Om voldoende slagkracht te creëren zou een duurzaamheidskader idealiter naar een Europees niveau moeten worden getild. Daarnaast is het van belang om de mogelijkheden te verkennen om aan alternatieve materialen, zoals constructiematerialen van aluminium of staal, gelijkwaardige duurzaamheidseisen te stellen als aan het biobased materiaal hout. 'Green Building' schema's kunnen hiervoor handvatten bieden.

De positieve rol van bossen en biodiversiteit voor het bedrijfsleven kan sterker naar voren worden gebracht in Fora, zoals het *EU Business@Biodiversity Platform* of het *Global Platform on Business and Biodiversity*.

Indien er consensus is dat de toenemende vraag naar hout voor de circulaire/ biobased economie in Europa op een duurzame manier gerealiseerd kan worden en wat de voorwaarden hiervoor zijn, kan dit mogelijk een middel zijn om duurzaam bosbeheer en bosherstel, en de certificering ervan, te bevorderen –in Nederland en Europa en mogelijk mondiaal.

Dit debat is op dit moment nog sterk gepolariseerd en meer inzicht en consensus (ook onder de wetenschap en het maatschappelijk middenveld) is nodig rondom de mogelijke bijdrage van biomassa in het kader van de biobased economie en de klimaatdoelstellingen, waarbij ook het duurzaam behoud van het bos, en onder andere haar biodiversiteitswaarde wordt gegarandeerd. Hiervoor is onder andere inzicht nodig over hoeveel biomassa nodig is, en hoeveel duurzaam geproduceerd kan worden (op termijn), ook rekening houdend met de impact van de klimaatverandering op bossen.

Wereldwijd neemt percentueel het oppervlakte plantages binnen het totale bossenareaal toe. Plantages kunnen een bron van hout vormen en daarmee de druk op natuurlijke bossen verlichten, maar vormen ook een risico door afname in biodiversiteit ten opzichte van natuurlijke bossen.

Nederland heeft kennis en kunde in huis op het gebied van duurzaam bosbeheer, biodiversiteit, landschapsgerichte benaderingen en de circulaire economie.

Nederland kan zich inzetten voor het bevorderen van duurzame plantages; dat wil zeggen: plantages die vanuit een landschapsperspectief beheerd worden, met een integratie van productie, actieve bescherming van HCVs en medegebruik door stakeholders (*New Generation Plantations*). Dit kan via kennisuitwisseling, certificering of het bevorderen van innovatieve bedrijfsmodellen, en ook middels al lopende initiatieven op het gebied van landschaps- en bosherstel.

Nederland kan via haar expertise ook partnerlanden helpen bij het opzetten van duurzame waardeketens uit bossen en het bevorderen van een duurzame bioeconomie, waarin cascadering en hergebruik van grondstoffen voldoende aandacht krijgen. Hieronder valt ook het verkrijgen van meer inzichten in het intensifiëren en inbedden van plantages in landschappen en de impact en/of mogelijkheden daarvoor voor het behoud van natuurlijke bossen.

Nederland kan zich ook inzetten op het verder integreren van duurzaam bosbeheer op landschaps- en nationaal niveau, en tussen sectoren (in Nederland, Europa en wereldwijd).

Vanuit landschapsprogramma's en de landschapsbenadering kan zowel naar duurzaam bosbeheer worden gekeken als ook naar de mogelijkheden in een landschap voor herstel, duurzaam intensifiëren van land (landbouw en bosbouw en de integratie hiervan middels bijvoorbeeld agroforestry) en herstel of voorkomen van fragmentatie van natuurlijke bossen – en de interacties hiertussen.

Nederland kan ook haar kennis en expertise inzetten voor het integreren van bossen in aanverwant beleid zoals biobased economie (de NDC's zijn hier een goede kapstok voor).

Daarnaast kan Nederland ook onderzoeken hoe het belang van bossen sterker kan worden meegenomen en geïntegreerd in beleid en wet- en regelgeving van aanverwante sectoren – en gerelateerde beleidsinstrumenten zoals publieke aanbestedingen. Dit kan in Nederland en in Europa, zowel nationaal als internationaal. Het belang van bossen kan mogelijk sterker worden meegenomen bij waterprogramma's, nationaal en internationaal, of bij het ontwikkelen van bouwprojecten (stedelijk groen). Bomen groeien ook buiten bossen als onderdeel van agrarische en stedelijke landschappen, en kunnen een bijdrage leveren energievoorziening of voedsel.

Nederland heeft tenslotte een breed aantal kennisinstellingen op het gebied van duurzaam bosbeheer, biodiversiteit en biobased/ circulaire economie. Het samenbrengen van deze expertises vraagt om een integraal, coherent onderzoeksprogramma (binnen het kader van een mogelijk samenwerkingsverband voor de bossenstrategie) voor bossen.

De EC Mededeling (EC, 2019) geeft aan dat er meer onderzoek en wetenschappelijke data nodig zijn over duurzaam landgebruik, en de rol van toeleveringsketens hierin, om ontbossing en aantasting van bossen tegen te gaan.

Er is daarnaast de ambitie van een EU Observatorium: dit kan Nederland naar zich toe trekken met ervaring op remote sensing. Ook kan Nederland een rol spelen in het verzamelen en analyseren van data op het gebied van aantoonbaar duurzaam geproduceerd tropisch hout (Nederland is een van de weinige EU-landen die dit monitort), biodiversiteit of de beschikbaarheid van biomassa, en dit koppelen aan duurzaam landgebruik en toeleveringsketens vanuit Europa.

Tenslotte is het van belang dat er aandacht is voor een Beurzenprogramma voor het opleiden van deskundigen van hout producerende landen in de tropen.

2

SWOT-analyse 'Bevorderen van duurzaam bosbeheer voor het leveren van duurzame producten en diensten'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Er is een toename in internationaal beleid en Verdragen die impact hebben op de bossector. • Internationaal beleid op het gebied van handel (de EUTR, CITES) in toenemende mate gebruikt • Ambitieuze NL-klimaatakkoord inclusief visie op biobased en circulaire economie • Ambitieuze inzet Europa (Green Deal): mogelijkheid tot coherentie tussen meerdere beleidsdossiers • Duurzaamheidskaders in NL (en ook in Europa) aanwezig voor biomassa voor energie en transport • Kennis en kunde aanwezig op duurzaam bosbeheer, circulaire economie, landschapsbenadering en biodiversiteit • Actieve maatschappelijke organisaties georganiseerd • Convenant Bevorderen duurzaam bosbeheer. • STTC stimuleert binnen Europa de vraag naar duurzaam tropisch hout. 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Geen specifiek samenhangend en geïntegreerd beleidskader voor bossen internationaal in Nederland • Verschillende duurzaamheidskaders binnen Nederland voor inkoop hout (voor verschillende soorten eindgebruik) • Europese Bossenstrategie ontbreekt • Onvoldoende harmonisatie in uitvoering EUTR en controles onvoldoende • Het is onduidelijk hoeveel biomassa (in totaal en voor hout specifiek) beschikbaar is, en op termijn beschikbaar kan komen op een duurzame manier. • Gebrek aan consensus rondom de bijdrage van biomassa in het kader van de biobased economie aan de klimaatdoelstellingen.
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> • Toenemende erkenning en urgentie van rol van bossen in de klimaat agenda • EU-strategieën worden vernieuwd in 2020: Inzetten op ambitieuze Green Deal en aanverwante EU-strategieën; EU-strategie voor bossen (voortrekkersrol NL). • Een expliciete bossen visie en -beleid is hierbij van belang. • Bevorderen legaliteit: Controles aanscherpen EUTR; eenduidige uitvoering; samenwerking Interpol • Een sterkere vraag naar gecertificeerd/ geverifieerd duurzaam tropisch hout stimuleren, met rol ADP, publieke inkoop en andere economische prikkels • Dialoog en samenwerking aangaan met belangrijke doorvoerlanden en opkomende economieën • Er wordt een nieuw CBD-akkoord gesloten: Hier krachtig op inzetten vanuit Europa • Middelen inzetten voor de bescherming van natuurlijke en resterende onverstoorde bossen • Inzet op cascadering en de optimale verwaarding van hout (o.a. via PACE) • Inzetten op een ambitieus en integraal duurzaamheidskader voor biomassa, als ook voor gelijkwaardige alternatieven • Toenemend besef bij bedrijfsleven over belang bossen: Positieve rol van bossen en biodiversiteit voor het bedrijfsleven sterker benadrukken (mogelijk via inzet biobased economie) • Inzet op het bevorderen van duurzame plantages (via o.a. kennisuitwisseling, certificering, creëren en ontwikkelen van bedrijfsmodellen) • Vanuit kennis en kunde inzet op het (i) bevorderen van duurzame plantages, (ii) landschapsgerichte benadering, (iii) integreren van bossen in aanverwant beleid • Bossen sterker meenemen in beleid en wet- en regelgeving aanverwante sectoren (bijvoorbeeld water, verstedelijking, voedsel) • Integraal, coherent onderzoeksprogramma 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • De vraag naar houtproducten zal toenemen met een verschuiving naar opkomende economieën; dit zal gepaard gaan met verschillende consumptiepatronen en verschillende normen in productie en handel • Een vermoedelijk nog continu stijgende vraag naar houtbrandstofgebruik in vooral Afrika bezuiden de Sahara. • Door de inzet van biomassa voor een biobased economie zal de wereldwijde vraag naar hout naar verwachting toenemen. • Er is een risico dat plantage ontwikkeling ten koste gaat van gebieden met hoge biodiversiteitswaarden in de tropen en tot armoede en conflicten leidt. • O.a. door technologische ontwikkelingen is er een risico dat de waarde van natuurlijke en semi-natuurlijke bossen voor tropisch hout afneemt – en dus hun concurrentiepositie t.o.v. ander landgebruik. • Een groep actoren/ regio's heeft geen of gebrek aan stimulans voor vrijwillige certificering. • Grootste deel van hout is nog afkomstig van conversie hout – deels illegaal: zero-deforestation beleid (wanneer succesvol) kan deze toevoer van hout beperken
Externe factoren		

2.3.2 Verduurzaming van de handelsketens van agro-grondstoffen ([zie ook 3.2](#))

Nederland is internationaal een belangrijke importeur van agrarische producten die gepaard kunnen gaan met ontbossing, bosdegradatie en ecosysteemconversie – zoals soja, palmolie, cacao en koffie. Door de grote handelskracht in deze producten, kunnen Nederlandse bedrijven tegelijk ook invloed uitoefenen op het voorkomen van ontbossing. De Nederlandse overheid geeft aan deze ontwikkeling te ondersteunen, in samenspraak met productielanden, andere ketenpartijen, belangenorganisaties en via programma's gericht op duurzame productie (LNV, 2019).

Nederland heeft in haar beleid verschillende ambities vastgelegd gerelateerd aan het verduurzamen van agrarische producten. Voorbeelden hiervan zijn het verduurzamen van ketens, het halveren van de voetafdruk in 2050 of het terugbrengen van voedselverspilling. Ambities worden verwezenlijkt via publiek-private samenwerking en convenanten op vrijwillige basis. Mondiaal gezien loopt Nederland voorop in het verduurzamen (certificeren) van ketens. Tegelijk blijven sommige (deel-) sectoren achter in het verduurzamen van ketens. Op Europees niveau zijn grote verschillen te zien in de prestaties en (vrijwillige) ambities tussen landen.

De afgelopen jaren leken overheidspartijen, marktpartijen en consumenten zich mondiaal voornamelijk te richten op vrijwillige initiatieven om agro-grondstoffen en hun producten te verduurzamen, veelal in de vorm van certificering. Gezien de hoge ontbossingsnelheid in de tropen gekoppeld aan waardeketens, blijkt dit in de praktijk onvoldoende.

Er is wereldwijd een toenemende erkenning dat vrijwillige initiatieven, waaronder certificering, alléén onvoldoende effectief zijn om ontbossing in de tropen te voorkomen. Daarmee gepaard is er een toenemende vraag naar bindende maatregelen. Vanuit maatschappelijke organisaties is deze oproep er al geruime tijd, echter, dit krijgt steeds meer steun van overheden (zowel productie als consumerend) en bedrijfsleven. Daarbij zal de financiële sector ook een belangrijke rol spelen, zie hiervoor ook [hoofdstuk 3.5 financiën](#).

Voor het versneld verduurzamen van ketens is het van belang om de slagkracht te vergroten en dat op EU-niveau een gelijk speelveld wordt gecreëerd qua duurzaamheidsnormen. Ook is het van belang dat de EU hierin als één handelsblok kan gaan opereren. Nederland kan hierin een voortrekkersrol nemen, ook vanuit de rol van het ADP.

Een ambitieus EU Actieplan

Nederland kan zich vanuit die positie ook inzetten voor een effectief Europees beleid en EU Actieplan om ontbossing en bosdegradatie tegen te gaan. Een "EU-actieplan" zal effectief zijn als het een ambitieus en coherent pakket betreft, waarin bindende regelgeving een rol heeft als onderdeel van een bredere set aan maatregelen.

Voor een ambitieus Actie Plan is het in essentie belangrijk om maatregelen te ontwikkelen die bijdragen aan de productie en handel in ontbossingvrije agro-grondstoffen. Daarbij hoort het verkennen van regulering zoals bijvoorbeeld het verplicht toepassen van gepaste zorgvuldigheid (*due diligence*) voor het verkrijgen van meer transparantie en het tegengaan van ontbossing. Essentieel is de ontwikkeling van een geïntegreerde aanpak die zich niet alleen richt op het verminderen van ontbossing en degradatie, maar ook op omzetting of afbraak van andere natuurlijke bronnen en ecosystemen, als ook sociale factoren, zoals landrechten en armoedebestrijding.

Het stimuleren van een wettelijk kader in Europa helpt om ketens in zowel productie- als consumptielanden beter te reguleren en om een gelijk speelveld te creëren. Ook is het belangrijk dat een gelijk speelveld voor alle grondstoffen wordt gecreëerd. Deze oproep komt ook steeds vaker uit de hoek van de private sector en overheden van productielanden.

Nederland kan zich binnen Europa ook sterker inzetten voor het inbrengen van een ambitieus duurzaamheidsakkoord in handelsovereenkomsten, en daarbij ook mechanismen inbouwen die zorgen voor een goede monitoring en opvolging hiervan. EU-handelsakkoorden bieden de EU en verdragspartijen daarnaast de mogelijkheid voor verdere dialoog over duurzaam bosbeheer, klimaatbescherming en arbeidsrechten.

Nederland kan zich ook binnen Europa inzetten voor het uitvoeren van een 'zero-deforestation' openbaar aanbestedingsbeleid, overeenkomstig de ambitie in het Franse Actieplan om dit in 2022 gerealiseerd te hebben.

Verduurzamen Europees landgebruik en consumptiepatronen

Voor het verduurzamen van ketens is het ook van belang om te kijken naar het eigen Europees landgebruik en bosbeheer, als ook naar consumptiepatronen.

Het is van belang om, middels het EU-eiwitplan – en vanuit de nationale eiwitstrategie in Nederland - voldoende prioriteit te geven aan het veranderen van menselijke consumptiepatronen in de EU, van dierlijke naar meer plantaardige eiwitten. Dit behoeft ondersteuning op EU-niveau, bijvoorbeeld op het gebied van financiële prikkels. Daarnaast kan de EU gedeeltelijke vervanging van veevoer bevorderen door de inzet van afvalstromen en ander lokaal en duurzaam geproduceerde grondstoffen te stimuleren.

Van belang hiervoor is (zie ook de Nederlandse aanbeveling richting het EU-Actieplan) een Europese lange termijnstrategie om het spanningsveld te adresseren tussen het groeiende landbouwareaal, het gebruik van land voor emissiereductie en bescherming en het behoud en herstel van gedegradeerde bossen. Coherentie van doelstellingen, beleid en -instrumenten is hierbij van belang.

Gezien de grote impact van veeteelt op ontbossing in de tropen, en de lage betrokkenheid vanuit Nederland en de EU bij deze waardeketen is het van belang dat daar meer initiatief wordt genomen om deze keten te verduurzamen en dat er meer en verbeterde duurzaamheidseisen komen. De impact van Nederland en de EU is tweeledig: (i) direct door de import van vlees en (ii) indirect door grootschalige productie van gewassen, zoals soja, die voor het grootste deel (~90%) als veevoer wordt gebruikt na import door Nederland en Europa. De intensieve veeteelt in Nederland heeft hiermee een grote impact op ontbossing elders, en daarmee is deze problematiek niet los te koppelen van de actuele discussie in Nederland omtrent het Programma Aanpak Stikstof (PAS) en de lange-termijn visie van Nederland op de veeteelt en het boerenbeleid.

De rol van de financiële sector

Financieel is ook de economische waardering van bossen van belang. Het is essentieel dat sociale, milieu en bestuurlijke factoren verder worden geïnternaliseerd in beleid en (kost)prijzen, zodat landen en lokale gemeenschappen inkomen kunnen genereren uit het behoud en duurzaam gebruik van bossen.

Voorbeelden van financiële maatregelen (die ook in het EU Actieplan worden genoemd) zijn het ombuigen van financieringsstromen van niet-duurzame investeringen naar duurzame investeringen (via bijvoorbeeld ESG-criteria, transparantie/ due diligence) of het inzetten van fondsen.

Voortrekkersrol Nederland – ook vanuit ADP

Hoewel de import, doorvoer en consumptie van agro-grondstoffen zich vooral op Europees niveau afspeelt, kan Nederland ook (vergelijkbare) beleidsinstrumenten (financieel, due diligence, publieke inkoop) verkennen om duurzame import van grondstoffen te bevorderen, en hiermee een koploper positie binnen Europa bewerkstelligen.

Tegelijk kan Nederland zich, vanuit de ADP en als voortrekker, samen met andere Europese landen en het bedrijfsleven en met inzet van het maatschappelijk middenveld, inzetten om het ambitieniveau van de inkoop van duurzame producten in de Nederlandse en Europese markt te vergroten. Er zijn nog grote verschillen zichtbaar tussen sectoren en tussen EU-landen.

Het ADP kan een rol spelen om de achterblijvers te motiveren om ook te streven naar bijvoorbeeld 100% duurzame palmolie. Het ADP kan zich ook inzetten om samenwerkingsinitiatieven (zoals ook bij palmolie) uit te breiden naar andere EU-landen, deze te harmoniseren en de ambitie te vergroten.

Dit zou vooral moeten gebeuren voor die grondstoffen waar de vraag naar duurzame aankoop en gebruik nog laag is, zoals bij soja – en op basis van kwalitatief goede certificeringstandaarden. Daarnaast is het belangrijk dat certificeringstandaarden speciale modules hebben voor kleine boeren, omdat de kans groot is dat deze anders uit de markt geweerd worden omdat ze niet aan de eisen kunnen voldoen.

Belangrijke kanttekening is dat certificering niet op zichzelf moet staan, maar dat er aanvullend beleid wordt ontwikkeld naast certificering. Een voorbeeld hiervoor vanuit de palmolie-sector is het “No Deforestation, Peat, Exploitation” (NDPE) beleid. Het verplicht stellen van certificering zou daarnaast ook ingezet kunnen worden als een verzekeringsmechanisme, om minimaal wettelijke eisen aan import van grondstoffen te versterken (zoals ook wordt gedaan onder de EU-RED voor biobrandstoffen).

Innovatiekracht

Nederland heeft een sterke en vooruitstrevende landbouw- en financiële sector, en kennis en kunde in huis op het gebied van innovatieve landbouwmethoden. Nederland kan deze innovatiekracht inzetten om duurzame landbouwmethoden verder te ontwikkelen, waar het tegengaan van ontbossing en het bevorderen van bosuitbreiding wordt gecombineerd met verbetering van landbouwmethoden en het integreren van de bos- en landbouw.

Samenwerking met producentenlanden, landschappen, en andere importlanden

Samenwerking met producentenlanden, zowel in de vorm van ‘government to government’ (vanuit Nederland) als via bilaterale overeenkomsten (EU), is van belang om gedeelde verantwoordelijkheid te nemen voor de uitdagingen en problemen, zodat deze expliciet worden uitgesproken en vervolgens door zowel producer- als consumentenlanden wordt gedragen. Hier valt ook technische ondersteuning onder.

De EU zou prioriteit moeten geven aan het bevorderen van inclusiviteit van kleine boeren in de waardeketens en steun en maatregelen voor kleine boeren en financiering beschikbaar stellen. Dit is van belang vanwege de grote rol die kleine boeren spelen in veel waardeketens (onder andere cocoa, koffie en palmolie) en gelijktijdig de grote impact op ontbossing, en anderzijds de kwetsbare positie van de kleine boer om uitgesloten te worden van de waardeketen.

Gerichte ondersteuning is nodig om bijvoorbeeld landgebruik zeker te stellen, productiesystemen te verbeteren en verduurzamen, markttoegang te faciliteren, organisatorische capaciteit van kleine boeren te verbeteren of diversificatie en ontwikkeling van inclusieve businessmodellen te bevorderen. De rol van het bedrijfsleven kan hierbij niet ontbreken.

Nederland heeft de afgelopen jaren kennis en expertise opgebouwd op het gebied van landschapsgerichte benaderingen en deze kennis kan worden ingezet. Bij een landschapsgerichte benadering kunnen, in samenwerking met lokale overheden kaders voor onder andere duurzame productie opgesteld worden voor specifieke gebieden. Belangrijk is dat hierbij duidelijke en tijdsgebonden stappen worden gehanteerd om te komen tot minimale criteria voor alle producenten in een gebied.

Prioriteit kan worden gegeven aan de voor Nederland belangrijke productielanden en aan specifieke regio's binnen die landen. Belangrijk is dat dit gebeurt parallel aan de ontwikkeling van EU brede wet en regelgeving om ontbossing te verminderen.

Bij een mondiale benadering kan de invloed van grote spelers als China en India (en het grotendeels ontbreken van duurzaamheidskaders in die landen) verdergaande verduurzamingsinitiatieven in productielanden beperken. Het is wenselijk dat de EU samen met de lidstaten meer gericht en intensiever diplomatie gaat voeren om haar doelen af te stemmen met de grote consumentenlanden, zoals India en China en handelsblokken zoals Mercosur en ASEAN.

Belang van monitoring en transparantie

Voor een effectief beleid is een transparante en effectieve monitoring van inspanningen essentieel.

Het aandeel gecertificeerd-duurzame palmolie, soja en koffie wordt nu voor een groot deel gemeten door brancheorganisaties en de industrie en dit beïnvloedt de onafhankelijkheid van de gegevens. Het onderzoeksproces wordt door CBS wel gevalideerd, maar de daadwerkelijke uitkomsten (de gegevens) niet (CBS). De definitie van duurzaamheid baseert zich op één of meerdere keurmerken: dit zou uitgebreid moeten worden met de werkelijke effectiviteit van deze keurmerken. De gegevens voor de beleidsondersteunende CBS Monitor Duurzame Agro-grondstoffen moet daarom objectiever verzameld worden.

Monitoren van impact moet ook effectiever, en liefst op Europese schaal zodat het inzicht vergroot wordt in wat de rol van Europa is op ontbossing door de import van grondstoffen, en wat de impact van maatregelen is. Het is daarom van belang dat Nederland en Europa actiever inzetten op ontwikkeling en implementatie van *remote sensing* techniek en transparante dataverzameling en monitoring.

3

SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> Door grote handelskracht op producten, kunnen Nederlandse bedrijven (als ook de financiële sector) invloed uitoefenen op het voorkomen van ontbossing Aantal initiatieven dat zich bezighoudt met verduurzaming van waardeketens is sterk toegenomen. Dit heeft geleid tot een verduurzamingsslag van de productie van agro-grondstoffen Nederland is wereldwijd koploper in het certificeren van waardeketens. Nederlandse ambitie is hoog (o.a. halvering voetafdruk 2050, verduurzamen ketens...) Coalitievorming en samenwerking om ambities te verwezenlijken (o.a. via convenanten op vrijwillige basis) EU Actieplan tegen ontbossing biedt handvatten om op Europees niveau ontbossing tegen te gaan, en Nederland kan daar een voortrekkersrol in spelen. Nederland is initiatiefnemer van het ADP voor duurzame handelsketens Actieve private sector (met grote internationale spelers) en maatschappelijke organisaties. 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> Huidige voortgang is onvoldoende om doelstellingen te halen; veel verplichtingen van bedrijven zijn te zwak zijn om effectief te zijn. Gebrek aan harmonisatie en transparantie monitoring gegevens verduurzamen van ketens Initiatieven zijn vooral op vrijwillige basis om agro-grondstoffen en producten te verduurzamen, veelal in de vorm van certificering. Dit blijkt in de praktijk onvoldoende Sommige (deel-) sectoren lopen in Nederland achter in het verduurzamen van ketens. Op Europees niveau zijn grote verschillen te zien in de prestaties en (vrijwillige) ambities tussen landen. Complexe uitdaging omdat oplossingen en oorzaken samenhangen met veel sectoren, en de interactie ertussen, waardoor er moeilijk schot in komt
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> Inzetten op gelijk speelveld EU-niveau waarin de EU als één handelsblok kan opereren Inzet voor ambitieus, coherent en effectief EU-beleid en EU Actieplan om ontbossing en aantasting van bossen tegen te gaan Inzet om eigen Europees en Nederlands landgebruik, bosbeheer, en consumptiepatronen aan te pakken (e.g. Europees eiwitplan en eiwitstrategie Nederland); dit hangt samen met een Nederlandse visie op de veeteeltsector Ambities bewerkstelligen via o.a. handelsovereenkomsten, aanbestedingsbeleid, financiële beleidsinstrumenten Ambitieniveau uptake duurzame producten in de Europese markt vergroten via o.a. ADP Samenwerking producentenlanden (gerichte ondersteuning, samenwerking) Kennis en expertise inzetten landschapsgerichte benadering Gericht en intensiever diplomatie aangaan met belangrijke consumptielanden Inzet op effectieve, transparante dataverzameling en monitoring 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> Hoewel Europa een belangrijk aandeel heeft in de import van agro-grondstoffen, zijn andere landen, waaronder China en India ook grote importeurs. Duurzaamheidscriteria ontbreken vaak deels of in zijn geheel in deze landen In de huidige markteconomie worden bossen als oplossing voor ontwikkelingsproblemen, zoals reguleren watervoorraden of adaptatie en mitigatie van klimaatverandering structureel (economisch) ondergewaardeerd Zonder aanpassingen in de huidige consumptie patronen, zal de vraag naar agro-grondstoffen blijven stijgen.
Externe factoren		

2.3.3 Verduurzaming van de handelsketens van mijnbouw grondstoffen ([zie ook 3.3](#))

De mijnbouw draagt naar schatting 7% bij aan tropische ontbossing. De mijnbouwsector is geconcentreerd. Afrika alleen is bijvoorbeeld goed voor 30 % van de wereldwijde reserves aan mineralen. Mineralen zijn echter een bron van conflict in veel landen en veel landen scoren slecht op de *UN Human Development Index*.

Europa in het algemeen, en Nederland in het bijzonder, importeert belangrijke mijnbouwgrondstoffen. Hoeveel van deze grondstoffen, vanuit welke landen, en in hoeverre dit gerelateerd is aan ontbossing, is (op dit moment) onvoldoende duidelijk (vanuit de scope van dit rapport).

Het Circulaire Actieplan Nederland geeft een visie over hoe in 2050 moet worden omgegaan met kritieke metalen. Nederland zet hierbij o.a. in op een verschuiving van kritieke grondstoffen naar algemeen beschikbare grondstoffen; het verhogen van de efficiëntie en hoogwaardig duurzaam hergebruik van metalen en mineralen en een verschuiving van fossiele naar hernieuwbare grondstoffen. In Nederland wordt dit vooral vorm gegeven via convenanten, Green Deals en kennisnetwerken.

Nederland kan sterk inzetten op het ontwikkelen van een circulaire economie. Om de druk op land en grondstoffen te verminderen is het bevorderen van het hergebruik van mineralen en verminderen van de consumptie ervan (als onderdeel van de circulaire economie) immers essentieel. Binnen Europa zet Nederland daarom sterk in op het *EU Raw Materials Initiative*, met een sterke pijler op grondstoffen efficiëntie en hergebruik van grondstoffen en het vormgeven van de circulaire economie.

Een onderdeel van de circulaire economie is ook een verschuiving van fossiele naar non-fossiele grondstoffen en biomassa. Om deze transitie te bevorderen is een gelijk speelveld van belang, ook op het vlak van duurzaamheid. Dit onderstreept het belang voor het ontwikkelen van een gelijkwaardig duurzaamheidskader voor alle grondstoffen, inclusief fossiel (Rijksoverheid, 2016).

Er zijn meerdere duurzaamheidsstandaarden voor extractieve grondstoffen in opkomst. Nederland kan zich inzetten voor een ambitieuze wereldwijde standaard waaraan bedrijven zich dienen te houden.

Het is hierbij van belang dat het voorkomen van ontbossing en bosdegradatie expliciet wordt benoemd in zo'n standaard (naast uiteraard ook andere principes als goed bestuur, mensenrechten, etc.). Hierbij kan ook aandacht worden besteed aan succesvolle herstel van gedegradeerde mijnbouwgronden.

De shift van mineralen en fossiele grondstoffen naar biomassa en non-fossiele grondstoffen binnen de circulaire en biobased economie heeft implicaties voor de druk van land en creëert een toenemende vraag naar grondstoffen uit bossen. Dit onderstreept het belang van cascadering en duurzaam bosbeheer.

Dit roept tegelijk de vraag op waar deze biomassa in de toekomst vandaan komt (Nederland, Europa of uit ontwikkelingslanden in de tropen), of er voldoende beschikbaar is en welke rol cascadering en duurzaam bosbeheer hierin kunnen spelen – hierbij ook rekening houden met het effect van toekomstig klimaat op bossen, behoud van biodiversiteit en andere ecosysteem diensten, en de gevolgen van een zero-deforestation beleid (geen conversie hout meer). Dit zijn complexe vraagstukken waarvoor meer inzicht en onderzoek nodig is.

In het Europees Partnerschap voor verantwoorde mineralen (*European Partnership for Responsible Minerals*), met een sterke rol voor Nederland, wordt gewerkt aan de verduurzaming van grondstoffenketens. Het Partnerschap draagt bij aan het tegengaan van mensenrechtenschendingen in conflict en hoog-risicogebieden in grondstofrijke ontwikkelingslanden. Nederland kan binnen dit Partnerschap benadrukken dat het van belang is dat ontbossing en degradatie van gronden door mijnbouw en gerelateerde infrastructuur moet worden voorkomen, en dat dit expliciet als voorwaarde wordt meegenomen in de eisen voor verantwoord produceren.

Ook initiatieven als de *Extractive Industries Transparency Initiative* (EITI) en de *Responsible Mining Index* (RMI) bevorderen transparantie in de ketens. Deze initiatieven kunnen sterker ingezet worden om transparantie en duurzaamheid – waaronder het tegengaan van ontbossing in de ketens – te bevorderen en de risico's en rol van Nederland in kaart te brengen.

Het recent uitgebrachte NL-ETI rapport (over 2017) kan als vertrekpunt dienen om de sector en ketens in Nederland verder te verduurzamen. Ook het RMI kan hierbij helpen. Nederland kan zich daarnaast inzetten om het gebruik van het RMI te bevorderen onder meer bedrijven, maar ook richting investeerders en andere financiële instellingen.

Vanuit Europees beleid kan ingezet worden op een ambitieuze en coherentie EU-strategie om grondstoffen, en de import ervan, te verduurzamen en efficiënt te (her-) gebruiken. Het tegengaan van ontbossing en het herstellen van verlaten mijngedebieden (vanuit het EU Actieplan) vallen hier ook onder. Binnen Europese context kan ook gekeken worden in hoeverre verantwoord produceren van mineralen en verantwoorde mijnbouw onderdeel is, of kan worden, van handelsovereenkomsten en bilaterale verdragen. Ook kan gekeken worden naar het sterker inzetten van financiële prikkels.

Internationaal (zie ook de wetgeving VS, DRC, Rwanda) en binnen Europa is een ontwikkeling gaande op het inzetten van gepaste zorgvuldigheid (Due Diligence) voor de keten met import van mineralen uit, vooral, conflictgebieden. De EU-verordening over conflictmineralen verplicht EU-bedrijven er toe tin, tantaal, wolfrum en goud uit verantwoorde bronnen in te voeren op basis van Due Diligence. Nederland kan hierop voortbouwen en Due Diligence eisen verder uitbreiden richting (i) andere grondstoffen en (ii) naar gebieden waar de risico's ook groot zijn op het gebied van ontbossing.

Deze ambitie kan ook worden vertaald naar de huidige IMVO Convenanten.

Nederland heeft de afgelopen jaren internationaal gezag opgebouwd als koploper in de circulaire economie, met kennis en kunde op het gebied van technologische en sociale innovatie, een integrale aanpak en cross-sectorale samenwerking. Nederland kan vanuit die rol internationaal inzetten op het delen van kennis rondom thema's als efficiënt hergebruik van grondstoffen, cascadering, landschapsherstel (van mijnbouwgronden) en goed bestuur.

Nederland kan, ook vanuit Europees verband, de dialoog en samenwerking aangaan met belangrijke partnerlanden, handelsblokken en importlanden om de duurzaamheid van de winning van grondstoffen te verbeteren, en het hergebruik hiervan te stimuleren.

4

SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Circulaire Actieplan Nederland met visie 2050 hoe moet worden omgegaan met kritieke metalen • IMVO Convenanten ontwikkeld voor aantal grondstoffen • Aanwezig EU-beleid (<i>EU Raw materials initiative</i>, EU Verordening conflictmineralen) • Sterke rol Nederland in EU-partnership voor verantwoorde mineralen • Internationaal kader waarin wordt ingezet op due diligence (vooral tegengaan conflicten, mensenrechtenschendingen en schade) • <i>Extractive Industries Transparency Initiative</i> (EITI) en <i>Responsible Mining Index</i> bevorderen transparantie in ketens • Nederland koploper in de circulaire economie, met kennis en kunde op het gebied van technologische en cross-sectorale samenwerking. 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Rol Nederland en Europa in import grondstoffen, en daarmee bijdrage aan ontbossing, aanwezig maar exacte bijdrage onduidelijk • Nederlands en EU-beleid onvoldoende coherent • Meer inzicht en onderzoek nodig over de rol van cascadering en duurzaam bosbeheer voor de inzet en beschikbaarheid van hout voor de biobased economie (ook op langere termijn)
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> • Wetgeving op gepaste zorgvuldigheid (Due Diligence) biedt handvatten: kans om dit uit te breiden naar gebieden met hoog risico op ontbossing • Ambitieniveau verhogen IMVO-convenanten • Rol van ontbossing onder de aandacht brengen in Europees Partnerschap voor verantwoorde mineralen • Eis voor Due Diligence uitbreiden naar andere grondstoffen en naar andere risicogebieden (zoals gebieden met hoog risico op ontbossing) • Sterker inzetten en uitbreiden van EITI en RMI voor meer transparantie en verduurzamen ketens • Inzetten op wereldwijde duurzaamheidsstandaard • Gelijktwaardig duurzaamheidskader voor alle grondstoffen • Coherente EU-strategie ontwikkelen • Vormgeven van de circulaire economie: sterk inzetten op efficiënt en hergebruik grondstoffen • Dialoog en samenwerking aangaan met belangrijke partnerlanden en handelsblokken. 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • De shift van mineralen en fossiele grondstoffen naar biomassa en non-fossiele grondstoffen heeft implicaties op de druk van land en creëert een toenemende vraag naar grondstoffen uit bossen. Dit onderstreept het belang van cascadering en duurzaam bosbeheer. • Consumptie neemt toe; ook in landen waar weinig tot geen duurzaamheidskaders zijn.
Externe factoren		

2.3.4 Voedselzekerheid - Bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw (zie 3.4)

Het percentage mensen met honger is in de periode van 2015 tot 2018 vrijwel ongewijzigd gebleven. Het absolute aantal mensen die hongerlijden is hiermee langzaam toegenomen naar meer dan 820 miljoen mensen wereldwijd in 2018. Oorzaken die aan ondervoeding ten grondslag liggen zijn veelvuldig en divers. Conflicten en klimaatverandering hebben een steeds grotere impact. De vraag naar voedsel neemt de komende jaren naar verwachting alleen maar verder toe en leidt tot een toenemende druk op land en vraag naar landbouwgrond. Kleinschalige landbouw draagt wereldwijd substantieel bij aan de voedselvoorziening.

Een set aan oplossingen is aangedragen in het WRI-rapport om de druk op land te verlagen, klimaatverandering tegen te gaan, terwijl tegelijk de voedselzekerheid wereldwijd toeneemt. Eén daarvan is het vergroten van de productiviteit van landbouw; andere oplossingen leggen meer de nadruk op het veranderen van consumptiepatronen. Nederland kan een rol spelen in meerdere van die oplossingen.

Nederland heeft een sterke internationale positie op het gebied van landbouw, water, voedselketens, innovatief bedrijfsleven en agro-financiering. Nederland heeft ook een sterke internationale positie in agrarische grondstofketens en kan daarmee, vanuit de rol van importeur en doorvoerder van grondstoffen in Europa, een belangrijke rol spelen om ketens te verduurzamen, de landbouw in andere delen van de wereld te verduurzamen, en consumptiepatronen aan te passen (zie ook hoofdstuk [verduurzamen van de productie van agro-grondstoffen](#)).

Nederland zet erop in om *koploper te worden in kringlooplandbouw*, als onderdeel van de circulaire economie. Een Kringlooplandbouw draagt bij aan een vermindering van de negatieve effecten van de landbouw op natuur en milieu in binnen- en buitenland.

Projecten en onderzoekinstellingen hebben afgelopen decennia de focus gelegd op intensivering van landbouw en veeteelt, waarbij niet altijd is gekeken naar de mogelijke negatieve gevolgen hiervan voor natuur en landbouw, zie ook: (IPBES, 2018) (FMS, 2019).

Bij het vergroten van de productiviteit middels een kringlooplandbouw is het essentieel dat de rol en de bijdrage van bossen aan voedselzekerheid, klimaat en biodiversiteit, gewaarborgd wordt. Inspanningen om de productiviteit van landbouw te vergroten, moeten daarom expliciet worden gekoppeld aan het beschermen van natuurlijke ecosystemen, zoals bossen, aan het verduurzamen van de landbouw, waar mogelijk aan het herstel van gedegradeerde bodems, en aan het creëren van de juiste onderliggende omstandigheden zoals rechten op land.

Daarnaast is het ook van belang om, binnen een landschap, de landbouw en bosbouw sterker met elkaar te integreren. Klimaat-slimme landbouw kan bijvoorbeeld goed samengaan met klimaat-slimme bosbouw. Ook kunnen agroforestry systemen hierin een rol spelen. Het creëren van synergiën tussen landbouw en bosbouw is hierbij van belang.

Nederland kan vanuit haar expertise op Europees niveau sterk inzetten op een coherente EU-strategie die beoogt de uitdaging van een groeiende voedselvoorziening (en welvaart), het daarvoor benodigde landbouwareaal en de bijdrage aan emissiereductie door de landgebruik sector aan te gaan. Hervormingen binnen het GLB, het EU Actieplan om ontbossing tegen te gaan, het EU Proteïne plan bieden handvatten, binnen het kader van de Green Deal, handvatten om de Europese (en Nederlandse) landbouwsector te transformeren naar een kringlooplandbouw, waarin voldoende aandacht is voor bescherming van biodiversiteit en ecosystemen waaronder bossen, en om consumptiepatronen te wijzigen.

Vanuit het huidige OS-beleid kunnen de inspanningen op het gebied van voedselzekerheid vergroot worden om de 2030 doelstellingen op het aantal hectares landbouwgrond met duurzaam gebruik te realiseren; met daarbij voldoende aandacht voor biodiversiteit en behoud van ecosystemen.

Ook de voedselsysteemanalyses, uitgevoerd de kaders van de 'Meerjaren Landen Strategieën' vormen voor het BHOS-beleid een basis om prioriteiten te stellen per land, en kunnen ook ingezet worden om aandachtsgebieden

aan te geven waar bescherming van natuurlijke ecosystemen expliciet nodig is om uitbreiding van landbouw in die gebieden te voorkomen (zelfs als intensifiëring plaatsvindt).

Zowel in Nederland, Europa en internationaal kan het koepelinitiatief 'Netherlands Food Partnership' een bijdrage leveren door de gezamenlijke inzet en bundeling van expertise en kennis. Het kennisprogramma heeft tot doel om de impact van Nederlandse projecten, programma's, beleid, investeringen en bedrijven verder te vergroten.

Kennisinstituten als de WUR kunnen bijdragen aan de benodigde technische innovaties (bijvoorbeeld big data, genomics) in productieprocessen en bedrijfssystemen om de landbouw te verduurzamen en meer klimaat-slim te maken. Er is daarnaast bij meerdere organisaties ook kennis aanwezig op bijvoorbeeld het gebied van landschapsgerichte benaderingen. Nederland heeft op het gebied van landbouw, en de verduurzaming ervan, en voedselzekerheid een sterke internationale kennispositie, en kan deze kennis uitdragen via bovengenoemd Partnership, internationale fora maar ook via internationale onderzoeksprogramma's en internationale organisaties als de CGIAR.

Het bedrijfsleven kan, in samenwerking met Ngo's en kennisinstituten en financiële organisaties, een rol spelen in het daadwerkelijk implementeren en experimenteren van innovatieve landbouw productiesystemen en modellen. Ervaringen uit het veld (onder andere via project implementatie van Ngo's of bedrijven) en het delen hiervan kunnen bijdragen aan een praktijkgerichte benadering van leren (*learning by doing, learning together*) om ervoor te zorgen dat systemen lokaal geadapteerd zijn en negatieve impacts voorkomen worden. Nederland kan gebruik maken gebruik van de opgedane kennis en expertise over de landschapsgerichte benadering om het intensifiëren van landbouwgrond te koppelen aan het beschermen van natuurlijke ecosystemen, waaronder bos.

Nederland heeft ook een sterke financiële sector op agro-financiering. Financiële instrumenten kunnen verder ingezet en ontwikkeld worden om producenten, boeren en het bedrijfsleven te stimuleren om ketens te verduurzamen en intensifiëren in samenhang met beschermen van landschappen.

Internationaal kan de Nederlandse overheid zich in verschillende internationale fora, met een belangrijke rol binnen het *Global Alliance on Climate Smart agriculture*, inzetten om de activiteiten en discussies rondom landbouw en voedselzekerheid meer te stroomlijnen en de daadkracht ervan te verbeteren. Nederland kan in deze fora ook, het belang van bossen en duurzaamheid benadrukken, en eigen kennis en expertise inbrengen. Ook kan via deze fora verdere samenwerking en de dialoog worden opgezocht met andere belangrijke landbouw- en consumptielanden.

Gezien de belangrijke rol van kleine boeren in het leveren van voedsel mondiaal, is het belangrijk dat er voor deze groep voldoende aandacht is bij de ontwikkeling van projecten, programma's en beleid.

5

SWOT-analyse 'Voedselzekerheid – bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> Nederland heeft internationaal sterke positie in landbouw, water, voedselketens, een innovatief bedrijfsleven en agro-financiering. OS-beleid zet sterk in op voedselzekerheid; internationaal ondersteuning in landbouw Nederland heeft de ambitie om koploper te worden in kringlooplandbouw Sterke positie en samenbundelen kennis en kunde door koepelinitiatief Netherlands Food Partnership Internationaal sterke kennispositie NL-se vertegenwoordiging via internationale fora (Global Alliance on Climate Smart Agriculture) 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> Efficiënte landbouw en verhogen van de productie leidt niet per definitie tot een afname van de druk op bossen; randvoorwaarden, zoals duurzame landgebruiksplanning, zijn essentieel. Deze condities zijn nog onvoldoende meegenomen in beleid. Kleine boeren spelen een belangrijke rol mondiaal in voedselzekerheid: rol van deze groep onderbelicht (meer aandacht voor de agro-grondstoffen)
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> Ambities en activiteiten t.b.v. efficiënte landbouw verduurzamen en expliciet koppelen aan het beschermen van bossen, en waar mogelijk aan het herstellen van land, en aan het creëren van de juiste condities (zoals landrechten). Inzet op EU-strategie: bevorderen kringlooplandbouw en aanpassen consumptiepatronen via Green Deal, GLB, Actieplan en EU Proteïne plan Vergroten van inspanning OS-beleid op verduurzamen landbouw; gekoppeld aan voedselsysteemanalyses Internationaal positioneren Netherlands Food Partnership: bundelen van inzet en expertise In coalitievorm ontwikkelen en uitvoeren innovatie landbouwmodellen m.b.v. landschapsgerichte benadering, met aandacht voor kleinschalige landbouw Hierbij ook aandacht voor en verkennen van creëren van synergiën tussen landbouw en bosbouw Internationaal kennis uitdragen; o.a. via fora en onderzoeksprogramma's Sterkere inzet op en ontwikkeling van financiële instrumenten om ketens te verduurzamen en intensifiëren in samenhang met verduurzamen en beschermen van landschappen Inzet op internationale fora (o.a. Global Alliance on Climate Smart Agriculture) om belang van bossen en duurzaamheid te benadrukken – o.a. gebruik makend van UN Decade for Family farming 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> Groeiende wereldbevolking en veranderende consumptiepatronen in opkomende economieën met nog minimale duurzaamheidseisen kan de negatieve impacts van voedselproductie op landschappen vergroten Klimaatverandering en degradatie van landbouwgronden vergroten het risico op gebrek aan voedselproductie en voedselzekerheid in een regio. Ook verschuiving van landgebruik binnen regio's (zonder uitbreiding) kan leiden tot een negatieve impact: aanplant van bos elders in de regio heeft vaak een lagere biodiversiteit en koolstofwaarde dan behoud van natuurlijk bos Een toename in productiviteit kan lokaal leiden tot meer opbrengsten en winst, wat conversie van natuurlijke landschappen juist kan stimuleren.
Externe factoren		

2.3.5 Inzet van een goede en duurzame financiering (zie ook 3.5)

Het belang van het mobiliseren van financiering voor het behalen van de internationale doelen voor bossen, voor klimaat en voor de SDGs wordt internationaal in toenemende mate erkend. De huidige investeringen (zowel particulier als vanuit overheden) zijn echter verre van voldoende om de doelstellingen te realiseren.

Het overzicht geeft een aantal ontwikkelingen aan die ingaan tegen het succes van de internationale bossagenda in combinatie met duurzame financiering van bossen en bosbouw, waaronder de ondermaatse economische waardering en saldering voor geleverde milieudiensten en -goederen van bossen. Ook staan bossen vaak letterlijk in de weg van andere economische activiteiten, zoals landbouw.

Het Nederlandse Kabinet heeft de ambitie om het financieringsportfolio te vergroenen.

Stroomlijnen van ambities en noodzaak voor geïntegreerd beleid en coherente samenwerking

Nederland kan zich ten eerste inzetten op een meer geïntegreerde, cross-sectorale beleidsontwikkeling waarbij gevolgen van beleid worden onderzocht op cross-sectorale thema's zoals klimaatverandering, verlies van biodiversiteit en ontbossing, en voorkomen. Het belang van een coherente en integrale aanpak wordt ook in de Kamerbrief "Internationale inzet bosbehoud en bosherstel (BUZA/LNV, 2020) benadrukt. Het is van belang dat hierin financiële aspecten worden meegenomen.

Meer algemeen gaat dit om het ondersteunen van het horizontaal en verticaal integreren van beleid en landgebruiksplanning, ook in ontwikkelingslanden, ten aanzien van bijvoorbeeld voedselvoorziening, bosbouw, biodiversiteit en klimaat. Deze integratie is nodig om het voordeel van milieudiensten in een landschap te kunnen behouden en te optimaliseren, en cross-sectorale uitdagingen aan te pakken. Dit zal tevens de belangen van kleinschalige landbouwproducenten in ontwikkelingslanden waarborgen, en bosbescherming, -behoud, en -beheer bevorderen.

Het gaat hier ook om het stroomlijnen van ambities van internationale fora en de financiële aspecten van internationaal beleid. Het is bijvoorbeeld van belang om financiële aspecten van het internationale beleid rondom de *Aichi Biodiversity* doelstellingen en de 2050 Visie te stroomlijnen met het raamwerk van de SDGs en de klimaatonderhandelingen van het UNFCCC; en op Europees niveau de Green Deal en het EU Action Plan.

Internationaal zijn er meerdere platforms en netwerken rondom verduurzaming van de financiële sector en Natuurlijk Kapitaal opgericht. Goede samenwerking tussen deze Fora is van belang zodat activiteiten elkaar versterken.

Nederland beschikt over een groot en flexibel instrumentarium voor het financieren van onder andere klimaat, agro-grondstoffen en verduurzaming van sectoren. Nederland kan overheidsfinanciering sterker koppelen aan het bevorderen van duurzaam bosbeheer, het tegengaan van ontbossing en aan het herstel van gedegradeerde bossen.

Optimaliseren inzet financiering instrumentarium Nederlandse overheid

De afmeting van FDI en ODA die bijdraagt aan biodiversiteits- en bosbehoud en beheer is vele malen kleiner dan nationale investeringsniveaus in andere, aanverwante sectoren. Dat betekent dat goed bekeken moet worden hoe internationaal bossenbeleid, en de financiering daarvan, het meest effectief kan worden ingezet voor bossen: dit kan ook zijn door bijvoorbeeld een bepaalde technologische innovatie te bevorderen of innovatieve programma's te financieren.

Nederland kan bossen daarnaast een meer expliciete rol geven in de beschikbare financieringsinstrumenten van BHOS, onder andere door bijvoorbeeld SDG 15 toe te voegen aan de 'Partnerschappenfaciliteit (SDGP) of in Invest-NL. De rol van bossen kan ook sterker naar voren worden gebracht in al bestaande Klimaatfondsen, zoals in het *Dutch Fund for Climate and Development*. Ook kan Nederland haar rol als donor inzetten in multilaterale fondsen om de bijdrage aan bossen hierin een meer prominente plek te geven.

Wanneer bedrijven gebruik maken van het internationaal financieringsinstrumentarium van de Nederlandse overheid, moet voldaan worden aan meerdere richtlijnen, zoals de OESO-richtlijnen; Richtlijnen specifiek ontwikkeld op behoud, herstel of verduurzaming van bossen kunnen hierin een meer expliciete plek krijgen.

Verduurzamen en ombuigen van financiering stromen

Op Europees niveau is beleid ingezet om financieringsstromen te verduurzamen. Ook in het EU Action Plan om ontbossing tegen te gaan heeft de financiële sector een prominente rol.

Nederland, en Europa, kan verder voortbouwen op het EU Finance Action Plan (als mogelijk element van de Green Deal van Europa) waar ambitieus een transitie wordt ingezet naar duurzame investeringen en de uitsluiting van financiering van niet duurzame projecten. Het is zaak om overwegingen op biodiversiteit of natuurlijk kapitaal (inclusief bossen) te gaan 'mainstreamen' in alle sectoren, en zeker in de financiële sector.

Transparantie/ accountability

Transparantie in de investeringsportefeuille van de Nederlandse financiële sector is nodig om inzicht te krijgen in hoeverre deze sector, ook via investeringen in andere aanverwante sectoren, bijdraagt aan ontbossing, duurzaam bosbeheer en herstel van gedegradeerde bossen. Dit is een belangrijke eerste stap naar het verduurzamen van de financiële sector.

Nederland kan ondersteuning bieden in het ontwikkelen van instrumenten en data om de portefeuille van financiële organisaties transparant te maken met betrekking tot bos en ecosysteemconversie, en doorrekenen in hoeverre het portfolio van de Nederlandse sector expliciet bijdraagt aan ontbossing.

Nederland kan een open rapportage stimuleren van de werkelijke impacts van de financiering op de lokale bossen en biodiversiteit, in eerste instantie door ondersteuning van de Europese financiële koplopers (via het EU Actieplan).

Stimuleren van koplopers door de overheid via 'coalitions of the willing' en positieve impulsen

De overheid kan de mobilisatie van private financiering stimuleren door bij te dragen aan bepaalde processen, het creëren van de goede randvoorwaarden of het uitdragen van strategieën. Dit kan relevante en impactvolle resultaten opleveren, direct dan wel indirect. Het ontwikkelen van kennis neemt hier een sleutelpositie in, naast het gebruiken het vermogen van de overheid om partijen bij elkaar te roepen.

Om via de financiële sector een positieve impuls te geven aan de strijd tegen de ontbossing en het bevorderen van bosherstel en bosbescherming is het van belang dat Nederland haar bijdrage aan internationale *coalitions of the willing* verstevigt en uitbreidt op een weloverwogen manier waarbij het een duidelijke strategie heeft wat er beoogd wordt, en hoe dat bereikt kan worden. Hierbij zijn afstemming, coördinatie en standaardisering van belang om de weg te effenen naar een groene en veerkrachtige economie.

Nederland kan financiële instellingen (koplopers) sterker aanmoedigen, ondersteunen en faciliteren om te investeren in innovatieve businessmodellen, projecten en programma's die leiden tot een positieve impact op biodiversiteit, klimaat en bossen - en hierin ook samenwerken met andere financiële instanties. Een geïntegreerde aanpak, met ook voldoende aandacht voor economische en sociale aspecten, is hierbij van belang.

Nederland kan de stroom van publieke én private financiële middelen – met in achtneming van ESG-criteria – bevorderen/stimuleren/vergroten ten behoeve goed bosbeheer en -behoud, zo mogelijk in een geïntegreerde landschapsbenadering.

Het Nederlands Kabinet kan bossen een expliciete rol geven in de ambitie om financieringsstromen om te buigen naar projecten met ambitieuze klimaatfinancieringsdoelstellingen waaronder de uitfasering van financiering van fossiele brandstoffenprojecten.

Suggesties voor de Financiële sector

De financiële sector kan het aandeel 'groene' investeringen die verduurzaming bevorderen vergroten, met name in biodiversiteits- en bosrijke sectoren. Dit geldt ook voor de investeringen die lopen via buitenlandse partnerbanken in bos- en/of biodiversiteitsrijke landen. Garantstellingen kunnen hierbij een belangrijk instrument zijn.

Specifiek voor de agro-sector, kan Nederland de intensivering van geïntegreerde bos- en landbouw stimuleren, waaronder het verduurzamen van import en gebruik van hout en agrarische grondstoffen door de introductie of het opschalen van de toepassing van "ESG-performance criteria", met name via financiële instellingen en bedrijven, en in het bijzonder met betrekking tot overheidsfinanciering en/of uitgaven. Vanuit agro-financiering is er een noodzaak om investeringen (ook) in de richting van kleinschalige, duurzame landbouw te buigen.

De Nederlandse financiële sector kan daarnaast sterker inzetten op het demotiveren van (investeren in) niet-groene projecten en de financiering van niet-duurzame projecten uifaseren. Dit kan door het introduceren van financiële prikkels (subsidie, belasting) of door hoge rendementen van niet-groene projecten af te romen om externalities mee te compenseren.

Tenslotte kan het convenant 'bancaire sector' uitgebreid/ vernieuwd worden met de verplichting te onderzoeken en voorkomen dan wel maximaal beperken van negatieve gevolgen op bossen en biodiversiteit of in de breedte natuurlijk kapitaal.

True Cost Accounting

De ondermaatse economische waardering en saldering voor milieudiensten en -goederen van bossen staat in schril contrast met het belang van bossen en de milieudiensten die worden geleverd. Het is daarom van belang om de ware kosten en baten door te rekenen in producten (True Cost Accounting) en hierop in te zetten. De Nederlandse overheid is al actief op pilotprojecten rondom True Cost accounting vanuit de agro-sector en kan hierin de rol van bossen (en diensten en producten van bossen) sterker meenemen.

Natural Capital Accounting (NCA) en Sustainability Reporting (bijv. UNEP GRI) kan verder gestimuleerd worden waarbij de sociale en milieukosten en baten geprijsd worden, en meegenomen worden in de accountingsystemen, jaarrekeningen en -verslagen van bedrijven die natuurlijke hulpbronnen gebruiken.

Investeren in kennis en kunde en innovatieve mechanismen/ business modellen

Het ontwikkelen van innovatieve financieringsmechanismen en het promoten van de inzet daarvan is ook van belang om indirecte baten van goed bosbeheer en -behoud financieel beter te waarderen en beprijzen en om internationale geldstromen meer in verbinding te brengen met de lokale partijen die het beheer en behoud mogelijk maken.

Nederland ontwikkelt kennis en kunde op onder andere natuurlijk kapitaal. Ook het bedrijfsleven speelt hierin een rol. Nederland kan een bijdrage leveren via haar coalities (kennisinstellingen, bedrijfsleven) aan de ontwikkeling en internationale uitwisseling van innovatieve methoden en modellen om de financiële sector te vergroenen.

Nederland kan de ontwikkeling van innovatieve market-based, financiële instrumenten stimuleren die ecosysteem diensten (koolstof, biodiversiteit) meenemen en belonen, zoals voor (her)bebossen, bosuitbreiding, duurzame landbouw, carbon farming, zeewier, etc. Mechanismen omvatten het toepassen van vrijwillige certificeringschema's, PES, en fiscale en economische prikkels; al deze zijn hefboomen voor verandering. Met betrekking tot herstel van gedegradeerde bossen en bosuitbreiding is het van belang om te verkennen in hoeverre CO₂-vastlegging een (nieuwe) vorm van financiering kan betekenen.

Nederland kan relevante onderzoeksprojecten, in Nederland en in het buitenland, (co-)financieren; met name onderzoeksprojecten met een praktijkcomponent die benaderingen toetsen, en opschalen. Ook vanuit de Werkgroep Biodiversiteit (DNB) kunnen instrumenten en methoden voor zero deforestation-ambities van financiële instellingen verder ontwikkeld worden.

De business case voor bosbescherming, behoud en beheer moet doorontwikkeld worden, en ondersteund met onderzoek, inclusief het uitdragen van het belang van biodiversiteit richting financiële sector als hoeksteen voor gezonde ecosystemen en landschappen die óók voedsel produceren, water opslaan, koolstof vastleggen, etc.

Nederland kan innovatie stimuleren in de financiering van de landschapsbenadering versus het financieren van individuele activiteiten in een landschap, zodat co-benefits en het in één landschap mitigeren en compenseren allemaal gaat meetellen in dezelfde balans van kosten en baten. Dit zal ook de perceptie van risico's van groene investeringen verminderen.

Nederland kan de uitwisseling van kennis en ervaringen op het gebied van innovatieve vormen van financiering met positieve effecten op bos en samenleving stimuleren, via deelname in bestaande Fora en Platforms (zowel in Nederland, Europees als internationaal). Nederland kan hierin intensiever/meer bijdragen aan het *UN Global Forest Financing Facilitation Network*.

6

SWOT-analyse ‘Bevorderen duurzame financiering’

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Ambitie Nederlands Kabinet om financieringsportfolio te vergroenen • Breed financiering instrumentarium BHOS beschikbaar • Bedrijven die financiering overheid ontvangen moeten aan richtlijnen (o.a. OESO) voldoen • Coalities actief op o.a. Natuurlijk Kapitaal • Sterke en actieve Nederlandse financiële sector, vooral op agro-financiering • EU-beleid met prominente rol financiële sector in EU Actieplan • Kennisinstellingen aanwezig • Rol Nederland in meerdere (multilaterale) fondsen • Nederland en financiële sector is vertegenwoordigd in meerdere internationale Fora en Platforms 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Gebrek aan transparantie portefeuille financiële sector • Gebrek aan coherentie (internationaal) beleid en doelstellingen (inclusief financieringsstromen) • Bijdragen FDI en ODA aan bossen relatief klein t.o.v. andere sectoren: inzicht nodig waar meeste impact is te bereiken.
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> • Inzet op geïntegreerde beleidsontwikkeling, stroomlijnen financiële aspecten • Overheidsfinanciering effectief koppelen aan behoud van bossen • Inzetten op ambitieus EU-beleid • Transparantie bevorderen in financiële sector op gebied van ontbossing/ bossen • Coalities of the willing verstevigen: afstemming, coördinatie en standaardisering zijn hierbij van belang • Financieringsstromen ombuigen via o.a. ESG-criteria – met specifieke rol agro-sector • Expliciet uifaseren niet-duurzame projecten en investeringen • Inzetten op True Cost Accounting • Innovatie stimuleren i.s.m. bedrijfsleven en kennisinstellingen (o.a. landschapsbenadering en verbeteren business case) en dit internationaal uitdragen in fora • Verkennen en stimuleren van nieuwe vormen van financiering. 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • Huidige investeringen zijn verre van voldoende om doelstellingen op klimaat, bossen en SDGs te realiseren: significante investeringen zijn nodig • Relatief gaat er nog steeds wereldwijd veel geld (subsidies, investeringen) naar niet-duurzame projecten en sectoren.
Externe factoren		

2.3.6 Goed bestuur (waaronder landschapsgerichte benaderingen en land- en gebruiksrechten) (zie ook 3.6)

Wereldwijd is er een toenemende erkenning van het belang van ‘goed bestuur’ als uitgangspunt en voorwaarde voor duurzaam bosbeheer. Het is belangrijk om de uitgangspunten van goed bestuur⁷, en de internationaal erkende richtlijnen hiervoor, zoals als de VGGT-richtlijnen of FPIC, mee te nemen als onderdeel en als uitgangspunt voor de Bossenstrategie als basis voor het realiseren van duurzaam beheer van bossen – maar ook om ‘goed bestuur’ sterker te integreren in aanverwant Nederlands en Europees beleid.

Het is van belang dat Nederland en Europa niet alleen in partnerlanden werken aan het bevorderen van goed bestuur, maar zeker ook binnen de eigen jurisdictie zorgen dat de zaken op orde zijn. Door aspecten van goed bestuur, zoals transparantie en accountability, van Nederlandse en Europese bedrijven en overheden te vragen of eisen neemt Nederland ook verantwoordelijkheid voor de directe en indirecte impact van onze consumptie, handel en investeringen op bossen wereldwijd.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen richting het bedrijfsleven en de financiële sector wordt door de Nederlandse overheid bevorderd via convenanten, op basis van vrijwillige afspraken. De Nederlandse overheid heeft de ambitie dat 90% van de grote bedrijven in Nederland in 2023 voldoen aan de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.

⁷ Goed bestuur wordt niet genoemd in de Kamerbrief waarin de bossenstrategie is aangekondigd.

Een sterk en samenhangend IMVO-beleid kan bijdragen aan de Nederlandse inzet op het tegengaan van ontbossing. Voor het sterker integreren van principes als goed bestuur en IMVO in de private en financiële sector, zou Nederland zich op nationaal niveau en in Europa sterk moeten maken voor het versneld invoeren van de principes van 'goed bestuur' en IMVO in de sectoren die, bijvoorbeeld via import van agro-grondstoffen of financiering, invloed hebben op ontbossing wereldwijd (zie ook overige hoofdstukken). Richtlijnen die op internationaal niveau zijn ontwikkeld (o.a. via OECD of via de VN) op het gebied van mensenrechten en goed bestuur, vormen hiervoor een belangrijke leidraad.

Vanuit de Nederlandse overheid liggen er mogelijkheden om het principe van IMVO en goed bestuur meer coherent en sterker door te voeren in verschillende sectoren, ook aanverwant aan bossen (zoals infrastructuur, landbouw), via bestaande beleidsinstrumenten als bijvoorbeeld fiscaal beleid.

Activiteiten die door de Nederlandse overheid gefinancierd worden moeten aan meerdere richtlijnen voldoen. Deze Richtlijnen zijn vaak nog vrij algemeen op het gebied van bossen. Er liggen mogelijkheden om deze meer specifiek uit te werken naar richtlijnen die bijvoorbeeld specifiek ingaan op 'goed bestuur' van bossen, in lijn zijn met de VGGT-richtlijnen (land- en gebruiksrechten), of specifiek verwijzen naar FPIC en andere relevante sociale criteria (naast uiteraard eisen op duurzaam bosbeheer en andere relevante duurzaamheidseisen).

Op Nederlands en Europees niveau kan ingezet worden op meer bindende regelgeving (bijvoorbeeld door het verplichten van Due Diligence), vooral daar waar risico's op ontbossing, degradatie van bossen of schending op mensenrechten groot zijn. Een belangrijke voorbeeldwet hiervoor is de recent ingevoerde 'Zorgplicht Kinderarbeid'.

Er liggen mogelijkheden om Europese initiatieven op het gebied van IMVO te versterken en krachten tussen sectoren te bundelen (vergroten slagkracht). Binnen het maatschappelijk verantwoord ondernemen kan de rol en het belang van bossen, en aanverwante aspecten van goed bestuur, sterker worden meegenomen. Dit kan uitgewerkt worden in een Europees Actieplan.

Ook het Amsterdam Declaration Partnership (ADP) kan een stimulerende rol spelen door de eisen rondom goed bestuur - VGGT-richtlijnen (land- en gebruiksrechten), bescherming van de mensenrechten (inclusief gender), FPIC en andere relevante sociale criteria – sterker te integreren in de Declaratie.

Internationaal kan Nederland zich hard maken om principes van goed bestuur, en de samenhang tussen goed bestuur en duurzaam bosbeheer, specifiek naar voren te laten komen in de OESO-richtlijnen. Het belang van biodiversiteit wordt nu nog algemeen beschreven, zonder een specifieke verwijzing naar bossen.

Tenslotte kunnen aspecten rondom goed bestuur voor bossen (waaronder de VGGT-richtlijnen, FPIC en andere relevante sociale criteria) sterker geïntegreerd worden in Handelsafspraken en bilaterale overeenkomsten.

Coherentie

Onder goed bestuur valt ook het principe van coherentie. Gezien het feit dat bossen een bijdrage kunnen leveren aan meerdere sectoren, en ook beïnvloed kunnen worden door meerdere sectoren, is coherentie een essentieel onderdeel van een effectief beleid. Dit omvat het bevorderen van coherentie in activiteiten en beleid en samenwerking tussen Ministeries en organisaties. Een Bossenstrategie kan hiertoe bijdragen.

Partnerschappen en ondersteuning

Voor het duurzaam beheer van bossen is het scheppen van de juiste randvoorwaarden van belang. Nederland kan goed bestuur van lokale en nationale overheden in partnerlanden bevorderen door ondersteuning te bieden op bijvoorbeeld inclusieve ruimtelijke planning, beschikbaarheid van gegevens, transparantie van beslissingen en monitoring. Internationale mechanismen als REDD+ en VPA-FLEGT vormen hiervoor een belangrijk kader, als ook de daarvoor ontwikkelde fondsen, zoals bijvoorbeeld het Land@Scale programma.

Op Nederlands of Europees niveau kunnen, als onderdeel van *zero-deforestation commitments*, partnerschappen worden aangegaan met die landen waar ontbossing urgent moet worden tegengegaan, om te investeren in het versterken van goed bestuur aldaar (gebaseerd op het VPA-model van FLEGT), zie ook (TBI-Ghana, 2018)

Door financiering vanuit handel en ontwikkelingssamenwerking (DSO) meer op dezelfde plek samen te laten komen kan meer gericht geïnvesteerd worden in goed bestuur in de landen en landschappen waar Nederland door handel ook invloed heeft op bossen. De landschapsbenadering biedt een goede vorm om deze inzet samen te laten komen.

Voor het versterken van de capaciteit voor ‘goed bestuur’ wordt nu door Nederland met name geïnvesteerd in het maatschappelijk middenveld (zoals in ‘Samenspraak Tegenspraak’) en in maatschappelijk verantwoord ondernemen. Hier valt ook expliciet de specifieke aandacht voor de bescherming, zichtbaarheid en legitimiteit van het werk van milieu- en landrechtenverdedigers onder.

Het is, echter, daarnaast ook van belang dat er voldoende aandacht is voor de capaciteit van nationale en lokale overheden die uiteindelijk voor een groot deel verantwoordelijk zijn voor ‘goed bestuur’, als democratisch verkozen bestuursorganen in de landen en landschappen.

7

SWOT-analyse ‘Bevorderen van goed bestuur’

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven die gebruik maken van het financieel instrumentarium van de Nederlandse overheid moeten voldoen aan o.a. OESO-richtlijnen • NL-se Doelstelling: 90% van de grote bedrijven in 2023 voldoen aan OESO-richtlijnen (vanuit IMVO-beleid) • Wet zorgplicht Kinderarbeid als voorbeeld wet recent goedgekeurd (Due Diligence) • Mogelijkheid bevorderen goed bestuur via o.a. multilaterale fondsen en VPA-FLEGT en REDD+ mechanismen • Nederlandse kennis en expertise aanwezig, o.a. op landrechten en een landschapsgerichte benadering. • Commitment en bundeling krachten (kennis, samenwerking) op gebied van landrechten – ook via ondersteuning Nederlandse overheid. • Internationaal heeft Nederland ook een rol in o.a. ILC en de GLTN. 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Goed bestuur omvat ook aspecten als coherentie en samenwerking: hier kan Nederland en Europa nog een slag maken. • Op gebied van IMVO, zijn er geen bindende afspraken met het bedrijfsleven, ook niet daar waar mogelijk grote risico's zijn, met uitzondering van (recent) kinderarbeid • De OESO-richtlijnen gaan in op het milieu, maar de link tussen bossen en andere onderwerpen binnen goed bestuur wordt onvoldoende duidelijk gemaakt. • IMVO-beleid nog onvoldoende coherent doorvertaald naar de bestaande beleidsinstrumenten en naar aanverwante sectoren.
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> • Er is internationaal een toenemende erkenning voor het belang van ‘goed bestuur’. • Uitdragen van elementen goed bestuur in het ontwikkelen van een bossenstrategie (o.a. coherentie) • Sterker doorvoeren van principes als goed bestuur en IMVO in de private en financiële sector, en relevante sectoren: via o.a. beleidsinstrumenten, mogelijkheid bindende regelgeving als risico's groot zijn, bundelen en versterken Europese IMVO-initiatieven en daarin de rol van bossen sterker naar voren laten komen. • Inzet om interrelatie tussen goed bestuur en duurzaam bosbeheer specifiek naar voren laten komen in OESO-richtlijnen • Partnerschappen aangaan met landen waar ontbossing urgent is – bijvoorbeeld via model FLEGT-VPA/ REDD+ (en fondsen) • Versterken goed bestuur in partnerlanden via stroomlijnen financiering handel en ontwikkeling samenwerking– met voldoende aandacht voor ontwikkelen van capaciteit overheden • Specifieke aandacht voor de bescherming van milieu- en landrechtenverdedigers • Internationale bijdrage via kennis, expertise en dialoog, o.a. via vertegenwoordiging in internationale fora. 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • Veel ontbossing in tropische landen is nog steeds illegaal. • Corruptie, een zwak bestuur (vooral de uitvoering en handhaving ervan) en het ontbreken van een wettelijke erkenning voor (het gebruik) van land vormen een bedreiging voor duurzaam bosbeheer en het tegengaan van ontbossing. • Veel ontbossing is legaal maar dit leidt niet per definitie tot zero-deforestation. • Het bewerkstelligen en versterken van goed bestuur van bossen en landschappen is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de overheid en actoren in de landen waar deze bossen staan; prioriteiten van die landen komen niet altijd overeen met de prioriteiten van Nederland of Europa.
Externe factoren		

Kennis en dialoog

Vanuit Kennis en dialoog, biedt LANDialogue wellicht de mogelijkheid om de relatie tussen bossen (en het risico op ontbossing), IMVO en goed bestuur onder de aandacht te brengen, en uitdagingen hierin te bespreken.

Vanuit opgedane kennis op landgebruiksplanning in Nederland, en ervaringen vanuit dialogen, kennis en vanuit lopende Nederlandse programma's (zoals die zijn samengebracht in het NLandscapes Platform), kan Nederland internationaal een bijdrage leveren aan effectieve landgebruiksplanning en landrechten, als voorwaarde voor 'goed bestuur', zie ook rapport 'mainstreaming forests' van (Dam, 2019). Nederland is vertegenwoordigd in meerdere internationale fora (vooral op het gebied van landrechten) en kan ook hier die expertise in naar voren brengen.

2.3.7 Boshherstel ([zie ook 3.7](#))

Internationaal zijn ambitieuze doelen vastgesteld voor bos- en landschapsherstel, onder andere in de Bonn Challenge. De deadlines van o.a. de Bonn Challenge komen dichterbij maar het ziet er niet naar uit dat deze gehaald gaan worden. Er ligt voor Nederland een kans om FLR internationaal meer onder de aandacht te brengen bij de post-2020 doelstellingen van de Aichi doelstellingen, als ook in NDCs van landen tijdens het voorzitterschap van het NDC Partnership. Daarnaast liggen er mogelijkheden om internationale ambities op herstel van gedegradeerde bossen vanuit verschillende agenda's (zoals tussen de klimaatagenda, de UNCCD Agenda en de bos-agenda) meer samen te brengen en te integreren; waarbij REDD+ als mechanisme kan dienen om degradatie te voorkomen.

Herstel van gedegradeerde bossen is nog weinig ingekaderd binnen het Nederlands en Europees beleid. Het EU Actie Plan erkent wel het belang van boshherstel. Landdegradatie heeft echter niet alleen impact op bossen maar raakt ook sterk aan landbouw en voedselzekerheid, en kan – indien er geen aandacht aan wordt gegeven - activiteiten op bijvoorbeeld klimaat en voedselzekerheid (waar Nederland juist wel sterk op inzet) ondermijnen. Het is daarom van belang om herstel van land duidelijker te benoemen in beleid en het belang ervan te ondersteunen – wereldwijd maar ook in Europa.

Nederland is een belangrijke importeur van (agro-) grondstoffen en heeft wereldwijd een sterke kennispositie op het gebied van landbouw. Deze sector kan vanuit die rol ten eerste een belangrijke bijdrage leveren aan het verduurzamen van ketens en het voorkomen van landdegradatie. Nederland kan de rol van de private sector voor landschapsherstel sterker benadrukken. Dit kan vooral gericht zijn op Nederlandse en Europese bedrijven die agro-grondstoffen importeren, en mogelijk mede veroorzaker zijn van degradatie van productieve landschappen.

Boshherstel en uitbreiding van bossen zal niet alleen plaats moeten vinden in gedegradeerde bosgebieden zelf, maar ook door bomen sterker te integreren in landbouwgebieden of op verlaten landbouwgronden. Hier kan de landbouwsector ook vanuit haar rol van expertise en kunde een belangrijke rol spelen.

Er zijn nog veel investeringen nodig om de ambities voor FLR wereldwijd te verwezenlijken, ook vanuit de private sector. Tegelijk biedt FLR (met een goede IRR) interessante mogelijkheden voor projecten en investeerders om innovatieve bedrijfsmodellen te ontwikkelen en te financieren waarmee zowel het herstel, als ook de duurzame ontwikkeling van land financieel aantrekkelijker wordt (Dam, 2019).

Het is belangrijk om het bedrijfsleven en de financiële sector bewust te maken van de relevantie van het planten van bossen via het herstel van gedegraderd land en duurzaam bosbeheer, ook als manier om de toekomstige vraag naar producten uit bos (ook vanuit de biobased economie) en grondstoffen veilig te stellen en tegelijkertijd bij te dragen aan klimaatdoelstellingen (Dam, 2019).

Nederland en Nederlandse organisaties zijn ook betrokken in meerdere internationale Fondsen, die kunnen bijdragen aan het bundelen van krachten om landschappen te herstellen; door bijvoorbeeld FLR te 'earmarken' of door in innovatieve FLR-projecten te investeren. Hier ligt ook een rol voor de financiële sector.

Nederland heeft zelf jarenlange kennis opgebouwd op landschapsontwikkeling en herstel (“Ruimte voor natuur” bijvoorbeeld). Ook is kennis en kunde aanwezig vanuit organisaties en kennisinstellingen, bijvoorbeeld op het gebied van FLR, agroforestry, landschapsgerichte benaderingen en landschapsherstel. Voorbeelden hiervan zijn:

- Er zijn mogelijkheden om de bestaande kennis van Nederlandse organisaties, zoals bijvoorbeeld Just-Diggit, Rewilding Europe, Commonland Foundation, FORM International, ReNature Foundation en IDH, te bundelen en in te zetten – ook om projecten te ontwikkelen en financiering aan te trekken. Het rapport van Platform NLandscape ‘*doing things differently or doing different things*’ bevat een vergelijkbaar pleidooi voor het opzetten van een facility.
- Het in Nederland ontwikkelde ‘*Building with Nature*’ concept door het Ecoshape consortium kan bijvoorbeeld worden ingezet als klimaatadaptatie model dat klimaat-resilience bereikt via landschapsherstel (zie voorbeeld Biesbosch) (De Vriend, 2012).
- Er is binnen Nederland expertise aanwezig op het ontwikkelingen van landschapsgerichte benaderingen, zoals bijvoorbeeld de PCI-benadering (ontwikkeld door IDH).
- Nederland heeft veel expertise op het gebied van duurzame landbouw en ook in toenemende mate op het gebied van *restorative agriculture* en agroforestry (bijvoorbeeld aan de WUR).

Zoals onze expertise op intensieve landbouw een ‘exportproduct’ van Nederland is geworden, zou een ambitie kunnen zijn om ervoor te zorgen dat de expertise ‘*restorative agriculture*’ dezelfde status en erkenning krijgt.

Tenslotte, het aanplanten van bos op grote schaal biedt uitdagingen. Het is daarom in alle initiatieven van belang dat er rekening wordt gehouden met de sociale en culturele context in het landschap, en dat de belangen van de lokale bevolking vanaf het begin worden meegenomen om blijvend duurzaam gebruik te realiseren. Ook is het van belang dat er gekeken wordt naar de biodiversiteit van het landschap en de diensten die het bos kan leveren.

8

SWOT-analyse ‘Bosherstel’

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Herstel van land en bossen is vastgelegd in internationale doelstellingen (Aichi doelstellingen, Bonn Challenge) • Kennis en expertise aanwezig vanuit Universiteiten en CSO’s, die ook de link leggen naar internationale fora, financiering en projecten • Aanwezigheid private en financiële sector en rol Nederland in internationale (klimaat-)fondsen • Sterke agro-commodity en landbouwsector in Nederland met expertise • Kennis en expertise aanwezig op gebied van landschapsbenadering en landschapsherstel, vaak in combinatie van functies (economie, natuur, veiligheid) 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Doelstellingen van o.a. Bonn Challenge lijken niet gehaald te worden. • Bosherstel heeft geen duidelijke plek in Nederlands beleid (EU Actieplan benoemt wel herstel van gedegradeerde bossen als prioriteit) • FLR heeft vaak nog onvoldoende duidelijke ‘earmark’ in financieringsstromen
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> • Wereldwijd aandacht en ambitieuze doelstellingen: het decennium van Ecosysteem herstel is aangekondigd: momentum gebruiken om FLR internationaal onder de aandacht te brengen vanuit NDC-partnerschap en post-2020 onderhandelingen Aichi doelstellingen. • Verstevigen van FLR in beleid (ook in aanverwante sectoren). • Rol van private sector sterker benadrukken: Inzetten op voorkomen van landdegradatie en herstel landbouwgrond door agro-commodity ketens te verduurzamen • Bevorderen ontwikkelen en investeren in innovatieve bedrijfsmodellen met FLR-component (mogelijk gekoppeld aan biobased economie) • Mobiliseren FLR-financiering via fondsen en financiële sector • Samenwerking tussen organisaties FLR om financiering te mobiliseren, kennis te bundelen en projecten te ontwikkelen • Uitdragen Nederlandse kennis op ‘<i>restorative agriculture</i>’ 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • Landdegradatie kan activiteiten op klimaat en voedselzekerheid (beleidsprioriteiten voor Nederland) ondermijnen. • Grootschalig herstel van land inclusief bossen en investeringen zijn nodig. Tegelijk is ook aandacht vereist voor de lokale sociale en culturele context, en biodiversiteit van het landschap; anders is er een risico van falen, of zelfs verergeren van de sociale en economische situatie en ecologische waarde in het landschap.
Externe factoren		

2.4 Belangrijkste observaties van analyse Regeringstandpunt Tropisch Regenwoud

In 1991 werd het Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR) aan de Kamer aangeboden. De Nederlandse inzet op bossen is in de RTR-periode omvangrijk en divers geweest met een aantoonbare internationaal erkende invloed op nationaal beleid en uitvoering in (bossenrijke) partnerlanden en op de internationale discussie. In het tijdsgewricht van bijna 20 jaar waarin het RTR als een soort van breed – “paraplu”- beleidskader opereerde, heeft ze – met al haar beperkingen van te geïsoleerd en te sectoraal; te weinig afrekenbare doelen - de meerwaarde en continuïteit als een politiek gesanctioneerd, robuust internationaal beleidsinstrument voor bossen bewezen.

Belangrijke factoren hierbij zijn geweest:

1. Het hebben van duidelijk richtinggevend doch niet te specifiek geformuleerde beleidslijnen die voldoende ruimte gaven tot flexibiliteit en noodzakelijke aanpassingen in een veranderende context.
2. De koppeling van het beleid aan een kwantitatieve bestedingsverplichting van voldoende omvang.
3. Een internationaal ingebedde en “demand driven” aanpak.
4. Een interdepartementaal breed gedragen beleid met daaraan gekoppeld een adequate interdepartementale coördinatie en samenwerking.
5. Een actieve maatschappelijke betrokkenheid en de daaruit voortvloeiende opbouw van kennis, expertise en netwerken, hier en in partnerlanden.

De context en positie van het Nederlandse Internationale beleid voor bossen is de laatste jaren sterk veranderd. Het beleid heeft zich steeds meer verbreed richting een integrale aanpak, gericht op directe en onderliggende oorzaken van ontbossing en bosdegradatie, en de factoren die duurzaam beheer, instandhouding en bosherstel bevorderen.

Een Nederlandse beleidsstrategie voor bossen internationaal dient haar rechtvaardiging en onderbouwing enerzijds te vinden in de mate waarin bossen een daadwerkelijke en gecoördineerde bijdrage leveren aan doelen op andere beleidsterreinen (zoals de SDGs, klimaat, landbouw, armoedebestrijding en resource security).

Daarnaast dient de beleidsstrategie maatregelen te bevatten om de negatieve impact op bossen vanuit andere sectoren tegen te gaan. De belangrijkste oorzaken van ontbossing en degradatie zijn immers afkomstig uit andere sectoren, met name de landbouw. Het gaat daarbij ook om maatregelen om de ontbossingsimpact (van Nederland en in internationaal verband) via de import, handel en investeringen te verminderen.

Beleidscoherentie en actieve betrokkenheid, draagvlak en engagement van andere sectoren dienen dan ook het uitgangspunt te zijn in de ontwikkeling en uitvoering van een dergelijke strategie. Had het bossenbeleid ten tijde van de beginjaren van het RTR vooral nog het karakter van een beleid “van, voor en door de bossensector”; anno 2019 overheerst het inzicht dat een effectieve beleidsstrategie voor bossen zich richt op het waarborgen en versterken van rol van bossen voor duurzame ontwikkeling en dat deze derhalve breed intersectoraal ingebed, gedragen, gecoördineerd en gecommitteerd dient te zijn: een breed maatschappelijk gedragen beleid voor bossen (en niet enkel voor de bossensector).

2.5 Belangrijkste observaties beleid koplopers in andere EU-landen & EU Actieplan

De volgende nationale Bossenstrategieën van andere EU-landen worden in dit hoofdstuk besproken:

- De Franse Nationale Strategie (NSID) om ontbossing tegen te gaan 2018-2030
- Finland: Nationale Bossenstrategie tot 2025 – versie 2019
- Oostenrijk: Bossenstrategie 2020+
- Duitsland: Nationale Bossenstrategie 2020

De focus ligt op de internationale component van deze Strategieën. Daarnaast is op EU-niveau ook gekeken naar:

- EU Mededeling 'Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests'

NSID_ De Franse Nationale Strategie om ontbossing tegen te gaan

Deze strategie loopt van 2018 tot 2030 en richt zich voornamelijk op het tegengaan van geïmporteerde ontbossing van bos- en landbouwproducten. De Strategie gaat niet tot zeer beperkt in op het herstel van gedegradeerde bossen; dit wordt eenmalig genoemd bij de ambitie om de nationale en internationale financiering voor duurzame bosbouw en landbouwpraktijken te verhogen die alternatieven voor ontbossing vertegenwoordigen (zoals het Land Degradation Neutrality Fund).

Voor een aantal doelstellingen leunt het NSID sterk op Europees beleid; en richt zich daarbij voornamelijk op het verhogen van de ambities ervan. Uiteindelijk is de uitvoering van EU-beleid geldend voor alle Europese Lidstaten.

Opvallende elementen:

- De verwijzing naar de Franse Due Diligence Wetgeving, wat handvatten biedt om bedrijven te vragen risico's op milieu (en sociaal) gebied te minimaliseren;
- De ambitie om 'nul ontbossing' op te nemen in het publieke aanbestedingsbeleid van Frankrijk vanaf 2022.
- Daarnaast is het interessant dat, hoewel de strategie voor een groot deel bestaat uit al bestaand beleid, deze ook de kapstok biedt voor coördinatie en samenwerking tussen actoren – onder andere via het opzetten van een nationaal platform.

Finland: Nationale bossenstrategie tot 2025 – Versie 2019

De Finse strategie loopt tot 2025 en heeft vooral een nationale focus met een beperkte internationale component. Ontbossing en bosherstel krijgen in de strategie weinig aandacht; de focus ligt op duurzaam bosbeheer en het versterken van de Finse bossensector.

Opvallende elementen:

- Een onderdeel van de Strategie is een analyse van de megatrends in de wereld; en de impacts hiervan op de Finse bossector. De analyse gaat na welke transformatie en maatregelen dit vraagt vanuit een bosstrategie.
- Ten behoeve van de coördinatie en monitoring is een Forest Council opgericht. Onder deze Council valt ook een internationale bosbeleidsgroep.

Oostenrijk: Bossenstrategie 2020+

Deze Strategie loopt tot 2020. De internationale component van de Bossenstrategie is vooral gericht op het uitdragen van de kennis van de Oostenrijkse bossector op duurzaam bosbeheer naar andere landen, via kennis en via partnerships met Oostenrijkse bedrijven en instellingen. Coördinatie tussen actoren, ook om een breed en gecoördineerd standpunt in te kunnen brengen in internationaal beleid, is een belangrijk onderdeel van de Strategie.

Opvallende elementen:

- Om de Strategie te coördineren en te monitoren, en consensus tussen actoren te vinden rondom verschillende belangen en functies van bos, is een Dialoog opgesteld, werkgroepen, en een Ronde Tafel.
- Ook zijn indicatoren opgesteld per Strategisch doel.

Duitse Strategie

De Duitse Strategie loopt tot 2020 en is gericht op duurzaam bosbeheer. De Strategie heeft geen afzonderlijke internationale component; de internationale component wordt slechts driemaal genoemd als mogelijke oplossing onder de actiegebieden klimaat, biodiversiteit en bodem en water. Toch is dit niet gericht op wereldwijde bosdoelstellingen, maar als oplossing voor de nationale actiegebieden.

Opvallende elementen:

- De strategie blijft vaag door voor elk actiegebied mogelijke conflicten en mogelijke oplossingen te definiëren.

De EU Mededeling ‘Stepping up EU Action to Protect and Restore the World’s Forests’

Deze Mededeling is gepubliceerd in 2019 en richt zich op zowel ontbossing, duurzaam bosbeheer als ook op herstel van het bosareaal.

Opvallende elementen:

- De 1e prioriteit rondom “Vermindering van de EU-consumptievoetafdruk op land en stimuleren van de consumptie van producten uit ontbossingsvrije toeleveringsketens in de EU” overweegt regelgevende maatregelen aan de vraagzijde. Ook krijgt het versterken van certificering schema’s een prominente plek.
- Vanuit IMVO-beleid van bedrijven wordt gesproken over het sterker integreren van ontbossingsvrije producten, en transparantie en monitoring hierop. Ook wordt gesproken over due diligence.
- Er wordt gepleit voor een platform met meerde actoren en belanghebbenden voor een dialoog rondom ontbossing, bosdegradatie en het duurzaam uitbreiden van het bosareaal wereldwijd.
- De Mededeling pleit op meerdere plekken voor versterkte integratie en opnemen van het thema ontbossing en ontbossingsvrije producten in gerelateerd EU-beleid – zoals op biobrandstoffen, circulaire economie, via het EU Ecolabel, het EU Finance Action Plan, etc.
- Via samenwerking met producerende landen wordt onder andere gepleit voor het versterken van het beleids- en regelgevingskader, als ook het ondersteunen van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen.
- Handelsovereenkomsten (in EU verband) worden genoemd als middel om ontbossing tegen te gaan en ontbossingsvrije producten te stimuleren.
- Prioriteit 4 is volledig op financiering gericht ter ondersteuning van duurzamere praktijken voor landgebruik en om financiering stromen te buigen naar groene financiering.
- De 5e prioriteit is gericht op onderzoek, kennis en data verzameling – en samenwerking tussen onderzoeksinstituten. Een doel is het oprichten van een EU-observatorium om ontbossing, bosdegradatie en bosareaal (en onderliggende drivers) in kaart te brengen en te monitoren.

Algemene aanbevelingen en conclusies voor Nederland (bij de invulling van een bossenstrategie)

Geen enkele nationale Strategie met een internationale component (bekeken in dit hoofdstuk) richt zich op zowel duurzaam bosbeheer, het herstellen van bos en het tegengaan van ontbossing. De EU Mededeling doet dit wel.

De Nederlandse Bossenstrategie ambieert om dit ook te doen. Er ontstaan hiermee voor Nederland mogelijkheden om herin een voortrekkersrol te vervullen en ook richting andere EU-landen het belang te agenderen om een nationale Bossenstrategie breed in te zetten.

De bekeken nationale strategieën laten het belang van coördinatie, samenwerking tussen actoren, en monitoren van doelstellingen zien voor een Strategie. De rol van kennis, onderzoek en dataverzameling wordt benadrukt, en is een prioriteit in de EU Mededeling. Het is van belang dat de Nederlandse strategie hier ook aandacht aan schenkt.

Relevante componenten om mee te nemen voor Nederland zijn daarnaast:

- De overweging tot meer bindende maatregelen; dit wordt genoemd in de EU Mededeling; de rol van gepaste zorgvuldigheid (Due Diligence) hierin komt zowel in de EU Mededeling als ook in de Franse strategie naar voren;
- Het integreren en opnemen van het thema ontbossing en ontbossingsvrije producten in aanverwant beleid; financiering speelt hierbij een belangrijke rol.

2.6 Belangrijkste observaties visies en standpunten Ngo's en denktanks

Om de posities, visies en beleidsaanbevelingen van denktanks en Ngo's in kaart te brengen over het beleid voor bossen, is gekeken naar de volgende organisaties:

- Het *World Resources Institute (WRI)*
- FERN (NGO)
- Tropenbos International (NGO)
- WWF (NGO)

Let op: Dit is een overzicht van een beperkt aantal organisaties. Zeker internationaal zijn er substantieel meer maatschappelijke organisaties actief.

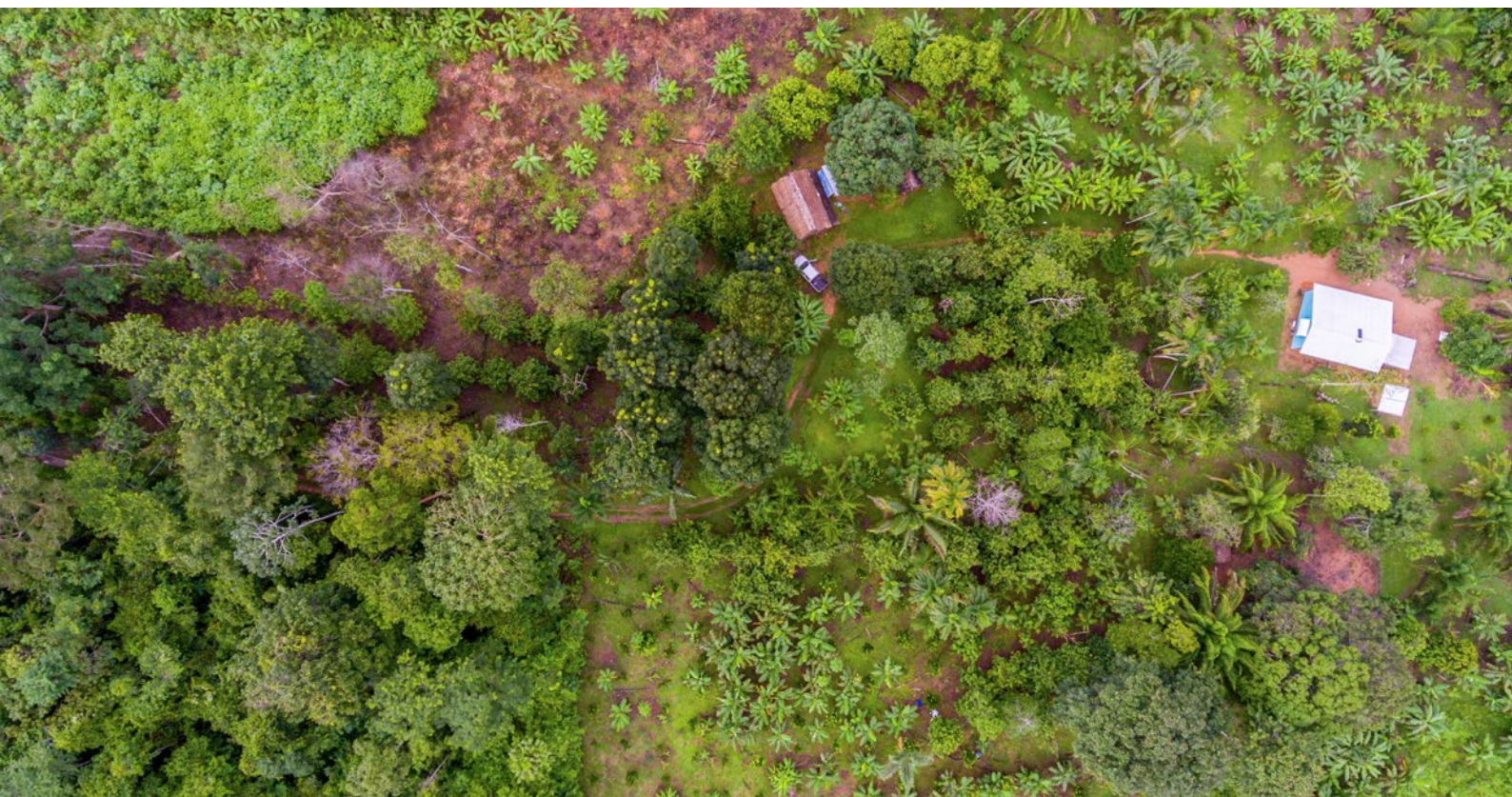
Eerste aanbevelingen en conclusies

- Er is een urgentie voor actie en voor substantiële inzet en financiering om de trend in ontbossing tegen te gaan (Statement van WRI).
- Synergie en samenwerking tussen sectoren en actoren is essentieel om de link tussen agenda's te versterken en de rol van bossen hierin te benadrukken
- Klimaat: inzet op een zero-emissie strategie op Europees niveau; met een sterke inzet op de circulaire economie en aandacht voor natuurlijke koolstof verwijdering vanuit bossen.
- Noodzaak voor een fundamentele hervorming van het EU-energiebeleid (WWF, FERN).
- Een EU-fonds voor het herstel van gedegradeerde bossen is nodig in Europa (FERN)
- Europa moet het voortouw nemen in een wereldwijde deal om biodiversiteitsverlies tegen 2030 te stoppen en terug te draaien (WWF)
- Versterking van de uitvoering van FLEGT; politiek commitment voor de effectieve implementatie van de VPA's en effectieve controle en handhaving van de EUTR
- Pak het conversie- en conflicthout aan
- Noodzaak om – binnen het kader van het EU Actieplan - een regelgevingskader te ontwikkelen die ervoor moet zorgen dat alle toeleveringsketens voor de EU-markt duurzaam zijn, vrij van ontbossing en voldoen aan internationale wetten en normen inzake de rechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen, met name land- en eigendomsrechten nodig (meerdere Ngo's pleiten hiervoor).
- Een hervorming van het Europees landbouwbeleid is nodig (meerdere Ngo's pleiten hiervoor).
- Handelsovereenkomsten moeten bepalingen moeten bevatten over bossen, maar ook verplicht hoofdstukken over handel en duurzaamheid, samengaand met strikte handhavingsmaatregelen, inclusief regelmatige beoordelingen van bestaande handelsovereenkomsten
- Financiële sector: ombuigen van financiering naar duurzame projecten, inclusief het stoppen van financiering richting niet-duurzame (o.a. fossiele) projecten. Ook de introductie van maatregelen die ervoor zorgen dat alle financiële instellingen, inclusief banken, etc. op geen enkele manier activiteiten ondersteunen die bijdragen aan ontbossing, aantasting van bossen, conversie en illegale houtkap of mensenrechtenschendingen.

3.

Gedetailleerde beschrijvingen per thema

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht aan de hand van een aantal opgestelde thema's die gerelateerd zijn aan bossen van wat momenteel door Nederland wordt gedaan om doelen op het gebied van bossen internationaal te realiseren, wat de trends en prioriteiten binnen deze thema's zijn en hierop aanbevelingen en discussiepunten op naar voren te brengen. Dit is gedaan aan de hand van een SWOT-analyse.

De volgende thema's worden in dit hoofdstuk besproken:

1. Bevorderen van duurzaam bos voor het leveren van duurzame producten en diensten
2. Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen
3. Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)
4. Voedselzekerheid - Bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw
5. Bevorderen van duurzame financiering
6. Bevorderen van goed bestuur
7. Bosherstel (klimaat)

3.1 Bevorderen van duurzaam bosbeheer voor het leveren van duurzame producten en diensten

3.1.1 Introductie

Onder dit hoofdstuk vallen initiatieven die gericht zijn op (i) de instandhouding, bescherming en het duurzaam beheer van bossen en (ii) de duurzame voortbrenging van hout en andere producten en diensten uit het bos. Hierbij gaat het om initiatieven die bijdragen aan de verduurzaming van ketens door de productie, import en consumptie van legale en duurzame houtproducten, of andere producten en diensten uit het bos, voor meerdere doeleinden te stimuleren.

Onder de instandhouding, bescherming en het duurzaam beheer van bossen vallen verschillende soorten en typen bos, waaronder productiebos, multifunctioneel bos of beschermd bos. Het kan gaan over natuurlijke bossen, over aangeplant bos, maar ook over bomen buiten bossen.

Onder dit hoofdstuk valt ook het gebruik van hout voor de biobased economie (waaronder energie gebruik) en de transitie naar de circulaire economie⁸. Dit hoofdstuk gaat niet in op de initiatieven die gericht zijn om onderliggende oorzaken (zoals armoede) van ontbossing en degradatie van bos tegen te gaan.

3.1.2 Uitdagingen, trends en prioriteiten

In 2010 bestond ongeveer 31% van het totale wereldwijde landoppervlak uit bos, ongeveer vier miljard hectare. Volgens een recente inschatting van de *Global Forest Assessment* van FAO is het totale bosareaal tussen 1990 en 2015 met 3% afgenomen; vooral door een afname van het areaal natuurlijk bos (6%).

Geografisch gezien vond er wereldwijd vooral in de tropische gebieden een – soms sterke- afname in bosareaal plaats tussen 2000 en 2015; In dezelfde periode nam het bosareaal toe in landen met gematigde klimaatzones (FAO, 2016). In Europa is het bosareaal de laatste jaren toegenomen: Van 1990 tot 2015 nam de bosbedekking met een oppervlakte zo groot als Griekenland toe (EC, 2019). Er zijn wel regionale verschillen.

Wereldwijd bestaat het grootste deel van de bossen (93% in 2015) uit natuurlijk bos. In de periode van 2010 tot 2015 daalde het areaal van natuurlijk bos met een netto 6,5 miljoen ha per jaar. Ongeveer 26% van het natuurlijk bos bestaat uit primair bos; hiervan is in de periode van 1990 tot 2015 is ongeveer 31 miljoen ha primair bos gekapt of omgezet naar ander natuurlijk geregenereerd bos of aangeplant bos (FAO, 2016). Ondanks hun unieke waarde in onder andere biodiversiteit, worden primaire bossen vereisen dus zwaar worden getroffen door ontbossing (EC, 2019). De verwachting van de FAO is dat het natuurlijk bosareaal in de toekomst verder zal afnemen, vooral in de tropen, voornamelijk door de conversie van bos naar landbouw (FAO, 2016).

De mondiale afname in natuurlijk bos werd in de periode 1990-2015 tot op zekere hoogte gecompenseerd door een toename in aangeplant bos⁹ (meer dan 105 miljoen ha), inclusief rubberplantages. In 2015 lag in totaal 56% van de aangeplante bossen in de gematigde zone (FAO, 2016). Er vond daarnaast in de periode van 2010 tot 2015 een natuurlijke expansie van bos plaats op verlaten landbouwgronden, zoals in Europa.

Hoewel plantages momenteel maar een relatief klein deel van het bosareaal beslaan, vertegenwoordigen ze een disproportioneel deel van de houtproductie. De verwachting van de FAO is dat het areaal aangeplant bos de

---

8 De term biobased economie (BBE) wordt gebruikt als men praat over de overgang van een economie die draait op fossiele grondstoffen naar een economie die draait op biomassa als grondstof. De circulaire economie gaat net als biobased economie over een transitie; in dit geval over de overgang van de lineaire economie ('winning, maken, weggooien') met eindige grondstoffen naar een economie waarin grondstoffen en producten in een gesloten kringloop blijven (BBE, 2019)

9 De grootste gebieden gevonden van aangeplant bos bevinden zich in China (91,8 miljoen ha), de VS (26,4 miljoen ha), de Russische Federatie (19,8 miljoen ha) en in Canada 15,8 miljoen ha. In de tropen is 1,4% van het land bedekt met plantages; het merendeel hiervan ligt in Azië en in Brazilië

komende jaren waarschijnlijk verder zal blijven toenemen, en wereldwijd een grotere rol zal gaan spelen in de aanvoer en levering van hout (Westerlaan, 2019), veroorzaakt door meerdere factoren (IPBES, 2018):

- Er is een groeiende vraag naar bosproducten en milieudiensten (FAO, 2016).
- Shearman (2012) geeft aan dat er een risico is dat een te snelle oogst van hout (door veel vraag) kan leiden tot afname van de productie van hout uit natuurlijke bossen, zoals in het verleden zichtbaar was in Azië.
- De uitbreiding van landbouwgrond, verstedelijking, milieubehoud en ander landgebruik creëert een toenemende concurrentie op landgebruik. Dit bevordert meer intensieve bosbouwactiviteiten; in sommige regio's kan dit gepaard gaan met het toekennen van natuurlijk bos aan andere doelen zoals bijvoorbeeld natuurbescherming.
- Er zijn in toenemende mate meer toepassingsmogelijkheden voor laagwaardig hout, wat leidt tot een toename van plantagebosbouw van met name korte rotatie soorten, zie ook Box 9.
- Daarnaast spelen technologische veranderingen, waaronder genetische verbeteringen, een belangrijke rol bij het vergroten van het concurrentievermogen van plantages.

9

Trends in technologische ontwikkelingen

Technologische ontwikkelingen (verduurzaming van hout, ontwikkeling van biocomposieten, technieken als vingerlassen) zullen er naar verwachting toe leiden dat een steeds groter deel van de houtbehoefte gedekt kan worden door relatief laagwaardig, snelgroeiend hout. Dit kan leiden tot een verminderde vraag naar hoogwaardig hout, die in het algemeen uit semi-natuurbossen afkomstig zijn, waarmee een economische pijler onder het argument om dit type bossen te behouden kan wegvallen. Hoogwaardig hout kan hierdoor steeds meer een niche-product worden. Dit heeft mogelijke gevolgen voor de waarde van natuurlijke en seminatuurlijke bossen, en dus voor hun concurrentiepositie ten opzichte van alternatieve landgebruiksvormen (IPBES, 2018).

Competitie met andere landgebruiksvormen zal er mogelijk toe leiden dat de uitbreiding van plantages met name gebeurt op plaatsen waar de groeiomstandigheden gunstig zijn (jaarrond, hogere maximale groeisnelheden), waar land en arbeid goedkoop zijn en milieu en sociale regelgeving beperkt zijn. Dit zal vaak in de tropen zijn, met het risico dat plantage ontwikkeling zich zal concentreren in gebieden waar eigendomsrechten betwist zijn en armoede heerst.

De effecten van de aanplant van (additionele) plantages op het behoud of herstel van natuurlijke bossen zijn complex (IPBES, 2018), zie ook Box 10.

Bomen groeien ook buiten bossen (In Engels: *'Trees Outside Forests'*, TOF) als onderdeel van agrarische en stedelijke landschappen, en leveren een aanzienlijke bijdrage aan de houtproductie, energievoorziening of voedsel. In landen met weinig bosbedekking kunnen bomen buiten bossen een belangrijke bron voor hout zijn voor de lokale bevolking. Met de toenemende verstedelijking zal het belang van bomen buiten bossen in stedelijke en peri-urbane omgevingen waarschijnlijk toenemen. Deze trend is ook waargenomen onder certificering schema's: PEFC heeft bijvoorbeeld de scope van het certificering programma uitgebreid naar bomen buiten bossen.

10

IPBES noemt twee belangrijke voorwaarden waaronder plantages de potentie hebben om lokaal de druk op natuurlijke bossen te verminderen:

(i) houtkap is een belangrijke oorzaak van degradatie en vervolgens wegbereider voor andere doeleinden ontbossing door bosdegradatie, en (ii) hout uit plantages kan effectief het hout uit natuurlijke bossen vervangen (IPBES, 2018). Plantages kunnen echter op lokaal niveau ook strijden om land met natuurlijke bossen. De toenemende winstgevendheid van plantages kunnen lokaal een rebound-effect stimuleren dat de uitbreiding van plantages over natuurlijke bosgebieden versterkt. Door de marktwaarde van staande bossen te verminderen, kunnen plantages ook de kwetsbaarheid van natuurlijke bossen voor andere toepassingen zoals de landbouw vergroten of marktprikkels voor duurzaam beheer van inheemse bossen verminderen (IPBES, 2018).

Agroforestry (gedefinieerd als een boombedekking op landbouwgrond van meer dan 10%), is wijdverbreid, zoals een rapport van ICRAF (Zomer RJ, 2014) laat zien. Agroforestry wordt toegepast op meer dan 43% van alle landbouwgrond wereldwijd. De analyse van (Zomer RJ, 2014) laat zien dat het hierbij gaat om meer dan 1 miljard hectare land. Wereldwijd is de hoeveelheid boombedekking op landbouwgrond de afgelopen jaren toegenomen. Agroforestry komt vooral voor in Zuidoost-Azië, Midden-Amerika en Zuid-Amerika. Ook een WRI-analyse als onderdeel van de monitoringrapportage van de NYDF (Reytar K., 2019), bevestigt dat het aantal bomen buiten bossen, zoals in landbouwgebieden en rond nederzettingen, in de Mekong regio de laatste jaren is toegenomen hoewel ontbossing de regio blijft bedreigen.

Trends in de vraag naar grondstoffen, (niet-) houtige producten en diensten uit bossen

Een groeiende bevolking en het stijgende inkomen per hoofd van de bevolking versnellen op dit moment de wereldwijde vraag naar en consumptie van bosproducten, alsmede naar land waar bos op staat, en zetten bossen onder druk (UNFF, 2017).

Houtproducten en grondstoffen

In 2011 werd wereldwijd ongeveer 3,0 miljard m³ hout uit bossen (inclusief agroforests en bomen buiten bos) verwijderd. Hiervan was 49% voor houtbrandstof in met name lagere inkomens landen (FAO, 2016). Industriële rondhoutproducten domineren daarentegen in het totale houtverbruik in regio's met hogere inkomens. Doelstellingen voor de vervanging van fossiele brandstoffen, in regio's zoals de Europese Unie, hebben daarnaast bijgedragen aan een toenemende vraag naar hout voor energie (IPBES, 2018). Nederland is voor zijn houtvoorziening bijna geheel afhankelijk van het buitenland: meer dan 90% van ons jaarlijks verbruik wordt geïmporteerd (vooral uit Europa, maar ook uit de tropen), (BUZA/LNV, 2020).

Scenario's wijzen op een voortdurende toename in de vraag naar houtproducten in de komende decennia. Naar verwachting zal deze toenemende vraag met name zichtbaar zijn in opkomende economieën, met een opkomst van lokale en nationale markten (met mogelijk minder beschikbaarheid voor export) terwijl deze zal stagneren in landen met een hoog inkomen. Veranderingen in vraag worden daarnaast ook bepaald door een aantal andere onderliggende factoren zoals de prijs van alternatieve energiebronnen of een afnemende vraag naar papierproducten (IPBES, 2018).

Het verschuiven van de vraag in houtproducten naar landen in bijvoorbeeld Azië gaat hand in hand met een verandering in consumptiepatronen en in sociale, culturele en milieunormen in productie en handel. Vooral China is van groot belang voor de internationale handel in bosproducten.

Traditioneel gebruik van brandhout en houtskool voor energie

Ongeveer een derde van de wereldbevolking (rond de 2,4 miljard mensen), is nog steeds afhankelijk van brandhout en houtskool voor energiedoeleinden. Brandhout en houtskool vertegenwoordigen een belangrijk aandeel in het totale houtverbruik in landen met lage inkomens, zoals in Azië en in Afrika bezuiden de Sahara (meer dan 70%), (IPBES, 2018). Dit betekent dat wereldwijd de biomassa voor energiedoeleinden nog voornamelijk op een traditionele wijze wordt ingezet. Dit gaat gepaard met een laag rendement.

Deze vorm van traditioneel gebruik van bioenergie gaat ook vaak gepaard met het niet-duurzaam verwijderen van hout uit het bos of met illegale houtkap, en leidt vaak tot bosdegradatie – en in sommige gevallen op langere termijn tot landgebruiksveranderingen (FAO, 2016).

Ontwikkelingen met betrekking tot het verbeteren van de gezondheid (bijvoorbeeld vervanging van brandhout door fossiel), toegang tot energie en het verduurzamen van deze sector (meer efficiënte oventjes, alternatieve of meer duurzame energiebronnen) kunnen een aanzienlijke invloed hebben op deze toepassing van hout, al leert de praktijk dat veranderingen in houtbrandstof consumptie bijzonder moeilijk te realiseren zijn (FAO, 2017), en zijn de effecten van economische en bevolkingsgroei – vooral in Afrika bezuiden de Sahara - op houtbrandstofgebruik waarschijnlijk groter dan de effecten van energietransitie.

Transitie naar een circulaire en biobased economie

Er is binnen Europa, en in Nederland, de afgelopen jaren een toenemende aandacht voor de ingezette transitie van een fossiele naar een biobased economie en circulaire economie, waar ook cascadering¹⁰ onder valt (BBE, 2019). Gezonde bossen zijn hierbij onmisbaar omdat ze hernieuwbare grondstoffen leveren, die een alternatief bieden voor fossiele en fossiel-intensieve grondstoffen (zoals cement), (BUZA/LNV, 2020). Het hergebruik van materialen, en het langer vast houden van hout in de keten, zijn oplossingen om de CO₂ uitstoot uit te stellen en behoefte aan ‘verse’ houtige biomassa te verminderen.

De verwachting is dat biomassa (waaronder hout), zie ook Box 11, de komende jaren een steeds belangrijkere rol gaat spelen in de Nederlandse en Europese economie. Dit heeft verschillende redenen, maar de belangrijkste zijn innovatie, economische kansen, energieonafhankelijkheid, energiezekerheid en het verminderen van broeikasgassen door de vervanging van fossiel (BBE, 2019).

11

Biomassa¹¹ (waaronder hout, er zijn ook veel andere soorten biomassa) kan worden ingezet voor meerdere doeleinden: voor voedsel, veevoer, chemie, materialen, transportbrandstoffen en energie. Door de inzet van een biobased economie voor meerdere typen eindgebruik zal de wereldwijde vraag naar biomassa naar verwachting toenemen. In Europa, en in Nederland, wordt biomassa in toenemende mate ingezet voor energie voor warmte en elektriciteit en als transportbrandstof. In Nederland speelt biomassa ook een rol in de Routekaart van de chemiesector¹² - ter vervanging van aardolie en aardgas voor materialen (in combinatie met vergaande recycling) (M. Hekkenberg, 2018). Niet alleen Nederland, maar vrijwel alle EU-lidstaten verwachten een grote extra vraag naar hout door de verschuiving van fossiele naar natuurlijke grondstoffen zoals dat gebeurt in een biobased economie (I&W, 2019).

Door de toenemende vraag naar biomassa in het kader van de biobased economie, naast de al bestaande toenemende vraag naar hout voor producten, zal de druk op bossen om voldoende biomassa (uit hout) te kunnen leveren toenemen met het risico op degradatie door bijvoorbeeld te veel oogst. Gezien de waarde van bossen voor o.a. biodiversiteit en als koolstof ‘put’, is het van groot belang dat dit op een duurzame manier gebeurt.

Dit debat is op dit moment gepolariseerd. Er is een gebrek aan consensus (maatschappelijk en wetenschappelijk) of het inzetten van biomassa uit bos voor energie wel een klimateffectief alternatief is¹³. Daarnaast is het onduidelijk hoeveel biomassa (in totaal en houtige biomassa specifiek) beschikbaar is, en op termijn op een duurzame manier beschikbaar kan komen, en in hoeverre dit effecten heeft op bosbeheer in het buitenland. Over de mondiale en Europese beschikbaarheid van duurzame biomassa tot 2030 en op langere termijn is nog grote onduidelijkheid en lopen schattingen ver uiteen¹⁴ (M. Hekkenberg, 2018). PBL is gevraagd hier een studie naar te doen ([zie 3.1.3](#)).

Rol van niet-houtproducten (voedsel, medicijnen...)

Wereldwijd wordt ook gebruik gemaakt van andere niet-houtige producten uit bos, waaronder voedsel, medicijnen of honing. Meer dan anderhalf miljard mensen zijn voor hun levensonderhoud in meer of mindere mate afhankelijk van producten en diensten die bossen leveren – 250 miljoen van hen zijn zelfs sterk afhankelijk

10 Cascadering wil zeggen dat je altijd als eerst de componenten met de hoogste toegevoegde waarde uit je biomassa probeert te halen

11 Er zijn verschillende soorten biomassa: o.a. houtige biomassa, reststromen uit de landbouw, of reststromen uit productieprocessen

12 In de routekaart wordt een ‘meest plausibel’ scenario geschetst waarin biomassa wordt toegepast in producten met de hoogste waarde. Hiervoor is in 2030 ongeveer 140 PJ-biomassa nodig (en 280 PJ in 2050)

13 Zie bijvoorbeeld ee recente publicatie van de Europese koepelorganisatie voor de wetenschap EASAC: <https://easac.eu/press-releases/details/easac-s-environmental-experts-call-for-international-action-to-restrict-climate-damaging-forest-bioe/>

14 Een workshop met experts in 2016 van IRENA en IEA leidde tot een range van 130 tot 240 EJ beschikbare biomassa per jaar in 2050-2060, waarbij de IEA aangaf dat voor het bereiken van het twee graden doel ten minste 145 EJ-biomassa nodig zal zijn (M. Hekkenberg, 2018).

hiervan. Onder hen bevinden zich veel inheemse bevolkingsgroepen en de meest kwetsbaren in de samenleving (BUZA/LNV, 2020). Het merendeel van deze niet-houtige producten wordt lokaal geconsumeerd of gebruikt. Een aanzienlijk deel wordt echter ook verhandeld op lokale, regionale en wereldwijde markten (IPBES, 2018). De *Commission on World Food Security (CFS)* onderkent het belang van bossen voor voedselzekerheid en heeft om die reden een rapport met aanbevelingen uitgebracht getiteld *Sustainable Forestry for Food Security and Nutrition* van de *High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition (HLPE, 2017)*.

Ecosysteemdiensten van bossen

Naast producten, leveren bossen ook een breed scala aan ecosysteemdiensten. Een bos biedt leefruimte aan planten en dieren. Bossen bevatten meer dan 75% van de terrestrische biodiversiteit in de wereld (FAO, 2016). Bossen zijn ook nodig om watervoorraden te beschermen en waterkringlopen te reguleren (HLPW, 2018). Daarnaast filtert bos de lucht en legt koolstof vast.

Bossen hebben een regulerende rol voor onder andere klimaat, water en bodem. Ontbossing, vooral in tropische landen, wordt bijvoorbeeld geassocieerd met toenemende en meer wisselende lokale temperaturen, en een afname in evapotranspiratie, waardoor er minder wolken zijn, vochtigheid afneemt en regenpatronen veranderen. Dit heeft gevolgen voor bijvoorbeeld de landbouwproductiviteit in een regio of zelfs elders (Sheil, 2019). Ook zorgen bossen voor een stabiel landbouw- en leefmilieu door hun beschermende werking tegen overstromingen, landslides of erosie.

Bos en groen helpt ook om een gezond milieu te creëren voor mensen die in de stad wonen¹⁵, zogeheten stedelijk groen, onder andere door de omgeving te koelen, luchtvervuiling te verminderen, of door het fysieke en psychologische welzijn van de burgers te verbeteren (FAO, 2018).

Het bosareaal neemt echter alarmerend af in vooral in tropische landen (IPBES, 2019). Dit heeft ook grote gevolgen voor de ecosysteemdiensten, die het bos levert. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat 40% van de 230 grote stroomgebieden ter wereld meer dan de helft van hun oorspronkelijke boombedekking heeft verloren (FAO, 2018).

Voor het behoud van onder andere biodiversiteit en koolstofopslag zijn bomen echter van cruciaal belang. Vooral 'primaire' tropische regenwouden, met bomen van vaak honderden of duizenden jaren oud (WRI, 2019) hebben unieke ecologische kenmerken en een hoge koolstofvoorraad. Nieuw aangeplante bossen kunnen deze primaire bossen daarom niet vervangen (EC, 2019). Tegelijkertijd kunnen secundaire of aangeplante bossen wel degelijk een aanzienlijke hoeveelheid koolstof uit de atmosfeer opnemen en vastleggen, en gedegradeerde bodems herstellen (IPBES, 2018).

Trends in beheer van bossen

De mate waarin bosbeheer kan bijdragen aan de doelstellingen voor bosbehoud, hangt af van de implementatie van duurzaam bosbeheer. Er zijn in de afgelopen jaren een toenemend aantal internationaal beleid en overeenkomsten (Parijs overeenkomst, UNFCCC, SDGs), die impact hebben op de bossector, bijvoorbeeld op het gebied van klimaat, energie, of biodiversiteit. Internationaal beleid op het gebied van handel (zoals de EUTR, vrijwillige partnerschapsovereenkomsten, de US Lacey-wet en CITES) worden in toenemende mate gebruikt om productieve en sociale normen vast te leggen voor productieprocessen in andere landen.

Duurzaam bosbeheer: Trends in certificering FSC en PEFC

In 2016 werd het gecertificeerde bosareaal mondiaal geschat op 432 miljoen ha, oftewel 11% van het totale bosgebied. Ervan uitgaande dat de meeste gecertificeerde bossen productiebossen zijn, was ongeveer 35-40% van de wereldwijde productiebossen gecertificeerd in 2016 (Westerlaan, 2019). Van 2016 tot 2017 is het wereldwijde bosareaal onder FSC- of PEFC-certificering afgenomen met 3 miljoen ha tot 429 miljoen ha (Westerlaan, 2019).

---

¹⁵ Sinds 2008 en voor het eerst in de geschiedenis woont meer dan de helft van de wereldbevolking in steden, een percentage dat naar verwachting zal oplopen tot 70% in 2050, wat overeenkomt met bijna 6,3 miljard mensen (FAO, 2018).

12

Belang van betrouwbare data over de productie van geverifieerd duurzaam tropisch hout

Betrouwbare data over de productie van geverifieerd duurzaam tropisch hout zijn moeilijk te verkrijgen. Zo geeft FSC aan dat FSC-gecertificeerde bossen, inclusief natuurlijke bossen en plantages, ongeveer 16% van het wereldwijde houtvolume produceren en dat meer dan 17% van het hout dat in plantages wordt geoogst FSC-gecertificeerd is. Echter, volgens de *Forest Products Annual Market Review 2016-2017* is het, vanwege de grote hoeveelheid dubbel gecertificeerd bosgebied, moeilijk om de totale wereldwijde houtproductie te schatten op basis van data over het aantal hectare gecertificeerde bossen. Rekening houdend met deze onzekerheden, werd de productie van rondhout in gecertificeerde bossen in 2016 geschat op 29% van de wereldwijde productie. Betrouwbare gegevens over het marktaandeel van geverifieerd duurzaam tropisch hout op de EU28-markt brengen soortgelijke uitdagingen met zich mee. Momenteel zijn dergelijke gegevens alleen beschikbaar voor een beperkt aantal landen, namelijk België, Nederland, Spanje en het VK (Bentham, 2019).

Wereldwijd bevindt het grootste deel van het gecertificeerd bosareaal (FSC of PEFC) zich in Noord-Amerika, Europa en in Rusland. Daarentegen bevindt slechts 15% van het areaal gecertificeerde bossen wereldwijd zich in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en Oceanië (Westerlaan, 2019). Rond de 6,5% van het natuurlijk en semi-natuurlijk bosareaal (exclusief plantages) in de tropen is gecertificeerd (IDH, 2019).

In de EU wordt het marktaandeel van geverifieerde duurzame natuurlijke tropische houtproducten geschat op ongeveer 28,5%. Het percentage geverifieerd duurzaam tropisch hout dat Europese landen importeren, varieert echter enorm; dit is 67,5% voor Nederland maar voor Italië en Spanje is dit slechts maximaal 10%. Het overgrote deel van de invoer van tropisch hout in Europa is dus nog steeds niet gecertificeerd (IDH, 2019).

In een analyse van (Westerlaan, 2019) wordt aangegeven dat onvoldoende marktvraag een belangrijk knelpunt is voor het certificeren van tropisch bos. Er is vooral vanuit de EU-markt een vraag naar duurzaam geproduceerd (d.w.z. gecertificeerd) hout. Het relatieve belang van de EU-markt voor tropische houtproducenten is echter de laatste jaren afgenomen. Er is meer diversifiëring van de markt ontstaan, met een toenemende vraag naar hout vanuit nationale markten en opkomende economieën, zoals Azië, waar nog lagere prijzen worden betaald. Er ontbreekt voor producenten zonder markttoegang tot de EU (kleine boeren of lokale gemeenschappen, degenen die produceren voor regionale markten) vaak een rationale voor vrijwillige certificering (Westerlaan, 2019).

Bevorderen duurzaam bosbeheer: technologische ontwikkelingen

Technologische ontwikkelingen hebben ook invloed hebben op de vraag naar en het toekomstig gebruik van tropisch hout. Een voorbeeld hiervan is de opkomst van 'houtverduurzaming'. Dit is een proces om hout, vooral niet-tropisch hardhout, beter bestand te maken tegen klimaat en omgevingsomstandigheden.

Bevorderen duurzaam bosbeheer: Legaal hout en voorkomen illegaliteit

Volgens het 'Global Forestry Enforcement' team van INTERPOL (Interpol, 2019) is illegale houtkap verantwoordelijk voor 15-30% van de wereldwijde houtproductie en vertegenwoordigt deze 50-90% van de houtkap in veel tropische landen. Illegale houthandel is naar inschatting 51-152 miljard dollar per jaar waard. Een studie van (Chatham-House, 2015) uit 2015 schatte in dat ongeveer de helft van het internationaal geëxporteerde hout (22,2 miljoen m³ rondhoutequivalenten) afkomstig is van conversie van bos; naar schatting twee derde hiervan was illegaal gekapt.

Er is de afgelopen jaren een toenemende aandacht voor de legale herkomst van hout en houtproducten. Binnen de EU is dit gevat in het VPA-FLEGT-beleid (waar de EUTR een onderdeel van is). In de US is dit de Lacey Act.

Het is belangrijk om te realiseren dat wereldwijd het grootste deel van het tropisch hout nog afkomstig is van conversie hout, en vooral gaat naar landen waar nog geen wetgeving op legaliteit van kracht is. Het succesvol tegengaan van ontbossing door agro-grondstoffen (zie ook de zero-deforestation initiatieven in [hoofdstuk 3.2](#)) zou dus op de langere termijn kunnen betekenen dat deze stroom van conversie hout eindig is.

Wettelijke bescherming van bossen voor behoud van biodiversiteit

In 2015 was 17% van de bossen wettelijk beschermd, het grootste deel hiervan bevindt zich in Zuid-Amerika (34%). Wereldwijd heeft men zich ertoe verbonden om 17% van de terrestrische gebieden te beschermen tegen 2020, in overeenstemming met het *Aichi* doel 11 (IPBES, 2018) - gezien de grote afname van biodiversiteit is een groter percentage wellicht nodig. Dit is in 2020 een belangrijk overlegpunt tijdens de Biodiversiteitstop (CBD CoP15).

3.1.3 Samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt

Hieronder volgt een samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt; gecategoriseerd naar (i) initiatieven binnen Nederland, (ii) Europese en (iii) mondiale initiatieven, waarin Nederland een rol speelt. Het betreft hier geen volledige opsomming, maar een eerste overzicht van lopende initiatieven.

I. Initiatieven binnen Nederland

Beleidsinitiatieven

Sinds het ophouden van het Regeringstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR) er geen specifiek samenhangend en geïntegreerd beleidskader voor bossen internationaal in Nederland. Vanuit meerdere beleidsdossiers is de laatste jaren beleid gemaakt dat direct en indirect van toepassing is op het beleid voor bossen.

In Nederland zijn de klimaatambities vastgelegd in het **Nederlands Klimaatakkoord** met als centraal doel: het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland met 49% ten opzichte van 1990. Het kabinet pleit in Europa voor een broeikasgasreductie van 55% in 2030. Binnen het Klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt voor verschillende sectoren en op verschillende thema's, waaronder voor biomassa (Rijksoverheid, 2019). In het Klimaatakkoord zijn ook specifieke afspraken gemaakt over het tegengaan van ontbossing, klimaat slimmer bosbeheer en aanleg van meer bomen en bos in Nederland (LNV, 2019).

In een Kamerbrief rondom de uitwerking van de afspraken van het Klimaatakkoord over duurzame biomassa, geeft het Kabinet aan ervan overtuigd te zijn dat de inzet van duurzame biomassa nu en richting 2030 en 2050 noodzakelijk is voor de verduurzaming van de Nederlandse economie en het realiseren van de klimaatopgave. Daarbij gelden twee uitgangspunten (I&W, 2019a):

- Alleen duurzame biomassa kan een bijdrage leveren aan de transitie naar een CO₂-arme en circulaire economie¹⁶;
- Duurzame biomassa moet uiteindelijk zo beperkt en hoogwaardig mogelijk worden ingezet¹⁷.

Daarom zijn in het Klimaatakkoord afspraken opgenomen over alle aspecten rond een duurzaam gebruik van biomassa:

- Het vaststellen van een integraal duurzaamheidskader voor biomassa¹⁸; Het doel van het kader is dat er samenhangende eisen kunnen worden gesteld aan de duurzame productie van biomassa, in aanvulling op de reeds bestaande wettelijke duurzaamheidscriteria.
- Het vergroten van het aanbod aan duurzame biomassa; Hiertoe zal een Routekaart nationale biomassa worden opgesteld.

¹⁶ De inzet van duurzame biomassa voor energietoepassingen geldt op basis van eerder gemaakte internationale afspraken in Europees en VN-verband als klimaatneutraal.

¹⁷ Omdat het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) na 2030 knelpunten voorziet in het aanbod van duurzame biomassa, is in het Klimaatakkoord opgenomen dat richting 2050 prioritering van de inzet van duurzame biomassa gewenst is. Dat betekent dat op termijn biomassa daar moet worden ingezet waar weinig alternatieven voorradig zijn, de zogenaamde prioritaire toepassingen

¹⁸ Als eerste stap in dit proces is PBL gevraagd twee beschouwingen op te stellen: 1) een beschouwing over de beschikbare hoeveelheid biomassa per biomassastroom en 2) een beschouwing van de toepassingsmogelijkheden van duurzame biomassa, uitgaande van een gecascadeerde inzet van biomassa. Parallel aan en in samenhang met het traject van het PBL zal door een extern bureau worden gewerkt aan concrete duurzaamheidscriteria voor de verschillende soorten biomassa

- De hoogwaardige inzet van duurzame biomassa: Voor de langere termijn is het streven van het kabinet om duurzame biomassa in te zetten voor hoogwaardige toepassingen in de economische sectoren waar weinig alternatieven zijn. Cascadering is hiervoor belangrijk.

In het programma '*Nederland Circulair 2050*' is de kabinetsvisie voor de circulaire economie neergezet. Doel is om uiterlijk in 2050 een volledig circulaire economie tot stand te brengen. De ambitie van het kabinet is om samen met maatschappelijke partners in 2030 een (tussen)doel te realiseren van 50% minder gebruik van primaire, niet hernieuwbare grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) (I&W, 2019). Belangrijke actielijnen zijn het vergroten van het aanbod van duurzaam geproduceerde biomassa en de optimale verwaarding van biomassa en reststromen tot circulaire biobased producten (I&W, 2019).

Recent zijn **SDE+-beschikkingen** (lopend tot 2026) afgegeven om tot 60 PJ primaire biomassa (primaire inzet, 25 PJ-output) bij- en mee te stoken in kolencentrales. Het overgrote deel daarvan zal naar verwachting gaan gebeuren op basis van de import van zo'n 3,5 miljoen ton houtpellets (M. Hekkenberg, 2018). In 2018 is in Nederland 1,65 miljoen ton houtige biomassa gebruikt voor energie doeleinden; 77% daarvan was van Nederlandse oorsprong¹⁹. Naar verwachting zal een (deel) van de toekomstige vraag uit het buitenland komen, inclusief uit omliggende landen als Centraal- of Noord Europa (PBE, 2019).

Op dit moment zijn **wettelijke duurzaamheidseisen** van toepassing op de biomassa die met behulp van SDE+-subsidie wordt toegepast. Deze duurzaamheidseisen hebben betrekking op onder andere duurzaam bosbeheer, het voorkomen van een koolstofschuld en indirecte verandering van landgebruik. Duurzaamheid kan worden aangetoond via certificering of via verificatie (I&W, 2019a). De Adviescommissie Duurzaamheid Biomassa voor Energietoepassingen (ADBE), adviseert het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat over de mate waarin certificatieschema's de duurzaamheid van vaste biomassa voor energietoepassingen waarborgen.

Duurzaamheidscriteria voor biobrandstoffen voor transport zijn in Europees verband vastgelegd. De RED II introduceert ook **duurzaamheidscriteria voor biomassa uit bossen** en broeikasgasreductie-criteria voor vaste en gasvormige biomassa brandstoffen (zie onder 'Europese Initiatieven').

Voor **biomassa voor energietoepassingen zonder subsidie en voor chemie en materialen** gelden op dit moment geen wettelijke duurzaamheidseisen, hoewel veel partijen gebruik maken van private certificering om de duurzaamheid van toegepaste biomassa aan te tonen (I&W, 2019a).

Nederland heeft daarnaast een **Rijksinkoopbeleid** dat gericht is op duurzaam geproduceerde producten, waaronder hout en houtproducten (LNV, 2019). De Nederlandse overheid heeft in 2008 inkoopcriteria voor hout vastgesteld (de zogeheten '*Dutch Procurement Criteria for Timber*'). Aan de hand van criteria voor onder andere duurzaam bosbeheer en de handelsketen van bos tot eindproduct toetst de Nederlandse overheid of het aangeboden hout aantoonbaar duurzaam geproduceerd is. Een onafhankelijke commissie, de *Timber Procurement Assessment Committee* (TPAC), toetst in opdracht van de overheid of bestaande (certificering)systemen aan de criteria voldoen. Het hout dat zo wordt geleverd is daarmee voor de overheid aantoonbaar duurzaam geproduceerd (TPAC, 2019).

Het **Programma Versterken Biodiversiteit** is in 2019 van start gegaan. Als streefdoelen heeft het programma voor 2050 zowel een 100% doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn in Nederland, als een halvering van de ecologische voetafdruk. Met een ecologische voetafdruk wordt uitgedrukt hoe groot de belasting van consumptie op milieu is, van grondstof tot consumptie. De Nederlandse voetafdruk is momenteel 6,8 ha per persoon. Om naast de Nederlandse biodiversiteit ook de impact op biodiversiteit elders mee te nemen heeft het programma als tweede streefdoel een **halvering van deze voetafdruk in 2050** (LNV, 2019a).

---

¹⁹ Bijna 1,5 miljoen ton van de gebruikte biomassa bestaat uit rest- en afvalstromen; 61% daarvan was houtchips; 77% van de gebruikte biomassa kwam uit Nederland. Alle overige biomassa is geïmporteerd uit de direct omliggende landen en Noord- en Centraal-Europa. Deze hoeveelheid is vrijwel gelijk aan het totaal in 2017. 441 kton van alle gebruikte biomassa had een duurzaamheidscertificaat (niet voor alle doeleinden verplicht)

Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat)

In Nederland bouwt heeft het IMVO **Convenant Bevorderen Duurzaam Bosbeheer** tot doel om duurzaam beheerde bossen te bevorderen in combinatie met een ambitie om vanuit marktpartijen invulling te geven aan Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Partners van dit convenant hebben de volgende gezamenlijke ambities (Westerlaan, 2019):

- Onderzoek naar de bijdrage van EUTR en certificatieschema's om internationale risico's van maatschappelijk verantwoord ondernemen te verminderen en stappen nemen om niet-geadresseerde risico's structureel aan te pakken;
- Vereenvoudiging van administratieve regels voor het gebruik van duurzaam geproduceerd hout;
- Onderzoek uitvoeren naar de business case voor duurzaam bosbeheer en gezamenlijk inspanningen leveren om deze business case te versterken.
- De marktvraag verhogen naar duurzaam geproduceerd hout en FLEGT-hout met vergunning, met vastgestelde 2020-doelstellingen²⁰.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties

De **Koninklijke Vereniging Van Nederlandse Houtondernemingen** (VVDH) is de overkoepelende werkgeversorganisatie van groothandelsbedrijven in hout en plaatmaterialen. Verenigingen die gerelateerde branchesegmenten vertegenwoordigen zijn als buitengewoon lid bij de VVDH aangesloten zoals de Algemene Vereniging Inlands Hout (AVIH) of de Vereniging van Importerende Groothandelaren in Hout (VIGH).

De VVDH-doelstellingen voor 2016-2020 op het gebied van duurzaam geproduceerd hout zijn:

- De 100% subdoelstelling voor naaldhout blijft gehandhaafd.
- De subdoelstelling voor plaatmateriaal gaat van 85% in 2015 naar 90% in 2020.
- De subdoelstelling van (tropisch) hardhout gaat van 50% gerealiseerd in 2015 naar 65% duurzaam (tropisch) hardhout in 2020 - met als voorwaarde dat tijdens de planperiode financiële instrumenten ter stimulering van het gebruik van duurzaam geproduceerd hout kunnen worden ingezet.
- De overall doelstelling van de VVDH voor de import en inkoop van duurzaam geproduceerd hout en plaatmateriaal gaat van 85% in 2015 naar 90% in 2020.
- In ieder geval FSC en PEFC gelden als bewijs voor duurzaamheid.

Kennis en expertise

Binnen Nederland werken er **meerdere organisaties en onderzoeksinstituten** aan bossen, biodiversiteit en duurzaam bosbeheer, zoals Universiteit Wageningen, Universiteit Utrecht, Tropenbos International, Naturalis of ITC in Enschede. Naast onderzoek werken een aantal van deze organisaties (via bijvoorbeeld programma's, trainingen of beurzen) ook aan capaciteitsopbouw.

Maatschappelijke organisaties

Het maatschappelijk middenveld rondom bossen met een internationale focus is goed georganiseerd, zoals bijvoorbeeld via de Vereniging Tropische Bossen.

Er zijn **meerdere maatschappelijke organisaties** in Nederland betrokken bij de thema's duurzaam bosbeheer, waaronder IDH, Tropenbos International, IUCN NL en het Wereld Natuur Fonds (WNF).

WNF zet zich internationaal vanuit meerdere thema's in op de bescherming van bossen (ook bijvoorbeeld klimaat, agro-grondstoffen). In Brazilië heeft WNF tot doel dat in 2020 tenminste een derde van de totale oppervlakte van de Amazone beschermd gebied is (WWF-NL, 2019). Via Kamervragen heeft WWF Brazilië in 2019 laten weten dat momenteel circa 54% van de Amazone in Brazilië een vorm van beschermde status geniet. Hoofddoel in de ogen van WWF is niet om dit gebied uit te breiden, maar om **maximaal in te zetten op het behouden van deze**

---

²⁰ 100% van het plaatmateriaal is minimaal FLEGT-conform, 90% is duurzaam geproduceerd (2015: 88%); 100% zachthout wordt duurzaam geproduceerd (2015: 86%); 60% gematigd hardhout wordt duurzaam geproduceerd (2015: 34%); 95% tropisch hardhout voldoet minimaal aan FLEGT, 75% is duurzaam geproduceerd (2015: 63%).

beschermde gebieden en illegale activiteiten die inbreuk maken op deze gebieden tegen te gaan. Daarnaast vindt in gebieden als de Cerrado (savanne-achtig terrein), die aan de Amazone grenst, de laatste tijd veel grootschaliger ontbossing plaats (BUZA, 2019b).

IDH heeft een programma om het gebruik van duurzaam tropisch hout te bevorderen in Nederland, als ook een marktprogramma om import van duurzaam tropisch hout in de EU met 40% te verhogen in 2020. Dit gaat in samenwerking met de *European Sustainable Tropical Timber Coalition*.

[Hoofdstuk 6](#) geeft een beknopt overzicht van posities en beleidsaanbevelingen van een kleine groep Ngo's en denktanks²¹ op het gebied van beleid voor bossen, zie ook Box 13.

13

Beknopt overzicht van relevante bevindingen en standpunten Ngo's

- Synergie en samenwerking tussen sectoren en actoren is essentieel om de link tussen agenda's te versterken en de rol van bossen hierin te benadrukken
- Op gebied van klimaat: pleiten voor een zero-emission strategie op Europees niveau; met een sterke inzet op de circulaire economie en aandacht voor natuurlijke koolstof verwijdering vanuit bossen. WWF en FERN pleiten voor een fundamentele hervorming van het EU-energiebeleid.
- Een EU-fonds voor het herstel van gedegradeerde bossen in Europa (FERN)
- Voortouw nemen in een wereldwijde deal om biodiversiteitsverlies tegen 2030 te stoppen en terug te draaien (WWF)
- Versterking van de uitvoering van FLEGT; politiek commitment voor de effectieve implementatie van de VPA's en effectieve controle en handhaving van de EUTR
- Pak het conversie- en conflicthout aan

(Financiële sector)

Zie hoofdstuk [financiën](#)

II. Europese initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband

De Europese Commissie heeft in 2020 een ambitieuze **Green Deal** aangekondigd. Die behelst onder meer een wet die vastlegt dat **Europa in 2050 klimaatneutraal** is.

De huidige EU-doelstellingen voor 2030 zijn: (i) ten minste 40% minder uitstoot van broeikasgassen in vergelijking met 1990; (ii) ten minste 27% van het totale energieverbruik uit hernieuwbare energie en ten minste 27% meer energie-efficiëntie.

De Green Deal is ambitieus en **raakt aan meerdere sectoren en beleidsplannen** van de Europese Commissie, zoals het ontwikkelen van de biobased economie, biodiversiteit en het tegengaan van ontbossing door agro-grondstoffen.

Voor handel in legaal hout leunt Nederland op Europese wetgeving. Voor de houtketen is sinds 2013 de **EU Houtverordening** (*European Timber Regulation, EUTR*) van kracht. De EUTR is onderdeel van het Europese EU FLEGT Actie Plan. De EUTR verplicht alle bedrijven die hout of houtproducten op de Europese markt brengen een stelsel van zorgvuldigheidseisen toe te passen ('Due Diligence') om aan te tonen dat het hout of de houtproducten een verwaarloosbaar risico op illegaliteit hebben. Hout wordt als legaal beschouwd wanneer het gekapt is in overeenstemming met de toepasselijke wetgeving in het land van herkomst. Uitsluitend legaal gekapt hout mag volgens de EUTR op de EU-markt gebracht worden. Controles op legaliteit gelden onder de EUTR voor alle EU-landen. Een eenduidige controle hiervan ontbreekt nog en is nog sterk wisselend tussen EU-landen. Op dit moment heeft 35% van het inkomende hout een andere bestemming dan het land zelf.

²¹ Hierbij is in eerste instantie gekeken naar: Het World Resources Institute (WRI), FERN (NGO), Tropenbos International (NGO) en WWF (NGO)

Een ander onderdeel van het EU FLEGT Actieplan zijn de **Vrijwillige Partnerschapsovereenkomsten (VPA's)** die worden afgesloten tussen de Europese Unie en hout producerende landen in de tropen. Momenteel hebben 7 landen een VPA ondertekend: de Centraal-Afrikaanse Republiek, Ghana, Kameroen, de Republiek Congo, Liberia, Indonesië en Viet Nam. Per november 2016 is de VPA met Indonesië van kracht. De VPA's moeten in de EU per land worden geratificeerd (van kracht worden verklaard). Sinds 15 november 2016 is de VPA met Indonesië van kracht.

Een recente studie van (IDH, 2019) laat zien dat FLEGT-houtproducten met vergunning (het gaat hier enkel om Indonesisch hout²²) een **marktaandeel van 11%** in de totale invoer van natuurlijke tropische houtproducten naar de EU heeft. Inspanningen tot bevorderen van de legaliteit van hout kunnen gezien worden als een eerste opstap in de richting van duurzaam (gecertificeerd) tropisch hout (IDH, 2019). Er ligt tegelijkertijd een vrees bij onder andere een aantal Ngo's dat, met de acceptatie van FLEGT-gelicenseerd hout, legaliteit de nieuwe norm op de Europese houtmarkt zal worden (Westerlaan, 2019).

In Februari 2020 heeft de Europese Commissie een evaluatie van de EU Regels aangekondigd ("fitness check") om te evalueren hoe deze wereldwijd hebben gewerkt om illegaliteit tegen te gaan, en hoe effectief, efficiënt, relevant en consistent ze zijn.

In 2013 is via een EU-Mededeling een **EU-bosstrategie** (EC, 2013) gelanceerd (deze loopt tot 2020, en wordt herzien) voor bossen en de Europese bosbouwsector met als doel om de samenhang in bos-gerelateerd beleid te coördineren en de bijdrage van bossen en bossector naar EU-doelstellingen.

Forest Europe (de ministeriële conferentie over de bescherming van bossen in Europa) is het pan-Europese vrijwillige politieke proces op hoog niveau voor dialoog en samenwerking over bosbeleid in Europa. Forest Europe ontwikkelt gemeenschappelijke strategieën voor zijn ondertekenaars (46 Europese landen en de Europese Unie) voor het beschermen en duurzaam beheren van hun bossen.

De gezamenlijke **ECE/FAO-Forest and Timber** afdeling ondersteunt de ontwikkeling van op feiten gebaseerd beleid voor duurzaam bosbeheer. Ook assisteert deze Afdeling andere landen in de regio bij het monitoren en beheren van bossen (UNECE/FAO, 2019).

Gerelateerd aan bossen is de inzet van hout (biomassa) voor de inzet van een biobased economie in Europa. Het bevorderen van een Nederlandse circulaire en biobased economie sluit Europees aan bij de **EU Bioeconomie Strategie**.

Voor het gebruik van **biobrandstoffen voor transport** zijn de duurzaamheidscriteria uit de Europese Hernieuwbare Energierichtlijn (RED) van toepassing (I&W, 2019a). In december 2018 is de herziene Richtlijn hernieuwbare energie 2018/2001 /EU in werking getreden. De RED II introduceert duurzaamheidscriteria voor biomassa uit bossen en broeikasgasreductie-criteria voor vaste en gasvormige biomassa brandstoffen.

De **EU-biodiversiteitsstrategie** heeft tot doel het verlies aan biodiversiteit en ecosysteemdiensten in de EU te stoppen en het wereldwijde biodiversiteitsverlies tegen 2020 te helpen stoppen. Vanuit de EU reguleert **CITES en aanverwante EU Regeling** de handel en bescherming van bepaalde bedreigde planten en diersoorten, waaronder bijvoorbeeld bepaalde boomsoorten, door middel van controles op de handel.

Binnen Europa werkt Nederland daarnaast samen met een groep van gelijkgestemde landen aan concrete acties ter verbetering van de implementatie van het CBD-verdrag binnen Europa en Nederland, zoals de integratie van de biodiversiteitsopgave in alle beleidssectoren (LNV, 2019a).

Het belangrijkste onderzoeksprogramma binnen de EU is het **Horizon 2020 programma**, waarmee wetenschap en innovatie wordt gestimuleerd. Thema's die in het programma naar voren komen zijn onder andere de biobased economie, klimaat, energie of voedselzekerheid.

---

22 Per november 2016 is de VPA met Indonesië van kracht. Vanaf dat moment wordt door Indonesië FLEGT-vergunningen afgegeven voor zendingen hout, papier en houtpulp en sommige houten meubels.

De Europese Commissie zet zich daarnaast in op het **verduurzamen van producten voor consumptie binnen de EU**. Zo is er binnen Europa het EU Ecolabel opgericht. Deze vereist dat bepaalde productgroepen, zoals bijvoorbeeld meubels of papierproducten, gebruik maken van grondstoffen uit duurzaam beheerde bossen. Het keurmerk heeft momenteel geen betrekking op levensmiddelen of diervoederproducten.

De Europese Commissie ziet **duurzaam inkopen** als een instrument om duurzame economische groei te bevorderen. Naast het milieuaspect ('**green public procurement**') krijgt het sociale aspect de laatste jaren ook steeds meer aandacht. De Europese Commissie heeft op het gebied van publieke inkoop zes strategische beleidsprioriteiten uiteengezet in de Mededeling van 2017 'Making public procurement work in and for Europe' (EC, 2017). Hieronder valt ook het doel om te zorgen voor een bredere acceptatie van innovatieve, groene en sociale aanbestedingen.

Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat)

IDH heeft op Europees niveau de **European Sustainable Tropical Timber Coalition (STTC)** geïnitieerd. STTC is een samenwerkingsverband van industrie, bedrijfsleven, overheid en Ngo's die zich inzetten voor het stimuleren van de Europese vraag naar duurzaam geproduceerd tropisch hout. De eerste marktmonitoringstudie over de EU-markt voor tropisch hout is in 2018 gepubliceerd door het STTC.

Het **EU Business@Biodiversity Platform**, opgericht door de Europese Commissie, is een forum om via dialoog de verbanden tussen bedrijven en biodiversiteit op EU-niveau te bespreken met als doel om te werken met en bedrijven te helpen (die lid zijn) bij het integreren van overwegingen over natuurlijk kapitaal en biodiversiteit in bedrijfspraktijken.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband

Op Europees niveau zijn er meerdere sector organisaties opgericht. De VVNH is lid van en actief betrokken bij de European Timber Trade Federation (ETTF) en de Confédération Européenne des Industries du Bois (CEI-Bois). Daarnaast is er onder andere ook de Confederation of European Paper Industries (CEPI).

Kennis en expertise vanuit Europees verband

Binnen Europa doet het **European Forest Institute**, opgericht door Europese Lidstaten, onderzoek naar bossen en biedt daarnaast beleidsondersteuning. Daarnaast beheert EFI de REDD Facility en de FLEGT Facility, die technische ondersteuning verlenen aan VPA en REDD-processen.

Het **European Tropical Forest Research Network (ETFRN)** bevordert een dialoog tussen onderzoekers, beleidsmakers en bosgebruikers en onder andere meer samenwerking met onderzoekers in ontwikkelingslanden door middel van partnerschappen en andere vormen van capaciteitsopbouw. Het secretariaat wordt gefaciliteerd door Tropenbos International.

Volgens de EU Mededeling (EC, 2019) is het **Copernicus aardobservatie- en monitoringprogramma** van de EU een belangrijk hulpmiddel om wereldwijde of nationale bosmonitoring systemen te versterken. Er is behoefte aan verdere benutting van data en informatie om onder andere ontbossing en grondstoffenketens binnen en naar de EU beter te kunnen monitoren. Het '**The Forest Information System for Europe**' (FISE) is recentelijk gelanceerd door het Joint Research Centre van de Europese Commissie en biedt data over bossen en bosbeheer in Europa.

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties in Europees verband

FERN is een NGO gevestigd in Brussel die zich specifiek bezighoudt met de rol van Europa en Europees beleid op bossen mondiaal. FERN werkt veel samen met andere Ngo's (WWF, Birdlife, IUCN, Tropenbos International, etc.) op thema's rondom Europees bossenbeleid. [Zie ook hoofdstuk 6.](#)

(Financiële sector)

Zie hoofdstuk [3.5](#) financiën

III. Internationale mondiale initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Multi- en bilateraal beleid (met een rol voor Nederland)

Het *United Nations Strategic plan for forests (UNSPF), 2017-2030* biedt een wereldwijd kader om alle soorten bossen en bomen buiten bossen duurzaam te beheren en ontbossing en bosdegradatie te stoppen. De UNSPF biedt ook een kader voor bosgerelateerde bijdragen aan de SDGs, het Klimaatakkoord van Parijs, de CBD het VN-Verdrag ter bestrijding van woestijnvorming en andere internationale bosgerelateerde instrumenten, processen en doelstellingen. De UNSPF bestaat uit 6 hoofddoelen en 26 subdoelen die tegen 2030 moeten worden bereikt, zie Box 14 (UN, 2017).

In het *Klimaatakkoord van Parijs* hebben 195 landen met elkaar afgesproken dat de wereldtemperatuur niet meer dan 2°C mag stijgen, en liever nog met minder dan 1,5°C. Deze afspraak is de basis voor de klimaatdoelen van de landen in de Europese Unie en het Nederlandse kabinet.

Een belangrijk internationaal kader voor biodiversiteit is de "*Conventie inzake Biologische Diversiteit*" (CBD). Het CBD richt zich rechtstreeks op bossen via het uitgebreide werkprogramma voor de biologische diversiteit van bossen. In 2010 zijn de VN-doelstellingen van het Biodiversiteitsverdrag vernieuwd. Zo is er een actieplan aangenomen met 20 punten om het verlies aan biodiversiteit tot staan te brengen in 2020, de zogeheten '*Aichi Biodiversity Targets*'. Deze worden echter bij lange na niet gehaald.

14

Doelen vanuit het UNSPF tot 2030 (UN, 2017)

- Doel 1: Dring het verlies van bos wereldwijd terug via duurzaam bosbeheer, inclusief bescherming, herstel, bebossing en herbebossing, en verhoog de inspanningen om aantasting van het bos te voorkomen en bij te dragen aan de wereldwijde inspanningen om klimaatverandering tegen te gaan.
- Doel 2: Verbeteren van economische, sociale en milieuvoordelen vanuit bossen, onder meer door het levensonderhoud van bosafhankelijke mensen te verbeteren.
- Doel 3: Vergroot substantieel het gebied van beschermde bossen wereldwijd en andere gebieden van duurzaam beheerde bossen, evenals het aandeel bosproducten uit duurzaam beheerde bossen.
- Doel 4: Mobiliseer aanzienlijk meer, nieuwe en aanvullende financiële middelen uit alle bronnen voor de implementatie van duurzaam bosbeheer en versterk wetenschappelijke en technische samenwerking en partnerschappen.
- Doel 5: Bevorder bestuurskaders om duurzaam bosbeheer te implementeren, onder meer via het bosinstrument van de VN, en verhoog de bijdrage van bossen aan de Agenda 2030.
- Doel 6: verbetering van de samenwerking, coördinatie, samenhang en synergiën met betrekking tot bosgerelateerde kwesties op alle niveaus, inclusief binnen het VN-systeem en tussen organisaties die lid zijn van de CPF, als ook tussen sectoren en relevante belanghebbenden.

Het *Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES)* is het intergouvernementele orgaan dat wereldwijd de status van biodiversiteit en de ecosysteemdiensten beoordeelt en monitort. Het 'global assessment report' van 2019 kreeg veel attentie vanwege alarmerende berichten rondom het verlies van biodiversiteit wereldwijd, ook in bossen.

Er wordt op dit moment gesproken over een *nieuw CBD-verdrag* voor de bescherming van de biodiversiteit. Nederland zet in op nieuwe ambitieuze afspraken op het gebied van biodiversiteit (CBD), mede naar aanleiding van het wereldwijde biodiversiteitsrapport van het Intergouvernementeel Platform voor Biodiversiteit en Ecosysteemdiensten (IPBES) (LNV, 2019). De bestaande CBD-visie voor 2050 blijft hierbij: 'living in harmony with nature'. Nederland zet in op het keren van biodiversiteitsverlies in biodiversiteitsherstel. Om dit doel te halen wordt in internationaal verband onder andere gesproken over een percentage beschermd gebied of het aantal soorten dat uitsterft terugdringen op mondiaal niveau. Daarnaast is de inzet dat ambitieuze doelen gepaard gaan met een stevig evaluatie- en rapportagesysteem dat voortgang inzichtelijk maakt; (lokale) acties op waarde schat; en het bindende karakter van de doelen versterkt. (LNV, 2019a).

De FAO wordt door Nederland ondersteund en Nederland maakt deel uit van de **Committee on Forestry (COFO)**, waarin het beleid en werkprogramma van FAO voor bossen wordt vastgesteld.

Voor het bevorderen van legaliteit in de houtketen heeft **INTERPOL het project LEAF** opgestart. Dit project heeft, samen met internationale instellingen en de nationale ministeries van de wetshandhavingsinstanties wereldwijd, de gezamenlijke missie om grensoverschrijdende georganiseerde misdaad tegen bossen en het milieu aan te pakken. De **Forestry Crime Working Group** geeft INTERPOL strategisch advies om de effectiviteit te verbeteren van wetshandhavingsoperaties gericht op georganiseerde criminele netwerken die zich bezighouden met illegale houtkap, internationale handel in illegaal hout en aanverwante misdaden.

Programma's zijn de laatste jaren opgestart om de VPA's te ondersteunen middels capaciteitsopbouw, waaronder het EU-FAO Forest Law Enforcement, Governance and Trade Program, wat loopt van 2015 tot 2020. Een ander verwant programma is het 'Thematic program on Forest Law Enforcement, governance and trade (TFLET)'. De algemene doelstelling van dit programma is het verbeteren van de nationale wetshandhaving en bestuur van bossen in tropische ITTO-lidstaten. De Nederlandse overheid geeft daarnaast ook politieke steun aan het **Central African Forest Initiative**²³ (CAFI).

Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder)

Wereldwijd zetten **Tropical Forest Alliance 2020 (TFA 2020)**²⁴ en het Consumer Goods Forum (CGF) zich in om tropische ontbossing te verminderen die gepaard gaat met de inkoop van grondstoffen waaronder papier en pulp (TFA2020, 2019), zie ook [hoofdstuk 3.2](#) over agro-grondstoffen.

Het **Global Platform on Business and Biodiversity** komt voort uit de betrokkenheid van het bedrijfsleven bij het CBD. Dit partnerschap biedt een forum voor dialoog tussen overheden, bedrijven en andere belanghebbenden, en stimuleert de oprichting van nationale en regionale initiatieven op het gebied van bedrijfsleven en biodiversiteit (CBD, 2019).

Internationaal werkt **IEA Bioenergie**, opgericht door het *International Energy Agency* (IEA), aan de samenwerking en uitwisseling van informatie tussen landen met nationale programma's voor onderzoek, om de ontwikkeling en inzet van duurzame bioenergie te verbeteren. Onderwerpen die aan de orde komen zijn o.a. duurzaamheid, biobased economie of bioraffinage in een circulaire economie. Vanuit Nederland zijn hier onder andere het Copernicus Instituut en de WUR bij betrokken.

Nederland heeft zich ook aangesloten bij het publiek-private Platform for Accelerating the Circular Economy (PACE) en huisvest sinds dit jaar de **PACE Action Hub** (het secretariaat) (MinBuZa, 2019).

Het **Green Growth Knowledge Partnership** (GGKP) is een wereldwijd netwerk van experts en organisaties die expertise en advies bieden voor de overgang naar een inclusieve groene economie. Het GGKP heeft drie kennisplatforms: voor groene groei, voor de groene industrie en het kennisplatform voor groene financiering.

Internationale samenwerkingsverbanden als de **Global Alliance for Clean cookstoves en Sustainable Energy for All** zetten zich beiden in tot het verbeteren van toegang tot schone en duurzame energie wereldwijd, vooral in Afrika bezuiden de Sahara en in India.

Internationale private sector initiatieven (met een rol voor Nederland)

Het World Business Council on Sustainable Development (WBCSD) heeft programma's lopen op onder andere de circulaire economie, klimaat en energie.

---

23 Uitgevoerd door UNDP; werkzaam in de volgende landen: Cameroon, Central African Republic, Democratic Republic of the Congo, Equatorial Guinea, Gabon, Republic of Congo: <https://www.cafi.org/content/cafi/en/home/>

24 **Tropical Forest Alliance 2020 (TFA 2020)** is een wereldwijd publiek-privaat partnerschap waarin partners vrijwillige acties ondernemen om tropische ontbossing te verminderen die gepaard gaat met de inkoop van grondstoffen waaronder papier en pulp.

Kennis en expertise (met een rol voor Nederland)

Ook internationaal zijn er een groot aantal organisaties en samenwerkingen die onderzoek doen en data verzamelen over en voor bossen, waaronder *CIFOR*, *ICRAF* of *IUFRO*. Het *Global Timber Tracking Network (GTTN)* bevordert de operationalisering van innovatieve tools voor soortenidentificatie en voor het bepalen van de geografische oorsprong van hout om handelsclaims te verifiëren. *Global Forest Watch (GFW)* is een online platform dat data verzamelt voor het monitoren van het bosareaal.

Tropenbos International is een van de partners in het internationale *Forests, Trees and Agroforestry (FTA)* programma, gefinancierd door de Nederlands overheid, waarin onderzoek wordt gedaan om de rol van bossen, bomen en agroforestry in duurzame ontwikkeling en voedselveiligheid te verbeteren en klimaatverandering aan te pakken.

Het *Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)*, het klimaatpanel van de Verenigde Naties, beoordeelt de wetenschappelijke onderzoeken naar klimaatverandering en volgt de wetenschappelijke discussies. Het klimaatpanel bestaat uit honderden experts (ook Nederlandse) van over de hele wereld en met verschillende achtergronden.

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties (met een rol voor Nederland)

Het gebruik van *vrijwillige certificering* wordt middels meerdere (beleids-) initiatieven aangemoedigd om duurzaam bosbeheer te bevorderen en/of aan te kunnen tonen. De belangrijkste vrijwillige *certificering systemen* voor hout zijn *FSC* en *PEFC*. Certificering systemen maken over de jaren heen ook aanpassingen in hun standaarden om te voldoen aan nieuwe uitdagingen vanuit de bossector, maar ook vanuit andere sectoren (klimaat, voedselzekerheid, etc.). Zo is een toename zichtbaar in nationale bos certificering systemen (erkend onder PEFC) en is het sinds 2018 mogelijk om onder PEFC ook bomen buiten bossen (*Trees Outside Forests, ToF*) te certificeren. Daarnaast komen (vooral in Europa), naast FSC en PEFC, ook nieuwe certificeringssystemen in opkomst (bijvoorbeeld Sustainable Biomass Partnership, SBP) die – vaak in combinatie met FSC en PEFC – hout kunnen certificeren voor bijvoorbeeld energie doeleinden.

Een andere trend die van invloed is op duurzame inkoop van hout is *de ontwikkeling van beoordelingssystemen voor 'groen/duurzaam bouwen'*, zoals LEED, BREEAM en de Green Building Council. Volgens deze beoordelingsschema's scoort hout alleen goed als het duurzaam wordt gewonnen. In toenemende mate worden er levenscyclusanalyses (LCA) aan de vergelijking toegevoegd om de milieu-impact van verschillende grondstoffen aan te tonen en bouwmaterialen hierop te kunnen vergelijken (Bentham, 2019).

(Financiële sector)

In het [hoofdstuk financiering](#) wordt verder ingegaan welke fondsen de Nederlandse overheid ondersteunt.

3.1.4 Wat andere landen in Europa doen

- Het aantal nationale overheden met duurzaam houtinkoopbeleid is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen van negen in 2008 tot meer dan 25 in 2015, waarvan 19 binnen de EU. Het aantal bedrijven met een duurzaam houtinkoopbeleid is ook aanzienlijk toegenomen (Bentham, 2019).
- Binnen de EU hebben alleen Luxemburgse en Britse regeringen hout met een FLEGT-vergunning aanvaard als conform hun beleid inzake houtaankoop. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat hout met een FLEGT-vergunning moeilijk te volgen is zodra het op de markt is geplaatst. Er is geen CoC-mechanisme dat het traceert nadat het de EU is binnengekomen, waardoor het ingewikkeld is om te controleren of het hout daadwerkelijk voldoet aan het aankoopbeleid (Bentham, 2019).

3.1.5 Suggesties en aandachtsvelden

De verwachting van de FAO is dat het natuurlijk bosareaal in de toekomst verder zal afnemen, vooral in de tropen, en dat het areaal beplant bos mondiaal zal toenemen. Het grootste deel van de bossen (93% in 2015) bestaat op dit moment uit natuurlijk bos; naar schatting is 26% hiervan primair bos. Naast zorgen over ontbossing, en de

gevolgen hiervan voor o.a. biodiversiteit en klimaat, bestaan er ook zorgen over een afnemende kwaliteit van het bos bij een toenemende klimaatverandering.

Gezonde bossen zijn echter essentieel voor het tegengaan van klimaatverandering en het leveren van belangrijke ecosysteem diensten. Gezonde bossen zijn daarnaast ook voor Nederland van belang omdat zij zorgen voor een duurzame houtvoorziening, die nodig is voor de transitie naar een circulaire economie. De vraag naar hout neemt naar verwachting wereldwijd ook toe in de komende jaren (ook in opkomende markten met een toenemende lokale vraag naar hout), wat een spanningsveld oplevert tussen de hoeveel hout die uiteindelijk duurzaam kan worden geproduceerd en de vraag voor verschillende markten.

Sinds het beëindigen van het RTR is er in Nederland geen specifiek samenhangend en geïntegreerd beleidskader voor bossen internationaal. Vanuit meerdere beleidsdossiers (o.a. Klimaatakkoord) is beleid gemaakt dat direct en indirect van toepassing is op het beleid voor bossen, en vooral gericht is op het beperken van negatieve effecten op bossen en afgeleide doelen. Gezien het belang van bossen voor meerdere doeleinden, is een expliciete bossen visie en -beleid van belang.

Met de aangekondigde Europese Green Deal kan Nederland zich binnen Europa inzetten voor een ambitieuze toekomstvisie voor Europa en de bijbehorende benodigde transitie formuleren voor bossen en aanverwante sectoren.

Meerdere EU Strategieën (zoals de Bossenstrategie, Biodiversiteit of Horizon 2020) lopen in 2020 af. Nederland kan zich inzetten voor ambitieuze vervolgstategieën waarin bossen een meer prominente rol spelen. Coherentie tussen beleid en integratie van de verschillende EU-strategieën op het gebied van bossen is hierbij essentieel; dit zou gerealiseerd kunnen worden middels een Europese Bossenstrategie, of vanuit de Europese Green Deal (als kapstok).

Tegelijk kan Nederland binnen Europa de samenwerking zoeken met andere vooruitstrevende EU-landen in het (verder) ontwikkelen van een nationale Bossenstrategie en bevorderen van een integrale benadering daarvan, om vervolgens binnen Europa een voortrekkersrol te spelen op dit thema.

Wereldwijd is het grootste deel van het tropisch hout nog afkomstig van conversie hout, en gaat dit vooral naar landen waar nog geen wet- en regelgeving van kracht is om enkel legaal hout toe te staan op de markt, en waar nog niet is gedefinieerd welke vorm van bosgebruik legaal is en welke niet.

Europa heeft een Actieplan over wetshandhaving, goed bestuur en handel in de bosbouw, geheten *Forest Law Enforcement Governance and Trade (FLEGT)*. Dit actieplan is in het leven geroepen om de illegale houtkap en handel in illegaal hout tegen te gaan. Op Europees niveau is het hierbij van belang om controles aan te scherpen op de EUTR om fraude te voorkomen, en deze op een eenduidige manier uit te voeren²⁵. Daarnaast kan sterker worden ingezet op het tegengaan van illegaliteit door verdere samenwerking met Ministeries van Justitie en Interpol.

Nederland kan gericht input geven op de recent aangekondigde evaluatie van de EU Regels ("fitness check") om te evalueren hoe deze wereldwijd hebben gewerkt om illegaliteit tegen te gaan.

Het overgrote deel van de invoer van tropisch hout in Europa is nog niet gecertificeerd – met hierbij grote verschillen tussen de EU-landen (IDH, 2019). Er ligt dus potentieel nog een markt open.

Daarnaast kan de vraag naar duurzaam hout ook gestimuleerd worden via publieke inkoop of via 'green building' schema's (IDH, 2019). Mogelijk kan hout met een FLEGT-vergunning toegevoegd worden aan het duurzaam inkoopbeleid van overheden of bedrijven. Het is hierbij wel van belang dat hout met een FLEGT-vergunning beter traceerbaar wordt nadat het de EU is binnengekomen.

Duurzaam bosbeheer vraagt ook om positieve (economische) prikkels. Een sterkere vraag naar aantoonbaar duurzaam geproduceerd tropisch hout, waar mogelijk gecombineerd met FLEGT-vergunningen, kan de groei

---

25 Deze aanbeveling staat ook in de Franse strategie

en verdere uitbreiding van verantwoord bosbeheer in tropische landen stimuleren (IDH, 2019). Het *Amsterdam Declaration Partnership* (ADP) kan hierin een belangrijke rol spelen door tropisch hout, als grondstof, onderdeel te maken van het ADP, met bijbehorend commitment. (IDH, 2019) geeft aan dat, als de zeven belangrijkste hout importerende EU-landen (België, Duitsland, Frankrijk, het VK, Nederland, Italië en Spanje) alleen duurzaam tropisch hout zouden importeren, een geschatte 12,5 miljoen ha tropische bossen positief worden beïnvloed.

Het relatieve belang van de EU-markt voor tropische houtproducenten is de laatste jaren echter afgenomen. Ook technologische ontwikkelingen zijn van invloed op de vraag naar tropisch hout, en waar deze vandaan kan komen. Er is meer diversifiëring van de markt ontstaan, met een toenemende vraag vanuit nationale markten en opkomende economieën, zoals Azië, waar nog lagere prijzen worden betaald. Er is daarnaast voor degenen zonder markttoegang tot de EU geen stimulans voor vrijwillige certificering.

Om bovenstaande reden is het ook van belang om de dialoog en samenwerking aan te gaan met belangrijke doorvoerlanden, waar bijvoorbeeld half- of eindproducten worden gemaakt (zoals meubels) en opkomende economieën, zoals China. De mogelijkheden om VPAs of soortgelijke verdragen af te sluiten met, voor Europa, belangrijke doorvoerlanden kunnen verkend worden.

Nederland kan daarnaast als lidstaat van de Europese gemeenschap handelsovereenkomsten bevorderen met belangrijke handelsblokken die bepalingen bevatten over het behoud en duurzaam beheer van bossen; handel aanmoedigen in landbouw- en bosproducten die geen ontbossing of aantasting van het bos veroorzaken en handel ontmoedigen van producten die dat wel doen.

Voor het bevorderen van biodiversiteit (waaronder bossen) kan Nederland, vanuit Europese samenwerking, krachtig inzetten op een nieuw CBD-akkoord, met specifieke aandacht voor de bossenparagrafen hierin.

Om biodiversiteit te beschermen is het belangrijk om de fragmentatie en ontbossing van natuurlijke (en vooral) primaire bossen te voorkomen. Het is daarom van belang om middelen in te zetten voor de bescherming van natuurlijke en resterende onverstoorde bossen – zowel in Europa als mondiaal.

Dit kan bijvoorbeeld door het stellen van voorwaarden voor publieke investeringen in infrastructuur; c.q. het bevorderen van het toepassen van ESG-criteria op publieke en private investeringen met een grote potentiële impact op bossen. Nederland kan, met een sterke en vooruitstrevende financiële sector, verkennen wat de mogelijkheden zijn om bossen te beschermen en het gebruik van duurzaam hout te bevorderen via specifieke financieringsinstrumenten ([zie 3.5](#)).

Bosbehoud kan verder ondersteund worden door het creëren en effectief beheren van beschermde bosgebieden. Het overdragen van eigendomsrechten van deze bossen aan lokale gemeenschappen is hierbij van belang.

Vanuit klimaatperspectief, zetten Nederland en Europa sterk in op een biobased en circulaire economie. Dit betekent de inzet van biomassa, waaronder hout, ter vervanging van fossiele grondstoffen.

Om de druk op grondstoffen uit bossen te verlichten is het van belang om in te zetten op cascadering en de optimale verwaarding van hout- en reststromen. Het belang hiervan kan ook verder worden uitgedragen in internationale fora als PACE, waarvan het Secretariaat in Nederland is gevestigd.

Nationaal, en in Europa, kan Nederland zich inzetten voor een ambitieus en integraal duurzaamheidskader voor biomassa. Dit kader moet in principe gelden voor alle vormen van biomassa en voor alle toepassingen, en soortgelijke eisen zouden moeten gelden voor gelijkwaardige alternatieve materialen.

Op dit moment bestaan er bijvoorbeeld nog geen verplichte duurzaamheidseisen voor biomassa voor chemie in Nederland. Daarnaast is het van belang om de doelstellingen van de twee verschillende commissies (TPAC en ADBE) te stroomlijnen; beiden toetsen vrijwillige certificeringssystemen voor duurzaam bosbeheer, maar aan verschillende criteria i.v.m. verschillend eindgebruik. Daarnaast zijn er ook vanuit de RED II op Europees niveau – weer andere - duurzaamheidscriteria ingevoerd voor biomassa uit bossen, voor energiedoelinden. Ook hier is harmonisatie van belang.

Om voldoende slagkracht te creëren zou een duurzaamheidskader idealiter naar een Europees niveau moeten worden getild. Daarnaast is het van belang om de mogelijkheden te verkennen om aan alternatieve materialen, zoals constructiematerialen van aluminium of staal, gelijkwaardige duurzaamheidseisen te stellen als aan het biobased materiaal hout. 'Green Building' schema's kunnen hiervoor handvatten bieden.

De positieve rol van bossen en biodiversiteit voor het bedrijfsleven kan sterker naar voren worden gebracht in Fora, zoals het *EU Business@Biodiversity Platform* of het *Global Platform on Business and Biodiversity*.

Indien er consensus is dat de toenemende vraag naar hout voor de circulaire/ biobased economie in Europa op een duurzame manier gerealiseerd kan worden, en wat de voorwaarden hiervoor zijn, kan dit mogelijk een middel zijn om duurzaam bosbeheer en bosherstel, en de certificering ervan, te bevorderen –in Nederland en Europa en mogelijk mondiaal.

Dit debat is op dit moment nog sterk gepolariseerd en meer inzicht en consensus (ook onder de wetenschap en het maatschappelijk middenveld) is nodig rondom de mogelijke bijdrage van biomassa in het kader van de biobased economie en de klimaatdoelstellingen, waarbij ook het duurzaam behoud van het bos, en onder andere haar biodiversiteitswaarde wordt gegarandeerd. Hiervoor is onder andere inzicht nodig over hoeveel biomassa nodig is, en hoeveel duurzaam geproduceerd kan worden (op termijn), ook rekening houdend met de impact van de klimaatverandering op bossen.

Wereldwijd neemt percentueel het oppervlakte plantages binnen het totale bossenareaal toe. Plantages kunnen een bron van hout vormen en daarmee de druk op natuurlijke bossen verlichten, maar vormen ook een risico door afname in biodiversiteit ten opzichte van natuurlijke bossen.

Nederland heeft kennis en kunde in huis op het gebied van duurzaam bosbeheer, biodiversiteit, landschapsgerichte benaderingen en de circulaire economie.

Nederland kan zich inzetten voor het bevorderen van duurzame plantages; dat wil zeggen: plantages die vanuit een landschapsperspectief beheerd worden, met een integratie van productie, actieve bescherming van HCVs en medegebruik door stakeholders (*New Generation Plantations*). Dit kan via kennisuitwisseling, certificering of het bevorderen van innovatieve bedrijfsmodellen, en ook middels al lopende initiatieven op het gebied van landschaps- en bosherstel.

Nederland kan via haar expertise ook partnerlanden helpen bij het opzetten van duurzame waardeketens uit bossen en het bevorderen van een duurzame bioeconomie, waarin cascadering en hergebruik van grondstoffen voldoende aandacht krijgen. Hieronder valt ook het verkrijgen van meer inzichten in het intensifiëren en inbedden van plantages in landschappen en de impact en/of mogelijkheden daarvoor voor het behoud van natuurlijke bossen.

Nederland kan zich ook inzetten op het verder integreren van duurzaam bosbeheer op landschaps- en nationaal niveau, en tussen sectoren (in Nederland, Europa en wereldwijd).

Vanuit landschapsprogramma's en de landschapsbenadering kan zowel naar duurzaam bosbeheer worden gekeken als ook naar de mogelijkheden in een landschap voor herstel, duurzaam intensifiëren van land (landbouw en bosbouw en de integratie hiervan middels bijvoorbeeld agroforestry) en herstel of voorkomen van fragmentatie van natuurlijke bossen – en de interacties hiertussen.

Nederland kan ook haar kennis en expertise inzetten voor het integreren van bossen in aanverwant beleid zoals biobased economie (de NDC's zijn hier een goede kapstok voor).

Daarnaast kan Nederland ook onderzoeken hoe het belang van bossen sterker kan worden meegenomen en geïntegreerd in beleid en wet- en regelgeving van aanverwante sectoren – en gerelateerde beleidsinstrumenten zoals publieke aanbestedingen. Dit kan in Nederland en in Europa, zowel nationaal als internationaal. Het belang van bossen kan mogelijk sterker worden meegenomen bij waterprogramma's, nationaal en internationaal,

of bij het ontwikkelen van bouwprojecten (stedelijk groen). Bomen groeien ook buiten bossen als onderdeel van agrarische en stedelijke landschappen, en kunnen een bijdrage leveren energievoorziening of voedsel.

Nederland heeft tenslotte een breed aantal kennisinstellingen op het gebied van duurzaam bosbeheer, biodiversiteit en biobased/ circulaire economie. Het samenbrengen van deze expertises vraagt om een integraal, coherent onderzoeksprogramma (binnen het kader van een mogelijk samenwerkingsverband voor de bossenstrategie) voor bossen.

De EC Mededeling (EC, 2019) geeft aan dat er meer onderzoek en wetenschappelijke data nodig zijn over duurzaam landgebruik, en de rol van toeleveringsketens hierin, om ontbossing en aantasting van bossen tegen te gaan.

Er is daarnaast de ambitie van een EU Observatorium: dit kan Nederland naar zich toe trekken met ervaring op remote sensing. Ook kan Nederland een rol spelen in het verzamelen en analyseren van data op het gebied van aantoonbaar duurzaam geproduceerd tropisch hout (Nederland is een van de weinige EU-landen die dit monitort), biodiversiteit of de beschikbaarheid van biomassa, en dit koppelen aan duurzaam landgebruik en toeleveringsketens vanuit Europa.

Tenslotte is het van belang dat er aandacht is voor een Beurzenprogramma voor het opleiden van deskundigen van hout producerende landen in de tropen.

15

SWOT-analyse ‘Bevorderen van duurzaam bosbeheer voor het leveren van duurzame producten en diensten’

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Er is een toename in internationaal beleid en Verdragen die impact hebben op de bossector. • Internationaal beleid op het gebied van handel (de EUTR, CITES) in toenemende mate gebruikt • Ambitieuze NL-klimaatakkoord inclusief visie op biobased en circulaire economie • Ambitieuze inzet Europa (Green Deal): mogelijkheid tot coherentie tussen meerdere beleidsdossiers • Duurzaamheidskaders in NL (en ook in Europa) aanwezig voor biomassa voor energie en transport • Kennis en kunde aanwezig op duurzaam bosbeheer, circulaire economie, landschapsbenadering en biodiversiteit • Actieve maatschappelijke organisaties georganiseerd • Convenant Bevorderen duurzaam bosbeheer. • STTC stimuleert binnen Europa de vraag naar duurzaam tropisch hout. 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Geen specifiek samenhangend en geïntegreerd beleidskader voor bossen internationaal in Nederland • Verschillende duurzaamheidskaders binnen Nederland voor inkoop hout (voor verschillende soorten eindgebruik) • Europese bossenstrategie ontbreekt • Onvoldoende harmonisatie in uitvoering EUTR en controles onvoldoende • Het is onduidelijk hoeveel biomassa (in totaal en voor hout specifiek) beschikbaar is, en op termijn beschikbaar kan komen op een duurzame manier. • Gebrek aan consensus rondom de bijdrage van biomassa in het kader van de biobased economie aan de klimaatdoelstellingen.
	Kansen (aanbevelingen) <ul style="list-style-type: none"> • Toenemende erkenning en urgentie van rol van bossen in de klimaat agenda • EU-strategieën worden vernieuwd in 2020: Inzetten op ambitieuze Green Deal en aanverwante EU-strategieën; EU-strategie voor bossen (voortrekkersrol NL). • Een expliciete bossen visie en -beleid is hierbij van belang. • Bevorderen legaliteit: Controles aanscherpen EUTR; eenduidige uitvoering; samenwerking Interpol • Een sterkere vraag naar gecertificeerd/ geverifieerd duurzaam tropisch hout stimuleren, met rol ADP, publieke inkoop en andere economische prikkels • Dialoog en samenwerking aangaan met belangrijke doorvoerlanden en opkomende economieën • Er wordt een nieuw CBD-akkoord gesloten: Hier krachtig op inzetten vanuit Europa • Middelen inzetten voor de bescherming van natuurlijke en resterende onverstoorde bossen • Inzet op cascadering en de optimale verwaarding van hout (o.a. via PACE) • Inzetten op een ambitieus en integraal duurzaamheidskader voor biomassa, als ook voor gelijkwaardige alternatieven • Toenemend besef bij bedrijfsleven over belang bossen: Positieve rol van bossen en biodiversiteit voor het bedrijfsleven sterker benadrukken (mogelijk via inzet biobased economie) • Inzet op het bevorderen van duurzame plantages (via o.a. kennisuitwisseling, certificering, creëren en ontwikkelen van bedrijfsmodellen) • Vanuit kennis en kunde inzet op het (i) bevorderen van duurzame plantages, (ii) landschapgerichte benadering, (iii) integreren van bossen in aanverwant beleid • Bossen sterker meenemen in beleid en wet- en regelgeving aanverwante sectoren (bijvoorbeeld water, verstedelijking, voedsel) • Integraal, coherent onderzoeksprogramma 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • De vraag naar houtproducten zal toenemen met een verschuiving naar opkomende economieën; dit zal gepaard gaan met verschillende consumptiepatronen en verschillende normen in productie en handel • Een vermoedelijk nog continu stijgende vraag naar houtbrandstofgebruik in vooral Afrika bezuiden de Sahara. • Door de inzet van biomassa voor een biobased economie zal de wereldwijde vraag naar hout naar verwachting toenemen. • Er is een risico dat plantage ontwikkeling ten koste gaat van gebieden met hoge biodiversiteitswaarden in de tropen en tot armoede en conflicten leidt. • O.a. door technologische ontwikkelingen is er een risico dat de waarde van natuurlijke en semi-natuurlijke bossen voor tropisch hout afneemt – en dus hun concurrentiepositie t.o.v. ander landgebruik. • Een groep actoren/ regio's heeft geen of gebrek aan stimulans voor vrijwillige certificering. • Grootste deel van hout is nog afkomstig van conversie hout – deels illegaal: zero-deforestation beleid (wanneer succesvol) kan deze toevoer van hout beperken
Externe factoren		

3.2 Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen

3.2.1 Introductie

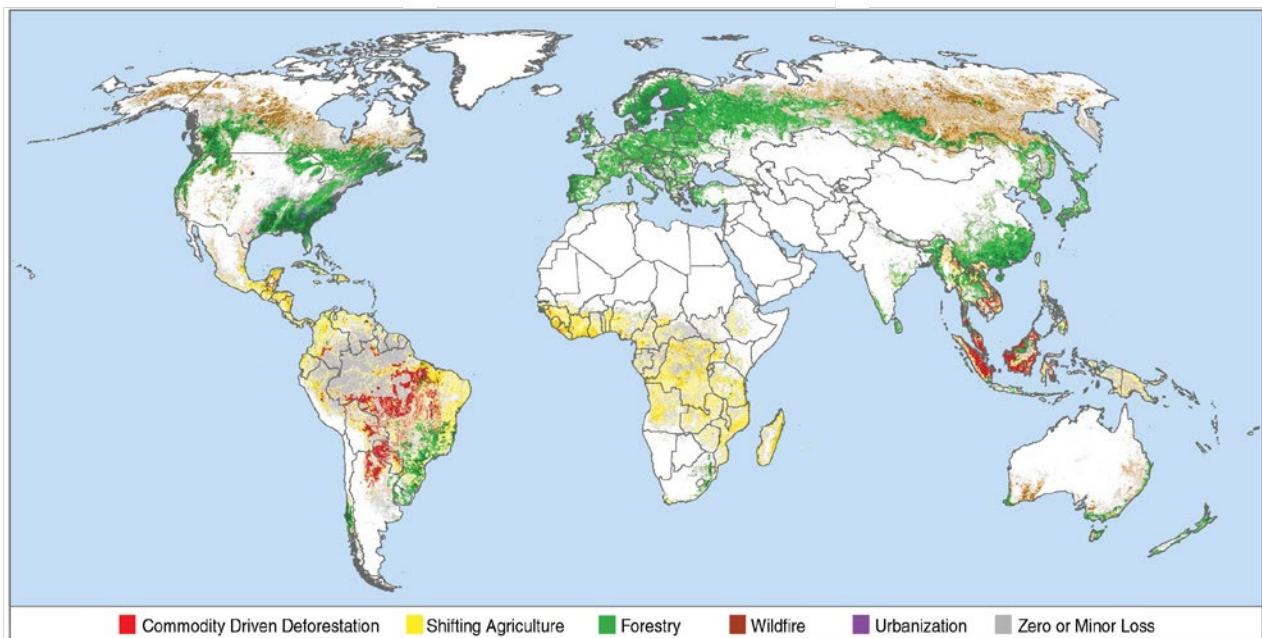
Dit hoofdstuk focust zich op de impact die Nederland en Europa heeft op bossen wereldwijd door de import van (agro)grondstoffen en initiatieven die bijdragen aan het verduurzamen van de productie hiervan.

De toenemende expansie in landbouwgrond van de afgelopen decennia heeft geleid tot grootschalige ontbossing wereldwijd. In de tropen, waar zich de drie grootste regenwoudgebieden bevinden, zijn landbouw en vee-teelt de oorzaak van circa 80% van de ontbossing, met aanzienlijke regionale verschillen. Daarnaast zijn er ook andere directe en indirecte oorzaken van ontbossing en bosdegradatie zoals bevolkingsgroei of ontginning ten behoeve van landspeculatie, (illegale) mijnbouw, aanleg van infrastructuur (toegang tot bosgebieden) en verstedelijking (BUZA/LNV, 2020)

Onderliggende oorzaak voor de uitbreiding van landbouwgrond is de groeiende vraag naar producten zoals hout/papier (zie [hoofdstuk 3.1](#)), rubber, palmolie, koffie, thee en cacao, voor de productie van voedsel, dier-voeder, biobrandstoffen en andere producten (FAO, 2016).

Er zijn drie risicogebieden geïdentificeerd voor ontbossing in tropische landen, waarvan de drivers van ontbossing en bosdegradatie verschillen, zie Figuur 1:

- Latijns-Amerika: agro-grondstoffen, veelal conversie naar soja of andere cash crops en graslanden voor vee-teelt zijn de belangrijkste drivers,
- Sub-Sahara Afrika: kleinschalige landbouw (shifting) is de belangrijkste driver, en ook brandhout speelt een belangrijke rol (Curtis, 2008)

Figuur 1: Primaire factoren voor het verlies van bosbedekking in de periode 2001 tot 2015. Een donkerdere kleurintensiteit duidt op een groter totaal verlies aan bosbedekking (Bron: Curtis, 2008)

3.2.2 Uitdagingen, trends en prioriteiten

Groeiende vraag

In een business as usual scenario, zal de stijging in vraag naar (agro) grondstoffen naar verwachting alleen maar toenemen in de aankomende decennia door een toenemende bevolkingsgroei²⁶ die gepaard gaat met een toename van de welvaart en een verdere verstedelijking. Naar schatting woont in 2050 ongeveer 70% van de wereldbevolking in steden (PBL, 2017). Naast een toename in de vraag naar voedsel, vindt er naar verwachting ook een verschuiving plaats in consumptiegedrag plaats, waaronder naar een hogere consumptie van eiwitrijk en bewerkt voedsel (IPBES, 2018)

Door de toenemende vraag naar voedsel wereldwijd neemt naar verwachting ook de handel en import van voedsel in een groot deel van de wereld toe, met daarmee een grotere afhankelijkheid van geïmporteerde grondstoffen (IPBES, 2018). De grote internationale vraag naar agrogrondstoffen zoals vlees, soja, palmolie, rubber, cacao en koffie, wakkert de commerciële landbouw aan (BUZA/LNV, 2020). Internationale marktspelers (inkoop, handel) hebben een toenemende invloed op de duurzaamheid van de landbouwproductiesystemen die leveren aan internationale handelsketens (bijvoorbeeld via normen), ook al hebben ze hier vaak geen directe banden of relatie mee (IPBES, 2018).

Consumptiepatronen in de landen die deze producten afnemen, hebben dus een duidelijke impact op ontbossing en bosdegradatie elders in de wereld (BUZA/LNV, 2020). Ook neemt het relatieve belang van economische macrofactoren, zoals handelsovereenkomsten, marktprijzen en wisselkoersen, toe (IPBES, 2018). Het IPBES-rapport wijst op de noodzaak tot een omslag in ons denken en handelen, met duurzame productie en consumptie voorop om biodiversiteitsherstel te bereiken (LNV, 2019a).

Import grondstoffen: de rol van Europa en van Nederland specifiek

Europa, en Nederland in het bijzonder, is een grote importeur van (agro-) grondstoffen, zoals soja, palmolie, cacao en koffie. Volgens een onderzoek door (IDH, 2020) draagt (het bedrijfsleven in) Europa bij aan ontbossing door het importeren van agro-grondstoffen, zoals soja, palmolie en cacao, die niet duurzaam zijn geproduceerd in de tropen.

In de EU is Nederland de grootste importeur van soja, palmolie en cacaobonen. Met een jaarlijkse import van 4.3 miljoen ton soja is Nederland de grootste importeur van Europa (CBS, 2019). De EU en Nederland zijn immers voor ongeveer driekwart van hun behoefte aan plantaardige eiwitten afhankelijk van invoer, waaronder van soja. Het grootste deel hiervan wordt gebruikt voor diervoeder (BUZA/LNV, 2020).

In de afgelopen 10 jaar is daarnaast de hoeveelheid naar Nederland ingevoerde cacao verdubbeld naar 1.1 miljoen ton cacaobonen (CBS, 2019). De hoeveelheid geïmporteerde palmolie heeft sterk gefluctueerd in de afgelopen 10 jaar, met een toename van ongeveer 2.3 miljoen ton in 2008 tot 2.9 miljoen ton in 2018. Nederland is ook een belangrijk doorvoerland in Europa: zo wordt een kwart van de cacao direct doorverkocht aan andere landen (CBS, 2019).

Stijging initiatieven verduurzaming van ketens

In de afgelopen jaren is het aantal initiatieven en organisaties dat zich bezighoudt met verduurzaming van waardeketens sterk toegenomen. Dit is onder meer terug te zien in de hoeveelheid certificeringsschema's (keurmerken), maar ook in het marktaandeel dat gecertificeerde producten op de Nederlandse markt vertegenwoordigen. Naast hout ([zie 3.1](#)) is dit met name te zien voor palmolie, soja, cacao en koffie.

Duurzaam-geproduceerde agro-grondstoffen vertegenwoordigden in Nederland in 2015-2016 zo'n 90% van de voedingsmiddelenindustrie (palmolie) en ~54% van de diervoederindustrie (soja). Voor cacao en afgeleide producten was zo'n 66% van de verkoop in supermarkten gecertificeerd, en voor koffie was dit ongeveer 47%.

---

²⁶ Naar verwachting groeit de wereldbevolking naar verwachting 9,7 miljard in 2050 en kan rond 2100 een piek bereiken van bijna 11 miljard. De bevolking van Afrika bezuiden de Sahara zal naar verwachting verdubbelen tegen 2050 (toename van 99%), (UN-DESA, 2019)

Tabel 2: Mondiale productievolumes van en productie-areaal voor agro-grondstoffen (IDH, 2020), (Panhuysen, 2018), (Fountain, 2018), (Profundo, 2014)

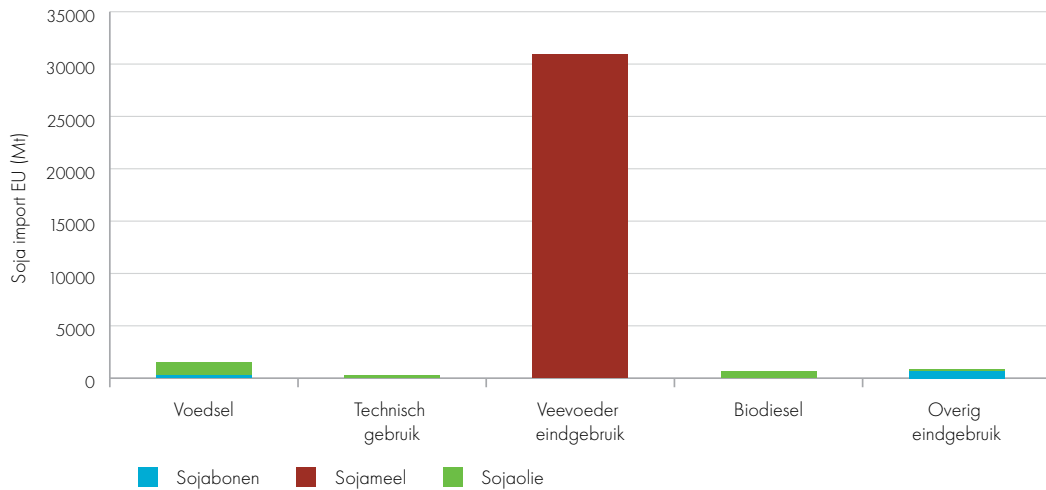
Agro-grondstof	Jaar	Wereldwijd			Europa		Nederland	
		Totaal Productie areaal (Mha)	Totaal Productie volume (MMT)	Totaal gecertificeerd	Totaal gebruik EU (MMT)	Aandeel duurzame productie (IDH, 2019)	Import volume en -waarde (miljoen ton, miljard Euro)	Aandeel duurzame productie en/of gecertificeerd
Soja (2019)	2017	127 Mha 2014: ~117 Mha (FAOSTAT) ⁽¹¹⁾	337 MMT 2017/2018: ~348 MMT	2014: ~2.4% areaal gecertificeerd	EU+: 34.4 MMT ⁽⁶⁾ (62% door ADP-landen)	22% verantwoord ⁽⁸⁾ 13% ontbossingsvrij ⁽⁹⁾	4.3 = 21% door NL Importwaarde: 1.5	83% verantwoord ⁽⁸⁾ 50% ontbossingsvrij ⁽⁹⁾
Palmolie (2019)	2017	> 20 Mha	~68 (CPO)	Gecertificeerd: 2.51 Mha RSPO; 2.1 Mha ISPO; 0.5 Mha MSPO	EU-28: 7.2 MMT 3.8 MMT voor voedsel ⁽¹⁰⁾ 3.4 MMT voor bio-brandstof ⁽¹¹⁾	99% traceerbaar tot molen 84% NPND-beleid 74% duurzaam (RSPO)	2.9 Importwaarde: 1.8	88% ⁽⁷⁾
Cacao	2017		~4.6 Mt	~30% areaal	1.8		1.1 Importwaarde: 2.1	Onbekend
Koffie	2016	10.5 miljoen ha	~9.600 Mt	55% geverifieerd; 20% gecertificeerd	3.2Mt ⁽⁹⁾	2015: 15-21% ⁽⁴⁾	0.3 Importwaarde: 1.1	2016: 41% ⁽⁴⁾
Veeteelt				Bosbeschermingsbeleid: 17% ^{(2),(3)}	2017: 334k ton rundvlees import in de EU ⁽³⁾			

(1) Areal neemt toe, (2) Het gaat hier om 17% van de veehouderijen in 2017, (3) Bron: (FERN, 2018), (4) Bron: (CBS, 2019), (5) Bron: (ICO, 2019), (6) waarvan ~90% voor feed en ~5% voor voedsel, (7) Bron: (IDH, 2019), (8) Verantwoord – waaronder FEFAC, SSG (zie ook IDH, 2020) (9) Ontbossingsvrij: Hieraan voldoen een beperkt aantal standaarden, waaronder RTRS, zie ook (IDH, 2020), (10) Hiervan is 84% NDPE; 74% RSPO, (11) Volgt de EU RED criteria op duurzaamheid.

Soja

De EU+ gebruikte naar schatting 34,4 miljoen ton sojabonen, sojameel en sojaolie in 2017; ongeveer 12% van de wereldwijde sojaproductie. Het grootste deel hiervan (12.6 MMT) kwam uit Brazilië, gevolgd door Argentinië (9.5 MMT). De import van sojabonen naar Europa is tussen 2008 en 2016 relatief stabiel gebleven (~16 miljoen ton) maar is in de laatste paar jaar sterk gestegen (FAOSTAT, 2019). Deze trend zou zich door kunnen zetten door intensivering van de veehouderij.

Volgens conservatieve schattingen was slechts 7,6 miljoen ton (22%) van het totale gebruik in Europa verantwoordelijk geproduceerd (dat wil zeggen: in overeenstemming met de *FEFAC Soy Sourcing Guidelines*). Slechts 13% kan als ontbossingsvrij worden beschouwd. Nederland heeft in 2017 rond de 2,481 MT geïmporteerd, waarvan 83% voldeed aan de *FEFAC Soy Sourcing Guidelines* en 50% als ontbossingsvrij kan worden beschouwd (IDH, 2019). Nederland is de grootste Europese importeur van soja en heeft daarmee een belangrijke medeverantwoordelijkheid voor de landgebruiksveranderingen in met name Latijns- Amerika, gelinkt aan de productie van soja.

Figuur 2. Eindgebruik van soja (in MT) in Europa+: onderverdeling van de in totaal 34.4 MT geïmporteerd in 2017 (gewijzigd van IDH, 2019).

Veeteelt

De productie van veeteelt (*bovine-meat*) is een belangrijke driver van ontbossing, zeker in Latijns- Amerika. Naar schatting kan 49% van alle ontbossing voor agro-grondstoffen tussen 1992 en 2008 toegeschreven worden aan de productie van veeteelt; direct (graslanden voor vee) of indirect (veevoer, waaronder soja), (COWI, 2018).

Volgens FERN werd in 2017 rond de 334k ton rundvlees geïmporteerd in de Europese Unie. De vijf belangrijkste importeurs van rundvlees naar de EU zijn Argentinië (13%), Brazilië (42%), Uruguay (17%), de VS en Australië. Slechts 17% van de veehouders had in 2017 een beleid om bossen te beschermen (FERN, 2018).

Palmolie

Europa is wereldwijd de op één na grootste importeur van palmolie. De import van palmolie naar Europa is tussen 2008 en 2016 met ongeveer 43% gestegen van ongeveer 6 miljoen ton in 2008 naar bijna 9 miljoen ton in 2016 (FAOSTAT). Naar verwachting zal de import van palmolie blijven stijgen. De meeste palmolie importeert Nederland uit Indonesië en Maleisië. Andere belangrijke importlanden zijn Colombia, Honduras en Guatemala (DSPO, 2017).

Momenteel is 99% van de palmolie die Europa binnenkomt traceerbaar tot de palmolie molen. Meer dan 84% van alle palmolie-import valt onder het inkoopbeleid van bedrijven dat zich richt op 'No Deforestation, No Peat and No Exploitation' (NDNP). Ongeveer 74% van de palmolie geïmporteerd voor voedsel in Europa was RSPO-gecertificeerde duurzame palmolie; in Nederland was 88% CSPO gecertificeerd (IDH, 2019).

Cacao

Europa is de grootste importeur van cacao. Tussen 2008 en 2016 is de import van cacao met ongeveer 20% gestegen van ~1.7 miljoen ton naar ~2.1 miljoen ton (FAOSTAT, 2019). De meeste cacaobonen voor Europa worden geproduceerd in West-Afrika, en met name Ivoorkust (51%), Ghana (15%) en Nigeria (11%), terwijl ongeveer 8% van de Europese cacao-invoer uit Latijns-Amerika komt. Ongeveer 30% van het cacao areaal wereldwijd is gecertificeerd (IDH, 2019).

Koffie

Europa importeert 33% van de koffieproductie wereldwijd (en is daarmee de belangrijkste importeur van koffie (ICO, 2019)). De meeste koffie wordt via België en Duitsland ingevoerd. Daarnaast importeert Nederland ook rechtstreeks koffie uit productielanden, met name uit Brazilië, Vietnam en Honduras. Indonesië, Colombia en India zijn andere belangrijke productielanden. Nederlandse bedrijven produceren (c.q. branden) niet enkel voor de Nederlandse markt, maar exporteren ook een deel van de koffie door naar met name Europese bestemmingen (CBS, 2019). De grootste stijging van vraag naar koffie tussen 2018 en 2024 wordt verwacht in Azië en Oceanië (7.6%; (ICO, 2019).

Import grondstoffen: de rol van andere consumptie- en importlanden

Wereldwijd is India de grootste importeur van palmolie (~11.2 miljoen ton), (CBS, 2019). De import van palmolie naar India is tussen 2008 en 2016 met ongeveer 50% gestegen van 5.5 miljoen ton in 2008 tot 8.3 miljoen ton in 2016 (FAOSTAT, 2019).

China is de grootste importeur van soja (~86 miljoen ton) (CBS, 2019) en deze import is tussen 2008 en 2016 meer dan verdubbeld (118%) van ongeveer 40 miljoen ton in 2008 tot 86 miljoen ton in 2016 (FAOSTAT, 2019). Opvallend is dat de import van cacao in China sterk is afgenomen, van ongeveer 55 duizend ton in 2008 tot 29 duizend ton in 2016 (FAOSTAT, 2019). Rusland en de VS zijn belangrijke importeurs van veeteelt. De VS is de grootste importeur van koffie (~4.8 miljoen ton) (CBS, 2019) en deze import is tussen 2008 en 2016 met bijna 20% gestegen van ongeveer 1.4 miljoen ton in 2008 tot 1.6 miljoen ton in 2016 (FAOSTAT, 2019).

De import van bijna al deze agro-grondstoffen naar de genoemde regio's of landen zijn voornamelijk gestegen. Naar verwachting zet deze stijging sterk door.

3.2.3 Samenvatting van bestaande initiatieven (wat Nederland al doet)

Wereldwijd is er de laatste jaren een toenemende erkenning van de noodzaak om wereldwijde ontbossing, en de onderliggende oorzaken, aan te pakken – zowel vanuit overheden als vanuit de private sector. Dit uit zich in een toenemend aantal verplichtingen ('commitments') vanuit sectoren en bedrijfsleven om ontbossing vanuit de landbouwsector een halt toe te roepen. Dit laat zich onder andere zien in Doelstelling 2 van de *New York Declaration on Forests* die streeft naar het "stoppen van ontbossing in 2020 door productie van landbouwproducten zoals palmolie, soja, papier en rundvleesproducten".

Over de afgelopen jaren is er een toename van organisaties en initiatieven die zich bezighoudt met de verduurzaming van handelsketens, zowel per grondstof of voor meerdere grondstoffen. Het ontwikkelen van duurzaamheidsstandaarden en certificeringssystemen, Ronde Tafels, convenanten en andere initiatieven heeft geleid tot een verduurzamingsslag van de productie van agro-grondstoffen. De voortgangsrapportage van onder andere het NYDF concludeert echter tegelijkertijd dat de voortgang onvoldoende is om de beoogde doelstellingen van 2020 te halen; dat veel verplichtingen van bedrijven te zwak zijn om effectief te zijn, en dat er onvoldoende transparantie is om voortgang te meten. Dit betekent dat de wereldgemeenschap, inclusief Nederland, de nodige extra inzet zal moeten plegen om het doel voor 2030 te behalen (BUZA/LNV, 2020).

Hieronder volgt een samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt; gecategoriseerd naar (i) initiatieven binnen Nederland, (ii) Europese en (iii) mondiale initiatieven, waarin Nederland een rol speelt. Het betreft hier geen volledige opsomming, maar een eerste overzicht van lopende initiatieven.

I. Initiatieven binnen Nederland

Beleidsinitiatieven

De Nederlandse overheid stimuleert het maatschappelijk verantwoord ondernemen in bedrijfssectoren voornamelijk via het afsluiten van convenanten. Deze worden per sector afgesloten.

Naast het verduurzamen van de keten, wordt er ook gekeken naar het terugbrengen van voedselverspilling en het veranderen van consumptiepatronen. Bij de aanpak van voedselverspilling, zoals verwoord in de *Transitieagenda Biomassa en Voedsel*, komen klimaatbeleid en circulaire economie samen²⁷. Vermindering van voedselverspilling en 'de transitie naar een andere productie en consumptie van eiwitten' zijn hierbij belangrijke speerpunten (Rijksoverheid, 2019).

Naar aanleiding van de evaluatie van het Programma '*Natuurlijk Ondernemen*' lopend van 2012-2016, (zie Kamerbrief van (LNV, 2019b)), zet de Nederlandse overheid verder in op een verhoogde waardering en opscha-

27 Twee van de 6 inhoudelijk actielijnen die centraal staan in de transitieagenda circulaire economie zijn de vermindering van de voedselverspilling en de eiwittransitie naar meer plantaardige eiwitten (I&W, 2019).

ling van bedrijfsinitiatieven om hun negatieve impact op biodiversiteit beter inzichtelijk te maken en hun impact vervolgens via hun activiteiten te verminderen of zelfs ten positieve te veranderen (LNV, 2019a)

Het Programma '**Versterken Biodiversiteit**' gaat in het najaar van 2019 van start. Het Programma heeft als streefdoelen voor 2050 zowel een 100% doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn in Nederland, als ook een halvering van de ecologische voetafdruk²⁸. De Nederlandse voetafdruk is momenteel 6,8 ha per persoon. Om naast de Nederlandse biodiversiteit ook de impact op biodiversiteit elders mee te nemen heeft het programma als tweede streefdoel een halvering van de voetafdruk in 2050 (LNV, 2019a).

Daarnaast worden ook meerdere programma's financieel ondersteund met als doel om agro-grondstoffen in productielanden en landschappen verder te verduurzamen. Voorbeelden hiervan zijn het NI-SCOPS-programma of het ISLA-programma van IDH (zie ook [hoofdstuk 3.6](#)) Het NI-SCOPS (*National Initiatives for Sustainable Climate-smart Oil Palm Smallholders*) is een door IDH en Solidaridad uitgevoerd programma in Indonesië, Maleisië, Ghana en Nigeria, met als doel om met overheden van belangrijke productielanden te komen tot gezamenlijke ambities ten aanzien van ontbossingsvrije, klimaatvriendelijke palmolieproductie door kleine boeren en vervolgens de uitvoering hiervan te ondersteunen (BUZA/LNV, 2020).

Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat)

In Nederland hebben een aantal marktpartijen zich, met steun van de Nederlandse overheid, verbonden aan mijlpalen via **verscheidene convenanten en initiatieven** (CBS, 2019), waaronder het:

- IMVO Convenant Voedingsmiddelen
- IMVO Convenant Plantaardige eiwitten
- Nederlandse Convenant Bancaire Sector

Het IMVO-convenant Voedingsmiddelensector is erop gericht om de risico's op bijvoorbeeld mensenrechtenschendingen en milieuschade in de keten te beperken. Het IMVO Convenant Bancaire sector richt zich vooral op het beperken van mensenrechtenschendingen. Bossen en het tegengaan van ontbossing wordt tot op heden niet expliciet meegenomen in deze convenanten. Het IMVO Convenant Plantaardige eiwitten heeft tot doel om duurzaam geproduceerde hoogwaardige plantaardige eiwitten voor humane consumptie internationaal beter beschikbaar en aantrekkelijker maken, ter vervanging van dierlijke eiwitten.

De IMVO-convenanten bestaan uit een samenwerking tussen bedrijven, vakbonden, Ngo's en de overheid.

Ook wordt in Nederland de overeenkomst voor **DISCo** (*Dutch Initiative Sustainable Cocoa*) vormgegeven, waarbij overheid, bedrijfsleven en niet-gouvernementele organisaties vertegenwoordigd zijn. Dit is in navolging op gelijksoortige initiatieven in Duitsland (GISCO) en Zwitserland (SISCO) (IDH, 2019).

Partijen in de **Green Deal Soja** (nr. 207) in Nederland (met o.a. Agrifirm, provincies) willen onderzoeken welke soja rassen geschikt zijn om in Nederland te produceren. Door praktijkproeven uit te voeren en netwerken op te zetten willen ze de levensvatbaarheid van de sojateelt in Nederland toetsen.

In aansluiting op de **Taskforce Circular Economy in Food** stellen partijen zich ten doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015. De Taskforce is een initiatief van Wageningen University & Research, in samenwerking met het ministerie van LNV en de Alliantie Verduurzaming Voedsel.

Ook het **Platform "Samen tegen voedselverspilling"** bundelt partijen in de voedselketen om voedselverspilling in de gehele voedselketen in Nederland terug te brengen. Door het aanpakken van voedselverspilling bij zoveel mogelijk bedrijven en consumenten wordt CO₂-uitstoot vermeden (Rijksoverheid, 2019).

---

28 Met een ecologische voetafdruk wordt uitgedrukt hoe groot de belasting van consumptie op milieu en meegerekend, van grondstof tot consumptie. De voetafdruk is samengesteld uit verschillende vormen van druk op natuur en milieu en is vertaald in virtueel landoppervlak.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties

MVO (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen) Nederland is een netwerkorganisatie en vormt samen met ondernemers een beweging naar een nieuwe economie waarin klimaatneutraal, circulair, inclusief en eerlijke ketens centraal staan.

Koffie & Thee Nederland is de belangenbehartiger voor Nederlandse koffie- en thee bedrijven en zet zich samen met haar leden en ketenpartners actief in voor een duurzamere koffie- en theesector (Koffiethetee-NL, 2019). Daartoe heeft de branchevereniging in 2010 een intentieverklaring getekend, met als uitgangspunt het creëren van een gezonde koffiesector voor alle ketenpartners. Deze inspanningen werden door de overheid ondersteund via een Green Deal (Green Deal B-93), die tot en met 2015 liep. Hierin stond onder andere het streven dat in 2015 driekwart van alle koffie die gedronken of verkocht werd op de Nederlandse markt duurzaam gecertificeerd moest zijn volgens de standaarden Max Havelaar/Fairtrade, Organic/biologisch, UTZ en/of Rainforest Alliance. Bedrijven kopen in toenemende mate naast duurzaam gecertificeerde koffie ook 4C-koffie in (CBS, 2019).

De **Nederlandse cacao sector** heeft als commitment dat 100% van alle cacao die wordt gebruikt in cacao- en chocoladeproducten en geconsumeerd op de Nederlandse markt tegen 2025 van duurzame cacao zijn (IDH, 2019).

De Nederlandse Taskforce Duurzame Palmolie heeft sinds 2010 de doelstelling om palmolie bestemd voor de Nederlandse markt te verduurzamen. De palmolie-raffinadeurs, de sectoren die palmolie gebruiken en de detailhandel hebben zich in een convenant aan deze doelstelling gecommitteerd. In 2016 is de "**Dutch Alliance for Sustainable Palm Oil**", een samenwerkingsverband van de in Nederland-gevestigde schakels in de palmolieketen, opgericht als opvolger van de Task Force. Het secretariaat van de Dutch Alliance wordt gevoerd door MVO (de ketenorganisatie voor oliën en vetten in Nederland).

Kennis en expertise

Er zijn in Nederland meerdere universiteiten die kennis verwerven op dit thema, waaronder Wageningen Universiteit (WUR), Universiteit van Utrecht en de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Daarnaast zijn er kennisinstellingen zoals het Plan Bureau voor Leefomgeving (PBL). Het CBS publiceert jaarlijks de monitor duurzame agro-grondstoffen.

Maatschappelijke organisaties

Er zijn in Nederland een aantal maatschappelijke organisaties die expliciet werken aan het verduurzamen van ketens, waaronder IDH, Solidaridad, Hivos, Wereld Natuur Fonds, SNV, Tropenbos International, Both Ends, Oxfam Novib en Milieudefensie – met financiële ondersteuning van de Nederlandse overheid voor hun programma's.

Het MVO Platform is een netwerk van Nederlandse maatschappelijke organisaties en vakbonden actief op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO).

Deze organisaties werken zowel in Nederland, als op EU en Internationaal niveau door middel van project en lobby en advocacy aan verduurzaming van ketens. Voorbeelden zijn het 'Shared Resources, Joint Solutions' of het 'Green Livelihoods Alliance' programma, uitgevoerd door Milieudefensie, IUCN-NL en Tropenbos International.

Het Initiatief voor Duurzame Handel (IDH) wordt ondersteund door meerdere Europese overheden, inclusief institutionele donoren, en werkt samen met meer dan 600 bedrijven, maatschappelijke organisaties, financiële instellingen, producentenorganisaties en overheden in 12 sectoren en in 12 landschappen in meer dan 40 landen. IDH richt zich op het creëren van publiek-private samenwerkingen met focus op het realiseren van groene en inclusieve groei binnen agro-grondstoffen-sectoren en inkoopgebieden.

16

Beknopt overzicht van relevante bevindingen en standpunten Ngo's

- Meerdere Ngo's pleiten ervoor om - binnen het kader van het EU Actieplan - een regelgevingskader te ontwikkelen die ervoor moet zorgen dat alle toeleveringsketens voor de EU-markt duurzaam zijn, vrij van ontbossing en voldoen aan internationale wetten en normen inzake de rechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen, met name land- en eigendomsrechten.
- Meerdere Ngo's pleiten voor een hervorming van het Europees landbouwbeleid.
- Handelsovereenkomsten moeten bepalingen moeten bevatten over bossen, maar ook verplicht hoofdstukken over handel en duurzaamheid, samengaand met strikte handhavingsmaatregelen, inclusief regelmatige beoordelingen van bestaande handelsovereenkomsten

[Hoofdstuk 6](#) geeft een beknopt overzicht van position papers en beleidsaanbevelingen van een kleine groep Ngo's en denktanks²⁹ op het gebied van beleid voor bossen, zie ook Box 16.

(Financiële sector)

(Zie hoofdstuk [3.5](#) financiën)

II Europese initiatieven

Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband

Recentelijk is de '*European Green Deal*' onlangs aangekondigd; een initiatief dat momenteel door de EU-commissie wordt ontwikkeld als alternatief voor de huidige economische situatie met als doel om te komen tot een Europese klimaatwet en om in 2050 klimaatneutraal te zijn als EU. Implementatie van de Green New Deal zal een nieuwe richting van economisch beleid betekenen, eentje gericht op het verminderen van de CO₂-voetafdruk. Een belangrijk onderdeel van de European Green Deal is ook coherentie en optimalisatie tussen EU-beleid en bijbehorende doelstellingen (landbouw, bosbouw, klimaat).

Op Europees niveau is er -vanuit beleid – ook vanuit de Green Deal - en de politiek een toenemende aandacht voor de impact van ontbossing wereldwijd, veroorzaakt door geïmporteerde grondstoffen naar Europa. Om deze reden is op EU-niveau een "*EU Action Plan on deforestation and forest degradation*" ontwikkeld. De EU-Mededeling, gepubliceerd in 2019, onderscheidt vijf prioriteiten met voor elk een aantal concrete kernacties en aanvullende acties (LNV, 2019):

- Verklein de ecologische voetafdruk van de EU-consumptie op het land en bevorder de consumptie van producten uit ontbossingsvrije toeleveringsketens in de EU;
- Werk samen met producerende landen om de druk op bossen terug te dringen en maak de EU-ontwikkelingssamenwerking aantoonbaar ontbossingsbestendig;
- Versterk de internationale samenwerking om ontbossing en bosdegradatie te stoppen en bevorder het herstel van gedegradeerde bossen;
- Verleg de financiering om duurzamer landgebruik te ondersteunen;
- Ondersteun de beschikbaarheid van, de kwaliteit van, en toegang tot informatie over bossen en toeleveringsketens van grondstoffen. Ondersteun onderzoek en innovatie.

Ook wordt aandacht besteed aan de rol van handelsovereenkomsten en de mogelijkheid tot meer bindende maatregelen of het invoeren van gepaste zorgvuldigheid (*Due Diligence*). Een meer uitgebreide beschrijving van deze Mededeling is te vinden in [hoofdstuk 5](#) van dit rapport.

Nederland moedigt de Europese Commissie aan om effectieve maatregelen te nemen, zie ook Box 17.

²⁹ Hierbij is in eerste instantie gekeken naar: Het World Resources Institute (WRI), FERN (NGO), Tropenbos International (NGO) en WWF (NGO)

17

Nederlands standpunt m.b.t. de EU Mededeling van Oktober 2019

In oktober heeft het Nederlandse kabinet het Nederlandse standpunt m.b.t. de EU mededeling gepubliceerd (BNC fiche). Belangrijk is dat het kabinet toezegging doet om vanuit "Nederland de Commissie aan te moedigen alle effectieve maatregelen te overwegen – zowel regelgevende als niet-regelgevende maatregelen." Ook ondersteunt het kabinet de wens om "'ontbossing en bosdegradatie' in beginsel in brede zin te verstaan als: 'ontbossing en ecosysteem conversie & bos- en ecosysteemdegradatie'. Dit is van groot belang omdat niet alleen bossen, maar ook andere waardevolle natuurgebieden, zoals savannes, in hoog tempo verdwijnen voor de productie van grondstoffen. Het Nederlandse kabinet onderschrijft ook het belang dat de "de EU haar optreden moet intensiveren en een nog sterkere leiderschapsrol op zich moet nemen".

Van groot belang is ook de aanbeveling om een Europese lange termijnstrategie te ontwikkelen om het spanningsveld te adresseren tussen het groeiende landbouwareaal, het gebruik van land voor emissiereductie en bescherming, behoud en herstel van gedegradeerde bossen. Ook wordt het belang benadrukt dat de EU en haar lidstaten ook naar het eigen landgebruik en bosbeheer en naar onze handelstromen en consumptiepatronen kijken. Tenslotte wordt in het fiche het belang van beleidscoherentie benadrukt, een effectieve monitoring inspanning op de gestelde doelen (LNV, 2019)

Nederland steunt de Commissie in haar voorgestelde aanpak op EU-niveau omdat daarmee een gelijk speelveld wordt gecreëerd en de EU hierin meer als één handelsblok kan gaan opereren. Het is daarbij nadrukkelijk wenselijk dat de EU samen met de lidstaten meer gericht en intensiever diplomatie gaat voeren om deze doelen af te stemmen met de grote consumentenlanden, zoals India en China en handelsblokken zoals Mercosur en ASEAN (LNV, 2019).

Een andere relevante Europese Regeling is **EU Regeling 1169/2011**, die producenten verplicht om voedselinformatie, als ook informatie over de voedselwaarde, te verstrekken aan de consument.

Op Europees niveau worden ook **handelsovereenkomsten** afgesloten met andere wereldregio's of landen. EU-handelsakkoorden bieden de EU en verdragspartijen de mogelijkheid nader in gesprek te gaan over duurzaam bosbeheer, klimaatbescherming en arbeidsrechten. In juli heeft de Europese Commissie een politiek akkoord bereikt over een associatieakkoord met de Mercosur-landen (Brazilië, Argentinië, Paraguay en Uruguay). Hierin is een apart hoofdstuk over duurzaamheid aan de orde gekomen. Er wordt ook voorzien in de mogelijkheid dat maatschappelijke organisaties een actieve rol spelen bij het toezicht op de uitvoering van de overeenkomst, zoals het aan de orde stellen van eventuele mensenrechtenkwesties of het melden van eventuele sociale of milieuproblemen. Ook zal o.a. een nieuw forum worden opgezet voor nauwe samenwerking bij een duurzamere aanpak in de landbouw (EC, 2019b).

Een aantal agro-grondstoffen, en de reststromen ervan, worden ook ingezet voor biobrandstoffen. De Europese wetgeving hierop wordt besproken in [hoofdstuk 3.1](#). De Europese ambitie is om voedselgewassen voor biobrandstoffen op termijn uit te faseren.

De **Amsterdam Declaration Partnership (ADP)** is een samenwerking tussen 7 Europese landen die de volgende convenanten hebben getekend om zich politiek te committeren tot ontbossingsvrije, duurzame agro-grondstoffen, en om uitwisseling tussen nationale initiatieven te ondersteunen. In het bijzonder onderschreven ze de 'Amsterdam Declaration on Deforestation' en de 'Amsterdam Declaration on Sustainable Palm Oil' (voor een volledig duurzame palmolie waardeketen in Europa). Nederland is initiatiefnemer van het ADP voor duurzame handelsketens ter voorkoming van ontbossing (LNV, 2019a).

De **Europese Sojaverklaring (Donausoja)** voor de ontwikkeling van de teelt van non-GMO-soja in Europa, is in 2017 ondertekend door tien Centraal-Europese en Oost- Balkanlanden (waaronder een aantal lidstaten van de EU). Hierin is opgenomen dat deze landen onder andere hun beleid en regelgeving zullen harmoniseren om non-GM sojaproductie te bevorderen en een gezamenlijk front tegen de teelt van GMO-gewassen en het gebruik van GG-voedergewassen te vormen in de EU. Ook Nederland heeft ondertekend maar houdt hierbij wel vast aan 'geen bezwaar tegen GMO mits veilig voor mens, dier en milieu' (van Dam, 2018).

De Europese Commissie ontwikkelt een Europese strategie ontwikkelen om de productie van plantaardige eiwitten binnen de Europese grenzen te stimuleren: Het **Europees eiwitplan**. Dit plan heeft tot doel om minder afhankelijk te zijn van geïmporteerde soja en meer zelfvoorzienend te zijn in de eiwitproductie voor (humaan) voedsel en diervoeders. De Commissie heeft de lidstaten gevraagd om hiervoor nationale strategische plannen op te stellen en om in de plannen voor de Nationale Strategische GLB-plannen tevens de eiwitstrategie op te nemen (LNV, 2019c).

Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat)

In 2015 is de **European Sustainable Palm Oil** (ESPO), opgezet door IDH en MVO³⁰. Dit publieke-privaat partnerschap op Europees en nationaal niveau heeft als doel om 100% duurzame palmolie te bereiken in 2020, door het samenbrengen van de verschillende actoren in de keten in België, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Italië, Nederland, Noorwegen, Spanje, Zweden en het Verenigd Koninkrijk.

ESPO werkt nauw samen met andere nationale palmolie initiatieven en andere EU-sector associaties zoals FEDIOL.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband

De **European Palm Oil Alliance** (in samenwerking met de *Dutch Alliance Sustainable Palm Oil*) is een private sector initiatief van palmolie producenten en de verwerkende industrie. Het initiatief streeft naar een duurzame transformatie van de palmoliemarkt en ondersteunt initiatieven die zich inzetten voor duurzame palmolie in heel Europa. Dit wordt gedaan door boeren, fabrikanten en supermarkten aan te moedigen over te schakelen naar duurzame palmolie.

Kennis en expertise vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties in Europees verband

Een breed aantal maatschappelijke organisaties zet zich Europees in met als doel de landbouwsector en agro-commodities te verduurzamen (zie ook [hoofdstuk 6](#)) – zoals bijvoorbeeld FERN, WWF Europe, Birdlife en Greenpeace.

(Financiële sector)

(Zie hoofdstuk [3.5](#) financiën)

III Internationale mondiale initiatieven

Multi- en bilateraal beleid

De SDG's van de VN hebben tot doelstelling om ontbossing tegen 2020 te beëindigen (SDG 15.2) en om te zorgen voor duurzame consumptie- en productiepatronen (SDG 12) door duurzaam beheer en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen tegen 2030.

Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder)

Op mondiaal niveau, zijn Nederland, het Nederlandse bedrijfsleven en organisaties, betrokken bij wereldwijde initiatieven om ketens te verduurzamen.

Het **New York Declaration on Forests** is een partnerschap van overheden, multinationale ondernemingen en het maatschappelijk middenveld die ernaar streven de ontbossing tegen 2020 te halveren en tegen 2030 te beëindigen. Nederland, de Europese Unie en veel andere landen, grote bedrijven en organisaties hebben deze in 2014 ondertekend (BUZA/LNV, 2020).

De **Tropical Forest Alliance 2020** (TFA 2020) is a wereldwijd publieke-private partnerschap waarin ook maatschappelijke organisaties vertegenwoordigd zijn. De partners committeren zich vrijwillig tot actie, zowel alleen

---

30 MVO: Ketenorganisatie voor oliën en vetten in Nederland

als in groepsverband, met als doel om de ontbossing in de tropen gelinkt aan de productie van agro-grondstoffen te verminderen.

Voor specifieke landbouw grondstoffen zijn **Ronde Tafels** opgericht, die naast een duurzaamheidsstandaard, ook een podium bieden voor dialoog tussen stakeholders die zich specialiseren in een grondstof. Het gaat hierbij onder andere om:

- *Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO)*
- *Round Table Responsible Soy (RTRS)*, waaruit de *Collaborative Soy Initiative (CSI)* is voortgekomen. Dit is een samenwerkingsplatform dat door het delen van informatie en stimulering van samenwerking in de soja-community tot 100% duurzaam geproduceerde soja wereldwijd wil bereiken.
- *Global Roundtable for Sustainable Beef (GRSB)*
- *Roundtable for a Sustainable Cocoa Economy (RSCE)*

18

De rol van certificering bij het verduurzamen van agro-ketens

Certificering is overwegend vrijwillig en maakt aan de markt aantoonbaar dat het product op een verantwoorde en/of duurzame manier is geproduceerd; dit is verwoord aan de hand van bepaalde criteria. Certificering kan een voorbeeld zetten in de markt en kan producenten een positieve stimulans geven, mits deze voor de inspanning wordt beloond. Het aandeel gecertificeerd blijft de laatste jaren steken en haalt geen 100% (zie Tabel 2). Voor bijvoorbeeld koffie en cocoa blijft de (consumenten) vraag naar gecertificeerde producten lager dan het aanbod en worden ongeveer de helft van gecertificeerde bonen tegen gewone prijs verkocht (barometer Coffee 2018; en barometer Cocoa 2018). Daarbij wordt de term 'certificering' vaak uitwisselbaar gebruikt met 'duurzaam geproduceerd', wat niet altijd het geval is. Hoewel certificering een belangrijke stap kan zijn om tot meer duurzame productie te komen, is het belangrijk te erkennen dat daadwerkelijk duurzaam produceren meer behelst; hier horen ook gezamenlijke initiatieven van bedrijven bij als ook een sterke betrokkenheid van overheden. Certificering alleen is (vaak) onvoldoende voor het bestrijden van ontbossing en schenden van mensenrechten; vooral omdat een aantal onderliggende oorzaken (armoede, landrechten) niet door een producent alleen opgelost kan worden. Robuuste certificering van geïntegreerde duurzaamheidsnormen op plantageniveau en daarbuiten, die verder gaan dan legaliteit en wetgeving, is echter een belangrijk onderdeel van de mix van maatregelen die moeten worden genomen om duurzaam landgebruik te bereiken en ontbossing tegen te gaan.

In cacao producerende landen zijn daarnaast ook toezeggingen gedaan om cacao-gerelateerde ontbossing te beëindigen, zoals vanuit het **Cacao & Forests Initiative (CFI) Framework for Action** in Ivoorkust en Ghana in 2017 en in Colombia in 2018 (IDH, 2019).

Voor verdere opschaling hebben diverse leden van Koffie en Thee Nederland een samenwerking opgestart met het **Global Coffee Platform (GCP)** en de **Sustainable Coffee Challenge (SCC)**. Op dit moment wordt er gewerkt aan een internationaal verduurzamingskader ('*sustainability framework*') om de inspanningen van partijen in de sector inzichtelijk te maken (Koffiethee-NL, 2019).

Andere mondiale initiatieven die tot doel hebben om ketens te verduurzamen en transparantie te vergroten zijn bijvoorbeeld het **Global Reporting Initiative (GRI)**. Het GRI ondersteunt bedrijven en overheden met het begrijpen van en communiceren over impacts van hun acties op cruciale duurzaamheidsaspecten, zoals klimaatverandering, mensenrechten, governance en sociaal welzijn.

Het **Accountability Framework Initiative** is een multi-stakeholder samenwerkingsverband met als doel om tot een geharmoniseerd kader (definities, richtlijnen) te komen voor implementatie en het meten van voortgang van 'commitments' in landbouw- en bosbouwketens.

Internationale private sector initiatieven

Het **Consumer Goods Forum (CGF)** is een wereldwijd gebaseerd industriernetwerk dat CEO's en senior management van meer dan 400 retailers, fabrikanten, dienstverleners en andere belanghebbenden in 70 landen samen-

brengt. Bedrijven die lid zijn van het forum hebben een gezamenlijke omzet van EUR 2,5 biljoen. Het commitment van CGF is om aangesloten bedrijven te helpen bij het bereiken van nul netto ontbossing tegen 2020.

Internationaal hebben een toenemend aantal bedrijven de commitment om ontbossing te stoppen in hun waardeketen. Een analyse van Forest 500 geeft echter aan dat geen van de Forest 500-bedrijven en financiële instellingen die in 2018 zijn beoordeeld de deadline van 2020 haalt (Verklaring van New York over bossen). Toch heeft bijna de helft toezeggingen gedaan om dit tegen 2020 of eerder te doen (Rogerson, 2019).

Kennis en expertise

Meerdere internationale onderzoeksorganisaties doen werk op agro-commodities – vaak sterk gelinkt aan het verduurzamen van de landbouw of aan andere thema's (klimaat, biodiversiteit, etc.). Voorbeelden hiervan zijn CGIAR (met een kantoor in Wageningen) of het World Resources Instituut (financieel ondersteund door het Ministerie van Buitenlandse Zaken).

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties

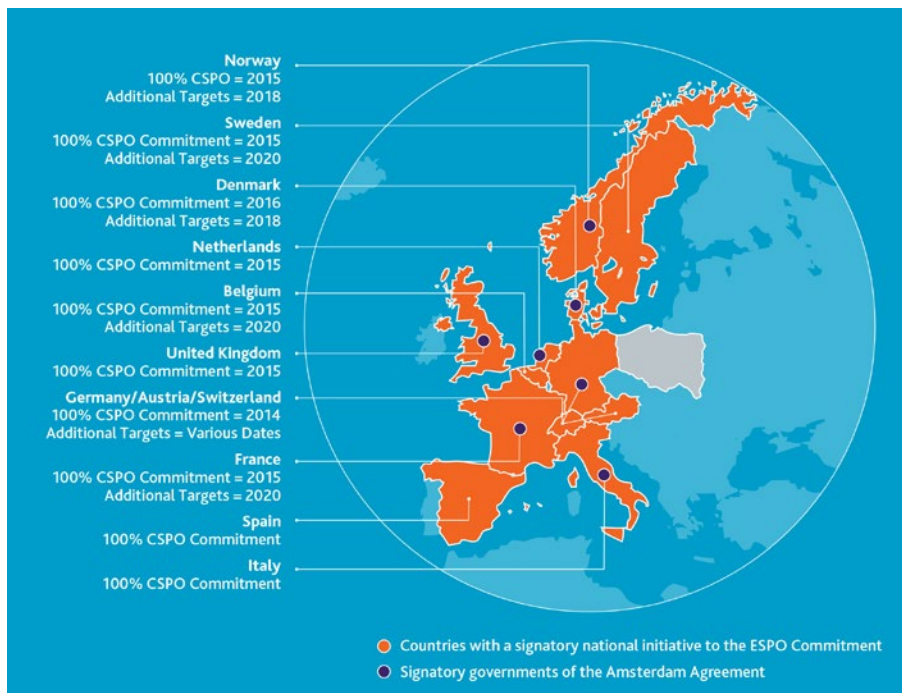
De ISEAL ³¹Alliantie is de mondiale niet-gouvernementele ledenorganisatie (NGO) voor keurmerkorganisaties en geloofwaardige duurzaamheidsstandaarden. Lidmaatschap van ISEAL d.m.v. "full members" of "associate members" waarborgt dat de naleving van standaarden door de keurmerkorganisaties voldoet aan bepaalde eisen rondom bijvoorbeeld betrouwbaarheid.

(Financiële sector)

(Zie hoofdstuk 3.5 financiën)

3.2.4 Wat andere landen doen

Naast Nederland worden ook in andere Europese landen commitments gedaan vanuit nationale initiatieven om de palmolie sector te verduurzamen. (ESPO, 2017), zie Figuur 3.

Figuur 3. nationale palmolie initiatieven en hun commitments (Bron: ESPO, 2017).

In andere Europese landen, zoals Zwitserland, zijn vergelijkbare commitments in de cacao sector gedaan. De opzet van DISCo in Nederland is in navolging van gelijksoortige initiatieven in Duitsland (GISCo) en in Zwitserland (SISCo), (IDH, 2019).

31 ISEAL is een afkorting van: International Social and Environmental Accreditation and Labeling

Op het gebied van nationaal beleid is interessant dat in Frankrijk een 10-punten plan is gelanceerd om ontbossing tegen te gaan door agro-commodities. Dit plan wordt in [hoofdstuk 5](#) uitgebreider beschreven.

3.2.5 Aanbevelingen en concrete suggesties

Nederland is internationaal een belangrijke importeur van agrarische producten die gepaard kunnen gaan met ontbossing, bosdegradatie en ecosysteemconversie – zoals soja, palmolie, cacao en koffie. Door de grote handelskracht in deze producten, kunnen Nederlandse bedrijven tegelijk ook invloed uitoefenen op het voorkomen van ontbossing. De Nederlands overheid geeft aan deze ontwikkeling te ondersteunen, in samenspraak met productielanden, andere ketenpartijen, belangenorganisaties en via programma's gericht op duurzame productie (LNV, 2019).

Nederland heeft in haar beleid verschillende ambities vastgelegd gerelateerd aan het verduurzamen van agrarische producten. Voorbeelden hiervan zijn het verduurzamen van ketens, het halveren van de voetafdruk in 2050 of het terugbrengen van voedselverspilling. Ambities worden verwezenlijkt via publiek-private samenwerking en convenanten op vrijwillige basis. Mondiaal gezien loopt Nederland voorop in het verduurzamen (certificeren) van ketens. Tegelijk blijven sommige (deel-) sectoren achter in het verduurzamen van ketens. Op Europees niveau zijn grote verschillen te zien in de prestaties en (vrijwillige) ambities tussen landen.

De afgelopen jaren leken overheidspartijen, marktpartijen en consumenten zich mondiaal voornamelijk te richten op vrijwillige initiatieven om agro-grondstoffen en hun producten te verduurzamen, veelal in de vorm van certificering. Gezien de hoge ontbossingsnelheid in de tropen gekoppeld aan waardeketens, blijkt dit in de praktijk onvoldoende.

Er is wereldwijd een toenemende erkenning dat vrijwillige initiatieven, waaronder certificering, alléén onvoldoende effectief zijn om ontbossing in de tropen te voorkomen. Daarmee gepaard is er een toenemende vraag naar bindende maatregelen. Vanuit maatschappelijke organisaties is deze oproep er al geruime tijd, echter, dit krijgt steeds meer steun van overheden (zowel productie als consumerend) en bedrijfsleven. Daarbij zal de financiële sector ook een belangrijke rol spelen, zie hiervoor ook hoofdstuk [3.5 financiën](#).

Voor het versneld verduurzamen van ketens is het van belang om de slagkracht te vergroten en dat op EU-niveau een gelijk speelveld wordt gecreëerd qua duurzaamheidsnormen. Ook is het van belang dat de EU hierin als één handelsblok kan gaan opereren. Nederland kan hierin een voortrekkersrol nemen, ook vanuit de rol van het ADP.

Een ambitieus EU Actieplan

Nederland kan zich vanuit die positie ook inzetten voor een effectief Europees beleid en EU Actieplan om ontbossing en bosdegradatie tegen te gaan. Een "EU-actieplan" zal effectief zijn als het een ambitieus en coherent pakket betreft, waarin bindende regelgeving een rol heeft als onderdeel van een bredere set aan maatregelen.

Voor een ambitieus Actie Plan is het in essentie belangrijk om maatregelen te ontwikkelen die bijdragen aan de productie en handel in ontbossingvrije agro-grondstoffen. Daarbij hoort het verkennen van regulering zoals bijvoorbeeld het verplicht toepassen van gepaste zorgvuldigheid (due diligenc)' voor het verkrijgen van meer transparantie en het tegengaan van ontbossing. Essentieel is de ontwikkeling van een geïntegreerde aanpak die zich niet alleen richt op het verminderen van ontbossing en degradatie, maar ook op omzetting of afbraak van andere natuurlijke bronnen en ecosystemen, als ook sociale factoren, zoals landrechten en armoedebestrijding.

Het stimuleren van een wettelijk kader in Europa helpt om ketens in zowel productie- als consumptielanden beter te reguleren en om een gelijk speelveld te creëren. Ook is het belangrijk dat een gelijk speelveld voor alle grondstoffen wordt gecreëerd. Deze oproep komt ook steeds vaker uit de hoek van de private sector en overheden van productielanden.

Nederland kan zich binnen Europa ook sterker inzetten voor het inbrengen van een ambitieus duurzaamheidsakkoord in handelsovereenkomsten, en daarbij ook mechanismen inbouwen die zorgen voor een goede monitoring en opvolging hiervan. EU-handelsakkoorden bieden de EU en verdragspartijen daarnaast de mogelijkheid voor verdere dialoog over duurzaam bosbeheer, klimaatbescherming en arbeidsrechten.

Nederland kan zich ook binnen Europa inzetten voor het uitvoeren van een 'zero-deforestation' openbaar aanbestedingsbeleid, overeenkomstig de ambitie in het Franse Actieplan om dit in 2022 gerealiseerd te hebben.

Verduurzamen Europees landgebruik en consumptiepatronen

Voor het verduurzamen van ketens is het ook van belang om te kijken naar het eigen Europees landgebruik en bosbeheer, als ook naar consumptiepatronen.

Het is van belang om, middels het EU-eiwitplan – en vanuit de nationale eiwitstrategie in Nederland - voldoende prioriteit te geven aan het veranderen van menselijke consumptiepatronen in de EU, van dierlijke naar meer plantaardige eiwitten. Dit behoeft ondersteuning op EU-niveau, bijvoorbeeld op het gebied van financiële prikkels. Daarnaast kan de EU gedeeltelijke vervanging van veevoer bevorderen door de inzet van afvalstromen en ander lokaal en duurzaam geproduceerde grondstoffen te stimuleren.

Van belang hiervoor is (zie ook de Nederlandse aanbeveling richting het EU-Actieplan) een Europese lange termijnstrategie om het spanningsveld te adresseren tussen het groeiende landbouwareaal, het gebruik van land voor emissiereductie en bescherming en het behoud en herstel van gedegradeerde bossen. Coherentie van doelstellingen, beleid en -instrumenten is hierbij van belang.

Gezien de grote impact van veeteelt op ontbossing in de tropen, en de lage betrokkenheid vanuit Nederland en de EU bij deze waardeketen is het van belang dat daar meer initiatief wordt genomen om deze keten te verduurzamen en dat er meer en verbeterde duurzaamheidseisen komen. De impact van Nederland en de EU is tweeledig: (i) direct door de import van vlees en (ii) indirect door grootschalige productie van gewassen, zoals soja, die voor het grootste deel (~90%) als veevoer wordt gebruikt na import door Nederland en Europa. De intensieve veeteelt in Nederland heeft hiermee een grote impact op ontbossing elders, en daarmee is deze problematiek niet los te koppelen van de actuele discussie in Nederland omtrent het Programma Aanpak Stikstof (PAS) en de lange-termijn visie van Nederland op de veeteelt en het boerenbeleid.

De rol van de financiële sector

Financieel is ook de economische waardering van bossen van belang. Het is essentieel dat sociale, milieu en bestuurlijke factoren verder worden geïnternaliseerd in beleid en (kost)prijzen, zodat landen en lokale gemeenschappen inkomen kunnen genereren uit het behoud en duurzaam gebruik van bossen.

Voorbeelden van financiële maatregelen (die ook in het EU Actieplan worden genoemd) zijn het ombuigen van financieringsstromen van niet-duurzame investeringen naar duurzame investeringen (via bijvoorbeeld ESG-criteria, transparantie/ due diligence) of het inzetten van fondsen.

Voortrekkersrol Nederland – ook vanuit ADP

Hoewel de import, doorvoer en consumptie van agro-grondstoffen zich vooral op Europees niveau afspeelt, kan Nederland ook (vergelijkbare) beleidsinstrumenten (financieel, due diligence, publieke inkoop) verkennen om duurzame import van grondstoffen te bevorderen, en hiermee een koploper positie binnen Europa bewerkstelligen.

Tegelijk kan Nederland zich, vanuit de ADP en als voortrekker, samen met andere Europese landen en het bedrijfsleven en met inzet van het maatschappelijk middenveld, inzetten om het ambitieniveau van de inkoop van duurzame producten in de Nederlandse en Europese markt te vergroten. Er zijn nog grote verschillen zichtbaar tussen sectoren en tussen EU-landen.

Het ADP kan een rol spelen om de achterblijvers te motiveren om ook te streven naar bijvoorbeeld 100% duurzame palmolie. Het ADP kan zich ook inzetten om samenwerkingsinitiatieven (zoals ook bij palmolie) uit te breiden naar andere EU-landen, deze te harmoniseren en de ambitie te vergroten.

Dit zou vooral moeten gebeuren voor die grondstoffen waar de vraag naar duurzame aankoop en gebruik nog laag is, zoals bij soja – en op basis van kwalitatief goede certificeringstandaarden. Daarnaast is het belangrijk

dat certificeringsstandaarden speciale modules hebben voor kleine boeren, omdat de kans groot is dat deze anders uit de markt geweerd worden omdat ze niet aan de eisen kunnen voldoen.

Belangrijke kanttekening is dat certificering niet op zichzelf moet staan, maar dat er aanvullend beleid wordt ontwikkeld naast certificering. Een voorbeeld hiervoor vanuit de palmolie-sector is het “No Deforestation, Peat, Exploitation” (NDPE) beleid. Het verplicht stellen van certificering zou daarnaast ook ingezet kunnen worden als een verzekeringsmechanisme, om minimaal wettelijke eisen aan import van grondstoffen te versterken (zoals ook wordt gedaan onder de EU-RED voor biobrandstoffen).

Innovatiekracht

Nederland heeft een sterke en vooruitstrevende landbouw- en financiële sector, en kennis en kunde in huis op het gebied van innovatieve landbouwmethoden. Nederland kan deze innovatiekracht inzetten om duurzame landbouwmethoden verder te ontwikkelen, waar het tegengaan van ontbossing en het bevorderen van bosuitbreiding wordt gecombineerd met verbetering van landbouwmethoden en het integreren van de bos- en landbouw.

Samenwerking met producentenlanden, landschappen, en andere importlanden

Samenwerking met producentenlanden, zowel in de vorm van ‘government to government’ (vanuit Nederland) als via bilaterale overeenkomsten (EU), is van belang om gedeelde verantwoordelijkheid te nemen voor de uitdagingen en problemen, zodat deze expliciet worden uitgesproken en vervolgens door zowel producer- als consumentenlanden wordt gedragen. Hier valt ook technische ondersteuning onder.

De EU zou prioriteit moeten geven aan het bevorderen van inclusiviteit van kleine boeren in de waardeketens en steun en maatregelen voor kleine boeren en financiering beschikbaar stellen. Dit is van belang vanwege de grote rol die kleine boeren spelen in veel waardeketens (onder andere cocoa, koffie en palmolie) en gelijktijdig de grote impact op ontbossing, en anderzijds de kwetsbare positie van de kleine boer om uitgesloten te worden van de waardeketen.

Gerichte ondersteuning is nodig om bijvoorbeeld landgebruik zeker te stellen, productiesystemen te verbeteren en verduurzamen, markttoegang te faciliteren, organisatorische capaciteit van kleine boeren te verbeteren of diversificatie en ontwikkeling van inclusieve businessmodellen te bevorderen. De rol van het bedrijfsleven kan hierbij niet ontbreken.

Nederland heeft de afgelopen jaren kennis en expertise opgebouwd op het gebied van landschapsgerichte benaderingen en deze kennis kan worden ingezet. Bij een landschapsgerichte benadering kunnen, in samenwerking met lokale overheden kaders voor onder andere duurzame productie opgesteld worden voor specifieke gebieden. Belangrijk is dat hierbij duidelijke en tijdsgebonden stappen worden gehanteerd om te komen tot minimale criteria voor alle producenten in een gebied.

Prioriteit kan worden gegeven aan de voor Nederland belangrijke productielanden en aan specifieke regio's binnen die landen. Belangrijk is dat dit gebeurt parallel aan de ontwikkeling van EU brede wet en regelgeving om ontbossing te verminderen.

Bij een mondiale benadering kan de invloed van grote spelers als China en India (en het grotendeels ontbreken van duurzaamheidskaders in die landen) verdergaande verduurzamingsinitiatieven in productielanden beperken. Het is wenselijk dat de EU samen met de lidstaten meer gericht en intensiever diplomatie gaat voeren om haar doelen af te stemmen met de grote consumentenlanden, zoals India en China en handelsblokken zoals Mercosur en ASEAN.

Belang van monitoring en transparantie

Voor een effectief beleid is een transparante en effectieve monitoring van inspanningen essentieel.

Het aandeel gecertificeerd-duurzame palmolie, soja en koffie wordt nu voor een groot deel gemeten door brancheorganisaties en de industrie en dit beïnvloedt de onafhankelijkheid van de gegevens. Het onderzoeksproces wordt door CBS wel gevalideerd, maar de daadwerkelijke uitkomsten (de gegevens) niet (CBS). De definitie van

duurzaamheid baseert zich op één of meerdere keurmerken: dit zou uitgebreid moeten worden met de werkelijke effectiviteit van deze keurmerken. De gegevens voor de beleidsondersteunende CBS Monitor Duurzame Agro-grondstoffen moet daarom objectiever verzameld worden.

Monitoren van impact moet ook effectiever, en liefst op Europese schaal zodat het inzicht vergroot wordt in wat de rol van Europa is op ontbossing door de import van grondstoffen, en wat de impact van maatregelen is. Het is daarom van belang dat Nederland en Europa actiever inzetten op ontwikkeling en implementatie van *remote sensing* techniek en transparante dataverzameling en monitoring.

19

SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van landbouw grondstoffen'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> Door grote handelskracht op producten, kunnen Nederlandse bedrijven (als ook de financiële sector) invloed uitoefenen op het voorkomen van ontbossing Aantal initiatieven dat zich bezighoudt met verduurzaming van waardeketen is sterk toegenomen. Dit heeft geleid tot een verduurzamingsslag van de productie van agro-grondstoffen Nederland is wereldwijd koploper in het certificeren van waardeketens. Nederlandse ambitie is hoog (o.a. halvering voetafdruk 2050, verduurzamen ketens...) Coalitievorming en samenwerking om ambities te verwezenlijken (o.a. via convenanten op vrijwillige basis) EU Actieplan tegen ontbossing biedt handvatten om op Europees niveau ontbossing tegen te gaan, en Nederland kan daar een voortrekkersrol in spelen. Nederland is initiatiefnemer van het ADP voor duurzame handelsketens Actieve private sector (met grote internationale spelers) en maatschappelijke organisaties 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> Huidige voortgang is onvoldoende om doelstellingen te halen; veel verplichtingen van bedrijven zijn te zwak zijn om effectief te zijn. Gebrek aan harmonisatie en transparantie monitoring gegevens verduurzamen van ketens Initiatieven zijn vooral op vrijwillige basis om agro-grondstoffen en producten te verduurzamen, veelal in de vorm van certificering. Dit blijkt in de praktijk onvoldoende Sommige (deel-) sectoren lopen in Nederland achter in het verduurzamen van ketens. Op Europees niveau zijn grote verschillen te zien in de prestaties en (vrijwillige) ambities tussen landen. Complexe uitdaging omdat oplossingen en oorzaken samenhangen met veel sectoren, en de interactie ertussen, waardoor er moeilijk schot in komt
	Kansen <ul style="list-style-type: none"> Inzetten op gelijk speelveld EU-niveau waarin de EU als één handelsblok kan opereren Inzet voor ambitieus, coherent en effectief EU-beleid en EU Actieplan om ontbossing en aantasting van bossen tegen te gaan Inzet om eigen Europees en Nederlands landgebruik, bosbeheer, en consumptiepatronen aan te pakken (e.g. Europees eiwitplan en eiwitstrategie Nederland); dit hangt samen met een Nederlandse visie op de veeteeltsector Ambities bewerkstelligen via o.a. handelsovereenkomsten, aanbestedingsbeleid, financiële beleidsinstrumenten Ambitieniveau uptake duurzame producten in de Europese markt vergroten via o.a. ADP Samenwerking producentenlanden (gerichte ondersteuning, samenwerking) Kennis en expertise inzetten landschapsgerichte benadering Gericht en intensiever diplomatie aangaan met belangrijke consumptielanden Inzet op effectieve, transparante dataverzameling en monitoring 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> Hoewel Europa een belangrijk aandeel heeft in de import van agro-grondstoffen, zijn andere landen, waaronder China en India ook grote importeurs. Duurzaamheidscriteria ontbreken vaak deels of in zijn geheel in deze landen In de huidige markteconomie worden bossen als oplossing voor ontwikkelingsproblemen, zoals reguleren watervoorraden of adaptatie en mitigatie van klimaatverandering structureel (economisch) ondergewaardeerd Zonder aanpassingen in de huidige consumptiepatronen, zal de vraag naar agro-grondstoffen blijven stijgen.
Externe factoren		

3.3 Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)

3.3.1 Introductie

Dit hoofdstuk focust zich op initiatieven die bijdragen aan het verduurzamen van extractieve industrieën³². Hieronder vallen industrieën voor goud, zilver, diamanten, zink, kalium, zeldzame aardemineralen, olie of steenkool (COWI, 2018). Minerale grondstoffen worden gedolven voor diverse toepassingen, waaronder energieopwekking, bouw, productie en industrie, kunstmest, elektronica en medicijnen.

De extractietechnieken³³ (bijvoorbeeld ondergrondse mijnbouw) verschillen per winningsindustrie, en daardoor ook de impacts op het milieu en op het landschap, verschillen per winningsindustrie (IPBES, 2018). Technische innovaties en kostenverschuivingen zorgen voor veranderingen in hoe mineralen en grondstoffen worden gewonnen. Zo is de laatste jaren een trend zichtbaar van ondergrondse mijnbouw naar oppervlaktemijnbouw, inclusief open-pit en bergtopwinning (IPBES, 2018)

Trends in deze industrieën hangen ook nauw samen met de vraag naar specifieke grondstoffen in de wereld economie. Er is echter wel een verschil in de gevolgen van een toenemende mondiale vraag op een regio. Bouwagregaten zoals zand of grind hebben een lage waarde per gewicht en worden vaak meer lokaal gewonnen. Relatief nieuwe, zeldzamere minerale hulpbronnen (bijvoorbeeld voor mobiele telefoons) hebben bijvoorbeeld een hoge waarde en worden wereldwijd verhandeld. Hun productie ligt vooral in ontwikkelingslanden en opkomende economieën (IPBES, 2018).

Hoewel productievolumes nauwkeurig worden bijgehouden voor sommige minerale hulpbronnen, is in sommige landen de groei en impact van de industrie moeilijker te beoordelen vanwege illegale en ambachtelijke mijnbouw, gebrek aan institutionele capaciteit om de productie van hulpbronnen te traceren en conflicten of corruptie (IPBES, 2018).

3.3.2 Uitdagingen, trends en prioriteiten

Ongeveer 3.5 miljard mensen wonen in landen die rijk zijn aan olie, gas en mineralen. Dit levert een bron aan inkomsten. In 2014 was mijnbouw goed voor meer dan 60% van het bbp in 81 landen. Geografische databases samengesteld door de *United States Geological Survey* (USGS) tonen meer dan 17.000 verschillende grootschalige mijnsites in 171 landen (IPBES, 2018).

Volgens de UN Industrial Development Organisation is de mijnbouw in Afrika, Latijns-Amerika en Azië goed voor respectievelijk 24 %, 9,9 % en 20,4 % van het bbp. Afrika alleen is goed voor 30% van de wereldwijde reserves aan mineralen en voor een nog groter percentage van de goud-, platina-, diamant- en mangaanvoorraden. Ook de Aziatische landen en de landen in de Stille Oceaan behoren tot de belangrijkste producenten van wolfram-, nikkel-, koper-, tin- en ijzererts. De uitvoer van mineralen levert Zuid-Amerika grote economische voordelen op, vooral in Bolivia, Colombia, Peru en, meer recentelijk, in Guatemala (EU-Monitor, 2019).

Veel landen met enorme natuurlijke rijkdommen scoren echter slecht op de UN Human Development Index (EU-Monitor, 2019). In veel van deze landen zijn extractieve grondstoffen een bron van conflict geworden in

32 Extractieve industrieën kunnen grofweg worden onderverdeeld in zes verschillende categorieën, ieder met hun eigen karakteristieken en extractietechnieken. Deze industrieën zijn (IPBES, 2018): (i) Ijzerhoudende mineralen (zoals ijzer, nikkel, titanium, enzovoort); (ii) Non-ferro mineralen (bijvoorbeeld koper of aluminium); (iii) Vloeibare en gasvormige brandstoffen (olie en gas); (iv) Minerale brandstoffen (bijvoorbeeld steenkool en uranium); (v) Industriële mineralen (zout, beton, gips, fosfaat); en (vi) Edelmetalen (zilver, goud, platina).

33 Er wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende drie extractietechnieken die op hun beurt weer verschillen in hun impacts op het milieu en op het landschap: (i) ondergrondse mijnbouw; (ii) oppervlakte- en open pit-mijnbouw met grondstofnaden direct toegankelijk vanaf het oppervlak en (iii) bronwinning waar een klein platform is gebouwd om een bron te houden voor het extraheren van vloeibare en gasvormige hulpbronnen (gas en olie)

plaats van een kans voor ontwikkeling ([Wereld Bank website](#)). Negatieve impacts omvatten bijvoorbeeld verzuiling van bodem en water, corruptie of land grabbing (RMI). De winning van minerale en fossiele grondstoffen is daarnaast in veel landen een belangrijke oorzaak voor verlies aan bossen, biodiversiteit en landdegradatie (IPBES, 2018)

De mijnbouw draagt naar schatting 7% bij aan tropische ontbossing³⁴ (FAO, 2016). Kolenwinning alleen brengt naar schatting bijna 12 miljoen hectare bos in gevaar voor conversie (NYD, n.d.). Hoewel de mijnbouwsector zich voornamelijk in 11 landen concentreert, beschikken veel van deze landen ook grote gebieden aan bos (NYD, n.d.).

In heel Afrika nemen grote infrastructuurprojecten in een ongekend tempo toe. Deze projecten omvatten ook veel industriële mijnbouwprojecten; het gaat volgens (W. Laurence, 2017) naar inschatting om 53,000 km voorgestelde "ontwikkelingscorridors" (wegen) die een groot deel van het continent zouden doorkruisen.

In alle extractieve industrieën is de laatste jaren aanzienlijk geïnvesteerd in activiteiten om landschappen te herstellen na de winning van hulpbronnen. Het herstellen van landschappen - met name van oppervlaktemijnen - is echter moeilijk. De al aangelegde infrastructuur (wegen en pijpleidingen) voor de mijn vaak leidt tot verdere economische activiteit en ontwikkeling in de regio waardoor het ecosysteem permanent verandert (IPBES, 2018).

Met goed bestuur en transparant beheer (zie [hoofdstuk 3.6](#)), kunnen de inkomsten uit deze industrie echter ook bijdragen aan het versterken van de lokale economie en het verminderen van armoede. Het is hierbij wel belangrijk dat het milieu en de behoeften van de lokale gemeenschappen worden gerespecteerd ([Wereld Bank website](#)).

Het wereldwijde aanbod van met name grondstoffen als schaarse metalen is beperkt, en is maar in een klein aantal landen beschikbaar. Conflicten in een aantal van deze gebieden maken het aanbod lastiger beschikbaar. De relatief beperkte beschikbaarheid van bepaalde grondstoffen zal naar verwachting bij ongewijzigd beleid leiden tot meer afhankelijkheid en geopolitieke spanningen en negatieve effecten hebben op bedrijven en regionale en nationale economieën (Rijksoverheid, 2016).

Europa in het algemeen, en Nederland in het specifiek, is een importeur van belangrijke mijnbouwgrondstoffen. Een wat verouderd rapport van CBS (Bhageloe-Datadin, 2013) geeft aan dat het grootste deel van de geïmporteerde grondstoffen (voornamelijk gekeken naar fossiele brandstoffen) uit Europa komt.

3.3.3 Samenvatting van bestaande initiatieven (wat Nederland al doet)

Hieronder volgt een samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt; gecategoriseerd naar (i) initiatieven binnen Nederland, (ii) Europese en (iii) mondiale initiatieven, waarin Nederland een rol speelt. Het betreft hier geen volledige opsomming, maar een eerste overzicht van lopende initiatieven.

I. Initiatieven binnen Nederland

Beleidsinitiatieven

Uit analyse blijkt dat Nederlandse economie een aantal kwetsbaarheden kent op het gebied van grondstoffenvoorzieningszekerheid rond metalen en mineralen (Rijksoverheid, 2016). Het circulaire actieplan Nederland geeft daarom een visie over hoe in 2050 moet worden omgegaan met kritieke metalen, zoals zeldzame aardmetalen (Rijksoverheid, 2016), zie ook Box 20.

---

34 Stedelijke uitbreiding is goed voor naar schatting 10% van ontbossing en infrastructuur voor 10%

20

Visie “Nederland circulair in 2050”

Kritieke metalen worden in Europa, grootschalig ge-upcycled. Ook is er een zeer duurzame, zeldzame aardmetalenmijn in Europa geopend in het kader van het EU Raw Materials Initiative. De ‘urban mine’³⁵ is ontgonnen en heeft een belangrijk aandeel in hoogwaardige industriële grondstoffenstromen. De materiaalbehoefte van basisvoorzieningen in Nederland wordt zo voor een belangrijk deel afgedekt. Het gebruik van buitenlandse grondstoffen is drastisch teruggebracht en binnen de draagkracht van de aarde. Problemen in voorzieningszekerheid zijn opgelost door de verschuiving van fossiele naar hernieuwbare grondstoffen en van kritieke metalen en mineralen naar algemeen beschikbare. Daarnaast is de efficiëntie verhoogd in alle stappen van de keten, en worden metalen hoogwaardig hergebruikt (Rijksoverheid, 2016).

De visie “Nederland Circulair in 2050” is vertaald naar vijf strategische doelen (Rijksoverheid, 2016):

- Verschuiving van kritieke grondstoffen zoals metalen en mineralen naar algemeen beschikbare grondstoffen;
- Verhogen efficiëntie en hoogwaardig duurzaam hergebruik van metalen en mineralen in alle stappen van relevante waarde-ketens;
- Nieuwe vormen van produceren/consumeren ontwikkelen;
- Zowel publieke als private vraag naar circulaire producten en diensten bundelen;
- Verschuiving van fossiele naar hernieuwbare grondstoffen.

Topsectoren-roadmaps met innovatiedoelstellingen en bijbehorende programmalijnen tot aan 2020 dragen bij aan de transitie naar een circulaire economie. Voorbeelden hiervan zijn de roadmaps ‘High Tech Materials’, ‘Lighting’, of ‘Printing’ (Rijksoverheid, 2016).

Het **programma Versterken Biodiversiteit** is eind 2019 van start gegaan. Als streefdoelen heeft het Programma voor 2050 zowel een 100% doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn in Nederland, als een halvering van de ecologische voetafdruk. De Nederlandse voetafdruk is momenteel 6,8 ha per persoon. Om naast de Nederlandse biodiversiteit ook de impact op biodiversiteit elders mee te nemen heeft het programma als tweede streefdoel een halvering van deze voetafdruk in 2050 (LNV, 2019a).

Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Er zijn een aantal Nederlandse projecten die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie, zoals (Rijksoverheid, 2016):

- Het **project CIRCO** ‘creating business through circular design’, wordt getrokken door CLICK NL, de TKI van de creatieve industrie. Hier worden ondernemers en ontwerpers uit de maakindustrie in workshoptrajecten op weg geholpen met de ontwikkeling van nieuwe circulaire producten, diensten en businessmodellen.
- In het ontstane **keteninitiatief ‘Circulaire Metaalketen’** (CMk) werken ketenpartners samen met opleidingsinstituten, kennisinstellingen en overheidspartijen in concrete projecten aan het bereiken van kwantitatief en kwalitatief hoogwaardige circulaire doelstellingen.
- De **CBS Monitor Materiaalstromen** wordt onder andere gebruikt in onderzoek³⁶, de bouw van een self-assessment tool voor bedrijven en voor het ontwerp van een regio-tool waarmee regionale circulaire businessmodellen worden gestimuleerd.
- Om de relatie tussen grondstoffengebruik en natuurlijk kapitaal inzichtelijk te maken op bedrijfs- of ketenniveau wordt de **toepassing van het Natural Capital Protocol** worden bevorderd.

Vanuit de **IMVO Convenanten** zijn er met het bedrijfsleven, met hulp van het ministerie van Buitenlandse Zaken afspraken gemaakt voor het vormen van een duurzame tinketen. Voor goud gebeurt nu hetzelfde (Rijksoverheid, 2016).

35 Urban mine: de gebouwde omgeving als ‘mijn’ voor nieuwe grondstoffen

36 Vervolgonderzoek ‘Materialen in de Nederlandse economie: Voorzieningszekerheid risico’s ‘metalen en mineralen’

Met sectoren en ketens die kwetsbaar zijn voor leveringszekerheid worden daarnaast Green Deals afgesloten. Green Deals kunnen helpen de inzet van duurzaam geproduceerde grondstoffen, inclusief recycleert en biomassa, te vergroten (Rijksoverheid, 2016).

Het bedrijfsleven en sectororganisaties

Het bedrijfsleven is betrokken bij bovengenoemde samenwerkingsverbanden.

Kennis en expertise

Nederland kent **actieve kennisnetwerken op het gebied van de circulaire economie**. Daarin participeren meerdere instellingen, zoals het CBS, TNO, het PBL, de NSOB, de TU Delft, de Erasmus Universiteit, de Rijksuniversiteit Leiden, met het Centre for Sustainability, de Universiteit Utrecht met het USI, het RIVM, het CPB, de WUR, het Rathenau Instituut en Het Groene Brein. Ook de **Nationale Wetenschapsagenda** besteedt aandacht aan de circulaire economie (Rijksoverheid, 2016)

Maatschappelijke organisaties

IUCN Nederland zet zich in voor een verantwoorde en transparante mijnbouw (IUCN-NL, 2018), en is ook lid van de 'Initiative for Responsible Mining Assurance'. Solidaridad en Cordaid zijn betrokken bij het Europees Partnerschap voor verantwoorde mineralen.

(Financiële sector)

Zie hoofdstuk 3.5 over financiën

II. Europese initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband

De Europese Unie staat voor twee belangrijke uitdagingen, die cruciaal zijn voor een sterke industriële basis in de EU: (i) een grote afhankelijkheid van haar invoer, en (ii) de voorzieningszekerheid van grondstoffen. De EU heeft deze uitdagingen aangepakt in het EU-beleid en de strategie voor grondstoffen, genaamd "**the EU Raw Materials Initiative**" (RMI). Op basis van dit initiatief brengt het nieuwe **Europese innovatiepartnerschap (EIP)** voor grondstoffen verschillende stakeholders samen (lidstaten, industrie, onderzoeksorganisaties en -initiatieven, en het maatschappelijk middenveld) om het **strategische implementatieplan (SIP)** te ontwikkelen.

Nederland zet de komende jaren ook in op het versterken van het **EU Raw Materials Initiative (RMI)**. Het RMI bestaat uit de volgende drie pijlers (Rijksoverheid, 2016):

- Toegang tot grondstoffen op internationale markten;
- Duurzame mijnbouw in Europa;
- Grondstoffen efficiëntie en herbruikbare materialen via recycling.

Op de Europese Grondstoffenconferentie van 2016 is geconcludeerd dat de basis hiervoor een **geïntegreerde kennisinfrastructuur** rond grondstoffenvoorzieningszekerheid en circulaire economie moet zijn (Rijksoverheid, 2016).

De **EU-verordening over conflictmineralen** heeft tot doel om de link te doorbreken tussen de handel in bepaalde mineralen en de financiering van gewelddadige conflicten in de regio's waar deze mineralen worden gewonnen (Rijksoverheid, 2016). De verordening verplicht EU-bedrijven ertoe tin, tantaal, wolfrum en goud uit verantwoorde bronnen in te voeren en erop toe te zien dat hun toeleveringsketens niet bijdragen tot de financiering van gewapende conflicten, op basis van gepaste zorgvuldigheid (Due Diligence) die de traceerbaarheid van producten moet borgen.

Daarnaast geeft de Europese Commissie binnen het **EU Actieplan tegen ontbossing aan ernaar te streven dat nieuwe handelsovereenkomsten** bepalingen bevatten over duurzaam bosbeheer en verantwoord ondernemen, als ook het commitment om het Klimaatakkoord van Parijs effectief te implementeren (EC, 2019).

De (EU-Monitor, 2019) geeft aan dat er behoefte is aan een **geïntegreerde EU-strategie** ter bevordering van het verantwoord betrekken van mineralen uit conflict- en hoog risicogebieden.

Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Nederland neemt de komende jaren het initiatief tot het opzetten van een **Europees Partnerschap voor verantwoorde mineralen** (*European Partnership for Responsible Minerals*). In dit partnerschap werken overheden, bedrijven en het maatschappelijk middenveld (waaronder Solidaridad en Cordaid) gezamenlijk aan verduurzaming van grondstoffenketens. Het Partnerschap draagt bij aan het tegengaan van mensenrechtenschendingen in conflict en hoog-risicogebieden in grondstofrijke ontwikkelingslanden (EPRM, 2019). Ook wordt met het partnerschap een bijdrage geleverd aan het vergroten van de voorzieningszekerheid van grondstoffen in deze handelsketen (Rijksoverheid, 2016).

Op initiatief van Nederland is in 2016 de eerste **internationale grondstoffen Green Deal** gesloten: de North Sea Resources Roundabout. Deze samenwerking in EU-verband is gebaseerd op vrijwillige samenwerking tussen overheden en bedrijven die vooroplopen in de transitie naar een circulaire economie (Rijksoverheid, 2016).

Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

(Financiële sector)

Richtlijn 2013/34/EU bevat bepalingen om de financiële transparantie in de winnings- en houthakkersindustrie te bevorderen (EU-Monitor, 2019).

De EU verleent daarnaast sinds 2014 financiële steun voor de toepassing van de **OECD Due Diligence Guidance** aan smelterijen en raffinaderijen. De steun is vooral bestemd voor capaciteitsopbouw voor organisaties die betrokken zijn bij de toeleveringsketen van mineralen uit conflict- en hoog risicogebieden (EU-Monitor, 2019).

(Zie ook hoofdstuk [3.5](#) over financiën)

III. Internationale mondiale initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Multi- en bilateraal beleid (met een rol voor Nederland)

In 2000 heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties unaniem een resolutie goedgekeurd waarin de rol van diamanten bij de financiering van conflicten wordt veroordeeld en de ontwikkeling van een wereldwijde certificeringsregeling wordt ondersteund. De resolutie heeft geleid tot het **Kimberley Process Certification Scheme** (KPCS). De EU past deze regeling toe in het kader van Verordening (EG) nr. 2368/2002 (EU-Monitor, 2019).

In de bijgewerkte **OECD Guidelines for Multinational Enterprises wordt verwezen naar het concept responsible sourcing**, dat strookt met de doelstellingen en beginselen van de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights*. Beide documenten pleiten ervoor dat bedrijven proactief en reactief – via een proces dat bekend staat als passende zorgvuldigheid (*Due Diligence*) – verifiëren of hun commerciële activiteiten niet bijdragen aan conflicten en geen schadelijke effecten sorteren (EU-Monitor, 2019).

Op internationaal niveau pleit **Resolutie 1952 (2010) van de VN-Veiligheidsraad**, die specifiek betrekking heeft op de Democratische Republiek Congo (DRC) en de buurlanden, voor *due diligence* bij het beheer van de toeleveringsketen. In 2013 hebben de G8-leiders zich ertoe verbonden de winningsindustrieën transparanter te maken en het verantwoord betrekken van conflictvrije mineralen uit conflictgebieden te bevorderen (EU-Monitor, 2019).

De EU is actief betrokken bij een **OESO-initiatief inzake conflictmineralen – de Due Diligence Guidance** – en heeft zich in 2011 toe verbonden de naleving ervan te bevorderen (EU-Monitor, 2019).

Het *EU-UN Partnership on Land, Natural Resources and Conflict Prevention* uit 2008 wordt door de EU via het stabiliteitsinstrument gesteund, en verleent gezamenlijke bijstand aan derde landen om conflicten rond natuurlijke rijkdommen te voorkomen en aan te pakken (EU-Monitor, 2019).

Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder)

Op de wereldtop over duurzame ontwikkeling in 2002 is het *Extractive Industries Transparency Initiative* (EITI) gelanceerd om corruptie bij de ontginning van natuurlijke rijkdommen te bestrijden door betalingen van bedrijven aan overheden openbaar te maken (EU-Monitor, 2019). EITI is een standaard voor 'goed beheer' van olie-, gas- en minerale grondstoffen. Het initiatief dient bij te dragen aan meer transparantie in deze sector. Een review van 50 evaluaties laat zien dat de EITI succesvol is (geweest) in het verspreiden van de norm van transparantie, het neerzetten van de EITI standaard en het institutionaliseren van transparantie-activiteiten ([Review EITI](#)).

In 2018, heeft EITI de kandidatuur voor het Nederlandse lidmaatschap goedgekeurd. In Januari 2020 heeft de NL-EITI haar eerste NL-EITI-rapport gepubliceerd. Dit rapport gaat over het fiscale jaar 2017 en zal vanaf nu jaarlijks verschijnen (NL-EITI, 2019). Wereldwijd hebben 52 landen zich verbonden aan de EITI.

Internationale private sector initiatieven (met een rol voor Nederland)

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise (met een rol voor Nederland)

Nederland kent actieve kennisnetwerken op het gebied van de circulaire economie. Daarnaast spelen ook buitenlandse kennisinstututen, zoals de Ellen MacArthur Foundation (EMF), het World Resources Institute (WRI), het Green Growth Knowledge Platform (GGKP), de OESO en het UNEP International Resource Panel (UNEP-IRP) een belangrijke rol in de samenwerking met Nederlandse kennisinstellingen (Rijksoverheid, 2016).

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties (met een rol voor Nederland)

De *Responsible Mining Index* (RMI) richt zich op het stimuleren van continue verbetering in verantwoordelijke mijnbouw en moet het zicht op de mijnbouw naar steenkool, metalen en andere mineralen verbeteren. De index wordt gepubliceerd door de *Responsible Mining Foundation*, een onafhankelijke stichting. In de eerste editie van de index staan dertig mijnbouwbedrijven die samen meer dan 800 mijnen exploiteren in ruim veertig landen.

De index evalueert het beleid en de praktijken van mijnbouwbedrijven op een breed aantal issues t.a.v. economische, milieu-, sociale en beheer factoren. De RMI is geïnitieerd door het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken en wordt mede gesteund door Zwitserland.

(Financiële sector)

Het *Extractives Global Programmatic Support (EGPS) Multi-Donor Trust Fund* ondersteunt ontwikkelingslanden die rijk zijn aan mijnbouw-grondstoffen middels programma's met het beheren van olie, gas en minerale grondstoffen. Het doel van de ondersteunde programma's is om deze grondstoffen duurzaam en transparant te gebruiken, zodat deze bijdragen aan het verminderen van armoede en bijdragen aan duurzame economische groei ([EPSPG](#)).

(Zie ook hoofdstuk [3.5](#) financiën)

3.3.4 Voorbeelden van wat andere landen doen

- In 2010 hebben de Verenigde Staten de Dodd-Frank *Wall Street Reform and Consumer Protection Act* (de Dodd-Frank Act) goedgekeurd. Sectie 1502 gaat over de transparantie van de toeleveringsketens en verplicht in de VS beursgenoteerde bedrijven die "conflictmineralen" bij hun productieprocessen gebruiken, de oorsprong van die mineralen bekend te maken en de nodige "due diligence" te betrachten. De wet heeft – voornamelijk als gevolg van wereldwijde toeleveringsketens – ook impact in het buitenland (EU-Monitor, 2019).

- In 2010 hebben de staatshoofden en regeringsleiders van de landen in het gebied van de Grote Meren in Afrika toegezegd de illegale exploitatie van natuurlijke rijkdommen te bestrijden en een **Regional Initiative on Natural Resources**³⁷ goedgekeurd.
- Dit regionale initiatief heeft ertoe geleid dat de **DRC en Rwanda in 2012 wetten hebben goedgekeurd waarin op basis van de OECD Due Diligence Guidance verplichtingen inzake “due diligence”** voor hun operatoren zijn vastgesteld (EU-Monitor, 2019).
- De EU ondersteunt de **African Mining Vision**, die door de Afrikaanse Unie in 2009 is goedgekeurd om een transparante, billijke en optimale exploitatie van de minerale rijkdommen te waarborgen, en het uitvoerend orgaan ervan (het African Mineral Developing Centre) (EU-Monitor, 2019).

3.3.5 Suggesties en aandachtsvelden

De mijnbouw draagt naar schatting 7% bij aan tropische ontbossing. De mijnbouwsector is geconcentreerd. Afrika alleen is bijvoorbeeld goed voor 30 % van de wereldwijde reserves aan mineralen. Mineralen zijn echter een bron van conflict in veel landen en veel landen scoren slecht op de UN Human Development Index.

Europa in het algemeen, en Nederland in het bijzonder, importeert belangrijke mijnbouwgrondstoffen. Hoeveel van deze grondstoffen, vanuit welke landen, en in hoeverre dit gerelateerd is aan ontbossing, is (op dit moment) onvoldoende duidelijk (vanuit de scope van dit rapport).

Het Circulaire Actieplan Nederland geeft een visie over hoe in 2050 moet worden omgegaan met kritieke metalen. Nederland zet hierbij o.a. in op een verschuiving van kritieke grondstoffen naar algemeen beschikbare grondstoffen; het verhogen van de efficiëntie en hoogwaardig duurzaam hergebruik van metalen en mineralen en een verschuiving van fossiele naar hernieuwbare grondstoffen. In Nederland wordt dit vooral vorm gegeven via convenanten, Green Deals en kennisnetwerken.

Nederland kan sterk inzetten op het ontwikkelen van een circulaire economie. Om de druk op land en grondstoffen te verminderen is het bevorderen van het hergebruik van mineralen en verminderen van de consumptie ervan (als onderdeel van de circulaire economie) immers essentieel. Binnen Europa zet Nederland daarom sterk in op het *EU Raw Materials Initiative*, met een sterke pijler op grondstoffen efficiëntie en hergebruik van grondstoffen en het vormgeven van de circulaire economie.

Een onderdeel van de circulaire economie is ook een verschuiving van fossiele naar non-fossiele grondstoffen en biomassa. Om deze transitie te bevorderen is een gelijk speelveld van belang, ook op het vlak van duurzaamheid. Dit onderstreept het belang voor het ontwikkelen van een gelijkwaardig duurzaamheidskader voor alle grondstoffen, inclusief fossiel (Rijksoverheid, 2016).

Er zijn meerdere duurzaamheidsstandaarden voor extractieve grondstoffen in opkomst. Nederland kan zich inzetten voor een ambitieuze wereldwijde standaard waaraan bedrijven zich dienen te houden.

Het is hierbij van belang dat het voorkomen van ontbossing en bosdegradatie expliciet wordt benoemd in zo'n standaard (naast uiteraard ook andere principes als goed bestuur, mensenrechten, etc.). Hierbij kan ook aandacht worden besteed aan succesvolle herstel van gedegradeerde mijnbouwgronden.

De shift van mineralen en fossiele grondstoffen naar biomassa en non-fossiele grondstoffen binnen de circulaire en biobased economie heeft implicaties voor de druk van land en creëert een toenemende vraag naar grondstoffen uit bossen. Dit onderstreept het belang van cascadering en duurzaam bosbeheer.

Dit roept tegelijk de vraag op waar deze biomassa in de toekomst vandaan komt (Nederland, Europa of uit ontwikkelingslanden in de tropen), of er voldoende beschikbaar is en welke rol cascadering en duurzaam bosbeheer

---

37 Dit initiatief richt zich op zes specifieke instrumenten omvat: de goedkeuring van een regionaal certificatiemechanisme; de harmonisatie van de nationale wetgevingen; een regionale databank over minerale stromen; de formalisering van de ambachtelijke mijnbouwsector; de bevordering van het EITI; en het opzetten van een mechanisme voor klokkenluiders

hierin kunnen spelen – hierbij ook rekening houden met het effect van toekomstig klimaat op bossen, behoud van biodiversiteit en andere ecosysteem diensten, en de gevolgen van een zero-deforestation beleid (geen conversie hout meer). Dit zijn complexe vraagstukken waarvoor meer inzicht en onderzoek nodig is.

In het Europees Partnerschap voor verantwoorde mineralen (*European Partnership for Responsible Minerals*), met een sterke rol voor Nederland, wordt gewerkt aan de verduurzaming van grondstoffenketens. Het Partnerschap draagt bij aan het tegengaan van mensenrechtenschendingen in conflict en hoog-risicogebieden in grondstofrijke ontwikkelingslanden. Nederland kan binnen dit Partnerschap benadrukken dat het van belang is dat ontbossing en degradatie van gronden door mijnbouw en gerelateerde infrastructuur moet worden voorkomen, en dat dit expliciet als voorwaarde wordt meegenomen in de eisen voor verantwoord produceren.

Ook initiatieven als de *Extractive Industries Transparency Initiative* (EITI) en de *Responsible Mining Index* (RMI) bevorderen transparantie in de ketens. Deze initiatieven kunnen sterker ingezet worden om transparantie en duurzaamheid – waaronder het tegengaan van ontbossing in de ketens – te bevorderen en de risico's en rol van Nederland in kaart te brengen.

Het recent uitgebrachte NL-ETI rapport (over 2017) kan als vertrekpunt dienen om de sector en ketens in Nederland verder te verduurzamen. Ook het RMI kan hierbij helpen. Nederland kan zich daarnaast inzetten om het gebruik van het RMI te bevorderen onder meer bedrijven, maar ook richting investeerders en andere financiële instellingen.

Vanuit Europees beleid kan ingezet worden op een ambitieuze en coherente EU-strategie om grondstoffen, en de import ervan, te verduurzamen en efficiënt te (her-) gebruiken. Het tegengaan van ontbossing en het herstellen van verlaten mijngebieden (vanuit het EU Actieplan) vallen hier ook onder. Binnen Europese context kan ook gekeken worden in hoeverre verantwoord produceren van mineralen en verantwoorde mijnbouw onderdeel is, of kan worden, van handelsovereenkomsten en bilaterale verdragen. Ook kan gekeken worden naar het sterker inzetten van financiële prikkels.

Internationaal (zie ook de wetgeving VS, DRC, Rwanda) en binnen Europa is een ontwikkeling gaande op het inzetten van *Due Diligence* voor de keten met import van mineralen uit, vooral, conflictgebieden. De EU-verordening over conflictmineralen verplicht EU-bedrijven er toe tin, tantaal, wolfram en goud uit verantwoorde bronnen in te voeren op basis van "passende zorgvuldigheid" (*Due Diligence*). Nederland kan hierop voortbouwen en *Due Diligence* eisen verder uitbreiden richting (i) andere grondstoffen en (ii) naar gebieden waar de risico's ook groot zijn op het gebied van ontbossing.

Deze ambitie kan ook worden vertaald naar de huidige IMVO Convenanten.

Nederland heeft de afgelopen jaren internationaal gezag opgebouwd als koploper in de circulaire economie, met kennis en kunde op het gebied van technologische en sociale innovatie, een integrale aanpak en cross-sectorale samenwerking. Nederland kan vanuit die rol internationaal inzetten op het delen van kennis rondom thema's als efficiënt hergebruik van grondstoffen, cascadering, landschapsherstel (van mijnbouwgronden) en goed bestuur.

Nederland kan, ook vanuit Europees verband, de dialoog en samenwerking aangaan met belangrijke partnerlanden, handelsblokken en importlanden om de duurzaamheid van de winning van grondstoffen te verbeteren, en het hergebruik hiervan te stimuleren.

21

SWOT-analyse 'Bevorderen van de verduurzaming van handelsketens van mijnbouwgrondstoffen (winningsindustrie)'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Circulaire Actieplan Nederland met visie 2050 hoe moet worden omgegaan met kritieke metalen • IMVO Convenanten ontwikkeld voor aantal grondstoffen • Aanwezig EU-beleid (EU Raw materials initiative, EU Verordening conflictmineralen) • Sterke rol Nederland in EU-partnership voor verantwoorde mineralen • Internationaal kader waarin wordt ingezet op due diligence (vooral tegengaan conflicten, mensenrechtenschendingen en schade) • <i>Extractive Industries Transparency Initiative (EITI)</i> en <i>Responsible Mining Index</i> bevorderen transparantie in ketens • Nederland koploper in de circulaire economie, met kennis en kunde op het gebied van technologische en cross-sectorale samenwerking. 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Rol Nederland en Europa in import grondstoffen, en daarmee bijdrage aan ontbossing, aanwezig maar exacte bijdrage onduidelijk • Nederlands en EU-beleid onvoldoende coherent • Meer inzicht en onderzoek nodig over de rol van cascadering en duurzaam bosbeheer voor de inzet en beschikbaarheid van hout voor de biobased economie (ook op langere termijn)
	Kansen <ul style="list-style-type: none"> • Wetgeving op Due Diligence biedt handvatten: kans om dit uit te breiden naar gebieden met hoog risico op ontbossing • Ambitieniveau verhogen IMVO-convenanten • Rol van ontbossing onder de aandacht brengen in Europees Partnerschap voor verantwoorde mineralen • Eis voor Due Diligence uitbreiden naar andere grondstoffen en naar andere risicogebieden (zoals gebieden met hoog risico op ontbossing) • Sterker inzetten en uitbreiden van EITI en RMI voor meer transparantie en verduurzamen ketens • Inzetten op wereldwijde duurzaamheidsstandaard • Gelijkwaardig duurzaamheidskader voor alle grondstoffen • Coherente EU-strategie ontwikkelen • Vormgeven van de circulaire economie: sterk inzetten op efficiënt en hergebruik grondstoffen • Dialoog en samenwerking aangaan met belangrijke partnerlanden en handelsblokken. 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • De shift van mineralen en fossiele grondstoffen naar biomassa en non-fossiele grondstoffen heeft implicaties op de druk van land en creëert een toenemende vraag naar grondstoffen uit bossen. Dit onderstreept het belang van cascadering en duurzaam bosbeheer. • Consumptie neemt toe; ook in landen waar weinig tot geen duurzaamheidskaders zijn.
Externe factoren		

3.4 Voedselzekerheid - Bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw

3.4.1 Introductie

Hieronder vallen initiatieven die bijdragen aan een productievare en efficiëntere landbouw, en daarmee de druk op het bosareaal verminderen (gerelateerd aan voedselzekerheid).

Het percentage mensen met honger is, na decennia van gestage afname, in de periode van 2015 tot 2018 vrijwel ongewijzigd gebleven (iets onder de 11%); het absolute aantal mensen dat hongerslijdt is hiermee langzaam toegenomen naar meer dan 820 miljoen mensen wereldwijd in 2018 (FAO, 2019).

Wereldwijd bestaan geografische verschillen in ondervoeding, met de hoogste cijfers in landen ten zuiden van de Sahara en Zuid-Azië. Honger neemt toe in alle Afrikaanse sub regio's en het percentage mensen met ondervoeding is bijna 20% in deze regio (FAO, 2019).

Honger en voedselonzekerheid worden niet alleen bepaald door de beschikbaarheid van voedsel. Belangrijke oorzaken van ondervoeding zijn nog steeds armoede en uitsluiting. Maar ook conflicten en klimaatverandering

hebben een steeds grotere impact. Daarnaast zijn er veel factoren die indirect een rol spelen, zoals de positie en rechten van vrouwen, de kwaliteit van ecosystemen, het recht op landgebruik, de toegang tot productiemiddelen of afzetmarkten, de toenemende verstedelijking of schaarste aan (schone) brandstof voor de voedselbereiding. In Afrika bezuiden de Sahara is honger nauw verbonden met het uitblijven van een structurele transformatie van de landbouwsector, waardoor de productiviteit laag blijft, verliezen tijdens de oogst hoog zijn, en de rurale economie nauwelijks banen creëert voor een groeiende (jonge) bevolking (BHOS, 2019a).

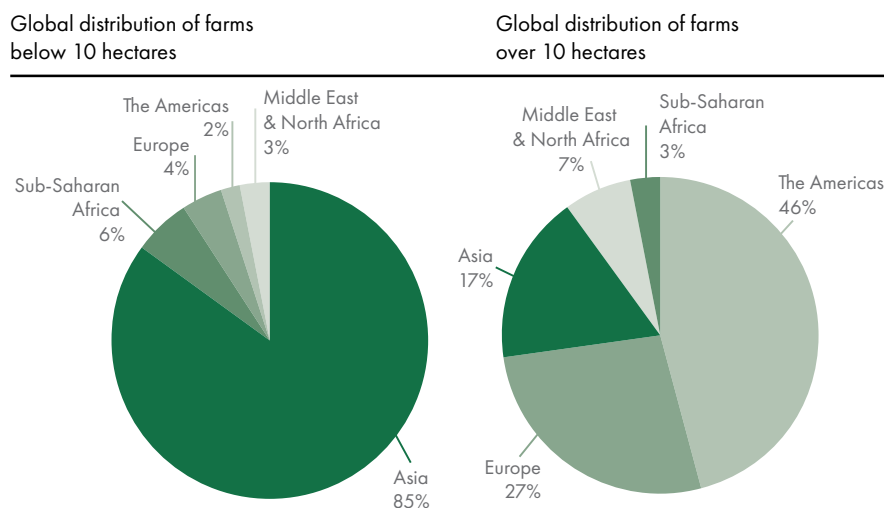
De groeiende vraag naar voedsel leidt tot een toenemende druk op land en vraag naar landbouwgrond. Er kan hierbij een onderscheid gemaakt worden tussen commerciële (grootschalige of kleinschalige) landbouw voor agro-grondstoffen en zelfvoorzienende (kleinschalige) landbouw (zie ook [hoofdstuk 3.2](#) op agro-commodities). Kleinschalige landbouw draagt wereldwijd substantieel bij aan de voedselvoorziening, zie ook Box 22. Daarnaast moet niet worden vergeten dat bossen ook van belang zijn voor de voedselzekerheid van met name lokale gemeenschappen (zie ook [hoofdstuk 3.1](#))

22

De bijdrage van kleinschalige landbouw voor de voedselvoorziening wereldwijd

- Ongeveer 3,4 miljard mensen - of 45% van de wereldbevolking - wonen op het platteland. Ongeveer 2 miljard mensen (26,7% van de wereldbevolking) halen hun inkomen uit de landbouw (FAO, 2018).
- Er zijn meer dan 570 miljoen boerderijen in de wereld (gebaseerd op 2014). Meer dan 90% van de boerderijen wordt gerund door een individu of een gezin en is voornamelijk afhankelijk van gezinsarbeid (FAO, 2014).
- Familieboerderijen bezetten een groot deel van de landbouwgrond in de wereld en produceren ongeveer 80% van het voedsel in de wereld (FAO, 2014), zie ook Figuur 4.

Met de toenemende druk op land door commerciële landbouw en bevolkingsgroei is zelfvoorzienende landbouw, i.e. landbouw om aan de basisbehoeften van de boer en zijn/haar familie te voldoen, ook een belangrijke drijfveer voor ontbossing geworden. Bij de ontbossing als gevolg van landbouw en veeteelt geldt dat deze gemiddeld in ongeveer gelijke mate veroorzaakt wordt door commerciële landbouw en door kleine boeren en lokale gemeenschappen, zij het met duidelijke regionale verschillen. Vooral in de armste landen en regio's, waar relatief veel mensen voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van bossen, zijn kleine boeren belangrijke veroorzakers van ontbossing, om zo meer landbouwgrond te creëren voor voedselproductie (BUZA/LNV, 2020).

Figuur 4: Verspreiding van grootte van boerderijen in verschillende wereld regio's (gewijzigd van FAO, 2014).

Landbouwgrond breidt niet alleen uit binnen regio's, maar verschuift ook binnen en tussen regio's en landen (i.e. indirecte landgebruiksverandering, of ILUC). Deze verschuivingen resulteren in een bruto-verlies van bos dat veel groter is dan het nettoverlies van bos. Conversie van natuurlijke ecosystemen, vooral in de tropen, leidt bijvoorbeeld tot meer koolstofemissies en verlies aan biodiversiteit dan koolstofopname door herbebossing van ver-

laten land elders. Een duurzaam voedselsysteem vereist daarom inspanningen om (indirecte) verschuivingen van landbouwgrond te verminderen, de gevolgen voor het milieu van onvermijdelijke expansie in sommige landen te minimaliseren en verlaten landbouwgrond actiever te herbebossen (WRI, 2018).

Ontbossing en bosdegradatie hebben directe gevolgen voor de voedselzekerheid. Bossen dragen rechtstreeks bij aan voedselzekerheid door het leveren van voedsel of door het leveren van hout en energie voor het koken van voedsel. Ecosysteemdiensten van bossen hebben daarnaast het potentieel om de veeteelt-, landbouw- en visserijproductie in een landschap te verbeteren, onder meer door waterregulering, stabilisatie van de bodem, behoud van de vruchtbaarheid van de bodem, klimaatregulering of het bieden van habitat voor wilde bestuivers (FAO, 2016), (FAO, 2018).

Ontbossing en bosdegradatie hebben ook indirecte gevolgen voor de voedselzekerheid in een regio. Ontbossing en bosdegradatie leiden tot het verlies van biodiversiteit (w.o. bestuivers) en tot een toename van broeikasgasemissies, wat vervolgens leidt tot klimaatverandering. Klimaatverandering kan resulteren in overmatige regenval en/of droogte – zie ook (Sheil, 2019) -afhankelijk van de locatie, en heeft daardoor een negatieve invloed op productieve en efficiënte landbouw, en heeft daarmee soms grote gevolgen op de voedselproductie, en voedselzekerheid in een regio.

3.4.2 Uitdagingen, trends en prioriteiten

Doordat de wereldbevolking groeit van 7 miljard in 2010 naar een geschatte 9,8 miljard in 2050, en het inkomen groeit in ontwikkelingslanden, zal naar verwachting de totale vraag naar voedsel met meer dan 50% groeien en de specifieke vraag naar dierlijk voedsel met bijna 70%. Op dit moment gebruikt de landbouw en veeteelt al bijna de helft van het begroeide land wereldwijd (WRI, 2018).

Dierlijk voedsel (vlees, melkproducten, etc.) is voedszaam en vooral belangrijk voor de levensvoorziening en het dieet van mensen in ontwikkelingslanden, maar tegelijkertijd zijn dieren/vee inefficiënte gebruikers van hulpbronnen en heeft de veeteelt relatief veel land nodig: dit maakt vlees (vooral rundvlees) resource-intensief³⁸. Daarnaast is de verwachting dat de consumptie van dierlijke producten de komende jaren sterk toe zal nemen, wat risico's met zich meebrengt voor verdere ontbossing, verlies aan biodiversiteit en klimaatverandering. In 2013, bedroegen productie-emissies door en landgebruiksverandering voor veeteelt voor 14.5% bij aan antropogene broeikasgasemissies (FAO, 2013 in WRI). Daarentegen is de productie van plantaardig voedsel efficiënter en leidt het tot minder uitstoot van broeikasgassen.

Ontbossing, het houden van vee en het beheren van de bodem en nutriënten huishouding voor en door landbouw, bosbouw en ander landgebruik is op dit moment verantwoordelijk voor bijna een kwart van de broeikasgasemissies en draagt daarmee substantieel bij aan klimaatverandering (Smith P., 2014). De toenemende landbouwontwikkeling is volgens het laatste rapport van FAO verantwoordelijk voor zo'n 73% van de ontbossing en bosdegradatie in tropische en subtropische landen, met aanzienlijke regionale verschillen (FAO, 2016).

Het WRI-rapport (WRI, 2018) geeft **drie grote uitdagingen** aan die overbrugd moeten worden om in 2050 te kunnen voldoen aan de groeiende vraag naar voedsel, ontbossing te vermijden en tegelijk gedegradieerd land te herbebossen of te herstellen – om daarbij ook het klimaat te stabiliseren, economische ontwikkeling te bevorderen en armoede te verminderen:

- Het verschil tussen de hoeveelheid voedsel geproduceerd in 2010 en de hoeveelheid die nodig is om aan de verwachte vraag in 2050 te voldoen;
- Benodigde hoeveelheid land voor voedselproductie; het verschil tussen het wereldwijde landbouwareaal in 2010 en het benodigde gebied in 2050, zelfs als de opbrengsten van gewassen en weidegrond voor vee toenemen;
- De grote BKG-emissiereducties die nodig zijn vanuit de landbouwsector, en gerelateerde veranderingen in landgebruik, om de klimaatdoelstellingen vanuit deze sector te realiseren.

---

38 Per gram eetbaar eiwit heeft rundvlees of lam 20x zoveel land nodig en leidt het tot ongeveer 20x zoveel emissies dan de productie van plantaardige eiwitten (WRI, 2018)

Het WRI-rapport (WRI, 2018) geeft een **samenvatting van de belangrijkste oplossingen** die nodig zijn om deze uitdagingen aan te gaan:

- Verhogen van de productiviteit; Verhoogde efficiëntie van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, zoals het verhogen van gewasopbrengsten of productie van melk en vlees per hectare grasland, per dier - met name vee - en per kilogram kunstmest; ook valt hier adaptatie aan het klimaat onder.
- Verminderen van de stijgende vraag naar voedsel; o.a. door het terugbrengen van voedselverlies en verspilling, en het verschuiven van het voedingspatroon van consumenten van veel vlees naar een dieet met meer plantaardig voedsel.
- Verbinden van intensifiëren van de landbouw met natuurlijke ecosysteembescherming: Om ervoor te zorgen dat de voedselproductie toeneemt middels het verhogen van de productiviteit of opbrengst per hectare (intensivering) i.p.v. door expansie, en dat productiviteitswinsten niet leiden tot (meer) expansie of verschuiving van gewassen naar andere locaties, moeten overheden expliciet inspanningen verrichten om het stimuleren van de landbouw te koppelen aan wettelijke bescherming van bossen, savannes en veengebieden tegen conversie naar landbouw of veeteelt.
- Verminderen van consumptie van vlees van herkauwers: Consumenten aanmoedigen om consumptie van o.a. van runderen, schapen en geiten te verminderen.
- Herbebossing van land en herstel van veengebieden; Herbebossing op een schaal die nodig is om de temperatuurstijging onder 1,5 graden Celsius te houden (d.w.z. honderden miljoenen hectaren) is potentieel haalbaar, maar alleen wanneer de verwachte groei van de vraag naar hulpbronnen en intensieve landbouwproducten (o.a. agro-grondstoffen) teruggebracht wordt en de productiviteit, i.e. de opbrengst van gewassen en vee per hectare land, verhoogd wordt.
- Vereisen productie-gerelateerde klimaatbeperking door het toepassen van beheersmaatregelen in landbouwsectoren
- Stimuleer technologische innovatie in de landbouw en veeteeltsector. Veelbelovende technologieën zijn onder andere big data, robotics of genomics (BHOS, 2019a).

Intensivering van de landbouw- en veeteeltsector heeft sterk bijgedragen aan verbeteringen in de opbrengsten, onder andere door een toenemend gebruik van kunstmest en/of irrigatie. Er worden in het IPBES-rapport ook een paar kanttekeningen bij geplaatst, waaronder de afname aan diversiteit in landbouwgewassen, de verdrinking van kleinschalige boeren naar andere gebieden door monoculturen of ongewenste milieueffecten (IPBES, 2018). Het is van belang dat inspanningen om productiviteit te vergroten worden gekoppeld aan duurzaamheid en aan het beschermen van natuurlijke ecosystemen, zoals bossen, zie Box 23.

23

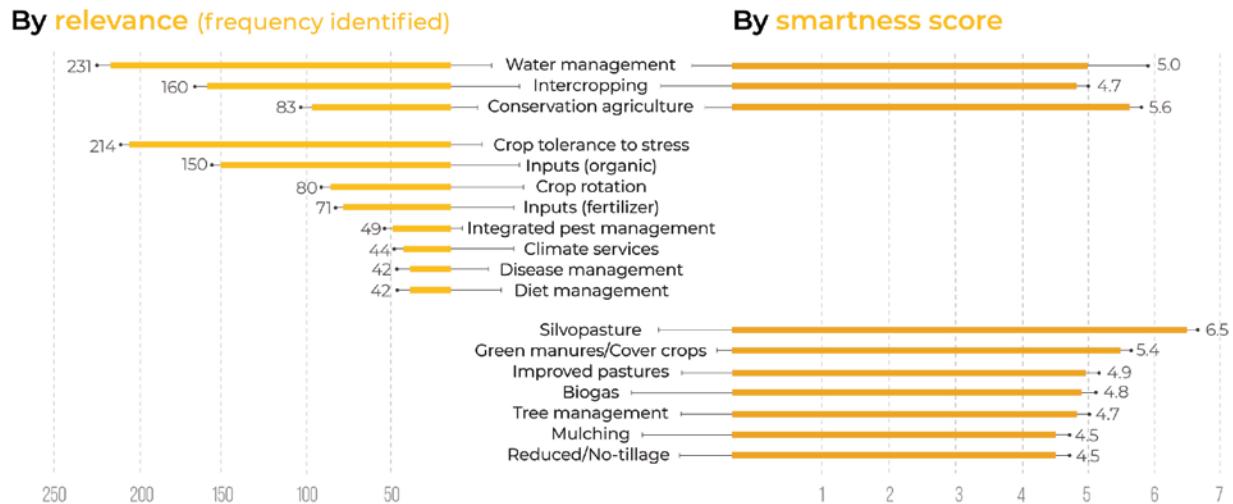
Noodzaak voor de link tussen intensifiëren van landbouw en natuurlijke ecosysteembescherming (WRI, 2018)

Het verhogen van de productiviteit in de landbouw- en veeteeltsector is van cruciaal belang voor het verminderen van de behoefte aan wereldwijde uitbreiding van landbouwgrond voor zowel het bereiken van voedselzekerheid als het voorzien in de toenemende vraag naar agro-grondstoffen. Tegelijk kan een toename in productiviteit lokaal leiden tot meer opbrengsten en winst, wat conversie van natuurlijke landschappen juist kan stimuleren. Daarnaast kunnen nieuw-aangelegde wegen en andere infrastructuur het rendabel maken om nieuwe gronden te converteren. Om dit te voorkomen, moeten inspanningen om productiviteit te vergroten expliciet worden gekoppeld aan het beschermen van natuurlijke ecosystemen, zoals bossen, en daarnaast aan het creëren van de juiste onderliggende omstandigheden zoals rechten op land.

Het verhogen van productiviteit, oftewel intensivering, kan expliciet aan de bescherming van ecosystemen in een landschap worden gekoppeld via bijvoorbeeld financiering, verstrekken van leningen, verduurzamen van handelsketens of landgebruiksplanning, allen geïntegreerd in een “juridictieve” aanpak.

Klimaat-slimme landbouw (Climate smart agriculture) brengt de noodzaak van voedselzekerheid samen met de eisen die een veranderend klimaat stelt aan de landbouwsector (MinBuZa, 2019). Klimaat slimme landbouw omvat een brede range aan technologieën en activiteiten die, afhankelijk van het productiesysteem en de context, kunnen worden ingezet. Waterbeheer of het beheer van bomen vallen ook onder klimaat slimme landbouw (Sova, 2018), zie ook Figuur 5.

Klimaat-slimme landbouw kan goed samengaan met klimaat-slimme bosbouw. Het creëren van synergiën tussen landbouw en bosbouw is daarbij van belang (BUZA/LNV, 2020).

Figuur 5: Top 10 clusters van klimaat slimme technologieën (Bron: Sova, 2018)

3.4.3 Samenvatting van bestaande initiatieven (wat Nederland al doet)

Hieronder volgt een samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt op het gebied van het bevorderen van klimaat slimme, efficiënte landbouw en voedselzekerheid; gecategoriseerd naar (i) initiatieven binnen Nederland, (ii) Europese en (iii) mondiale initiatieven, waarin Nederland een rol speelt. Het betreft hier geen volledige opsomming, maar een eerste overzicht van lopende initiatieven.

Nederland heeft ook een sterke internationale positie in agrarische grondstofketens. Dit wordt verder besproken in hoofdstuk 3.2.

I. Initiatieven binnen Nederland

Beleidsinitiatieven

Gerelateerd aan een duurzame productie van de landbouw, heeft het Kabinet in de **visie “Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden”** haar ambitie geformuleerd om koploper te worden in de kringlooplandbouw, als onderdeel van het bouwen aan een circulaire economie. De weg naar kringlooplandbouw draagt bij aan een vermindering van de negatieve effecten van de landbouw op natuur en milieu in binnen- en buitenland en daarmee op een verbetering van de biodiversiteit (LNV, 2019a).

Doel is om kringlopen van grondstoffen en hulpbronnen in 2030 op een zo laag mogelijk – nationaal of internationaal – schaalniveau te sluiten. Wereldwijd zijn het duurzaam intensiveren van de productie, het zoveel mogelijk verwaarden van de oogst (inclusief reststromen) en het herinvesteren van een deel van de opbrengst in de draagkracht van het agro-ecosysteem de drie belangrijkste componenten voor een efficiënte kringlooplandbouw (BHOS, 2019a).

Voor de Nederlandse overheid (en voor het Ministerie van LNV en BZ specifiek), is voedselzekerheid (zowel de beschikbaarheid van voeding als gezonde voeding) een belangrijk doel. Het **Nederlandse voedselzekerheids-**

beleid draagt bij aan de VN Sustainable Development Goal 2³⁹: De Nederlandse overheid heeft op het gebied van voedselzekerheid drie lange-termijndoelen gesteld voor 2030 (MinBuZa, 2019):

1. Uitbannen ondervoeding van 32 miljoen mensen, met name kinderen.
2. Verdubbeling productiviteit en inkomen van 8 miljoen kleinschalig producerende boerenbedrijven.
3. Duurzaam gebruik van 7,5 miljoen hectare (bestaande) landbouwgrond.

In 2014 zetten minister Ploumen en Staatssecretaris Dijkema van Economische Zaken uiteen hoe het speerpunt voedselzekerheid vormgegeven zou gaan worden. Het beleid kent uitdagingen op twee gebieden: (i) het uitbannen van honger en (ii) de realisatie van een duurzame voedselproductie. Ze stelden **resultaatgebieden** vast waarop de overheid samen met maatschappelijke partners kennisinstellingen en private partijen actief wil zijn. Deze worden ook gemonitord, zie ook Box 24. Die resultaatgebieden zijn: (i) een toename van duurzaam geproduceerd voedsel (landbouw, duurzaamheid); (ii) verbeterde toegang tot voedsel van voldoende kwaliteit (tegenaan van ondervoeding); (iii) efficiëntere markten en (iv) een verbeterd ondernemersklimaat (creëren van de juiste randvoorwaarden) (FMS, 2019). De afgelopen jaren is de aandacht voor klimaat en biodiversiteit binnen de inzet op voedselzekerheid toegenomen (BHOS, 2019a).

24

Uitgelichte behaalde resultaten in 2018 middels door Nederland gesteunde projecten (MinBuZa, 2019)

- 11,4 miljoen mensen met een betere voedselinname
- 1,2 miljoen boerenbedrijven met verhoogde productiviteit en inkomen
- 670,000 hectare land eco-efficiënter gebruikt
- 110,000 mensen verkregen landgebruiksrechten
- 113,000 vrouwen verbeterden hun positie in de landbouw

Notitie: het aantal hectares landbouwgrond met duurzaam gebruik blijft vooralsnog achter (!)

Resultaatgebied landbouw

In 2018 werden middels door Nederland gesteunde projecten ongeveer 3,7 miljoen boerenbedrijven direct bereikt door programma's die bijdragen aan verhoging van productiviteit en inkomens, aan betere toegang tot markten en aan het verhogen van schokbestendigheid.

Resultaatgebied duurzaamheid

Via verschillende projecten werd 1 miljoen hectare land bereikt. Daarvan wordt momenteel 670,000 hectare eco-efficiënter gebruikt. Het aantal hectares landbouwgrond met duurzaam gebruik blijft vooralsnog achter op het gestelde doel (MinBuZa, 2019). In een aantal landen werkt Nederland aan het versterken van de zaaizaadsector, zodat boeren ter plekke toegang hebben tot kwalitatief goed uitgangsmateriaal (BHOS, 2019a)

Omdat voedselzekerheid samenhangt met veel verschillende factoren, streeft het Kabinet ernaar om binnen de kaders van de 'Meerjaren Landen Strategieën' **voedselsysteemanalyses**⁴⁰ uit te voeren die tot (landen)context-specifieke aanscherping van prioriteiten zullen leiden (BHOS, 2019a).

Nederland richt zich ook op het **creëren van betere randvoorwaarden** voor voedsel- en voedingszekerheid, en dan met name op de volgende randvoorwaarden: landgebruiksrechten, verbetering van kennis van en toegang tot technologie voor boeren en verbetering van de positie van vrouwen binnen de landbouw (MinBuZa, 2019).

39 SDG2: het uitbannen van ondervoeding, verdubbelen van productiviteit en inkomen van kleinschalig producerende boeren – vrouwen en mannen - en verduurzamen van voedselproductiesystemen.

40 Waar mogelijk zal lokaal gecombineerd worden ingezet op voeding, landbouw, water, natuur en hernieuwbare energie

Nederland ondersteunt internationaal meerdere projecten op het gebied van verduurzamen van de landbouw en voedselzekerheid. **Voorbeelden van projecten met BOHS-ondersteuning zijn:**

- **Programma 'G4AW'**: een door OS gesteunde programma, die tot doel heeft de voedselzekerheid in ontwikkelingslanden te verbeteren door gebruik te maken van satellietgegevens. Het Netherlands Space Office (NSO) voert dit programma uit in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (MinBuZa, 2019).
- **Het 'Amsterdam Initiative against Malnutrition' (AIM)**: In 2009 gelanceerd als een gezamenlijk project van het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken, Unilever, DSM, AkzoNobel, ICCO Cooperation, de Wageningen Universiteit en de *Global Alliance for Improved Nutrition* (GAIN). AIM staat voor een marktgerichte aanpak en ontwikkelt nieuwe sociale bedrijfsmodellen om te zorgen dat projecten op de lange termijn financieel duurzaam zijn. Het doel is om systemische verandering te creëren en barrières voor markttoegang voor voedzame producten weg te nemen (AIM, 2019).
- **Het Climate Smart Agriculture programma**: Dit programma van SNV richt zich op Tanzania, Kenia en Uganda: landen die de komende jaren veel te maken krijgen met klimaatverandering. Dit marktgerichte project belicht meerdere aspecten van voedselzekerheid, zoals weersverzekeringen, goede landbouwpraktijk en innovatieve technologieën voor klimaatadaptatie (SNV, 2019).
- **Het 2SCALE-programma** (2Scale, 2019): Dit is een incubator programma waarbij bedrijven en ondernemers⁴¹ ondersteund worden, o.a. uitgevoerd door SNV en gefinancierd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken (DGIS/IGG).
- **SeedNL**: De Ministeries van LNV en BZ en de brancheorganisatie Plantum werken aan dit publiek-privaat samenwerkingsverband. De ambitie van SeedNL is het versterken van de zaaizaad- sector in ontwikkelingslanden en opkomende markten om de productiviteit van lokale boeren te verhogen (BHOS, 2019a).
- **Het Drylands Development Programma**⁴² (DryDev), gefinancierd door het o.a. het Ministerie van Buitenlandse Zaken (maar ook ICRAF, WVA), liep tot juli 2019. Het programma had tot doel om meer dan 227.000 boeren in vijf doellanden te bereiken met interventies om de voedsel- en waterveiligheid te waarborgen en de productiviteit te verhogen.

Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Een gezamenlijke Nederlandse inzet op voedselzekerheid kan internationaal verschil maken. Recent wordt met dat doel gewerkt aan het koepelinitiatief '**Netherlands Food Partnership (NFP)**'⁴³ (BHOS, 2019a), opgestart in 2019. Dit is een samenwerkingsverband tussen het bedrijfsleven, Ngo's, kennisinstellingen, de financiële sector en de Nederlandse overheid met als doel om met de kennis en kunde in de Nederlandse landbouw- en voedingsindustrie een bijdrage te leveren aan de grote uitdaging om miljarden mensen duurzaam te voeden.

AgriProFocus brengt boeren, agri-bedrijven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en overheden samen. De leden van het AgriProFocus-netwerk zetten zich in om de uitdaging in het vervullen van de behoeften van de groeiende wereldbevolking aan te gaan.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties

Het Nederlandse bedrijfsleven is, o.a. in publiek-privaat verband of in multi-stakeholder verband, betrokken. Voorbeelden zijn de deelname van Unilever, DSM en Akzo Nobel in het '*Amsterdam Initiative against Malnutrition*' of de activiteiten van branche-organisatie Plantum in SeedNL.

Agriterra is 20 jaar geleden opgericht door Nederlandse boerenorganisaties en coöperaties als een organisatie t.b.v. internationale peer-to-peer samenwerking in de landbouw. **AgriCord** is opgericht door Agriterra en is een mondiale alliantie voor agri-organisaties, met mandaat door boeren/landbouworganisaties

---

41 Vanuit het 2SCALE-programma is er een mooi Keniaans voorbeeld te noemen van een vrouwelijke ondernemer die boeren ondersteunt bij de teelt en verkoop van sorghum. Hierbij staan duurzame productie en klimaatadaptatie centraal.

42 Zie ook: <https://drydev.org/about-drydev/>

43 Zie ook: <https://www.netherlandsfoodpartnership.com>

Kennis en expertise

Het **Knowledge Programme for Food Security**⁴⁴ (KP), voorheen het Food and Business Knowledge Platform (F&BKP), zal een van de bouwstenen zijn van het NFP. Het hoofddoel van het programma is het vergroten van de impact van Nederlandse projecten, programma's, beleid, investeringen en bedrijven door het creëren, uitwisselen en gebruiken van kennis, onder andere via onderzoek, kennistrjecten of ondersteuning aan ministeries.

Binnen Nederland is vooral **Wageningen University & Research**⁴⁵ (**WUR**) actief. De WUR doet onderzoek naar en geeft onderwijs over multifunctionele landbouw, circulaire landbouw en toekomstbestendige en regeneratieve landbouwsystemen en natuurinclusieve landbouw. WUR ontvangt zowel eerste, tweede als derde geldstroomfinanciering⁴⁶.

Het **Planbureau voor de Leefomgeving** (**PBL**) heeft de afgelopen jaren meerdere publicaties uitgebracht rondom de thema's klimaat, landbouw, voedsel en voedselzekerheid, waaronder het recentelijk verschenen "Studie naar de voedselzekerheid effecten van mondiaal klimaatbeleid".

Het **Netherlands Space Office** (**NSO**) is betrokken in het G4AW project.

Maatschappelijke organisaties

Ook in support met BHOS-ondersteuning zijn meerdere maatschappelijke organisaties betrokken bij het verduurzamen van de landbouw en het verbeteren van de voedselzekerheid, waaronder SNV met een rol in het *Climate Smart Agriculture programme* en in het 2Scale programma.

Agriterra is een *not-for-profit* agri-organisatie en specialist in coöperatieve ontwikkeling, en werkt voornamelijk in opkomende economieën en ontwikkelingslanden.

(Financiële sector)

Er zijn **meerdere fondsen beschikbaar** vanuit de Nederlandse overheid, maar ook vanuit Nederlandse organisaties, om de landbouw te verduurzamen en de productie ervan te vergroten. Voorbeelden hiervan zijn het **Dutch Climate Fund for Development** of het **IDH Farmfit Fund** (zie ook hoofdstuk 3.5 financiën).

II. Europese initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband

Binnen Europa vormt het **EU Gemeenschappelijk Landbouwbeleid** (GLB) 2014-2020 voor EU-lidstaten het kader voor landbouwbeleid en -hervormingen. Het GLB bestaat uit twee onderdelen, namelijk i) landbouwsubsidies en ii) subsidies voor landschapontwikkeling. Na 2020 wordt het **GLB hervormd** naar het meer stimuleren van innovatie, duurzaamheid, voedselzekerheid en voedselveiligheid; binnen de ambities van de **Europese Green Deal**.

Voor Nederland wordt de vergroening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) vormgegeven in het **Nationaal Strategisch Plan (NSP)** ten behoeve van biodiversiteit, klimaat en landschap (LNV, 2019a).

Binnen Europa monitort de Commissie haar presentaties op het gebied van voeding, zoals vastgelegd in een **Actieplan**, naar aanleiding van de volgende 2 commitments: (i) om partnerlanden te ondersteunen om het aantal achtergebleven kinderen onder de vijf jaar te verminderen met ten minste 7 miljoen tegen 2025; en (ii) om 3,5 miljard EUR tussen 2014 en 2020 toe te wijzen om de voeding in partnerlanden te verbeteren. Deze twee toezeggingen zijn geïnstitutionaliseerd in het **beleidskader van de Europese Unie inzake voeding**, bestaande uit: (i) de mededeling van de Commissie van 2013 over verbetering van de voeding van moeders en kinderen bij externe hulp; (ii) een EU-beleidskader; en (iii) het actieplan van de Commissie voor 2014 inzake voeding.

44 Zie ook: <https://knowledge4food.net>

45 WUR is het samenwerkingsverband tussen Wageningen University en Stichting Wageningen Research

46 Eerste geldstroomfinanciering van de overheid (Rijksbijdrage: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap), tweede-geldstroom financiering van zelfstandige publieke organisaties (subsidies van e.g. NWO) en derde-geldstroomfinanciering uit overige inkomsten (e.g. ministeries, de EU of het bedrijfsleven).

Op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, is het **EU-beleidskader van 2010 inzake voedselzekerheid, voeding en duurzame landbouw** een van de belangrijkste prioriteiten van de EU. Het Europees Parlement heeft daarnaast in 2014 een **Resolutie aangenomen over ondervoeding van kinderen in ontwikkelingslanden**, waarin wordt opgeroepen tot prioriteitstelling van voeding als ontwikkelingsdoelstelling door de Commissie en de EU-lidstaten (EC, 2019).

Binnen het **EU Actieplan ‘Stepping up EU Action to Protect and Restore the World’s Forests’** (EC, 2019) wordt aandacht gegeven aan de rol van agro-commodity’s, en import ervan richting Europa, op ontbossing wereldwijd. In de Nederlandse reactie (BNC Fiche 3) op het EU Actie Plan dat er in de Mededeling **te weinig aandacht is voor de complexe uitdaging** van een groeiende voedselvoorziening (en welvaart) voor de groeiende mondiale bevolking, het daarvoor benodigde landbouwareaal en de bijdrage aan emissiereductie door de landgebruik sector. Het verdient aanbeveling om hier vanuit de EU een **nadrukkelijker strategie** op te ontwikkelen (LNV, 2019)

Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Vanuit de circulaire economie zet het Nederlandse Kabinet op internationaal niveau in op het versterken van het **European Sustainable Phosphorus Platform**. Tevens zet het kabinet in op de ontwikkeling van **internationale Green Deals** gericht op het combineren van gebalanceerde precisiebemesting en nutriënten kringloopsluiting en ondersteuning van de circulaire landbouw in Oost- en Zuid-Europa (Rijksoverheid, 2016)

Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

(Financiële sector)

(Zie hoofdstuk [3.5](#) financiën)

III. Internationale mondiale initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Multi- en bilateraal beleid (met een rol voor Nederland)

Het internationaal beleid en actie op gebied van voedselzekerheid is **verspreid over diverse arena’s**, binnen de VN-instituten (FAO, WFP, IFAD, CFS, UNICEF) en daarbuiten (multi-stakeholder coalities en platforms) zoals bijvoorbeeld de Scaling Up Nutrition Movement, het World Economic Forum Food Systems Initiative, de Global Alliance for Climate Smart Agriculture, de Consultative Group for International Agricultural Research en de recente Food Systems Dialogues). Nederland heeft de ambitie om zich actief in te spannen om **de activiteiten en discussies binnen deze Fora sterker te stroomlijnen** om de daadkracht ervan te verbeteren (BHOS, 2019a). De periode 2021-2030 is onder daarnaast uitgeroepen tot de UN Decade for Family Farming (BUZA/LNV, 2020)

De Nederlandse overheid is ook lid en betrokken bij het **‘Committee on World Food Security’**; een intergouvernementeel platform met als doel om voedselzekerheid en voeding voor iedereen te waarborgen. De Commissie Wereldvoedselzekerheid heeft in 2017 de **beleidsaanbevelingen over “Duurzame bosbouw voor voedselzekerheid en voeding”** goedgekeurd.

In multilateraal verband draagt Nederland bij aan behoud en verbetering van genetisch materiaal voor de mondiale voedselproductie en zet zich in het kader van de **International Treaty for Plant Genetic Resources for Food and Agriculture** in voor een wereldwijd systeem voor duurzame en verantwoorde toegang en ‘benefit sharing’ van genetische bronnen.

Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder)

De Nederlandse regering zet in op 'klimaat-slimme landbouw'⁴⁷ en in 2014 is tijdens een onofficiële klimaattop in New York in 2014 een plan voor klimaat-slimme landbouw gelanceerd, wat resulteerde in de '**Global Alliance on Climate Smart Agriculture**', waarin Nederland een voorname rol speelt. Deze alliantie zet in op dialoog tussen bedrijven, overheden, boeren, onderzoekers en maatschappelijke organisaties om samen te komen tot de 'triple win' te komen en voedselzekerheid te bereiken op een duurzame manier (FMS, 2019). In internationaal verband heeft Nederland de ambitie een leidende rol te blijven spelen binnen de *Global Alliance for Climate Smart Agriculture* en zal Nederland het thema van klimaat-slimme landbouw ook agenderen binnen het *Global Center on Adaptation* en de *Global Commission on Adaptation* (BHOS, 2019a).

Vanuit de circulaire economie blijft het kabinet op internationaal niveau versterken van het **Global Partnership on Nutriënt Management**. Daarnaast zal worden gewerkt aan de uitvoering en verdere ontwikkeling van **internationale Green Deals** gericht op het bevorderen van een internationale markt voor gerecyclede nutriënten (Rijks-overheid, 2016) (EU-Monitor, 2019)

Internationale private sector initiatieven (met een rol voor Nederland)

De **World Business Council on Sustainable Development** heeft een programma lopen geheten 'Food and Nature'. Daarnaast is een sector project opgestart – *Global Agribusiness Alliance* – die zich onder andere richt op het tegengaan van op good practices en het terugbrengen van afval uit voedsel (WBCSD, 2019).

In 2015 keurde het **Consumer Goods Forum** een resolutie goed om voedselverspilling binnen de activiteiten van zijn leden tegen 2025 te halveren (CGF, 2019).

Kennis en expertise (met een rol voor Nederland)

In de afgelopen decennia is wereldwijd al **veel wetenschappelijk en toegepast landbouwkundig onderzoek gedaan** naar het verhogen van de productiviteit en het verduurzamen van de variatie aan landbouwsystemen (o.a. door FAO, Wageningen University & Research (WUR), Yale, USDA, PBL, etc.). Focus hiervan ligt voornamelijk op intensieve '*land sparing*' versus extensieve '*land sharing*' principes (CGIAR, SNV, WUR) en op monoculturen versus mixed-species systemen en een integratie daarvan (w.o. agroforestry, intercropping en multi-cropping), zie bijvoorbeeld (Phalan, 2011) of (Carter, 2015). Ook het World Resources Instituut (financieel ondersteund door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) doet onderzoek naar landbouw- en voedselketens.

De Nederlandse overheid streeft ernaar om de Nederlandse kennis en ervaring internationaal zo goed mogelijk te helpen positioneren en met lokale partners te verbinden via de Ministeries van BZ en LNV, RVO en de ambassades, inclusief het netwerk van landbouwraden (BHOS, 2019a).

Het **Knowledge Programme for Food Security (KP)** heeft een faciliterende rol in twee strategische partnerschappen die bedoeld zijn om op internationaal niveau synergie te bereiken en als zodanig het kennisstelsel over voedselzekerheid te versterken: deze partnerschappen richten zich op het verbeteren van kennis op voeding en voedselzekerheid via onderzoeksprogramma's⁴⁸ met (CGIAR) en kennisuitwisseling via de Wereldbank. In nauwe samenwerking werken Nederland, Rabobank, Wereldbank, IFAD, FAO en de Rockefeller Foundation ook aan het ontwikkelen van een **Global Framework voor voedselverliezen** (BHOS, 2019a).

Nederland heeft de afgelopen jaren nauw samengewerkt met CGIAR, dat recentelijk een klimaatbureau in Wageningen heeft gevestigd. Eén van de onderzoeksprogramma's van CGIAR is **Climate Change Agriculture**

---

47 Landbouw is 'climate smart' als het hoogproductief is en tegelijk bijdraagt aan aanpassing aan klimaatverandering en het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen. Tevens richt climate smart agriculture zich op het verbeteren van voedselzekerheid. Climate smart agriculture zorgt voor een triple win: klimaatverandering wordt teruggedrongen; het de huidige landbouwsystemen worden aangepast aan de nieuwe klimaatsituatie en productiviteit in de landbouwsector wordt bevorderd

48 Het onderzoeksprogramma 2017-2022 heeft de volgende thematische prioriteiten: voeding (A4NH), klimaat-slimme landbouw (CCAFS en WLSE), markten (PIM) en verbeteren van opstart materialen. Daarnaast zal Nederland een rol spelen bij het verbeteren van de samenwerking met de particuliere sector bij onderzoeksprogramma's en het opschalen van resultaten, voortbouwend op de Nederlandse ervaring.

and Food Security (CCAFS). Binnen dit programma wordt samen met Friesland Campina een project in Indonesië uitgevoerd, gericht op de verdubbeling van de melkproductie van de koeien op kleine melkveebedrijven en het reduceren van de uitstoot van broeikasgassen. Daarbij worden strategieën ontwikkeld op het vlak van diergezondheid, mest, voeding en management (CGIAR, 2019).

(Financiële sector)

Er zijn **meerdere fondsen beschikbaar** vanuit de Nederlandse overheid, maar ook vanuit Nederlandse organisaties, om de landbouw te verduurzamen en de productie ervan te vergroten. Voorbeelden hiervan zijn het **Dutch Climate Fund for Development** of het **IDH Farm-fit Fund** (zie ook [hoofdstuk 3.5](#) financiën). De **'Forest and Farm Facility'** van de FAO biedt financiële ondersteuning en technische assistentie ter versterking van bos- en boerde-rijproducentenorganisaties, onder andere met fondsen van Nederland (FAO, 2019)

3.4.4 Suggesties en aandachtsvelden

Het percentage mensen met honger is in de periode van 2015 tot 2018 vrijwel ongewijzigd gebleven. Het absolute aantal mensen die hongerlijden is hiermee langzaam toegenomen naar meer dan 820 miljoen mensen wereldwijd in 2018. Oorzaken die aan ondervoeding ten grondslag liggen zijn veelvuldig en divers. Conflicten en klimaatverandering hebben een steeds grotere impact. De vraag naar voedsel neemt de komende jaren naar verwachting alleen maar verder toe en leidt tot een toenemende druk op land en vraag naar landbouwgrond. Kleinschalige landbouw draagt wereldwijd substantieel bij aan de voedselvoorziening.

Een set aan oplossingen is aangedragen in het WRI-rapport om de druk op land te verlagen, klimaatverandering tegen te gaan, terwijl tegelijk de voedselzekerheid wereldwijd toeneemt. Eén daarvan is het vergroten van de productiviteit van landbouw; andere oplossingen leggen meer de nadruk op het veranderen van consumptiepatronen. *Nederland kan een rol spelen in meerdere van die oplossingen.*

Nederland heeft een sterke internationale positie op het gebied van landbouw, water, voedselketens, innovatief bedrijfsleven en agro-financiering. Nederland heeft ook een sterke internationale positie in agrarische grondstofketens en kan daarmee, vanuit de rol van importeur en doorvoerder van grondstoffen in Europa, een belangrijke rol spelen om ketens te verduurzamen, de landbouw in andere delen van de wereld te verduurzamen, en consumptiepatronen aan te passen (zie ook hoofdstuk [verduurzamen van de productie van agro-grondstoffen](#)).

Nederland zet erop in om *koploper te worden in kringlooplandbouw*, als onderdeel van de circulaire economie. Een Kringlooplandbouw draagt bij aan een vermindering van de negatieve effecten van de landbouw op natuur en milieu in binnen- en buitenland.

Projecten en onderzoeksinstellingen hebben afgelopen decennia de focus gelegd op intensivering van landbouw en veeteelt, waarbij niet altijd is gekeken naar de mogelijke negatieve gevolgen hiervan voor natuur en landbouw, zie ook: (IPBES, 2018) (FMS, 2019).

Bij het vergroten van de productiviteit middels een kringlooplandbouw is het essentieel dat de rol en de bijdrage van bossen aan voedselzekerheid, klimaat en biodiversiteit, gewaarborgd wordt. Inspanningen om de productiviteit van landbouw te vergroten, moeten daarom expliciet worden gekoppeld aan het beschermen van natuurlijke ecosystemen, zoals bossen, aan het verduurzamen van de landbouw, waar mogelijk aan het herstel van land, en aan het creëren van de juiste onderliggende omstandigheden zoals rechten op land.

Daarnaast is het ook van belang om, binnen een landschap, de landbouw en bosbouw sterker met elkaar te integreren. Klimaat-slimme landbouw kan bijvoorbeeld goed samengaan met klimaat-slimme bosbouw. Ook kunnen agroforestry systemen hierin een rol spelen. Het creëren van synergiën tussen landbouw en bosbouw is hierbij van belang.

Nederland kan vanuit haar expertise op Europees niveau sterk inzetten op een coherente EU-strategie die beoogt de uitdaging van een groeiende voedselvoorziening (en welvaart), het daarvoor benodigde landbouwareaal en de bijdrage aan emissiereductie door de sector landbouw en landgebruik aan te gaan. Hervormingen binnen het GLB, het EU Actieplan om ontbossing tegen te gaan, het EU Proteïne plan bieden handvatten, binnen het kader

van de Green Deal, handvatten om de Europese (en Nederlandse) landbouwsector te transformeren naar een kringlooplandbouw, waarin voldoende aandacht is voor bescherming van biodiversiteit en ecosystemen waaronder bossen, en om consumptiepatronen te wijzigen.

Vanuit het huidige OS-beleid kunnen de inspanningen op het gebied van voedselzekerheid vergroot worden om de 2030 doelstellingen met betrekking tot het aantal hectares landbouwgrond met duurzaam gebruik te realiseren; met daarbij voldoende aandacht voor biodiversiteit en behoud van ecosystemen.

Ook de voedselsysteemanalyses, uitgevoerd binnen de kaders van de 'Meerjaren Landen Strategieën' vormen voor het BHOS-beleid een basis om prioriteiten te stellen per land, en kunnen ook ingezet worden om aandachtsgebieden aan te geven waar bescherming van natuurlijke ecosystemen expliciet nodig is om uitbreiding van landbouw in die gebieden te voorkomen (zelfs als intensifiëring plaatsvindt).

Zowel in Nederland, Europa en internationaal kan het koepelinitiatief 'Netherlands Food Partnership' een bijdrage leveren door de gezamenlijke inzet en bundeling van expertise en kennis. Het kennisprogramma heeft tot doel om de impact van Nederlandse projecten, programma's, beleid, investeringen en bedrijven verder te vergroten.

Kennisinstellingen als de WUR kunnen bijdragen aan de benodigde technische innovaties (bijvoorbeeld big data, genomics) in productieprocessen en bedrijfssystemen om de landbouw te verduurzamen en meer klimaat-slim te maken. Er is daarnaast bij meerdere organisaties ook kennis aanwezig op bijvoorbeeld het gebied van landschapsgerichte benaderingen. Nederland heeft op het gebied van landbouw, en de verduurzaming ervan, en voedselzekerheid een sterke internationale kennispositie, en kan deze kennis uitdragen via bovengenoemd Partnership, internationale fora maar ook via internationale onderzoeksprogramma's en internationale organisaties als de CGIAR.

Het bedrijfsleven kan, in samenwerking met Ngo's en kennisinstellingen en financiële organisaties, een rol spelen in het daadwerkelijk implementeren en experimenteren van innovatieve landbouw productiesystemen en modellen. Praktijkervaringen (onder andere via project implementatie van Ngo's of bedrijven in het veld) kunnen bijdragen aan een 'learning by doing' benadering om ervoor te zorgen dat systemen lokaal geadapteerd zijn en negatieve impacts voorkomen worden. Nederland kan gebruik maken van de opgedane kennis en expertise over de landschapsgerichte benadering om het intensifiëren van landbouwgrond te koppelen aan het beschermen van natuurlijke ecosystemen, waaronder bos.

Nederland heeft ook een sterke financiële sector op agro-financiering. Financiële instrumenten kunnen verder ingezet en ontwikkeld worden om producenten, boeren en het bedrijfsleven te stimuleren om ketens te verduurzamen en intensifiëren in samenhang met beschermen van landschappen.

Internationaal kan de Nederlandse overheid zich in verschillende internationale fora, met een belangrijke rol binnen het *Global Alliance on Climate Smart agriculture*, inzetten om de activiteiten en discussies rondom landbouw en voedselzekerheid meer te stroomlijnen en de daadkracht ervan te verbeteren. Nederland kan in deze fora ook, het belang van bossen en duurzaamheid benadrukken, en eigen kennis en expertise inbrengen. Ook kan via deze fora verdere samenwerking en de dialoog worden opgezocht met andere belangrijke landbouw- en consumptielanden.

Gezien de belangrijke rol van kleine boeren in het leveren van voedsel mondiaal, is het belangrijk dat er voor deze groep voldoende aandacht is bij de ontwikkeling van projecten, programma's en beleid.

25

SWOT-analyse ‘Voedselzekerheid – bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw’

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> Nederland heeft internationaal sterke positie in landbouw, water, voedselketens; een innovatief bedrijfsleven en agro-financiering. OS-beleid zet sterk in op voedselzekerheid; internationaal ondersteuning in landbouw Nederland heeft de ambitie om koploper te worden in kringlooplandbouw Sterke positie en samenbundelen kennis en kunde door koepelinitiatief Netherlands Food Partnership Internationaal sterke kennispositie NL-se vertegenwoordiging via internationale fora (Global Alliance on Climate Smart Agriculture) 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> Efficiënte landbouw en verhogen van de productie leidt niet per definitie tot een afname van de druk op bossen; randvoorwaarden, zoals duurzame landgebruiksplanning, zijn essentieel. Deze condities zijn nog onvoldoende meegenomen in beleid. Kleine boeren spelen een belangrijke rol mondiaal in voedselzekerheid: rol van deze groep onderbelicht (meer aandacht voor de agro-grondstoffen)
	Kansen <ul style="list-style-type: none"> Ambities en activiteiten t.b.v. efficiënte landbouw verduurzamen en expliciet koppelen aan het beschermen van bossen, en waar mogelijk aan het herstellen van land, en aan het creëren van de juiste condities (zoals landrechten). Inzet op EU-strategie: bevorderen kringlooplandbouw en aanpassen consumptiepatronen via Green Deal, GLB, Actieplan en EU Proteïne plan Vergroten van inspanning OS-beleid op verduurzamen landbouw; gekoppeld aan voedselsysteemanalyses Internationaal positioneren Netherlands Food Partnership: bundelen van inzet en expertise In coalitievorm ontwikkelen en uitvoeren innovatie landbouwmodellen m.b.v. landschapsgerichte benadering, met aandacht voor kleinschalige landbouw Hierbij ook aandacht voor en verkennen van creëren van synergiën tussen landbouw en bosbouw Internationaal kennis uitdragen; o.a. via fora en onderzoeksprogramma's Sterkere inzet op en ontwikkeling van financiële instrumenten om ketens te verduurzamen en intensifiëren in samenhang met verduurzamen en beschermen van landschappen Inzet op internationale fora (o.a. Global Alliance on Climate Smart Agriculture) om belang van bossen en duurzaamheid te benadrukken – o.a. gebruik makend van UN Decade for Family farming. 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> Groeiende wereldbevolking en veranderende consumptiepatronen in opkomende economieën met nog minimale duurzaamheidseisen kan de negatieve impacts van voedselproductie op landschappen vergroten Klimaatverandering en degradatie van landbouwgronden vergroten het risico op gebrek aan voedselproductie en voedselzekerheid in een regio. Ook verschuiving van landgebruik binnen regio's (zonder uitbreiding) kan leiden tot een negatieve impact: aanplant van bos elders in de regio heeft vaak een lagere biodiversiteit en koolstofwaarde dan behoud van natuurlijk bos Een toename in productiviteit kan lokaal leiden tot meer opbrengsten en winst, wat conversie van natuurlijke landschappen juist kan stimuleren.
Externe factoren		

3.5 Bevorderen van duurzame financiering

3.5.1 Introductie

De financiële sector bestaat uit banken, pensioenfondsen, (micro-)kredietinstanties, verzekeraars en vermogensbeheerders. De financiële sector maakt het mogelijk dat bedrijven/producenten investeringen kunnen doen om meer of betere producten, productiemethoden en/of diensten aan te bieden. Het mobiliseren en alloceren van financiële middelen is daarnaast een belangrijkste functie van de financiële sector (DNB, n.d.).

Bossen zijn essentieel voor het realiseren van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's), de Overeenkomst van Parijs, de doelstellingen van de VN Conventie voor Biologische Diversiteit (CBD), het Verwoestijningsverdrag (UNCCD) en het *UN Strategic Plan for Forests* (BUZA/LNV, 2020). Voor het behalen van deze doelen zijn significante investeringen nodig en speelt de financiële sector een onmisbare rol. In het akkoord van Parijs wordt zelfs

expliciet gesteld dat, om het akkoord te laten slagen, de financiële kapitaalstromen overeen moeten komen met het pad naar een klimaat neutrale economie. Ook de 'Internationale doelen voor Bossen' benoemen het belang om aanzienlijk meer, nieuwe en aanvullende financiële middelen te mobiliseren. Momenteel vinden deze investeringen echter nog onvoldoende plaats (DNB, n.d.).

Duurzame financiering kan in brede zin worden gedefinieerd als alle financiering die bijdraagt aan de verduurzaming van de economie, en in het bijzonder aan de klimaatdoelen van het Parijsakkoord en de duurzame ontwikkelingsdoelen van de VN. De Europese Commissie definieert in haar '*Sustainable Finance Action Plan*' duurzame financiering als 'het proces waarbij milieu- en sociale factoren worden meegewogen in investeringsbeslissingen' (DNB, n.d.)

De overheid speelt een belangrijke rol in hoe 'groen' of 'bruin' de economie is als geheel. Daar de financiële sector als geheel ook de gehele economie financiert, geldt dat als de economie als geheel vervuilend of 'bruin' is, de financiële sector ook vervuilend is. Als de overheid met haar beleid de economie vergroent, vergroent de financiële sector mee. Overheidsbeleid speelt dus een belangrijke rol in het bepalen van de relatieve aantrekkelijkheid van duurzame investeringen, en daarmee in de risico-rendementsafweging van financiële instellingen (DNB, n.d.).

Ook fondsen kunnen bijdragen aan een verduurzaming van de economie. Met een fonds worden financiële middelen verzameld voor een bepaald doel (klimaat, energie, meerdere). De donateurs van een fonds kunnen regeringen of andere overheden zijn, andere financiële instellingen (middels 'fonds in een fonds' structuur), maar ook ondernemingen of privépersonen.

Dit hoofdstuk gaat in op initiatieven die bijdragen aan de inzet van een goede en duurzame financiering (groene financieringsinstrumenten, zowel publiek en privaat) ter bevordering van duurzaam bosbeheer en ter stimulering van de economische waarde van het bos.

3.5.2 Uitdagingen, trends en prioriteiten

Drie dilemma's werken contra het succes van de internationale bossenagenda in combinatie met duurzame financiering van bossen en bosbouw.

Ten eerste komen bij het beheer en behoud van bossen – met name waar het gaat om plantages – de kosten ruimschoots voor de *financiële* baten uit; het financiële resultaat van investeringen wordt pas na vele jaren tastbaar (terwijl de 'co-benefits' meestal al na een paar jaar ontstaan).

Ten tweede zijn baten van goed bosbeheer en bosbehoud veelal indirect en geografisch ver verwijderd van de begunstigden (bijv. tegengaan van klimaatsverandering) en staat de ondermaatse economische waardering en saldering voor milieudiensten en -goederen in schril contrast met het grote belang van bossen en de milieudiensten die door bossen en bos-ecosystemen worden geleverd.

En ten derde staan bossen vaak letterlijk in de weg van andere economische activiteiten, zoals landbouw, mijnbouw, en infrastructurele- en urbane ontwikkelingen. Perverse subsidies voor met name landbouw en energie versterken dit effect, evenals de geringe competitiviteit- zeker op korte termijn - van bossen t.o.v. andere, vaak niet duurzame vormen van landgebruik, en het achterwege laten van het internaliseren van externalities in die alternatieve landgebruiken.

Een complicerende factor in dit verhaal is dat succesvol beheer en behoud van bossen valt of staat bij de inzet van lokale mensen die merendeels niet direct verbonden zijn met internationale markten en financiële instellingen waardoor ze lastiger te bereiken zijn.

Bij het financieel ondersteunen van bossen is het daarnaast ook zaak om biodiversiteit of natuurlijk kapitaal overwegingen te gaan 'mainstreamen' in alle sectoren, en zéker in de financiële sector; dit zou binnen de landbouw ook het ombuigen van financiering richting de kleinschalige, duurzame landbouw moeten omvatten, zie ook Box 26.

26

Green Finance versus Greening Finance

Het is van belang om te weten dat het bedrag aan huidige investeringen in biodiversiteit of natuurbescherming in zijn algemeenheid tezamen vele malen kleiner is dan investeringen die een impact hebben op biodiversiteit of natuurbescherming (bijv. bosbescherming t.b.v. toerisme of duurzaam gebruik/duurzame productie in de energiesector): dat bedrag is vele malen groter. We kunnen dan ook spreken over GREEN FINANCE én over GREENING (bestaande) FINANCE (stromen) waarbij de 1e categorie rechtstreeks investeert in/ bijdraagt aan 'groen' waaronder biodiversiteit- of bosbehoud, terwijl de 2e categorie zich richt op het 'vergroenen' van geldstromen die traditioneel gezien geen rekening hielden met biodiversiteit of duurzaamheid.

Dit is relevant omdat de vergroening van de financiële sector die in alle sectoren investeert, potentieel een veel grotere impact heeft dan specifieke projecten of initiatieven wellicht gericht op biodiversiteits- en bosbehoud en beheer. Het is dus vooral ook zaak om biodiversiteit of natuurlijk kapitaal overwegingen te gaan 'mainstreamen' in alle sectoren, en zéker in de financiële sector.

Dat gezegd hebbende, is de afmeting van FDI en ODA die bijdraagt aan biodiversiteits- en bosbehoud en beheer vele malen kleiner dan nationale investeringsniveaus in verschillende sectoren. Dat betekent dat bekeken moet worden hoe internationaal bossenbeleid het meest effectief kan bijdragen. Het zou kunnen dat dit is door de inzet van biodiversiteitsvriendelijke technologieën in de landbouw-, bosbouw- en watersectoren te bevorderen, en het assisteren bij het verantwoord opschalen van 'vergroende' investeringen in het buitenland in sectoren met relatief grote invloed op biodiversiteit en natuurlijk kapitaal (i.p.v. financieel bijdragen aan afgebakende projecten of initiatieven); en/of, zeker niet als laatste, bij te dragen aan internationale agenda's waarbij coalitions of the willing in co-creatie innovatieve pathways ontwikkelen, op basis van wetenschappelijke robuustheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Het terrein waarop dit dient plaats te vinden moet veel breder zijn dan de agro-grondstoffen waar nu de aandacht van de financiële sector bij voorkeur naar uitgaat. Alleen al de statistiek dat: a) zo'n 40% van het wereldvoedsel geproduceerd wordt op zo'n 470 miljoen familie-gerunde landbouwbedrijfjes die minder dan 2 hectare land per stuk hebben; en b) dat landbouw voor 70% verantwoordelijk is voor de wereldwijde ontbossing, illustreert de noodzaak om investeringen in de richting van kleinschalige, duurzame landbouw te buigen.

3.5.3 Samenvatting van bestaande initiatieven (wat Nederland al doet)

Hieronder volgt een samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt; gecategoriseerd naar (i) initiatieven binnen Nederland, (ii) Europese en (iii) mondiale initiatieven, waarin Nederland een rol speelt. Het betreft hier geen volledige opsomming, maar een eerste overzicht van lopende initiatieven.

I. Initiatieven binnen Nederland

Beleidsinitiatieven

Het Nederlandse Kabinet heeft de ambitie om het financieringsportfolio te vergroenen in lijn met de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs en de SDG-agenda (BHOS, 2019). De Nederlandse overheid biedt een breed aanbod van financiële instrumenten ter ondersteuning van Nederlandse ondernemers, kennisinstellingen, partnerschappen en consortia die willen opereren in het buitenland. Het overheidsinstrumentarium is additioneel en/of complementair aan wat de markt kan aanbieden⁴⁹.

De meeste financieringsinstrumenten van de overheid worden uitgevoerd door **RVO.nl**. Daarnaast treden Atradius Dutch State Business (Atradius DSB) en de ontwikkelingsbank FMO op als uitvoerders van specifieke instrumenten. De overheid werkt ook samen met private handelsbevorderende partijen (BHOS, 2019).

⁴⁹ Dat wil zeggen dat de overheid alleen projecten steunt die de private sector niet volledig zelf kan financieren, en projecten waarmee private financiering kan worden gemobiliseerd voor maatschappelijke impact.

Het **financieringsinstrumentarium voor BHOS** bestaat uit een aantal generieke instrumenten. Daarnaast zijn er zowel aan de handelskant als voor ontwikkelingssamenwerking regelingen met een meer afgebakend doel (BHOS, 2019), zoals:

- De **SDG Partnerschappenfaciliteit (SDGP)** steunt partnerschappen die willen bijdragen aan het verbeteren van voedselzekerheid en het versterken van de private sector in ontwikkelingslanden. In eerste instantie is de SDGP gericht op SDGs 2, 8 en 17; mogelijk worden hier later andere SDGs aan toegevoegd.
- Een nieuw te lanceren Innovatiefonds (met een budget van EUR 5 miljoen per jaar) daagt kleine bedrijven uit met innovatieve oplossingen te komen voor uitdagingen in ontwikkelingslanden;
- Het **Dutch Fund for Climate and Development (DFCD)**: Voor de periode 2019-2022 heeft de Nederlandse overheid € 160 miljoen beschikbaar gesteld via het DFCD voor klimaatrelevante projecten in ontwikkelingslanden. Het fonds wordt gemanaged door een consortium van FMO, SNV en WWF. Door samenwerking met financiers, crowdfunders en bedrijven kan het fonds ook private financiering voor klimaat in ontwikkelingslanden mobiliseren.
- **Climate Investor One**, en het **Access to Energy (AEF)** fonds vormen aanvullend het financieringsinstrumentarium dat ondernemers ondersteunt die actief zijn op het terrein van klimaat en energie in ontwikkelingslanden.
- De nieuwe **SDG Results Based Finance facility for Renewable Energy (SDG-RBF)** moet de private sector stimuleren hun bedrijfsactiviteiten te richten op armere doelgroepen en gebieden door bijbehorende risico's en kosten te verlagen, met als doel om de allerarmsten toegang te geven tot hernieuwbare energie.
- **Geodata for Agriculture and Water (G4AW)**: Voor infrastructuur voor monitoring en gebruik van geodata, met een budget van 68 miljoen Euro (waarvan minimaal 30% eigen bijdrage van de partner bedrijven). Het fonds wordt gemanaged door 'The Netherlands Space Office' (NSO).

Nederland ondersteunt ook het internationale **Partnering for Green Growth (P4G)** en de **Global Goals 2030 (P4G)**, gericht op het opschalen van succesvolle publiek-private initiatieven. Nederland zal daarnaast in 2019 een **Nationaal P4G Platform** oprichten waar Nederlandse bedrijven voorstellen kunnen indienen. Daarnaast bestaan er **aanvullend voorzieningen zoals de technische assistentie binnen het DGGF** om vanuit bijvoorbeeld RVO.nl en/of het ambassadenetwerk bedrijven te assisteren om bijvoorbeeld te voldoen aan de voorwaarden op het gebied van IMVO (BHOS, 2019).

Met de oprichting van **Invest-NL50** komt er daarnaast extra ontwikkelcapaciteit voor maatschappelijke transitiedomeinen en SDG-relevante internationalisering van het bedrijfsleven beschikbaar en 2,5 miljard euro kapitaal voor financiering van de nationale en internationale activiteiten (BHOS, 2019).

Figuur 6: Overzicht financieringsinstrumentarium BHOS (afgezet tegen doelstellingen en financieringsfasen) (Bron: BHOS, 2019)

Wanneer bedrijven gebruik maken van het internationaal financieringsinstrumentarium van de Nederlandse overheid **moet voldaan worden aan een aantal richtlijnen**, namelijk: de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, de UN Guiding Principles on Business & Human Rights (UNGPs) en, waar relevant, aan de IFC Environmental & Social Performance Standards en de FMO-uitsluitingslijst (BHOS, 2019).

Hoewel de **Autoriteit Financiële Markten (AFM)** een onafhankelijke instantie is, valt het wel onder het Ministerie van Financiën, en heeft de overheid dus als zodanig invloed op haar koers. Qua duurzaamheid geeft de AFM al aan dat onvoldoende aandacht voor duurzaamheid in de financiële sector op lange termijn afbreuk doet aan het duurzaam financieel welzijn in Nederland. Daarom wil de AFM zich als onafhankelijk gedragstoezichthouder sterk maken voor **eerlijke en transparante financiële markten**, echter zonder op dit moment exact te weten hoe het te werk zal gaan; dat is nog niet besloten en/of bekend.

Nederland heeft daarnaast de ambitie om de financiële sector **haar eigen bestaande financiële stromen te laten verduurzamen**.

Nederland doet dit door onder andere **instrumenten te ondersteunen** die kunnen doorrekenen of het portfolio bijdraagt aan ontbossing en het meenemen van milieueffecten zoals CO₂ opslag en biodiversiteit bij investeringsbeslissingen (LNV, 2019).

De rol van de Nederlandse overheid is ook een **faciliterende rol**, zoals bijvoorbeeld (via RVO) het opzetten en voortdragen van de COP FiNC, of via bijdragen van de overheid aan bijvoorbeeld de Natural Capital Coalition.

Het "Finance Sector Supplement" van de Natural Capital Coalition⁵¹ (waar de Nederlandse overheid ook lid van is) is een **voorbeeld van een "coalitie van de willing"** waar Nederland een belangrijke bijdrage aan heeft geleverd met relatief kleine financiële bijdragen (met name inzet van mensen en bijdragen aan bijeenkomsten).

Het **zelf initiëren (en financieren) van een beweging** is ook een belangrijke mogelijkheid, zoals bijvoorbeeld het FFAST-AAA ("Forest Farms and Agriculture; sustainable together. An Alliance for Action") initiatief (voorheen ook bekend als het **4F initiatief** ("Food, Forests and Farming for the Future")) van het Ministerie van Landbouw en, binnen dat initiatief het ontwikkelen van financiële mechanismen en *pathways* om geïntegreerd, geïntensifieerd, verantwoord landgebruik op landschapsniveau, dat meerdere SDGs bedient, te stimuleren, zie ook Box 27.

27

FFAST-AAA initiatief (Forest Farms and Agriculture; sustainable together. An Alliance for Action)"

Het FFAST-AAA initiatief is een gezamenlijk leer- en samenwerkingsinitiatief voor het opschalen van acties op het gebied van landbouw en bosbouw in ontwikkelingslanden, gericht op het vergroten van de capaciteit van en investeringen in Forest-Farm Producer Organisations (FFPO's) en kleine boeren wiens landgebruikspraktijken zijn gebaseerd op een geïntegreerd productiesysteem van bos- en landbouw. De partners van het FFAST-AAA zijn onder meer: FMO, Rabobank, FAO Forest and Farm Facility, IIED, LNV, Tropenbos International, HIVOS, Agriterra en anderen. Momenteel worden geïntegreerde business cases voorbereid in Kenia, Ghana en Zambia.

Een ander project, gefinancierd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken, is het **Conserv-project** van de Braziliaanse kennisinstelling IPAM. Het doel van CONSERV is dat producenten in Mato Grosso, die meer bos behouden dan wettelijk vereist, hiervoor financieel worden gecompenseerd (IPAM, 2020)

In zijn algemeenheid staat **Natuurlijk Kapitaal**, en daarmee biodiversiteit, naast Klimaat volop in de **schijnwerpers in de financiële wereld**. Naar aanleiding van de evaluatie van het Programma Natuurlijk Ondernemen, zie Kamerbrief (LNV, 2019b), worden de volgende aanbevelingen gegeven om de transitie te versnellen (LNV, 2019a):

- Vergroting van de transparantie over de impact op natuurlijk kapitaal door het gebruik van het Natural Capital Protocol (NCP) te promoten;
- True cost accounting ondersteunen en de urgentie van actie op dit vlak te versterken.

51 <https://naturalcapitalcoalition.org/finance/>

Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Een hoofdlijn van de *natuurlijk kapitaal activiteiten* van LNV is **coalitievorming** met als doel de samenwerking te versterken tussen (koploper-) bedrijven, ketenpartijen, maatschappelijke partners en financiële instellingen om de transparantie over de invloed op en de afhankelijkheid van natuurlijk kapitaal en het duurzaam gebruik van natuurlijk kapitaal in sectoren en aanvoer- en afnameketens te integreren en te versnellen (LNV, 2019a).

Hiervoor werkt LNV samen met MVO Nederland, en maatschappelijke partners als IUCN, VNO/NCW, de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) en specifieke sectororganisaties. Concreet ondersteunt LNV sectorale coalities in de Agrofood, Bouw (en groen in de stad) en de Chemie (LNV, 2019a).

Het Ministerie van LNV ondersteunt in de sectorcoalitie **Natuurlijk Kapitaal en AgroFood** initiatieven om **true cost accounting en biodiversiteitsmonitoring** in verduurzamingsprojecten in agro-sectoren en -ketens (zoals zuivel, akkerbouw, koffie, rijst) te integreren (LNV, 2019a).

Hoewel vanuit het Nederlandse IMVO-beleid, al in 2016 het **convenant 'bancaire sector'** is ondertekend door banken, de NVB, vakbonden, maatschappelijke organisaties en de overheid is het tegengaan van ontbossing helaas geen onderdeel van dit convenant⁵². In het convenant beloven de ondertekenaars te onderzoeken welke gevolgen hun zakelijke kredietverlening en projectfinanciering hebben voor de mensenrechten. Nu dit convenant na 28 oktober 2019 niet meer van kracht is, zou een hernieuwd convenant uitgebreid moeten worden met het onderzoeken van gevolgen voor bossen en biodiversiteit of in de breedte natuurlijk kapitaal.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties

De Nederlandse overheid verwacht van Nederlandse bedrijven en financiële instellingen dat zij ondernemen conform de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, onder meer over het voorkomen en beperken van ontbossing (LNV, 2019).

De **Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA)** onderzoekt met koplopers uit het bedrijfsleven hoe klimaatverandering en impact op en afhankelijkheid van natuurlijk en sociaal kapitaal kunnen worden verankerd in besluitvorming en jaarverslagen (LNV, 2019a).

MVO Nederland, hiervoor gesubsidieerd door LNV, beheert de **helpdesk voor Natuurlijk Kapitaal** en een online community. In dit verband wordt ook de eerder opgedane kennis en ontwikkelde tools van het Platform BEE beschikbaar gesteld voor verspreiding en opschaling (LNV, 2019a).

Een hoofdlijn van de *natuurlijk kapitaal activiteiten* van LNV betreft het **verbeteren van de businesscase voor meer transparantie over en duurzamer omgaan met natuurlijk kapitaal**. Voor een goede businesscase is het belangrijk dat externe milieukosten en maatschappelijke kosten en de kosten van verduurzamingsmaatregelen kunnen worden betrokken in de kostprijsberekening en beloningsstructuren. De **Transitiecoalitie Voedsel** is bijvoorbeeld, met steun van LNV, experimenten gestart met transparantie over en sturen op 'werkelijke kosten van voedsel' (LNV, 2019a).

Kennis en expertise

Nederland heeft kennisinstellingen en belangenorganisaties met verstand van financieel beleid die willen samenwerken, ook met de financiële sector (LNV, 2019).

Het Ministerie van LNV heeft als een van de hoofdlijnen voor activiteiten op **natuurlijk kapitaal de ontwikkeling en implementatie van instrumenten, data en methoden om de omvang, staat en waarde van ecosystemen en hun functies voor de samenleving in beeld te brengen**. Dit past in het kader van de Europese Biodiversiteitsstrategie waarbij Nederland zich heeft verbonden om de economische waarde van ecosysteemdiensten in beeld te brengen en de verrekening in systemen voor boekhouding en verslaggeving te bevorderen. **Hieronder vallen projecten als** (LNV, 2019a):

---

52 Het convenant loopt 3 jaar (tot 2019) en heeft tot doel om samen (potentiële) slachtoffers van mensenrechtenschendingen te helpen.

- De ontwikkeling van nationale Natuurlijk Kapitaal Rekeningen door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Wageningen University & Research (WUR);
- De Atlas Natuurlijk Kapitaal (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu - RIVM);
- De MKBA-Werkwijzer Natuur, en de Grondstofscanner (ministerie van Economische Zaken en Klimaat, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland).

Maatschappelijke organisaties

Meerdere Ngo's zetten zich actief in voor eerlijke en duurzame financiële sector, waaronder Milieudefensie, maar ook FERN of WWF (zie ook [hoofdstuk 6](#)).

Financiële sector

Hoewel er steeds meer geld besteed wordt aan meer duurzame financiële praktijken **door de Nederlandse financiële sector**, is dat op dit moment echter nog veelal een experiment en is er nog een lange weg te gaan voordat er sprake is van een geïntegreerde groene investeringsomgeving (zie Box 26 over mainstreamen green finance). Het leerproces zou versneld kunnen worden; en, de implementatie aangemoedigd/opgeschaald, zowel op strategisch als op praktisch niveau. Een onderzoek van de UNEP heeft uitgewezen dat het integreren van duurzaamheid in investeringen het resultaat positief kan beïnvloeden.

In Nederland zijn tegelijk **veel actieve spelers in de financiële wereld die relevante inzet tonen** om klimaat neutraal te worden, of impact te meten op biodiversiteit. Ook de Nederlandse Bank is met deze thema's aan de slag is (LNV, 2019).

De **Nederlandse Bank (DNB)** wil zich sterk maken voor eerlijke en transparante financiële markten. De Nederlandse Bank geeft aan dat het zijn invloed wil gaan laten gelden op het gebied van duurzaamheid maar het hoe is nog niet uitgekristalliseerd. Echter, er is een begin gemaakt via het **Platform Duurzame Financiering van DNB53**, in het bijzonder door het oprichten van de werkgroep biodiversiteit. Aanleiding is de groei van het besef binnen de financiële sector dat biodiversiteit, net als het klimaat, een onderwerp van materieel belang is.

Het Ministerie van LNV ondersteunt de **Werkgroep Biodiversiteit van DNB**. Deze werkgroep richt zich internationaal op de ontwikkeling van instrumenten en methoden voor zero deforestation-ambities van financiële instellingen. De nationale focus is gericht op het financieren van een positieve impact op biodiversiteit (in samenwerking met Deltaplan Biodiversiteitsherstel) door de ontwikkeling van verdienmodellen en bijdragen aan monitoring (LNV, 2019a). De werkgroep gaat de uitdagingen ten aanzien van biodiversiteit in kaart brengen en werken aan een sector brede aanpak om vervolgens eind 2020 haar bevindingen te presenteren.

De financiële sector (banken, pensioenfondsen, verzekeraars en vermogensbeheerders) heeft het initiatief genomen om een **bijdrage te leveren aan het Nederlandse Klimaatakkoord**. De partijen ondernemen onder andere actie om het CO₂-gehalte van hun relevante financieringen en beleggingen te meten. **Uiterlijk in 2022 maken de partijen hun actieplannen inclusief reductiedoelstellingen voor 2030 bekend** voor al hun relevante financieringen en beleggingen. Het **Platform voor Duurzame Financiering** biedt de betrokken financiële partijen een platform om onderling kennis en ervaringen te delen (Klimaatakkoord, 2019).

In de Kamerbrief omtrent het IPBES-rapport geeft LNV aan extra in te zetten op ondersteuning van het **Platform Biodiversity Accounting Financials (PBAF)** als zijnde een interessante groep financiële koplopers die de ambitie heeft om een netto positieve impact te hebben op biodiversiteit met al hun investeringen. Door RVO.nl wordt een rapport uitgebracht over hoe positieve impact op biodiversiteit gemeten kan worden als financiële instelling; n.a.v. dit rapport zal gekeken worden naar (het ontwikkelen van) nieuwe, voor biodiversiteit positieve investeringsmogelijkheden (LNV, 2019a)

---

53 Het Platform voor Duurzame Financiering bestaat uit het Verbond van Verzekeraars, de Pensioenfederatie, de Dutch Fund and Asset Management Association, de Nederlandse Vereniging van Banken, het Ministerie van Financiën, het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, Invest-NL, het Sustainable Finance Lab, de Autoriteit Financiële Markten en De Nederlandsche Bank. De Nederlandsche Bank (DNB) heeft het Platform voor Duurzame Financiering in 2016 opgericht om de aandacht voor duurzame financiering in de financiële sector verder te vergroten en te stimuleren.

Het opdoen en uitwisselen van ervaring wordt binnen de “*Community of Practice Financial institutions & Natural Capital*” (*CoP FiNC*) gepromoot; die geeft aan dat de financiële sector er baat bij heeft om ervaringen en best practices met elkaar te delen om te onderzoeken hoe er bijgedragen kan worden aan het behouden en verbeteren van het ‘natuurlijke kapitaal’. Financiële instellingen die deelnemen in de Cop FiNC zijn banken, verzekeraars, pensioenfondsen, een investeerdersnetwerk en een crowdfunder **RVO.nl ondersteunt de CoP** door het voorbereiden van agendapunten met dilemma’s en vragen vanuit de praktijk.

II. Europese initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband

Ook op Europees niveau is er een toenemende erkenning dat financiële markten een rol moeten spelen bij het bevorderen van duurzaamheid, zoals bij het implementeren van de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling en de Overeenkomst van Parijs (EC, 2019).

Het **EU Action Plan on Sustainable Finance** is een stappenplan voor verdere werkzaamheden en maatregelen om het financiële stelsel te verduurzamen. Maatregelen richten zich op:

- De invoering van EU-labels voor groene financiële producten op basis van een EU-classificatiesysteem;
- De vaststelling van een gemeenschappelijke taal voor duurzame financiering, d.w.z. een uniform EU-classificatiesysteem - of **taxonomie** - om te bepalen wat duurzaam is en gebieden te identificeren waar duurzame investeringen het meeste effect kunnen sorteren;
- Verduidelijking van de plicht van vermogensbeheerders en institutionele beleggers om tijdens het beleggingsproces rekening te houden met duurzaamheid, en versterking van de openbaarmakingsvereisten;
- Verzekeraars en beleggingsondernemingen de plicht opleggen om cliënten op basis van hun voorkeuren inzake duurzaamheid te adviseren;
- Duurzaamheid in de prudentie vereisten opnemen: banken en verzekeringsmaatschappijen zijn een belangrijke bron van externe financiering voor de Europese economie.
- Versterking van de transparantie in de bedrijfsrapportage (richtlijnen inzake niet-financiële informatie, zoals ook neergelegd in de **EU Non-financial reporting Directive**;

De Europese Commissie heeft in juli vorig jaar (2018) een “**Technical Expert Group (TEG) on sustainable finance**”⁵⁴ in het leven geroepen om de bovengenoemde taxonomie⁵⁵ te ontwikkelen voor duurzame activiteiten, en gelieerd daaraan een raamwerk te ontwikkelen om “**Environmental, Social and Governance (ESG) criteria**” in het Europese financiële systeem van investeren in te bedden. Het is zaak dat bossen en bosbouw hier ook in wordt opgenomen.

Daarnaast geeft de Europese Commissie ook financiële ondersteuning op het gebied van klimaat, biodiversiteit en bossen. Voor de periode 2014-2020 heeft de Commissie meer dan 500 miljoen euro vastgelegd om bossen in partnerlanden te ondersteunen⁵⁶. Hoewel dit een aanzienlijk bedrag is, zijn investeringen op deze schaal **verre van voldoende** om de doelstellingen te bereiken die bijvoorbeeld zijn uiteengezet in het EU Actieplan “*Stepping up EU Action to protect and restore the world’s forest*” (zie ook [hoofdstuk 5](#)). Volgens het secretariaat van de UNFF bedragen de financieringsbehoeften voor duurzaam bosbeheer alleen al wereldwijd € 60 - € 140 miljard per jaar (EC, 2019).

54 https://ec.europa.eu/info/publications/sustainable-finance-technical-expert-group_en

55 https://www.europa-nu.nl/id/vkzgf5hfxuya/nieuws/eu_taxonomy_for_sustainable_activities

56 Financiële geldstromen en ondersteuning vanuit de EU: (i) De EU heeft sinds 2010 meer dan € 20 miljoen geïnvesteerd in pilotprojecten met betrekking tot bosbouw via haar ‘SWITCH To Green’ -programma’s (EC, 2019); (ii) De EU heeft de oprichting en het beheer van beschermde gebieden ondersteund (in 2018 in totaal 14,7 miljoen hectare tropisch vochtig bos), (EC, 2019); (iii) Sinds 2014 heeft de EU gemiddeld 1,2 miljard euro per jaar geïnvesteerd om landbouwprogramma’s te ondersteunen in partnerlanden die met uitdagingen op dit gebied werden geconfronteerd. De investering was gericht op ondersteuning van klimaatbestendige landbouw; duurzame intensivering en diversificatie; agro-ecologie; en agroforestry (EC, 2019)

Het **Externe investeringsplan van de EU (EIP)** en regionale blending⁵⁷ faciliteiten zijn efficiënte instrumenten om particuliere financiering in sectoren als energie, landbouw of infrastructuur aan te trekken. Passende overheidsfinanciering blijft echter nodig om het evenwicht tussen de verschillende functies, economische winstgevendheid en doelen van bossen (o.a. productie, behoud, klimaat, levensonderhoud, gezondheid) te ondersteunen (EC, 2019).

De financiële sector heeft een duidelijke plek gekregen in het EU Actieplan **“Stepping up EU Action to Protect and Restore the World’s Forests”** (EC, 2019), waarin de volgende punten ter aanbeveling worden genoemd:

- Verkennen van mechanismen om groene financiering voor bossen te katalyseren;
- Ondersteunen van partnerlanden in beleid en beleidsinstrumenten die een beter land- en bosbeheer aanmoedigen (zoals fiscaal beleid, green accounting, groene obligaties, betalingen voor regelingen voor ecosysteemdiensten); en,
- Meer inzichtelijk krijgen van effecten van bedrijfsactiviteiten op ontbossing en bosdegradatie in bedrijfsrapportages.

De Nederlandse overheid wil hierbij financiële koplopers ondersteunen, zie ook Box 28. Voor de ontwikkeling van internationale standaarden ondersteunt het Ministerie van LNV daarnaast de Europese aanpak voor kwantificering van ecosysteemdiensten. Van belang zijn verder de ontwikkeling van Europese regels voor bijvoorbeeld bedrijfsrapportages over niet-financiële informatie en voor duurzame financiering (LNV, 2019a)

28

Reactie van de Nederlandse overheid op de voorgestelde inzet van de Commissie

“Om maatschappelijk verantwoord ondernemen te bevorderen om bossen in aanmerking te nemen, stelt Nederland de Commissie voor om daarbij Europese financiële koplopers te ondersteunen met het ontwikkelen van instrumenten en data om hun portefeuille transparant te maken met betrekking tot bos en ecosysteemconversie. Ook stelt Nederland voor om financiële instellingen die vooroplopen in het investeren met een positieve impact op biodiversiteit door herbebossing en het certificeren van bossen te faciliteren”.... (LNV, 2019).

Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat)

(Vooralsnog niet bekend)

Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise vanuit Europees verband

Het Ministerie van LNV ondersteunt de ontwikkeling van informatie over natuurlijk kapitaal en de integratie daarvan in beleid op EU- niveau. Zo spelen Nederlandse kennisinstellingen (CBS, WUR, PBL, RIVM) **een rol bij EU- kennisprogramma’s** (LNV, 2019a).

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties in Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Financiële sector

(Vooralsnog niet bekend)

⁵⁷ Bij blended finance gaat het om de combinatie van geld van verschillende investeerders. Dit geld moet een bepaalde impact creëren. Het kan bijvoorbeeld gaan om geld van de Nederlandse overheid en geld van een bank. Eén van de partijen is altijd publiek.

III. Internationale mondiale initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Multi- en bilateraal beleid (met een rol voor Nederland)

Onder het Kyoto-protocol, is het mechanisme van **REDD+** opgenomen. REDD+ heeft tot doel een economische stimulans te geven aan ontwikkelingslanden die hun CO₂-uitstoot ten gevolge van ontbossing en bosdegradatie verminderen. Op die manier hebben deze landen de mogelijkheid om maatregelen te nemen tegen klimaatopwarming zonder dat hun ontwikkeling wordt afgeremd. Nederland draagt bij aan verschillende internationale **klimaatfondsen**.

Voor de ontwikkeling van internationale standaards ondersteunt het Ministerie van LNV de ontwikkeling en toepassing van het **Natural Capital Protocol**, het door VN Lidstaten opgezette system of *Environmental Economic Accounting – Experimental Ecosystem Accounting* - voor natuurlijk kapitaalrekeningen (LNV, 2019a).

Het *UN Global Forest Financing Facilitation Network* is in 2015 opgericht door het VN Forum voor bossen om de toegang tot en het effectieve gebruik van bosfinanciering te vergemakkelijken, gegevens en best practices over bosfinanciering uit te wisselen en bij te dragen aan het behalen van de Global Forest Goals van de VN Strategisch plan voor bossen 2030.

Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder)

Wereldwijd heeft het **UN-Finance Initiative (UNEP FI)**, een partnerschap tussen UNEP en de wereldwijde financiële sector, tot doel om financiering uit de particuliere sector te mobiliseren voor duurzame ontwikkeling. Een groot aantal Nederlandse verzekeringsmaatschappijen en banken zijn hiervan lid. Het initiatief heeft principes voor verantwoord bankieren, verzekeren en investeren (mede) ontwikkeld.

De Nederlandse overheid draagt ook bij aan **de Natural Capital Coalition**. Met relatief kleine bedragen draagt deze coalitie bij aan het voortstuwende van de ontwikkeling van het waarderen en salderen van natuurlijk kapitaal binnen bedrijfsboekhoudingen. De Natural Capital Coalition is een internationale samenwerking en bestaat uit meer dan 300 organisaties.

Met tot doel om die duurzame landbouw te bevorderen, tropische bossen te beschermen en lokale leefomstandigheden te verbeteren, is tussen de Rabobank en UNEP het **partnership for Forest Protection and Sustainable Agriculture** opgericht. Binnen het Partnerschap is besloten om een fonds op te richten om als katalysator om voor dit initiatief particuliere financiële middelen te genereren: het **AGRI3 Fonds**. Inmiddels zijn hier ook meer partners bij betrokken. De Nederlandse overheid is ingestapt als publiek investeerder met een bedrag van 40 miljoen Euro. Mirova Natural Capital, FOUNT en Cardano Development zullen optreden als investeringsadviseurs⁵⁸.

Het **IDH Farmfit Fund**⁵⁹ is een gemengd risicokapitaalfonds van EUR 100 miljoen, dat wordt gefaciliteerd door het Initiatief Duurzame Handel. Het Fonds wordt ondersteund door financiering van het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken en garanties van het Amerikaanse Agentschap voor Internationale Ontwikkeling. De coalitie die het fonds ondersteunt, omvat bedrijven (o.a. Unilever, Mondelez, Jacobs DE), banken (o.a. de Rabobank) en ontwikkelingsbureaus.

Het **'&Green' Fonds** – een Nederlandse stichting met een rol voor IDH – financiert de inclusieve, duurzame en ontbossingsvrije productie van grondstoffen. Door doelgericht kapitaal aan te bieden voor de duurzame intensivering van landbouwproductiesystemen en bedrijfsmodellen die ontbossing tegengaan, wil &Green de markt-kloof dichten tussen de mogelijke lange termijn oplossingen en het ontbreken van een korte termijn businesscase voor bos- en veenbescherming (&Green, 2020).

58 Zie ook: <https://www.duurzaam-beleggen.nl/2020/01/23/nederlandse-overheid-en-rabobank-kondigen-investeren-in-agri3-fonds-aan/>

59 Zie ook: <https://www.idhsustainabletrade.com/farmfit-fund/>

Internationale private sector initiatieven (met een rol voor Nederland)

Het 'Livelihoods Funds'⁶⁰ is een fonds vanuit de private sector (Danone, Mars, Michelin, en anderen) en financiert bijvoorbeeld projecten op duurzame landbouw of aanplant van bos.

Kennis en expertise (met een rol voor Nederland)

Het Ministerie van LNV ondersteunt de ontwikkeling van informatie over natuurlijk kapitaal en de integratie daarvan in beleid op mondiaal niveau. Zo spelen Nederlandse kennisinstellingen een rol bij internationale programma's zoals het WAVES-programma van de Wereldbank (LNV, 2019a).

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties (met een rol voor Nederland)

(Vooralsnog niet bekend)

Financiële sector (inclusief internationale fondsen)

In multilateraal verband ziet Nederland **een leidende rol voor multilaterale banken in de financiering van de energietransitie en koolstofarme ontwikkelingspaden**. Daarom zet Nederland binnen deze instellingen in op zo ambitieus mogelijke klimaatfinancieringsdoelstellingen en uitfasering van financiering van fossiele brandstoffenprojecten (BHOS, 2019).

In zijn algemeenheid staat, naast klimaat, **Natuurlijk Kapitaal**, en daarmee biodiversiteit, steeds meer **in de schijnwerpers in de financiële wereld**. De 'materiality' ervan is inmiddels evident en kan tot *total loss* leiden als er niet zorgvuldig mee wordt omgegaan. Vanuit die achtergrond zijn er inmiddels, en ontstaan er nog steeds, meer initiatieven in de financiële wereld. En financiële instanties jagen duurzaamheid aan bij bedrijven.

Mondiaal, is de "**Natural Capital Declaration**" (NCD)⁶¹ een samenwerking van CEOs uit de financiële wereld die natuurlijk kapitaal overwegingen willen gaan integreren in hun producten en diensten. Hier hoort 'zero deforestation' ook bij. De NCD is ontstaan uit het inzicht van financiële instellingen dat een betere integratie van ESG factoren/aspecten in hun risicoanalyses, leningen, en investeringen tot betere (financiële) prestaties zou kunnen leiden.

Het Ministerie van LNV ondersteunt de integratie van biodiversiteit in de financiële sector op EU- en mondiaal niveau, bijvoorbeeld via het **Platform Biodiversity Accounting Financials**, en de **Coalition of Private Investors for Conservation** (CPIC), (LNV, 2019a).

Door middel van het meten van een positieve impact op biodiversiteit door financiële instellingen draagt LNV bij aan het **Platform Biodiversity Footprinting Financials**. Een groep internationale financiële koplopers die de ambitie hebben een positieve bijdrage aan biodiversiteit te leveren (LNV, 2019a).

Er zijn nog groot **aantal (mondiale) – met name klimaatfondsen waar de Nederlandse overheid of organisaties direct, of indirect, aan bijdragen** (MinBuZa, 2019).

- **Green Climate Fund**: GCF heeft in 2018 een overeenkomst getekend met de Nederlandse FMO waardoor FMO door GCF gefinancierde projecten met lage emissie en klimaatbestendigheid in ontwikkelingslanden kan implementeren.
- De **Forest Carbon Partnership Facility** is een wereldwijd partnerschap van onder andere overheden, bedrijven en het maatschappelijk middenveld met de Wereldbank als curator en secretariaat. Het heeft zowel een Readiness Fund, dat de voorbereidingen van tropische en subtropische ontwikkelingslanden ondersteunt om deel te nemen aan REDD+, en een Carbon Fund, dat betalingen zal uitvoeren voor REDD+ -beleid en -maatregelen. Nederland is een van de donors van dit multilaterale fonds.

60 <http://www.livelihoods.eu>

61 Its secretariat comprises the United Nations Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI), the Global Canopy Programme (GCP), and the Center for Sustainability Studies (GVces) of the Business Administration School of the Getulio Vargas Foundation.

- Nederland is ook een van de donoren van het **Global Environment Facility (GEF)**. De GEF heeft sinds de oprichting in 1992 minstens 380 bos-gerelateerde projecten gefinancierd. De investering van US \$ 2,1 miljard heeft US \$ 9,5 miljard opgeleverd voor duurzame bosbouw (GEF, 2019).
- Ook draagt Nederland via de Wereld Bank, samen met andere donors, bij aan **PROFOR**, die o.a. ondersteuning biedt aan REDD + en FLEGT-gerelateerde initiatieven.

Het is van belang dat financiële ondersteuning van landen bij het tegengaan van conversie en degradatie van bossen en andere ecosystemen, en bevordering van het herstel van gedegradeerde bossen, zoveel mogelijk wordt afgestemd op de doelen binnen hun *Nationally Determined Contributions (NDC's)* (BUZA/LNV, 2020).

3.5.4 Voorbeelden van wat andere landen/ organisaties doen

Er wordt in de landen om ons heen ook druk gewerkt aan het **vergroenen van de financiële sector**. Bijv. door de *Environment Bank* in het VK; *Mirova*: met kantoren in Parijs, London en Lima; en, *CDC Biodiversité*, medegefinancierd door de EIB en onderdeel van de *Natural Capital Financing Facility (NCFF)*: een financieel instrument van de EID en de EC om projecten te ondersteunen die biodiversiteit-positief en klimaatneutraal of -positief zijn. Het gaat hier om leningen en investeringen waar de NCFF garant voor staat.

Finance in motion is bijvoorbeeld een impact investeerder (met hoofdkantoor in Duitsland) die sinds 2009 internationaal operationeel is en 'sustainable and responsible finance' promoot in samenwerking met allerlei partijen teneinde een 'impact investing market' te ontwikkelen.

De "**Coalition for Private Investment in Conservation**" (CPIC) is een mondiaal, multi-stakeholder initiatief dat zich concentreert op het creëren van condities dat leidt tot het opschalen van particuliere investeringen in conservation.

Het "**Ecosystem Services Partnership**" is een internationale community van meer dan 3000 wetenschappers, beleidsmakers, praktijkmensen, en gebruikers van ecosysteemdiensten, en heeft verschillende geografische afdelingen, met meer dan 40 werkgroepen, waaronder één met de focus op business.

Tijdens de VN-Klimaat bijeenkomst in New York (September 2019) heeft het **World Resources Institute** recent, samen met vier andere organisaties (Global Wildlife Conservation, Rainforest Foundation Norway, UNDP en Wildlife Conservation Society) de oprichting van het "**Forests for Life Partnership**"⁶² aangekondigd (WRI, 2019a). Het partnerschap heeft voor de komende vijf jaar \$50+ miljoen vastgelegd, met als doel om \$ 200 miljoen extra te mobiliseren vanuit onder andere particulieren, stichtingen, bedrijven en overheden door de lancering van het **Forests for Life Action Fund**. Als startpunt van het partnerschap is het "**5 Great Forests of Mesoamerica Initiative**" gelanceerd (WRI, 2019a).

3.5.5 Suggesties en aandachtsvelden

Het belang van het mobiliseren van financiering voor het behalen van de internationale doelen voor bossen, voor klimaat en voor de SDGs wordt internationaal in toenemende mate erkend. De huidige investeringen (zowel particulier als vanuit overheden) zijn echter verre van voldoende om de doelstellingen te realiseren.

Het overzicht geeft een aantal ontwikkelingen aan die ingaan tegen het succes van de internationale bossagenda in combinatie met duurzame financiering van bossen en bosbouw, waaronder de ondermaatse economische waardering en saldering voor geleverde milieudiensten en -goederen van bossen. Ook staan bossen vaak letterlijk in de weg van andere economische activiteiten, zoals landbouw.

Het Nederlandse Kabinet heeft de ambitie om het financieringsportfolio te vergroenen.

Stroomlijnen van ambities en noodzaak voor geïntegreerd beleid en coherente samenwerking

Nederland kan zich ten eerste inzetten op een meer geïntegreerde, cross-sectorale beleidsontwikkeling waarbij gevolgen van beleid worden onderzocht op cross-sectorale thema's zoals klimaatverandering, verlies van bio-

⁶² Het **Forests for Life Partnership** wil de aantasting van ongeveer 1 miljard hectare van de meest intacte bossen wereldwijd een halt toeroepen en richt zich dus op de bescherming van 's werelds belangrijkste bossen.

diversiteit en ontbossing, en voorkomen. Het belang van een coherente en integrale aanpak wordt ook in de Kamerbrief "Internationale inzet bosbehoud en bosherstel (BUZA/LNV, 2020) benadrukt. Het is van belang dat hierin financiële aspecten worden meegenomen.

Meer algemeen gaat dit om het ondersteunen van het horizontaal en verticaal integreren van beleid en landgebruiksplanning, ook in ontwikkelingslanden, ten aanzien van bijvoorbeeld voedselvoorziening, bosbouw, biodiversiteit en klimaat. Deze integratie is nodig om het voordeel van milieudiensten in een landschap te kunnen behouden en te optimaliseren, en cross-sectorale uitdagingen aan te pakken. Dit zal tevens de belangen van kleinschalige landbouwproducenten in ontwikkelingslanden waarborgen, en bosbescherming, -behoud, en -beheer bevorderen.

Het gaat hier ook om het stroomlijnen van ambities van internationale fora en de financiële aspecten van internationaal beleid. Het is bijvoorbeeld van belang om financiële aspecten van het internationale beleid rondom de *Aichi Biodiversity* doelstellingen en de 2050 Visie te stroomlijnen met het raamwerk van de SDGs en de klimaatonderhandelingen van het UNFCCC; en op Europees niveau de Green Deal en het EU Action Plan.

Internationaal zijn er meerdere platforms en communities rondom verduurzaming van de financiële sector en Natuurlijk Kapitaal opgericht. Goede samenwerking tussen deze Fora is van belang zodat activiteiten elkaar versterken.

Nederland beschikt over een groot en flexibel instrumentarium voor het financieren van onder andere klimaat, agro-grondstoffen en verduurzaming van sectoren. Nederland kan overheidsfinanciering sterker koppelen aan het bevorderen van duurzaam bosbeheer, het tegengaan van ontbossing en aan het herstel van gedegradeerde bossen.

Optimaliseren inzet financiering instrumentarium Nederlandse overheid

De afmeting van FDI en ODA die bijdraagt aan biodiversiteits- en bosbehoud en beheer is vele malen kleiner dan nationale investeringsniveaus in andere, aanverwante sectoren. Dat betekent dat goed bekeken moet worden hoe internationaal bossenbeleid, en de financiering daarvan, het meest effectief kan worden ingezet voor bossen: dit kan ook zijn door bijvoorbeeld een bepaalde technologische innovatie te bevorderen of innovatieve programma's te financieren.

Nederland kan bossen daarnaast een meer expliciete rol geven in de beschikbare financieringsinstrumenten van BHOS, onder andere door bijvoorbeeld SDG 15 toe te voegen aan de 'Partnerschappenfaciliteit (SDGP) of in Invest-NL. De rol van bossen kan ook sterker naar voren worden gebracht in al bestaande Klimaatfondsen, zoals in het *Dutch Fund for Climate and Development*. Ook kan Nederland haar rol als donor inzetten in multilaterale fondsen om de bijdrage aan bossen hierin een meer prominente plek te geven.

Wanneer bedrijven gebruik maken van het internationaal financieringsinstrumentarium van de Nederlandse overheid, moet voldaan worden aan meerdere richtlijnen, zoals de OESO-richtlijnen; Richtlijnen specifiek ontwikkeld op behoud, herstel of verduurzaming van bossen kunnen hierin een meer expliciete plek krijgen.

Verduurzamen en ombuigen van financiering stromen

Op Europees niveau is beleid ingezet om financieringsstromen te verduurzamen. Ook in het EU Action Plan om ontbossing tegen te gaan heeft de financiële sector een prominente rol.

Nederland, en Europa, kan verder voortbouwen op het EU Finance Action Plan (als mogelijk element van de Green Deal van Europa) waar ambitieus een transitie wordt ingezet naar duurzame investeringen en de uittfasing van financiering van niet duurzame projecten. Het is zaak om overwegingen op biodiversiteit of natuurlijk kapitaal (inclusief bossen) te gaan 'mainstreamen' in alle sectoren, en zeker in de financiële sector.

Transparantie/ accountability

Transparantie in de investeringsportefeuille van de Nederlandse financiële sector is nodig om inzicht te krijgen in hoeverre deze sector, ook via investeringen in andere aanverwante sectoren, bijdraagt aan ontbossing, duur-

zaam bosbeheer en herstel van gedegradeerde bossen. Dit is een belangrijke eerste stap naar het verduurzamen van de financiële sector.

Nederland kan ondersteuning bieden in het ontwikkelen van instrumenten en data om de portefeuille van financiële organisaties transparant te maken met betrekking tot bos en ecosysteemconversie, en doorrekenen in hoeverre het portfolio van de Nederlandse sector expliciet bijdraagt aan ontbossing.

Nederland kan een open rapportage stimuleren van de werkelijke impacts van de financiering op de lokale bossen en biodiversiteit, in eerste instantie door ondersteuning van de Europese financiële koplopers (via het EU Actieplan).

Stimuleren van koplopers door de overheid via coalities of ‘the willing’ en positieve impuls

De overheid kan de mobilisatie van private financiering stimuleren door bij te dragen aan bepaalde processen, het creëren van de goede randvoorwaarden of het uitdragen van strategieën. Dit kan relevante en impactvolle resultaten opleveren, direct dan wel indirect. Het ontwikkelen van kennis neemt hier een sleutelpositie in, naast het gebruiken het vermogen van de overheid om partijen bij elkaar te roepen.

Om via de financiële sector een positieve impuls te geven aan de strijd tegen de ontbossing en het bevorderen van bosherstel en bosbescherming is het van belang dat Nederland haar bijdrage aan internationale coalities *of the willing* verstevigt en uitbreidt op een weloverwogen manier waarbij het een duidelijke strategie heeft wat er beoogd wordt, en hoe dat bereikt kan worden. Hierbij zijn afstemming, coördinatie en standaardisering van belang om de weg te effenen naar een groene en veerkrachtige economie.

Nederland kan financiële instellingen (koplopers) sterker aanmoedigen, ondersteunen en faciliteren om te investeren in innovatieve businessmodellen, projecten en programma's die leiden tot een positieve impact op biodiversiteit, klimaat en bossen - en hierin ook samenwerken met andere financiële instanties. Een geïntegreerde aanpak, met ook voldoende aandacht voor economische en sociale aspecten, is hierbij van belang.

Nederland kan de stroom van publieke én private financiële middelen – met in achtneming van ESG-criteria – bevorderen/stimuleren/vergroten ten behoeve goed bosbeheer en -behoud, zo mogelijk in een geïntegreerde landschapsbenadering.

Het Nederlands Kabinet kan bossen een expliciete rol geven in de ambitie om financieringsstromen om te buigen naar projecten met ambitieuze klimaatfinancieringsdoelstellingen waaronder de uifasering van financiering van fossiele brandstoffenprojecten.

Suggesties voor de Financiële sector

De financiële sector kan het aandeel ‘groene’ investeringen die verduurzaming bevorderen vergroten, met name in biodiversiteits- en bosrijke sectoren. Dit geldt ook voor de investeringen die lopen via buitenlandse partnerbanken in bos- en/of biodiversiteitsrijke landen. Garantstellingen kunnen hierbij een belangrijk instrument zijn.

Specifiek voor de agro-sector, kan Nederland de intensivering van geïntegreerde bos- en landbouw stimuleren, waaronder het verduurzamen van import en gebruik van hout en agrarische grondstoffen door de introductie of het opschalen van de toepassing van “ESG-performance criteria”, met name via financiële instellingen en bedrijven, en in het bijzonder met betrekking tot overheidsfinanciering en/of uitgaven. Vanuit agro-financiering is er een noodzaak om investeringen (ook) in de richting van kleinschalige, duurzame landbouw te buigen.

De Nederlandse financiële sector kan daarnaast sterker inzetten op het demotiveren van (investeren in) niet-groene projecten en de financiering van niet-duurzame projecten uifaseren. Dit kan door het introduceren van economische prikkels (subsidie, belasting) of door hoge rendementen van niet-groene projecten af te romen om externalities mee te compenseren.

Tenslotte kan het convenant ‘bancaire sector’ uitgebreid/ vernieuwd worden met de verplichting te onderzoeken en voorkomen dan wel maximaal beperken van negatieve gevolgen op bossen en biodiversiteit of in de breedte natuurlijk kapitaal.

True Cost Accounting

De ondermaatse economische waardering en saldering voor milieudiensten en -goederen van bossen staat in schril contrast met het belang van bossen en de milieudiensten die worden geleverd. Het is daarom van belang om de ware kosten en baten door te rekenen in producten (*True Cost Accounting*) en hierop in te zetten. De Nederlandse overheid is al actief op pilotprojecten rondom *True Cost accounting* vanuit de agro-sector en kan hierin de rol van bossen (en diensten en producten van bossen) sterker meenemen.

Natural Capital Accounting en Sustainability Reporting (bijv. UNEP GRI) kan verder gestimuleerd worden waarbij de sociale en milieukosten en baten geprijsd worden, en meegenomen worden in de accountingsystemen, jaarrekeningen en -verslagen van bedrijven die natuurlijke hulpbronnen gebruiken.

Investeren in kennis en kunde en innovatieve mechanismen/ business modellen

Het ontwikkelen van innovatieve financieringsmechanismen en het promoten van de inzet daarvan is ook van belang om indirecte baten van goed bosbeheer en -behoud financieel beter te waarderen en prijzen en om internationale geldstromen meer in verbinding te brengen met de lokale partijen die het beheer en behoud mogelijk maken.

Nederland ontwikkelt kennis en kunde op onder andere natuurlijk kapitaal. Ook het bedrijfsleven speelt hierin een rol. Nederland kan een bijdrage leveren via haar coalities (kennisinstellingen, bedrijfsleven) aan de ontwikkeling en internationale uitwisseling van innovatieve methoden en modellen om de financiële sector te vergroenen.

Nederland kan de ontwikkeling van innovatieve, marktgerichte financiële instrumenten stimuleren die ecosysteem diensten (koolstof, biodiversiteit) meenemen en belonen, zoals voor (her)bebossen, bosuitbreiding, duurzame landbouw, carbon farming, zeewier, etc. Mechanismen omvatten het toepassen van vrijwillige certificeringsschema's, PES, en fiscale en economische prikkels; al deze zijn hefboomen voor verandering. Met betrekking tot herstel van gedegradeerde bossen en bosuitbreiding is het van belang om te verkennen in hoeverre CO₂-vastlegging een (nieuwe) vorm van financiering kan betekenen.

Nederland kan relevante onderzoeksprojecten, in Nederland en in het buitenland, (co-)financieren; met name onderzoeksprojecten met een praktijkcomponent die benaderingen toetsen, en opschalen. Ook vanuit de Werkgroep Biodiversiteit (DNB) kunnen instrumenten en methoden voor zero deforestation-ambities van financiële instellingen verder ontwikkeld worden.

De business case voor bosbescherming, behoud en beheer moet doorontwikkeld worden, en ondersteund met onderzoek, inclusief het uitdragen van het belang van biodiversiteit richting financiële sector als hoeksteen voor gezonde ecosystemen en landschappen die óók voedsel produceren, water opslaan, koolstof vastleggen, etc.

Nederland kan innovatie stimuleren in de financiering van de landschapsbenadering versus het financieren van individuele activiteiten in een landschap, zodat co-benefits en het in één landschap mitigeren en compenseren allemaal gaat meetellen in dezelfde balans van kosten en baten. Dit zal ook de perceptie van risico's van groene investeringen verminderen.

Nederland kan de uitwisseling van kennis en ervaringen op het gebied van innovatieve vormen van financiering met positieve effecten op bos en samenleving stimuleren, via deelname in bestaande Fora en Platforms (zowel in Nederland, Europees als internationaal). Nederland kan hierin intensiever/meer bijdragen aan het UN Global Forest Financing Facilitation Network.

29

SWOT-analyse 'Voedselzekerheid – bevorderen van een efficiënte, klimaat-slimme landbouw'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Ambitie Nederlands Kabinet om financieringsportfolio te vergroenen • Breed financiering instrumentarium BHOS beschikbaar • Bedrijven die financiering overheid ontvangen moeten aan richtlijnen (o.a. OESO) voldoen • Coalities actief op o.a. Natuurlijk Kapitaal • Sterke en actieve Nederlandse financiële sector, vooral op agro-financiering • EU-beleid met prominente rol financiële sector in EU Actieplan • Kennisinstellingen aanwezig • Rol Nederland in meerdere (multilaterale) fondsen • Nederland en financiële sector is vertegenwoordigd in meerdere internationale Fora en Platforms 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Gebrek aan transparantie portefeuille financiële sector • Gebrek aan coherentie (internationaal) beleid en doelstellingen (inclusief financieringsstromen) • Bijdragen FDI en ODA aan bossen relatief klein t.o.v. andere sectoren: inzicht nodig waar meeste impact is te bereiken.
	Kansen <ul style="list-style-type: none"> • Inzet op geïntegreerde beleidsontwikkeling, stroomlijnen financiële aspecten • Overheidsfinanciering effectief koppelen aan behoud van bossen • Inzetten op ambitieus EU-beleid • Transparantie bevorderen in financiële sector op gebied van ontbossing/ bossen • Coalities of the willing verstevigen: afstemming, coördinatie en standaardisering zijn hierbij van belang • Financieringsstromen ombuigen via o.a. ESG-criteria – met specifieke rol agro-sector • Expliciet uitfaseren niet-duurzame projecten en investeringen • Inzetten op True Cost Accounting • Innovatie stimuleren i.s.m. bedrijfsleven en kennisinstellingen (o.a. landschapsbenadering en verbeteren business case) en dit internationaal uitdragen in fora • Verkennen en stimuleren van nieuwe vormen van financiering. 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • Huidige investeringen zijn verre van voldoende om doelstellingen op klimaat, bossen en SDGs te realiseren: significante investeringen zijn nodig • Relatief gaat er nog steeds wereldwijd veel geld (subsidies, investeringen) naar niet-duurzame projecten en sectoren.
Externe factoren		

3.6 Bevorderen van goed bestuur

3.6.1 Introductie

Bestuur heeft betrekking op de formele en informele regels, de organisatie en processen waarmee publieke en private actoren beslissingen maken en uitvoeren, in dit geval gerelateerd aan bos. In het geval van bossen gaat het bijvoorbeeld om actoren zoals overheidsinstellingen en gekozen bestuur, traditionele autoriteiten, kleine boeren, coöperaties, inheemse groepen, kleine en middelgrote bedrijven, grote (internationale) bedrijven of maatschappelijke organisaties.

Goed bestuur is een belangrijke voorwaarde voor het effectief, efficiënt, legaal en duurzaam beheer van bossen en bomen, en voor een eerlijke en gelijkwaardige verdeling van de waarde van bos.

Over het algemeen wordt aangenomen dat goed bestuur gebaseerd is op de volgende principes: verantwoording (*accountability*), effectiviteit, efficiëntie, billijkheid, gelijke rechten (*equity*), participatie en transparantie (van bijvoorbeeld financiële stromen). Onder goed bestuur valt ook het bevorderen van samenwerking tussen organisaties en coherentie in beleid.

Belangrijke elementen voor ‘goed bestuur’ voor bossen zijn onder meer het bestaan van effectieve bestuurlijke en uitvoerende organen, lage niveaus van corruptie, consistente en duidelijke wetgeving en handhaving daarvan of politieke stabiliteit (Forest_governance, 2019).

Voor ‘goed bestuur’ is het bovendien van belang van de rechten van gemeenschappen in en rond het bos te erkennen en versterken, onder andere zodat zij de mogelijkheid hebben om door middel van duurzaam bosbeheer te voorzien in hun levensbehoefte en inkomsten te genereren. Door de toenemende vraag naar land lopen deze gemeenschappen het risico om eigendom of de toegang tot het bos te verliezen zolang hun rechten niet voldoende worden erkend en gerespecteerd. Het gaat hierbij om formele rechten, maar ook om informele en traditionele rechten.

Onderzoek van (NYDF, 2018) laat zien dat landen met een zwak bestuur doorgaans een hoger jaarlijks bosverlies hebben dan landen met een goed bestuur. Het verschil is vooral groot in de tropische landen; landen die beter scoorden dan gemiddeld op goed bestuur hadden 31% minder bosverlies volgens (NYDF, 2018).

Het bevorderen van goed bestuur draagt daarnaast bij aan positieve uitkomsten op de overige onderwerpen in dit rapport (e.g. bevorderen van duurzame handelsketens, herstel van gedegradeerde bossen).

3.6.2 Uitdagingen, trends en prioriteiten

Wettelijke en institutionele kaders voor duurzaam bosbeheer zijn in veel landen verbeterd in de afgelopen jaren (NYDF, 2018). In veel landen blijft de vooruitgang bij het versterken van instellingen en het handhaven van wetten echter traag en beperkt. Handhaving is met name een uitdaging in ontwikkelingslanden. Veel landen hebben wel een relatief sterke wet en regelgeving; de moeilijkheid ligt in de uitvoering en handhaving ervan.

Gebrekkig en falend bestuur in bosrijke landen zijn belangrijke factoren bij illegale ontbossing. Veel ontbossing in tropische landen is nog steeds illegaal (NYDF, 2018a), onder andere vanwege het ontbreken van de juiste vergunning of niet-wettelijk gebruik van het land (NYDF, 2018a). In de Braziliaanse Amazone is bijvoorbeeld zo’n 90% van de ontbossing illegaal en is onvoldoende capaciteit beschikbaar voor handhaving van de wet- en regelgeving. Milieuactivisten en landrechtenverdedigers, onder wie veel leden van inheemse gemeenschappen die hun leefgebieden beschermen, zijn regelmatig het slachtoffer van intimidatie en mishandeling door illegale groepen (BUZA/LNV, 2020).

Een onderzoek van *Transparency International* laat ook zien dat corruptieniveaus wereldwijd hoog blijven en grotendeels ongewijzigd in de periode van 2010-2015. Landen met een hoog waargenomen corruptieniveau, laten ook een relatief groot verlies aan primair bos zien in dezelfde periode.

De vooruitgang in het erkennen van de rechten van gebruik en eigendom van land voor door lokale gemeenschappen en inheemse volkeren is gemengd. Naar schatting was 72% van het totale bosgebied wereldwijd in bezit van de overheid in 2010 (FAO, 2016). De afgelopen twee decennia is tegelijk een trend zichtbaar van decentralisatie van bosbeheer (en in beperkte mate bosbezit) van nationale overheden naar lokale gemeenschappen en individuen.

Een analyse door het *Rights and Resources Initiative* (RRI) onder 41 landen laat daarnaast zien dat de hoeveelheid bosland, waar lokale gemeenschappen en inheemse volkeren wettelijk erkende rechten hebben, is gestegen van 11% naar 15% in de periode van 2002 tot 2017. Anderzijds blijkt uit gegevens van het *LandMark Initiative* dat aanzienlijke bosgebieden die de facto beheerd worden door lokale gemeenschappen en inheemse volkeren nog steeds geen wettelijke erkenning hebben (NYDF, 2018a). Bovendien is in verschillende landen de positie en rechten van inheemse en lokale gemeenschappen de laatste jaren juist steeds meer onder druk komen staan, bijvoorbeeld in Brazilië en India.

Daarnaast hebben op nationaal niveau nog weinig landen het principe van vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming (FPIC) in hun nationale wetgeving vastgelegd (NYDF, 2018a). Ontwikkelingen als de Gold Standard⁶³ geven richtlijnen om de rechten van lokale en inheemse gemeenschappen te respecteren en versterken.

Wereldwijd is er een toenemende aandacht voor het thema ‘goed bestuur’. Het belang van goed bestuur is dan ook onder andere vastgelegd in Doel 5 van de Global Forest Goals met bijbehorende doelstellingen, zie ook Box 30.

30

Doel 5 Global Forest Goals op goed bestuur

- Bossen worden geïntegreerd in nationale plannen en ontwikkelingsstrategieën.
- Versterken van rechtshandhaving, versterken van capaciteit van overheidsinstanties, het significant verminderen van illegale houtkap en handel
- Beleid en programma’s rondom bossen op nationaal en sub-nationaal niveau zijn coherent, gecoördineerd en complementair tussen ministeries en andere instanties, en in lijn met nationale wetten, en betrekken alle relevante belanghebbende, inclusief lokale en inheemse gemeenschappen.
- Bossen en de bossensector zijn volledig geïntegreerd in besluitvorming rondom landgebruik en (economische) ontwikkeling.

In sommige landen hebben dialoog en investeringen als onderdeel van FLEGT-VPA en REDD+ (zie ook [hoofdstukken 3.1](#) over het bevorderen van duurzaam bos en [3.5](#) over financiering) verbeteringen gebracht op het gebied van bestuur, hoewel de vooruitgang beperkt blijft daar waar de institutionele weerstand groot is (NYDF, 2018).

Een van de stappen vanuit REDD+ is om een proces in gang te zetten (*REDD+ readiness*) op nationaal niveau om landen voor te bereiden op de uitvoering van REDD+. Twee grote ondersteunende programma’s voor REDD + Readiness zijn het Forest Carbon Partnership Facility en het UN-REDD+ programma⁶⁴ (Minang A.P., 2014). Sleutelgebieden van interventies vanuit het UN-REDD+ programma zijn onder andere het bevorderen van governance-principes (verantwoordingsplicht, effectiviteit, efficiëntie, gelijkheid, participatie, transparantie), land- en bosbeheerhervormingen of het versterken van overleg en betrokkenheid van belanghebbenden (UN-REDD, 2019).

Binnen het thema goed bestuur is er wereldwijd daarnaast steeds meer aandacht voor de landschapsbenadering als een vorm van inclusief bestuur op landschapsniveau. Deze aandacht komt voort uit het besef dat het werken in silo’s niet effectief is voor het aanpakken van problemen zoals ontbossing, armoede en biodiversiteitsverlies, en dat moet worden gewerkt aan holistische oplossingen waarin verschillende belangen samenkomen, zie ook Box 31.

⁶³ Tijdens het Global Landscape Forum 2019 werd de Gold Standard gepresenteerd, deze standaard - ontwikkeld door de Indigenous Peoples Major Group for Sustainable Development en het Rights and Resources Initiative – geeft richtlijnen voor het respecteren en versterken van de rechten van lokale en inheemse gemeenschappen, in is gebaseerd op principes als FPIC en de VGGT richtlijnen

⁶⁴ Het UN-REDD-programma heeft zes onderling verbonden werkgebieden voor een vijfjarige strategie naar REDD+-Readiness, waaronder MRV en monitoring, REDD+ governance op nationaal niveau, betrokkenheid van belanghebbenden en transparant, billijk en verantwoordelijk beheer.

31

Landschapsbenadering als een vorm van inclusief bestuur op landschapsniveau

Door middel van een landschapsbenadering worden verschillende elementen van het landschap, waaronder bossen, op een geïntegreerde manier beheerd en werken actoren in het landschap samen om economische, ecologische en sociale doelen na te streven. Hierbij worden verschillende belangen in het landschap meegenomen, maar ook rekening gehouden met doelen die belangrijk zijn voor actoren buiten het landschap, zoals nationale overheden en de internationale gemeenschap. Binnen de landschapsbenadering is er veel aandacht voor de waarde van bossen op lokaal, regionaal en internationaal niveau, bijvoorbeeld voor voedselzekerheid, watervoorziening, klimaatmitigatie en adaptatie. Daarnaast kunnen de oorzaken van ontbossing op verschillende schalen worden aangepakt.

Door middel van landgebruiksplanning kan ook worden bepaald welke bestemming verschillende delen van het landschap krijgen, en dus ook waar bos moet blijven staan. Naast dat deze planning op een geïntegreerde manier zou moeten plaatsvinden, door middel van de landschapsbenadering, is het van belang dat landgebruiksplanning wordt gedaan op basis van kennis, bijvoorbeeld over de functie van bos in het landschap, en op een inclusieve manier, waardoor de belangen van verschillende actoren kunnen worden meegenomen. Daarnaast is het essentieel dat de planning in praktijk wordt nageleefd en gehandhaafd.

3.6.3 Samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt

Het bewerkstelligen en versterken van goed bestuur van bossen en landschappen is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de overheid en andere actoren in de landen waar deze bossen staan. De Nederlandse overheid kan hierin wel een belangrijke bijdrage leveren door het belang van goed bestuur te benadrukken in internationale samenwerking en handel, en door ondersteuning te bieden aan het versterken van bestuur in deze landen. Bovendien kan Nederland zich inzetten voor 'goed bestuur' van Nederland en Europa, en van de Nederlandse en Europese sectoren die een invloed hebben op wereldwijde ontbossing.

Hieronder volgt een samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt; gecategoriseerd naar (i) initiatieven binnen Nederland, (ii) Europese en (iii) mondiale initiatieven, waarin Nederland een rol speelt. Het betreft hier geen volledige opsomming, maar een eerste overzicht van lopende initiatieven.

I. Initiatieven binnen Nederland

Beleidsinitiatieven

De Nederlandse overheid verwacht van Nederlandse bedrijven en financiële instellingen dat zij ondernemen conform de **OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen**. Hierin wordt het belang van goed bestuur van de onderneming zelf benadrukt, als ook het belang van goed bestuur in de gebieden waar ze werken – e.g. hoe om te gaan met corruptie, gebrek aan handhaving van wetgeving (LNV, 2019). Het tegengaan van ontbossing en de rol van bossen wordt niet specifiek benadrukt in de OESO-richtlijnen, hoewel biodiversiteit in algemene zin wel wordt benoemd.

Het kabinet heeft de doelstelling geformuleerd dat **90% van de grote bedrijven in Nederland in 2023 de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen** expliciet onderschrijft als referentiekader voor hun internationale activiteiten (MinBUZA, 2019a).

Wanneer bedrijven gebruik maken van het **internationaal financieringsinstrumentarium van de Nederlandse overheid** moet voldaan worden aan de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, de *UN Guiding Principles on Business & Human Rights* (UNGP's) en, waar relevant, aan de *IFC Environmental & Social Performance Standards* en de FMO-uitsluitingslijst (BHOS, 2019).

In Nederland is in 2019 de **'Wet zorgplicht kinderarbeid'**⁶⁵ aangenomen. Vanaf de intrede van deze wet, geldt voor elke onderneming die aan Nederlandse eindgebruikers goederen verkoopt of diensten levert dat gepaste zorgvuldigheid (*Due Diligence*) moet worden betracht om te voorkomen dat die goederen en/of diensten met behulp van kinderarbeid tot stand zijn gekomen.

65 https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34506_initiatiefvoorstel_kuiken

Het belang van goed bestuur en het respecteren van (land)rechten is daarnaast vastgelegd in verschillende **IMVO Convenanten**. Het afsluiten van deze IMVO-convenanten is vrijwillig, maar niet geheel vrijblijvend. Het Nederlands kabinet evalueert op dit moment IMVO-convenanten. Resultaten worden in het derde kwartaal van 2020 verwacht (MinBUZA, 2019a).

In Nederland, financiert het Ministerie van Buitenlandse Zaken (MinBuZa) **verschillende programma's die bijdragen aan het bevorderen van goed bestuur**, door te werken aan de eerder beschreven randvoorwaarden zoals de landschapsbenadering en het versterken van land en bosrechten.

Zo wordt de landschapsbenadering toegepast in meerdere door MinBuZa gefinancierde programma's, die samenkomen in het **NLandscapes platform**. Hieronder vallen verschillende Strategische Partnerschappen (bijv. Green Livelihoods Alliance, Shared Resources Joint Solutions) en de financiering van het **ISLA (Initiative for Sustainable Landscapes)** programma. In dit programma brengt IDH bedrijven, overheden, boeren, lokale gemeenschappen en het maatschappelijk middenveld samen om duurzame bestuursmodellen op te bouwen in zes tropische landschappen⁶⁶.

Er zijn daarnaast ook verschillende strategische partnerschappen die werken aan het versterken van landrechten en inspraak, zoals de *'Fair Green and Global Alliance'*, en de *'Global Alliance for Green and Gender Action'* waarin de rechten van vrouwen versterkt worden.

Daarnaast werkt MinBuZa samen met het Kadaster aan het stimuleren van effectieve (*fit-for-purpose*) registratie van landrechten door middel van het **LAND Partnership**. MinBuZa ondersteunt ook het **werk van VNG International** waarmee lokale overheden worden versterkt in het bewerkstelligen van goed bestuur, deze programma's richten zich vaak op stedelijke gebieden (bijvoorbeeld het 'DEALS' programma). Door middel van het recent gestarte programma **LAND-@-scale** door MinBuZa en RVO wordt bovendien nog eens 32 miljoen euro beschikbaar gesteld voor projecten die bijdragen aan het versterken van rechten, bevorderen van goed bestuur en het duurzaam en efficiënt gebruik van land en natuurlijke hulpbronnen.

Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Verschillende stakeholders, waaronder het ministerie van Buitenlandse Zaken, bedrijven en financiële instellingen, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen hebben de ambitie uitgesproken om bij te dragen aan de verbetering van landbeheer in landen waar Nederlandse spelers actief zijn. Dit heeft geresulteerd in de Nederlandse **LANDdialogue**. Er is een sterke link tussen de LANDdialogue en LANDac.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties

Vanuit de IMVO-convenanten werken meerdere sectoren aan internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Kennis en expertise

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken is partner van **LANDac** – de Nederlandse Landacademie - een belangrijk Nederlands platform voor kennisuitwisseling op het gebied van landrechten tussen Nederlandse organisaties en zuidelijke partners. Het secretariaat van LANDac ligt bij de Universiteit Utrecht. Andere kennispartners zijn onder andere de Universiteit van Twente, het Koninklijk Instituut van de Tropen (KIT) en Wageningen Universiteit, alsmede verschillende maatschappelijke organisaties (LANDac, 2019).

Het kabinet zet zich in voor vergroting van het draagvlak, transparantie en kennis over het gevoerde IMVO-beleid en organiseert daarom met regelmaat conferenties en bijeenkomsten. Zo organiseert het Nederlands Kabinet

---

⁶⁶ Het gaat in het ISLA programma om zes tropische bosgebieden (landschappen): het Mau-bos in Kenia, de staat Mato Grosso in Brazilië, het Tai-bosgebied in Ivoorkust, het gebied rond het Ziway-meer in Ethiopië, West- Kalimantan in Indonesië en de Centrale Hooglanden in Vietnam. Door een drieledige aanpak onder de noemer 'PPI' worden gebieden gecreëerd waar landbouwproducten duurzaam worden geteeld (Production), bossen en andere natuurlijke hulpbronnen worden beschermd en hersteld (Protection), en gemeenschappen duurzaam economisch kunnen groeien (Inclusion), (BUZA/LNV, 2020)

begin 2020 een forum over kinderarbeid in waardeketens samen met de International Labour Organization (ILO) en Global March (MinBUZA, 2019a).

Maatschappelijke organisaties

Het **MVO Platform** is een netwerk van Nederlandse maatschappelijke organisaties en vakbonden actief op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Het MVO-platform heeft in 2019 een aantal standpunten uitgebracht over MVO en de rol van de overheid hierin (MVO-platform, 2019), zie ook Box 32.

32

Standpunten van het MVO-platform over MVO en de rol van de overheid (MVO-platform, 2019)

Bindende afspraken: De Nederlandse overheid moet bindende afspraken maken met sectoren of bedrijven waarvan bekend is dat er (grote risico's op) misstanden zijn. Deze afspraken moeten gebaseerd zijn op internationale normen, transparant en tijdsgebonden zijn en worden getoetst op naleving.

Coherente wet- en regelgeving: Al het beleid van de Nederlandse overheid dat het bedrijfsleven raakt, dient op een coherente wijze bij te dragen aan de MVO-doelstellingen. Beleid dat MVO belemmert, moet aangepast worden en veel meer beleid kan ingezet worden om MVO door bedrijven te bevorderen. Enkele voorbeelden van beleid waar deze verbeteringen doorgevoerd zouden kunnen worden zijn: handels- en investeringsverdragen, mededingings- en aanbestedingsregels, fiscaal beleid en de 'corporate governance code'. ....[...]... De overheid kan fiscaal beleid inzetten om goed (MVO-) gedrag te belonen en slecht presteren extra te belasten...[...]..

Goed bestuur is daarnaast een thema en uitgangspunt in de programma's van verschillende Nederlandse Ngo's die werken op het thema bossen. Zo werkt Tropenbos bijvoorbeeld op het thema 'inclusive governance'.

(Financiële sector)

(Zie hoofdstuk [financiën](#))

II. Europese initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband

In algemene zin richt het EU-beleid zich op het voeren van een dialoog en overleg met derde landen. Hierbij wordt het belang van mensenrechten verbonden aan andere segmenten van het buitenlands beleid, en via activiteiten in internationale fora. Het **Europees instrument voor democratie en mensenrechten (EIDHR)** is een financieringsinstrument ter ondersteuning van projecten op het gebied van mensenrechten, fundamentele vrijheden en democratie in niet-EU-landen.

Er wordt op EU-niveau gekeken naar mogelijkheden voor het versterken van eisen rondom **due diligence**, waarmee bedrijven een zorgplicht en meer verantwoordelijkheid krijgen in het verzekeren van legaliteit en het voorkomen van (mensen)rechten schendingen in hun handelsketens. Het bevorderen van verantwoord land- en bosbezit en beheer is daarnaast een prioriteit van het internationale samenwerkings- en ontwikkelingsbeleid van de EU (EC, 2019).

Het kabinet zet zich op verschillende manieren in voor een Europees gelijk speelveld op IMVO-terrein. De Europese Commissie wordt gevraagd te sturen op het bundelen van Europese IMVO- initiatieven. Een **EU-actieplan voor IMVO** kan daarbij helpen (MinBUZA, 2019a).

Specifiek voor bossen, wordt op Europees niveau gewerkt aan goed bestuur door ondersteuning van **FLEGT-VPA**-landen voor hervorming van bestuur (zie ook het thema op bevorderen van legaliteit en duurzaam bosbeheer).

De recente *EU Mededeling 'Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests'* geeft de ambitie aan om producerende landen meer te helpen bij het volgen van de voortgang bij de uitvoering van beleidsdoelstellingen, waaronder verbintenissen gerelateerd aan het tegengaan van ontbossing (EC, 2019).

Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Het Nederlands Kabinet verkent op het terrein van IMVO de mogelijkheden tot coalitievorming met gelijkgezinde lidstaten. Ook wordt binnen de convenanten actief samenwerking gezocht met vergelijkbare initiatieven in andere lidstaten (MinBUZA, 2019a).

Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties in Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

III. Internationale mondiale initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Multi- en bilateraal beleid (met een rol voor Nederland)

De basis voor 'goed bestuur' is *op internationaal niveau* vastgelegd in *verschillende internationale afspraken*, zoals de:

- *UN Declaration on the rights of indigenous peoples*
- *De UN Guiding Principles on Business and Human Rights*
- *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*
- *Verschillende ILO-conventies*
- *De Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure (VGGT)* van de FAO

De UN en de OECD-richtlijnen bieden aan het bedrijfsleven en andere partijen een referentiekader voor het uitvoeren van gepaste zorgvuldigheid (*due diligence*) in hun keten. Op het gebied van rechten van gemeenschappen zijn de VGGT van de FAO een belangrijke internationale richtlijn; het gebruik hiervan wordt door de Nederlandse overheid gestimuleerd voor investeerders, bedrijven en organisaties.

Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder)

Nederland is een strategisch partner van de *International Land Coalition*⁶⁷. ILC is een wereldwijde alliantie van maatschappelijke organisaties en intergouvernementele organisaties die samenwerken om mensen centraal te stellen in landbeheer.

Nederland, vertegenwoordigd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken, is de grootste donor van het *Global Land Tool Network* (<https://gltn.net>). Dit is een samenwerkingsverband van internationale partners die zich inzetten voor het verbeteren van land- en pachtrechten.

Internationale private sector initiatieven (met een rol voor Nederland)

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise (met een rol voor Nederland)

Nederland ondersteunt ook onderzoek en kennisuitwisseling op het gebied van goed bestuur. Zo draagt Nederland bij aan het internationale onderzoeksprogramma *CGIAR-FTA*, waar onder andere onderzoek wordt gedaan naar de landschapsbenadering.

---

67 Financiële bijdrage van BuZa aan ILC is recent stopgezet.

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties (met een rol voor Nederland)

(Financiële sector)

REDD+ financiering ondersteunt goed bestuur (zie ook [hoofdstuk 3.5](#) op financiering).

3.6.4 Wat andere landen doen

- Noorwegen en Zweden mede-financieren *the International Land and Forest Tenure Facility* ('the Tenure Facility') – opgericht door het Rights and Resources Initiative – een internationaal financieel mechanisme dat zich richt op het versterken van landrechten voor lokale en inheemse gemeenschappen.
- Duitsland is onderdeel van, en financiert, het *Global Support Initiative* (GSI), een fonds voor gebieden die beschermd worden door inheemse en lokale gemeenschappen (ICCAs).
- Duitsland is daarnaast funding partner van het *Global Landscapes Forum*, een internationaal kennisplatform over de landschapsbenadering.
- Duitsland financiert de ontwikkeling van een landschapsstandaard (LandScale)

3.6.5 Suggesties en aandachtsvelden

Wereldwijd is er een toenemende erkenning van het belang van 'goed bestuur' als uitgangspunt en voorwaarde voor duurzaam bosbeheer. Het is belangrijk om de uitgangspunten van goed bestuur⁶⁸, en de internationaal erkende richtlijnen hiervoor, zoals als de VGGT-richtlijnen of FPIC, mee te nemen als onderdeel en als uitgangspunt voor de bossenstrategie als basis voor het realiseren van duurzaam beheer van bossen – maar ook om 'goed bestuur' sterker te integreren in aanverwant Nederlands en Europees beleid.

Het is van belang dat Nederland en Europa niet alleen in partnerlanden werken aan het bevorderen van goed bestuur, maar zeker ook binnen de eigen jurisdictie zorgen dat de zaken op orde zijn. Door aspecten van goed bestuur, zoals transparantie en accountability, van Nederlandse en Europese bedrijven en overheden te vragen of eisen neemt Nederland ook verantwoordelijkheid voor de directe en indirecte impact van onze consumptie, handel en investeringen op bossen wereldwijd.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen richting het bedrijfsleven en de financiële sector wordt door de Nederlandse overheid bevorderd via convenanten, op basis van vrijwillige afspraken. De Nederlandse overheid heeft de ambitie dat 90% van de grote bedrijven in Nederland in 2023 voldoen aan de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.

Een sterk en samenhangend IMVO-beleid kan bijdragen aan de Nederlandse inzet op het tegengaan van ontbossing. Voor het sterker integreren van principes als goed bestuur en IMVO in de private en financiële sector, zou Nederland zich op nationaal niveau en in Europa sterk moeten maken voor het versneld invoeren van de principes van 'goed bestuur' en IMVO in de sectoren die, bijvoorbeeld via import van agro-grondstoffen of financiering, invloed hebben op ontbossing wereldwijd (zie ook overige hoofdstukken). Richtlijnen die op internationaal niveau zijn ontwikkeld (o.a. via OECD of via de VN) op het gebied van mensenrechten en goed bestuur, vormen hiervoor een belangrijke leidraad.

Vanuit de Nederlandse overheid liggen er mogelijkheden om het principe van IMVO en goed bestuur meer coherent en sterker door te voeren in verschillende sectoren, ook aanverwant aan bossen (zoals infrastructuur, landbouw), via bestaande beleidsinstrumenten als bijvoorbeeld fiscaal beleid.

Activiteiten die door de Nederlandse overheid gefinancierd worden moeten aan meerdere richtlijnen voldoen. Deze Richtlijnen zijn vaak nog vrij algemeen op het gebied van bossen. Er liggen mogelijkheden om deze meer specifiek uit te werken naar richtlijnen die bijvoorbeeld specifiek ingaan op 'goed bestuur' van bossen, in lijn zijn met de VGGT-richtlijnen (land- en gebruiksrechten), of specifiek verwijzen naar FPIC en andere relevante sociale criteria (naast uiteraard eisen op duurzaam bosbeheer en andere relevante duurzaamheidseisen).

---

68 Goed bestuur wordt niet genoemd in de Kamerbrief waarin de bossenstrategie is aangekondigd.

Op Nederlands en Europees niveau kan ingezet worden op meer bindende regelgeving (bijvoorbeeld door het verplichten van gepaste zorgvuldigheid (*Due Diligence*), vooral daar waar risico's op ontbossing, degradatie van bossen of schending op mensenrechten groot zijn. Een belangrijke voorbeeldwet hiervoor is de recent ingevoerde 'Zorgplicht Kinderarbeid'.

Er liggen mogelijkheden om Europese initiatieven op het gebied van IMVO te versterken en krachten tussen sectoren te bundelen (vergroten slagkracht). Binnen het maatschappelijk verantwoord ondernemen kan de rol en het belang van bossen, en aanverwante aspecten van goed bestuur, sterker worden meegenomen. Dit kan uitgewerkt worden in een Europees Actieplan.

Ook het Amsterdam Declaration Partnership (ADP) kan een stimulerende rol spelen door de eisen rondom goed bestuur - VGGT-richtlijnen (land- en gebruiksrechten), bescherming van de mensenrechten (inclusief gender), FPIC en andere relevante sociale criteria – sterker te integreren in de Declaratie.

Internationaal kan Nederland zich hard maken om principes van goed bestuur, en de samenhang tussen goed bestuur en duurzaam bosbeheer, specifiek naar voren te laten komen in de OESO-richtlijnen. Het belang van biodiversiteit wordt nu nog algemeen beschreven, zonder een specifieke verwijzing naar bossen.

Tenslotte kunnen aspecten rondom goed bestuur voor bossen (waaronder de VGGT-richtlijnen, FPIC en andere relevante sociale criteria) sterker geïntegreerd worden in Handelsafspraken en bilaterale overeenkomsten.

Coherentie

Onder goed bestuur valt ook het principe van coherentie. Gezien het feit dat bossen een bijdrage kunnen leveren aan meerdere sectoren, en ook beïnvloed kunnen worden door meerdere sectoren, is coherentie een essentieel onderdeel van een effectief beleid. Dit omvat het bevorderen van coherentie in activiteiten en beleid en samenwerking tussen Ministeries en organisaties. Een bossenstrategie kan hiertoe bijdragen.

Partnerschappen en ondersteuning

Voor het duurzaam beheer van bossen is het scheppen van de juiste randvoorwaarden van belang. Nederland kan goed bestuur van lokale en nationale overheden in partnerlanden bevorderen door ondersteuning te bieden op bijvoorbeeld inclusieve ruimtelijke planning, beschikbaarheid van gegevens, transparantie van beslissingen en monitoring. Internationale mechanismen als REDD+ en VPA-FLEGT vormen hiervoor een belangrijk kader, als ook de daarvoor ontwikkelde fondsen, zoals bijvoorbeeld het Land@Scale programma.

Op Nederlands of Europees niveau kunnen, als onderdeel van zero-deforestation *commitments*, partnerschappen worden aangegaan met die landen waar ontbossing urgent moet worden tegengegaan, om te investeren in het versterken van goed bestuur aldaar (gebaseerd op het VPA-model van FLEGT), zie ook (TBI-Ghana, 2018)

Door financiering vanuit handel en ontwikkelingssamenwerking (DSO) meer op dezelfde plek samen te laten komen kan meer gericht geïnvesteerd worden in goed bestuur in de landen en landschappen waar Nederland door handel ook invloed heeft op bossen. De landschapsbenadering biedt een goede vorm om deze inzet samen te laten komen.

Voor het versterken van de capaciteit voor 'goed bestuur' wordt nu door Nederland met name geïnvesteerd in het maatschappelijk middenveld (zoals in 'Samenspraak Tegenspraak') en in maatschappelijk verantwoord ondernemen. Hier valt ook expliciet de specifieke aandacht voor de bescherming, zichtbaarheid en legitimiteit van het werk van milieu- en landrechtenverdedigers onder.

Het is, echter, daarnaast ook van belang dat er voldoende aandacht is voor de capaciteit van nationale en lokale overheden die uiteindelijk voor een groot deel verantwoordelijk zijn voor 'goed bestuur', als democratisch verkozen bestuursorgaan in de landen en landschappen.

Kennis en dialoog

Vanuit Kennis en dialoog, biedt LANDialogue wellicht de mogelijkheid om de relatie tussen bossen (en het risico op ontbossing), IMVO en goed bestuur onder de aandacht te brengen, en uitdagingen hierin te bespreken.

Vanuit opgedane kennis op landgebruiksplanning in Nederland, en ervaringen vanuit dialogen, kennis en vanuit lopende Nederlandse programma's (zoals die zijn samengebracht in het NLandscapes Platform), kan Nederland internationaal een bijdrage leveren aan effectieve landgebruiksplanning en landrechten, als voorwaarde voor 'goed bestuur', zie ook rapport 'mainstreaming forests' van (Dam, 2019). Nederland is vertegenwoordigd in meerdere internationale fora (vooral op het gebied van landrechten) en kan ook hier die expertise in naar voren brengen.

33

SWOT-analyse 'Bevorderen van goed bestuur'

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven die gebruik maken van het financieel instrumentarium van de Nederlandse overheid moeten voldoen aan o.a. OESO-richtlijnen • NL-se Doelstelling: 90% van de grote bedrijven in 2023 voldoen aan OESO-richtlijnen (vanuit IMVO-beleid) • Wet zorgplicht Kinderarbeid als voorbeeld wet recent goedgekeurd (Due Diligence) • Mogelijkheid bevorderen goed bestuur via o.a. multilaterale fondsen en VPA-FLEGT en REDD+ mechanismen • Nederlandse kennis en expertise aanwezig, o.a. op landrechten en een landschapsgerichte benadering. • Commitment en bundeling krachten (kennis, samenwerking) op gebied van landrechten – ook via ondersteuning Nederlandse overheid. • Internationaal heeft Nederland ook een rol in o.a. ILC en de GLTN. 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Goed bestuur omvat ook aspecten als coherentie en samenwerking: hier kan Nederland en Europa nog een slag maken. • Op gebied van IMVO, zijn er geen bindende afspraken met het bedrijfsleven, ook niet daar waar mogelijk grote risico's zijn, met uitzondering van (recent) kinderarbeid • De OESO-richtlijnen gaan in op het milieu, maar de link tussen bossen en andere onderwerpen binnen goed bestuur wordt onvoldoende duidelijk gemaakt. • IMVO-beleid nog onvoldoende coherent doorvertaald naar de bestaande beleidsinstrumenten en naar aanverwante sectoren
	Kansen <ul style="list-style-type: none"> • Er is internationaal een toenemende erkenning voor het belang van 'goed bestuur'. • Uitdragen van elementen goed bestuur in het ontwikkelen van een bossenstrategie (o.a. coherentie) • Sterker doorvoeren van principes als goed bestuur en IMVO in de private en financiële sector, en relevante sectoren: via o.a. beleidsinstrumenten, mogelijkheid bindende regelgeving als risico's groot zijn, bundelen en versterken Europese IMVO-initiatieven en daarin de rol van bossen sterker naar voren laten komen. • Inzet om interrelatie tussen goed bestuur en duurzaam bosbeheer specifiek naar voren laten komen in OESO-richtlijnen • Partnerschappen aangaan met landen waar ontbossing urgent is – bijvoorbeeld via model FLEGT-VPA/ REDD+ (en fondsen) • Versterken goed bestuur in partnerlanden via stroomlijnen financiering handel en ontwikkeling samenwerking– met voldoende aandacht voor ontwikkelen van capaciteit overheden • Specifieke aandacht voor de bescherming van milieu- en landrechtenverdedigers • Internationale bijdrage via kennis, expertise en dialoog, o.a. via vertegenwoordiging in internationale fora. 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • Veel ontbossing in tropische landen is nog steeds illegaal. • Corruptie, een zwak bestuur (vooral de uitvoering en handhaving ervan) en het ontbreken van een wettelijke erkenning voor (het gebruik) van land vormen een bedreiging voor duurzaam bosbeheer en het tegengaan van ontbossing. • Veel ontbossing is legaal maar dit leidt niet per definitie tot zero-deforestation. • Het bewerkstelligen en versterken van goed bestuur van bossen en landschappen is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de overheid en actoren in de landen waar deze bossen staan; prioriteiten van die landen komen niet altijd overeen met de prioriteiten van Nederland of Europa.
Externe factoren		

3.7 Boshherstel (klimaat)

3.7.1 Introductie

Onder het thema 'Boshherstel vallen initiatieven die bijdragen aan het herstel van gedegradeerde bossen en bodems. Boshherstel kan verschillende doelstellingen samenbrengen, waaronder het herstellen van productiviteit, (bio)diversiteit, koolstofopslag en houtvoorziening. Daarmee worden tegelijkertijd sociaaleconomische doelstellingen gerealiseerd zoals het ontstaan van nieuwe bedrijvigheid en het verbeteren van inkomens.

Gezonde en productieve landschappen zijn essentieel voor duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en het tegengaan van klimaatverandering. Wereldwijd zijn echter steeds meer landschappen aan het verschromelen waarmee de ecologische waarde en de productiviteit afneemt. Het verdwijnen van bossen en bomen, vaak om plaats te maken voor intensieve vormen van landbouw, is hiervan een van de belangrijkste oorzaken.

Toenemende landdegradatie kan enkel worden tegengegaan door een combinatie van maatregelen. Maatregelen ter bevordering van duurzaam en verantwoord landschaps- en bosbeheer (zie ook o.a. hoofdstukken [3.1](#) en [3.2](#)) hebben hierbij de voorkeur; dit voorkomt degradatie en is vaak kosten-effectiever dan het herstel van land dat eenmaal is aangetast. Maatregelen om ontbossing te vermijden en om bosfragmentatie te verminderen zijn essentieel voor bosecosystemen die nog grotendeels intact zijn (IPBES, 2018).

Het herstellen van al gedegradeerde landschappen is echter ook noodzakelijk.

Herstel van landbouwgrond is direct gelinkt aan het verbeteren van voedselzekerheid en efficiënte landbouw (zie hoofdstuk [3.4](#)). Deze verbeteringen staan niet los van de andere aanwezige vormen van landgebruik in het gebied en kunnen alleen in een landschapsbenadering tot blijvende resultaat leiden.

Herstel van beboste landschappen (*forest landscape restoration* – FLR⁶⁹) gaat over het aanplanten van bomen, maar ook over het duurzaam gebruiken van land in geregenereerde bossen, *agroforestry* of over het creëren van ecologische corridors en aanplantingen rondom rivieren of meren (IPBES, 2018).

FLR is een proces van het verbeteren van productiviteit en capaciteit van landschappen om in de verschillende en veranderende behoeften van de samenleving te voorzien. Dit kan gebeuren op basis van bewuste en geplande interventies waarbij verschillende boomsoorten worden geïntegreerd in tuinen, landbouw en bossen, maar het kan ook door middel van natuurlijke regeneratie van uitgeputte ecosystemen, bijvoorbeeld op landbouwgrond met hulp van boeren⁷⁰, als resultaat van bijvoorbeeld overbegrazing of verontreiniging.

Herbebossing gebieden kunnen meerdere voordelen bieden als ze goed worden aangeplant, met volledige inachtneming van ecologische beginselen die gunstig zijn voor de biodiversiteit. Ze kunnen grondstoffen leveren en daarmee de druk op bestaand bos verlichten (zie ook hoofdstuk [3.1](#)). Ze kunnen ook dienen als bufferzones voor primaire bossen, de bodem beschermen of zorgen voor genetische diversiteit. Het op grote schaal aanplanten van bomen zou ook aanzienlijk bijdragen tot het verminderen van de klimaatverandering (EC, 2019). Hiermee heeft landschapsherstel directe en indirecte economische voordelen; het creëert werkgelegenheid, draagt bij aan de verbetering van de leefomstandigheden van bewoners en voorkomt kosten door degradatie.

Voor effectief én inclusief herstel, en voor behoud van biodiversiteit, is het essentieel dat FLR plaats vindt volgens een *landschapsbenadering* en door middel van een inclusief proces, waarbij verschillende belangen en factoren worden afgewogen – waarbij ook inzicht is verkregen in de onderliggende oorzaken van de voorafgaande ontbossing - en waarmee een productief en gebalanceerd mozaïek landschap ontstaat dat aangepast is aan de ecologische, sociale, culturele en economische omstandigheden en behoeften. Alleen zo kan duurzaam landgebruik ontstaan dat het gebied weerbaar maakt tegen het ontstaan van een nieuwe cyclus van landdegradatie.

⁶⁹ FLR is het proces waarmee degradatie van de bodem, landbouwgebieden, bossen en stroomgebied wordt omgekeerd, en waarmee de ecologische functies hersteld worden.

⁷⁰ In bijvoorbeeld Niger zijn goede voorbeelden van FMNR (Farmer Managed Natural Regeneration)

Belangrijke voorwaarden voor FLR zijn de aanwezigheid van een stimulerend beleidskader en de beschikbaarheid van financiering voor duurzame vormen van landgebruik. Het is ook van belang dat mensen in het landschap, met name lokale en inheemse gemeenschappen, kunnen delen in de opbrengsten van herstel van landschappen inclusief bossen en dat hun (land)rechten worden erkend. Tot slot mag herstel van gedegradeerde bossen en landschappen nooit leiden tot conversie of destructie van natuurlijke ecosystemen. Het stoppen van ontbossing blijft bovenal essentieel; behoud van bestaande ecosystemen is effectiever en efficiënter dan herstel.

3.7.2 Uitdagingen, trends en prioriteiten

Een stijgende consumptie per hoofd van de bevolking, in combinatie met een toenemende bevolkingsgroei, zijn belangrijke onderliggende factoren voor landdegradatie in veel delen van de wereld – als ook de impact van klimaatverandering⁷¹ (IPBES, 2018). Na overbegrazing is ontbossing de grootste veroorzaker van landdegradatie. 30% van de wereldwijde landdegradatie is toe te schrijven aan ontbossing (UNCCD, 2017).

Naast het verlies aan biodiversiteit en de impact op het klimaat, heeft land degradatie in veel regio's ook een negatieve invloed op bijvoorbeeld voedsel- en waterveiligheid. Afname in landbouwproductie - door bijvoorbeeld erosie, verlies van bodemvruchtbaarheid, verzilting en andere processen - vormen een risico voor de voedselzekerheid. Volgens voorspellingen zal in 2050 (onder een *Business as Usual* scenario) de opbrengst van landbouw wereldwijd met 10% afnemen als gevolg van degradatie en klimaatveranderingen. In sommige gebieden kan dit zelfs oplopen tot 50%. Landdegradatie heeft ook sociaaleconomische gevolgen voor lokale gemeenschappen en inheemse volkeren, onder andere door verlies aan hulpbronnen en inkomsten. Degradatie van bossen en bodems heeft naar inschatting impact op het welzijn van 3.2 miljoen mensen (Besseau, 2018).

Naar schatting is er wereldwijd 2 miljard hectare land dat mogelijk hersteld kan worden; een gebied groter dan Zuid-Amerika. Deze herstelmogelijkheden zijn soms grootschalig (naar schatting voor 0,5 miljard hectare), waarbij grote stukken bos hersteld kunnen worden. Echter, voor het grootste deel is een mozaïek aanpak nodig, waarbij bossen en bomen geïntegreerd worden in het landschap als onderdeel van gevarieerd en duurzaam landgebruik (IPBES, 2018).

Het IPBES rapport⁷² (IPBES, 2018) geeft aan dat in de komende jaren een toenemende druk op land en een toename in landdegradatie wordt verwacht door een groeiende bevolking, stijging in consumptie, een steeds globalere economie en de impact van klimaatverandering – tenzij daadwerkelijk op grote schaal gecoördineerde actie wordt ondernomen; op zowel het herstel van land als ook op het voorkomen van landdegradatie, door duurzaam landgebruik maar ook door de onderliggende factoren aan te pakken. Het rapport wijst onder andere op de noodzaak tot een omslag in ons denken en handelen, met duurzame productie en consumptie voorop (LNV, 2019a).

Er wordt ook in toenemende mate een verband gelegd tussen landdegradatie en migratie, zoals ook het rapport van Clingendael laat zien met betrekking tot Afrika (Schaik L. van, 2018).

Wereldwijd is er de afgelopen jaren steeds meer aandacht voor herstel, onder andere via het lanceren van de Bonn Challenge en het ontstaan van regionale initiatieven hiervan (zie ook [3.7.3](#): Samenvatting van bestaande initiatieven). Herstel van land inclusief bossen en de instandhouding en verbetering van koolstofvoorraden in de bossen (REDD+) zijn een essentieel onderdeel geworden van de wereldwijde inspanningen om de klimaatverandering te verminderen.

De ambities zijn hoog. Het rapport van 'Global Partnership on Forest en Landscape Restoration' geeft een helder overzicht van wat nodig is om wereldwijd landschapsherstel mogelijk te maken (P. Besseau, 2018). Ook (R. McLain, 2018) geeft aan dat succesvolle grootschalige herstel van landschappen en bossen voor een aantal

---

71 Landdegradatie draagt aan de ene kant bij aan klimaatverandering, terwijl klimaatverandering de effecten van landdegradatie kan verergeren en de uitvoerbaarheid van sommige opties voor het vermijden, verminderen en terugdraaien van landdegradatie kan verminderen.

72 Het rapport kreeg veel aandacht in zowel politiek als media, vanwege de grondige en verregaande conclusies. Het rapport maakt duidelijk dat de achteruitgang van de biodiversiteit wereldwijd sneller gaat dan verwacht en leidt tot grote risico's voor het menselijk welzijn.

uitdagingen staat, waaronder de uitdaging om de implementatie van vaak lokale, kleinschalige projecten voor herstel van landschappen en bossen op te kunnen schalen naar de grootte die nodig is om de ambitieuze doelstellingen te kunnen realiseren.

Andere aandachtspunten die worden genoemd om de ambities te realiseren zijn:

- Er is wereldwijd de noodzaak voor meer financiering, vanuit zowel private als publieke bronnen. Een conservatieve schatting van 2000 \$ USD per hectare betekent dat minimaal 700 miljard \$ USD nodig is om 350 miljoen hectare te herstellen tegen 2030. Dit vormt een barrière voor het opschalen van herstel wereldwijd (R. McLain, 2018). Om dit te mobiliseren moet het economische belang en de financiële mogelijkheden van herstel van landschappen en bossen duidelijk worden voor overheden, bedrijven en financiële instellingen, zodat dit wordt erkend als een waardevolle en duurzame investering (P. Besseau, 2018).
- Tegelijk worden in (FAO, 2015) de mogelijkheden voor het behalen van een positief intern rendement (IRR) benadrukt; volgens een al wat verouderd rapport van TEEB (TEEB, 2009) variërend van 7 tot 79%, afhankelijk van het bioom en de regio.
- Het rapport (P. Besseau, 2018) benadrukt het belang van nog meer internationale erkenning voor de noodzaak en de mogelijkheden van herstel van landschappen en bossen, bijvoorbeeld binnen het *High Level Political Forum on Sustainable Development*.
- Daarnaast moeten nationale overheden hun doelstellingen voor het herstellen van landschappen en bossen bekend maken, en deze doelstellingen integreren in beleid en programma's. Commitments, op zowel nationaal als internationaal niveau, zouden daarbij niet alleen het aantal hectares maar ook doelen op waarde-creatie moeten omvatten, in ecologische, sociale en economische zin.
- Landschap en bosherstel vraagt vaak om een sociale transformatie, en niet alleen om een technische aanpak (P. Besseau, 2018). Hersteld bos moet een positieve bron zijn voor lokale en regionale gemeenschappen. Het succes van bosherstel hangt dus sterk af van mensen en hun vermogen om hersteld bos op verschillende manieren te (kunnen) gebruiken. Het ontwikkelen van bos voor meerdere doelen is daarom belangrijk. Voorbeelden hiervan zijn multifunctionele gemengde bosbouwsystemen en bos-landbouwsystemen die mensen voedsel en andere producten of diensten bieden (R. McLain, 2018).
- Het is ook van belang dat rechten en eigendom van lokale gemeenschappen verhelderd en versterkt worden, zodat mensen toegang hebben en houden tot herstelde gebieden en zodat bijvoorbeeld ook kleinschalige boeren hun land kunnen herstellen (P. Besseau, 2018).
- Voor landen met ambitieuze doelstellingen moet daarnaast ondersteuning komen waar gewenst, bijvoorbeeld op het gebied van capaciteitsversterking. Bovendien moet er wereldwijd en lokaal gewerkt worden aan kosteneffectieve monitoring van voortuitgang (P. Besseau, 2018).
- (R. McLain, 2018) geeft tenslotte aan dat een belangrijk obstakel voor succesvol herstel van gedegradeerde bossen vaak een tekort aan regeneratiemateriaal is. FLR betreft vaak het herstel van inheemse boomsoorten, maar er is vaak weinig kennis over hoe, waar en wanneer genetisch materiaal (soorten en herkomst) met gewenste eigenschappen kan worden verkregen. Efficiënte regeneratiesystemen bestaan momenteel voor slechts enkele boomsoorten, meestal voor gebruik in industriële plantages en deze technieken zijn niet altijd geschikt voor FLR. Klimaatverandering roept bovendien vragen op over waar verschillende boomsoorten in de toekomst kunnen gedijen.

3.7.3 Samenvatting van bestaande initiatieven (wat Nederland al doet)

Hieronder volgt een samenvatting van bestaande initiatieven waarin Nederland een rol speelt. Er wordt hier gekeken naar relevante bestaande initiatieven gericht op landschapsherstel – met de focus op het herstel van gedegradeerde bossen. Hiernaast is het voorkomen van ontbossing, bosdegradatie en fragmentatie van bossen van belang. Hier wordt in andere hoofdstukken aandacht aan besteed.

De initiatieven zijn gecategoriseerd naar (i) initiatieven binnen Nederland, (ii) Europese en (iii) mondiale initiatieven, waarin Nederland een rol speelt. Het betreft hier geen volledige opsomming, maar een eerste overzicht van lopende initiatieven.

I. Initiatieven binnen Nederland

Beleidsinitiatieven

De Nederlandse overheid heeft in de Kamerbrief “Actieplan mondiaal duurzaam bosbeheer” (2016) aangegeven dat, gelet op de oorzaken van ontbossing en bosdegradatie, aanleg van nieuw bos nodig is om de druk op bestaand bos te verlichten en om gedegradeerde gebieden te herstellen (MinEz, 2016). In de aankondiging van de Bossenstrategie (Kabinet, 20 mei 2019) wordt “het vastleggen van CO₂ door de aanleg van nieuwe bossen” vooral vanuit de Nederlandse context genoemd.

Voor de periode 2019-2022 heeft de Nederlandse overheid € 160 miljoen beschikbaar gesteld via het **Nederlandse Fonds voor Klimaatontwikkeling** (DFCD) voor klimaatrelevante projecten in ontwikkelingslanden. Hieronder vallen ook projecten voor herstel van landschappen en bossen.

Samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder, publiek-privaat)

Het project ‘**Wij.land**’⁷³ – een initiatief van Commonland - is Nederlands georiënteerd en is een samenwerking tussen Natuurmonumenten, boeren en provincies en gemeenten. Het project gaat voor een gezond en veerkrachtig landschap waar landbouw en natuur samengaan in duurzame bedrijfsmodellen. Andere op Nederland gerichte initiatieven, waarvan de opgedane kennis en ervaring ook internationaal uitgedragen kan worden zijn initiatieven rond “Ruimte voor de rivier” scharen, zoals bijvoorbeeld het landschapsherstel c.q. waterveiligheid en klimaatadaptatie project in de Biesbosch.

Het bedrijfsleven en sectororganisaties

FORM International, een bedrijf gevestigd in Nederland, werkt internationaal aan landschapsherstel, in onder andere het noorden van Ghana en in Tanzania, ook in opdracht van andere organisaties.

Ook **Nederlandse cacao-bedrijven** investeren in herstel van landschappen en bossen, door agroforestry en op kleine schaal in de landschappen waar ze uit sourcen.

Kennis en expertise

Als kennisinstituut, heeft het **Planbureau voor de Leefomgeving** (PBL) substantieel bijgedragen aan de *Global Land Outlook* (gepubliceerd vanuit UNCCD) middels een scenarioanalyse over de omvang en impact van veranderingen in landconditie tot 2050.

Wageningen Universiteit doet onderzoek op FLR, en is ook internationaal betrokken bij samenwerkingsverbanden en onderzoeksinitiatieven, zoals het GPFLR en een (al afgesloten) onderzoeksproject binnen IUFRO verband⁷⁴. Ook **Tropenbos International** (zie internationale initiatieven) is onderdeel van een internationaal onderzoeksprogramma rondom FLR en agroforestry. Een organisatie als **Commonland** (zie hieronder) bouwt ook via haar programma’s expertise op. Daarnaast zit er in Nederland op het gebied van natuurherstel en natuurontwikkeling ook veel opgedane expertise bij natuurorganisaties als Natuurmonumenten of Staatsbosbeheer.

Maatschappelijke organisaties

Er zijn een aantal Nederlandse organisaties die werken aan het herstel van land. **Commonland**® is een stichting in Nederland die tot doel heeft om bij te dragen aan landschapsherstel en aan de *Bonn Challenge*. Commonland heeft een concept van vier ‘returns’ uit landschapsherstel ontwikkeld als marketinginstrument om investeringen in FLR aan te trekken (FAO, 2015). Er lopen meerdere projecten waaronder in Baviaanskloof in Zuid-Afrika. Commonland wordt andere gesteund door het Ministerie van I&M en Economische zaken, maar ook door de Triodos Bank, ASN en door Stichting DOEN. Commonland is ook, samen met andere organisaties betrokken bij het ‘**1000 Landscapes for 1 Billion People initiative**’, zie ook ‘internationale initiatieven’.

De Nederlandse stichting **Justdigg** kickstart grootschalige landschapsherstelprojecten, in samenwerking met boeren, en heeft op dit moment projecten in Kenia en in Tanzania, werkend vanuit een breed netwerk van bedrijven en organisaties.

73 Zie ook: <https://wij.land>

74 Zie ook: <https://www.iufro.org/fr/science/special/spdc/netw/flr/flr/>

Maatschappelijke organisaties als *Tropenbos International*, *IUCN* en *IDH* hebben herstel van landschappen en bossen als onderdeel in hun programma opgenomen – vaak als component van een landschapsgerichte benadering.

(Financiële sector)

Voor FLR is klimaatfinanciering beschikbaar. Er zijn daarnaast ook andere mogelijkheden voor financiering, zoals middelen vanuit ontwikkelingssamenwerking, financiering vanuit NGO-projecten of investeringen vanuit de particuliere sector (FAO, 2015).

(Zie ook [hoofdstuk financiën](#))

II. Europese initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Beleidsinitiatieven vanuit Europees verband

Het *EU Actieplan 'Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests'* (EC, 2019) onderstreept het belang van herstel van gedegradeerde bossen en wil dit bevorderen, o.a. door betere internationale samenwerking en het bevorderen van projecten en onderzoek op dit thema, zie ook [Annex 3](#).

Samenwerkingsverbanden vanuit Europees verband (multi-stakeholder, publiek-privaat)

(Vooralsnog niet bekend)

Het bedrijfsleven en sectororganisaties vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise vanuit Europees verband

(Vooralsnog niet bekend)

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties in Europees verband

Rewilding Europe is een NGO gevestigd in Nederland, die werkt aan het opnieuw creëren ('rewilding') van landschappen in ten minste 10 verschillende regio's in Europa. 'Rewilding' wordt hier gezien als het herstel en ruimte geven aan natuurlijke processen in het Europese landschap en wilde/ verwilderde natuur opnieuw te verbinden met de moderne economie.

Rewilding Europe is ook een van de ondertekenaars van het "*Green Shoots for rewilding*" project (Rewilding-Europe, 2019). In 2017 startte een coalitie van vijf organisaties⁷⁵ met dit initiatief voor een periode van 3 jaar, met als doel om de EU-agenda voor ecologisch herstel te promoten en te versterken. Het initiatief wordt gefinancierd door WWF Nederland.

Het *Agadir Commitment*, met ondertekenaars als Spanje, Portugal en Turkije, richt zich op FLR in het Middellandse Zeegebied. *FERN* (gevestigd in Brussel) pleit, in coalitie met andere Ngo's in Brussel, binnen Europees verband voor een EU Fonds om ook de bossen in Europa voldoende te beschermen en herstellen (zie ook [hoofdstuk 5](#)).

III. Internationale mondiale initiatieven (waarin Nederland een rol speelt)

Multi- en bilateraal beleid (met een rol voor Nederland)

Internationaal zijn ambitieuze doelen vastgesteld voor bos- en landschapsherstel (FLR).

---

⁷⁵ Een Memorandum of Understanding is ondertekend door Rewilding Europe, BirdLife Europe en Central Asia, het WWF European Policy Office, het European Environmental Bureau en het Duitse Instituut voor Integratieve Biodiversity Research (iDiv).

Het tegengaan van verwoestijning en degradatie is een onderdeel van de duurzame ontwikkelingsdoelen in Agenda 2030 en opgenomen in **SDG-doelstelling 15.3**⁷⁶, waarin wordt gestreefd naar een wereld die qua landdegradatie neutraal⁷⁷ (LDN) is tegen 2030 (UNCCD, 2019).

De **Bonn Challenge**, een vrijwillig wereldwijd initiatief dat in 2011 werd gelanceerd door Duitsland en IUCN, heeft tot doel om tegen 2020 zo'n 150 miljoen hectare tot op een bepaald niveau van herstel te brengen. De **New York Declaration on Forests** bouwde hier in 2014 verder op voort door zich te verbinden aan wereldwijd doel van 350 Mha tegen 2030. Leden van het partnerschap werken samen om ondersteuning te bieden voor bos- en landschapsherstel (FLR) op alle niveaus (R. McLain, 2018).

Ook krijgen bossen, en het herstel van gedegreerde bossen, een steeds grotere erkenning in de klimaat onderhandelingen, en als onderdeel van het **Parijs Akkoord**⁷⁸.

Een centraal onderdeel bij de **Parijs Klimaatakkoord** is het indienen van **Nationally Determined Contributions** (NDC) met verdergaande nationale mitigatie- en eventueel adaptatiemaatregelen. In 2017 hebben IUCN en Climate Focus een beknopte analyse van NDC's uitgevoerd, waarin werd bevestigd dat landen het herstel van natuurlijke en beheerde landschappen beschouwen als een belangrijke oplossing voor het verminderen van de klimaatverandering. Deze analyse toonde ook aan dat de ambities van landen hierin sterk verschilden. **Terwijl 77% van de landen de implementatie van activiteiten in het FLR-concept noemde, noemde slechts 26% dergelijke acties als kwantificeerbare verbintenissen** waarover moet worden gerapporteerd en gemeten bij het bereiken van de mitigatiedoelstellingen van de Overeenkomst van Parijs (IUCN, 2017).

Over de hele wereld zijn daarnaast ook **regionale implementatieplatforms voor de Bonn Challenge** ontstaan, waaronder **AFR100** voor Afrika en ministeriële rond tafels in Latijns-Amerika, Oost- en Centraal-Afrika en Azië. Het **World Resources Institute 20 × 20 Initiative** streeft ernaar om 20 miljoen hectare land in Latijns-Amerika te herstellen in 2020 (R. McLain, 2018). De **'Great Green Wall'** van de Sahara en het **'Sahel Initiative'** willen de regio omgeven door vegetatie als zogeheten groene muur. Alleen China wil jaarlijks al 6,7 miljoen hectares bos aanplanten (R. McLain, 2018). Het **'Agadir Commitment'** streeft naar LDN en behoud van biodiversiteit in het Middellandse Zeegebied.

In maart 2019 kondigde de VN bovendien het **decennium van ecosysteemherstel** aan.

De ambities zijn hoog en initiatieven hebben veel steun gekregen van landen en organisaties over de hele wereld. Het Bonn Challenge voortgangsrapport uit 2018, laat op basis van een beperkt aantal landen zien dat er op grote schaal herstel van landschappen en bossen plaats vindt. In de zes geanalyseerde landen worden **verschillende vormen van herstel van herstel van landschappen en bossen** toegepast op 43.7 Mha, dat is 56% van de nationale Bonn Challenge doelstelling van deze landen. De meest gebruikte vormen zijn herstel van gedegreerd bos door middel van silvicultuur en natuurlijke regeneratie en herstel van landbouwgrond door agroforestry. Commerciële plantages zijn slechts 2.2% van de activiteiten voor herstel van landschappen en bossen. Het rapport geeft ook aan dat deze landen ook de economische en ecologische waarde van herstel zien, zoals werkgelegenheid, koolstofopslag en biodiversiteit. **Coördinatie tussen verschillende sectoren en schaalniveaus blijft echter een obstakel** voor het plannen en uitvoeren van herstel van landschappen en bossen in deze landen, alsmede het gebrek aan financiering.

De **Aichi targets** lopen in 2020 af en onderhandelingen zijn gaande over de post-2020 doelstellingen. Daarin is 'landschap en landschapsherstel' een thema dat onder meer door PBL en CDI wordt ingebracht, als ook door IUCN.

---

76 15.3 Tegen 2030 de woestijnvorming tegengaan, aangetast land en gedegreerde bodem herstellen, ook land dat wordt aangetast door woestijnvorming, droogte en overstromingen, en streven naar een wereld die qua landdegradatie neutraal is.

77 LDN staat voor het waarborgen van voldoende gezonde en productieve natuurlijke hulpbronnen door degradatie zoveel mogelijk te vermijden en het land dat al is aangetast, te herstellen maal ongeveer 1 miljard hectare in 2050 ten opzichte van 2010 (EC, 2019)

Internationale samenwerkingsverbanden (multi-stakeholder)

Het **NDC Partnership (NDCP)** heeft meer dan 100 leden, waaronder vertegenwoordigers van overheden, vertegenwoordiging van grote internationale instellingen (FAO, UNDP, UNEP, European Bank, etc.) en niet-overheidsactoren (SNV, WWF, etc.). Het NDCP ontvangt o.a. financiële ondersteuning van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en ondersteunt ontwikkelingslanden bij de implementatie van hun NDCs en bij de ontwikkeling van een langetermijnstrategie.

De minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking is op dit moment (in 2019) namens Nederland co-voorzitter van het NDCP, samen met Costa Rica (MinBuZa, 2019).

Het **Global Partnership on Forest and Landscape Restoration (GPFLR)**⁷⁹, opgericht in 2003, is een wereldwijd multi-stakeholder netwerk van overheden, internationale en niet-gouvernementele organisaties. Het GPFLR heeft tot doel: het herstel van de verloren en aangetaste bossen in de wereld en hun omringende landschappen. De GPFLR draagt rechtstreeks bij aan de Bonn Challenge. Vanuit Nederland zijn het Ministerie van Economische Zaken en Klimaatbeleid, Tropenbos International en de Wageningen Universiteit partners.

Het **Cocoa & Forest Initiative** heeft ook een component voor herstel van landschappen en bossen. Het initiatief, gelanceerd in 2017, wordt voorgezeten door de regeringen van Ivoorkust, Ghana en Colombia en wordt mogelijk gemaakt door IDH en de World Cocoa Foundation (WCF). Het Cocoa & Forest Initiative wordt financieel ondersteund door het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

EcoAgriculture Partners, Rainforest Alliance, WWF's Landscape Finance Lab, CommonLand, UNDP en andere partners bereiden zich voor op de lancering in 2020 van het '**1000 Landscapes for 1 Billion People initiative**'. Dit ambitieuze initiatief heeft als doel snel van start te gaan en de systemische verandering te ondersteunen die nodig is om landdegradatie aan te pakken en duurzame voedselsystemen te creëren

Ook het **Global Landscapes Forum** heeft speciale aandacht voor herstel van landschappen en bossen. Medeoprichters zijn, naast organisaties als bijvoorbeeld CIFOR of CIRAD, ook het Wageningen Centre for Development Innovation (CDI).

Internationale private sector initiatieven (met een rol voor Nederland)

(Vooralsnog niet bekend)

Kennis en expertise (met een rol voor Nederland)

Het **CGIAR 'Forests, Trees and Agroforestry'** (FTA) is een groot wereldwijd onderzoeksprogramma om de rol van bossen, bomen en agroforestry in duurzame ontwikkeling en voedselveiligheid te verbeteren en klimaatverandering aan te pakken. CIFOR leidt FTA in samenwerking met onder andere Tropenbos International.

Initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties (met een rol voor Nederland)

(Vooralsnog niet bekend)

(Financiële sector)

Voor FLR is **financiering** beschikbaar vanuit klimaatfondsen, zoals onder andere REDD+, GEF of het Biocarbon Fonds (zie hoofdstuk [financiering](#)), maar ook vanuit andere fondsen met bijvoorbeeld een landherstel component.

IDH is in 2018 geselecteerd om de **technische ondersteuningsfaciliteit van het Land Degradation Neutrality Fund (LDNF)** op te zetten om capaciteit in projectontwikkeling te verlenen; de ontwikkeling van goede projectvoorstellen kan een belangrijk knelpunt zijn voor investeringen in duurzaam landbeheer.

Fondsen zoals het **LDNF of het Livelihoods Funds** (zie ook hoofdstuk financiën) ondersteunen verschillende projecten voor herstel van landschappen en bossen. Livelihoods werkt bijvoorbeeld samen met de Senegalese NGO Océanium om de mangrovebossen te herstellen (Livelihoods, 2019).

---

79 Zie ook: <http://www.forestlandscaperestoration.org>

3.7.4 Voorbeelden van wat andere landen doen

- Duitsland was mede-initiatiefnemer voor de Bonn Challenge. De Duitse regering geeft sinds de lancering intensieve steun aan de Bonn Challenge – met specifieke aandacht voor een aantal regionale initiatieven, namelijk: Afrika (AFR 100), Latijns-Amerika (Initiative 20x20), en Centraal Azië en de Kaukasus.
- In 2015 was het *African Forest Landscape Restoration Initiative* (AFR100) gelanceerd vanuit budget van BMZ (Duitsland)
- In totaal zijn er vanuit Duitse financiële samenwerking in de periode van 2009 tot 2015 investeringsprojecten gelanceerd die in totaal 5554 hectare herbebossing gebied met energiehout ondersteunen. In de grote rivier-deltagebieden in Azië ondersteunt de BMZ het herstel en duurzaam beheer van mangrovebossen - deze zijn met name van belang voor kustbescherming in de context van klimaatverandering.

3.7.5 Suggesties en aanbevelingen

Internationaal zijn ambitieuze doelen vastgesteld voor bos- en landschapsherstel, onder andere in de Bonn Challenge. De deadlines van o.a. de Bonn Challenge komen dichterbij maar het ziet er niet naar uit dat deze gehaald gaan worden. Er ligt voor Nederland een kans om FLR internationaal meer onder de aandacht te brengen bij de post-2020 doelstellingen van de Aichi doelstellingen, als ook in NDCs van landen tijdens het voorzitterschap van het NDC Partnership. Daarnaast liggen er mogelijkheden om internationale ambities op herstel van gedegradeerde bossen vanuit verschillende agenda's (zoals tussen de klimaatagenda, de UNCCD Agenda en de bosagenda) meer samen te brengen en te integreren; waarbij REDD+ als mechanisme kan dienen om degradatie te voorkomen.

Herstel van gedegradeerde bossen is nog weinig ingekaderd binnen het Nederlands en Europees beleid. Het EU Actie Plan erkent wel het belang van bosherstel. Landdegradatie heeft echter niet alleen impact op bossen maar raakt ook sterk aan landbouw en voedselzekerheid, en kan – indien er geen aandacht aan wordt gegeven - activiteiten op bijvoorbeeld klimaat en voedselzekerheid (waar Nederland juist wel sterk op inzet) ondermijnen. Het is daarom van belang om herstel van land duidelijker te benoemen in beleid en het belang ervan te onderstrepen – wereldwijd maar ook in Europa.

Nederland is een belangrijke importeur van (agro-) grondstoffen en heeft wereldwijd een sterke kennispositie op het gebied van landbouw. Deze sector kan vanuit die rol ten eerste een belangrijke bijdrage leveren aan het verduurzamen van ketens en het voorkomen van landdegradatie. Nederland kan de rol van de private sector voor landschapsherstel sterker benadrukken. Dit kan vooral gericht zijn op Nederlandse en Europese bedrijven die agro-grondstoffen importeren, en mogelijk mede veroorzaker zijn van degradatie van productieve landschappen.

Bosherstel en uitbreiding van bossen zal niet alleen plaats moeten vinden in gedegradeerde bosgebieden zelf, maar ook door bomen sterker te integreren in landbouwgebieden of op verlaten landbouwgronden. Hier kan de landbouwsector ook vanuit haar rol van expertise en kunde een belangrijke rol spelen.

Er zijn nog veel investeringen nodig om de ambities voor FLR wereldwijd te verwezenlijken, ook vanuit de private sector. Tegelijk biedt FLR (met een goede IRR) interessante mogelijkheden voor projecten en investeerders om innovatieve bedrijfsmodellen te ontwikkelen en te financieren waarmee zowel het herstel, als ook de duurzame ontwikkeling van land financieel aantrekkelijker wordt (Dam, 2019).

Het is belangrijk om het bedrijfsleven en de financiële sector bewust te maken van de relevantie van het planten van bossen via het herstel van gedegraderd land en duurzaam bosbeheer, ook als manier om de toekomstige vraag naar producten uit bos (ook vanuit de biobased economie) en grondstoffen veilig te stellen en tegelijkertijd bij te dragen aan klimaatdoelstellingen (Dam, 2019).

Nederland en Nederlandse organisaties zijn ook betrokken in meerdere internationale Fondsen, die kunnen bijdragen aan het bundelen van krachten om landschappen te herstellen; door bijvoorbeeld FLR te 'earmarken' of door in innovatieve FLR-projecten te investeren. Hier ligt ook een rol voor de financiële sector.

Nederland heeft zelf jarenlange kennis opgebouwd op landschapsontwikkeling en herstel (“Ruimte voor natuur” bijvoorbeeld). Ook is kennis en kunde aanwezig vanuit organisaties en kennisinstellingen, bijvoorbeeld op het gebied van FLR, agroforestry, landschapsgerichte benaderingen en landschapsherstel. Voorbeelden hiervan zijn:

- Er zijn mogelijkheden om de bestaande kennis van Nederlandse organisaties, zoals bijvoorbeeld JustDiggIt, Rewilding Europe, Commonland Foundation, FORM International, ReNature Foundation en IDH, te bundelen en in te zetten – ook om projecten te ontwikkelen en financiering aan te trekken. Het rapport van Platform NLandscape ‘*doing things differently or doing different things*’ bevat een vergelijkbaar pleidooi voor het opzetten van een facility.
- Het in Nederland ontwikkelde ‘Building with Nature’ concept door het Ecoshape consortium kan bijvoorbeeld worden ingezet als klimaatadaptatie model dat klimaat-resilience bereikt via landschapsherstel (zie voorbeeld Biesbosch) (De Vriend, 2012).
- Er is binnen Nederland expertise aanwezig op het ontwikkelingen van landschapsgerichte benaderingen, zoals bijvoorbeeld de PCI-benadering (ontwikkeld door IDH).
- Nederland heeft veel expertise op het gebied van duurzame landbouw en ook in toenemende mate op het gebied van *restorative agriculture* en *agroforestry* (bijvoorbeeld aan de WUR).

Zoals onze expertise op intensieve landbouw een ‘exportproduct’ van Nederland is geworden, zou een ambitie kunnen zijn om ervoor te zorgen dat de expertise ‘restorative agriculture’ dezelfde status en erkenning krijgt.

Tenslotte, het aanplanten van bos op grote schaal biedt uitdagingen. Het is daarom in alle initiatieven van belang dat er rekening wordt gehouden met de sociale en culturele context in het landschap, en dat de belangen van de lokale bevolking vanaf het begin worden meegenomen om blijvend duurzaam gebruik te realiseren. Ook is het van belang dat er gekeken wordt naar de biodiversiteit van het landschap en de diensten die het bos kan leveren.

34 SWOT-analyse ‘Bosherstel’

	Positief	Negatief
Interne factoren	Sterkten <ul style="list-style-type: none"> • Er zijn voor herstel van landschappen en bossen internationale doelstellingen vastgelegd (Aichi doelstellingen, Bonn Challenge) • Kennis en expertise aanwezig vanuit Universiteiten en CSO’s, die ook de link leggen naar internationale fora, financiering en projecten • Aanwezigheid private en financiële sector en rol Nederland in internationale (klimaat-)fondsen • Sterke agro-commodity en landbouwsector in Nederland met expertise • Kennis en expertise aanwezig op gebied van landschapsbenadering en landschapsherstel, vaak in combinatie van functies (economie, natuur, veiligheid) 	Zwaktes <ul style="list-style-type: none"> • Doelstellingen van o.a. Bonn Challenge lijken niet gehaald te worden. • Herstel van gedegradeerde bossen heeft geen duidelijke plek in Nederlands beleid (EU Actieplan benoemt wel bosherstel als prioriteit) • FLR heeft vaak nog onvoldoende duidelijke ‘earmark’ in financieringsstromen
	Kansen <ul style="list-style-type: none"> • Wereldwijd aandacht en ambitieuze doelstellingen: het decennium van Ecosysteem herstel is aangekondigd: momentum gebruiken om FLR internationaal onder de aandacht te brengen vanuit NDC-partnerschap en post-2020 onderhandelingen Aichi doelstellingen. • Verstevigen van FLR in beleid (ook in aanverwante sectoren). • Rol van private sector sterker benadrukken: Inzetten op voorkomen van landdegradatie en herstel landbouwgrond door agro-commodity ketens te verduurzamen • Bevorderen ontwikkelen en investeren in innovatieve bedrijfsmodellen met FLR-component (mogelijk gekoppeld aan biobased economie) • Mobiliseren FLR-financiering via fondsen en financiële sector • Samenwerking tussen organisaties FLR om financiering te mobiliseren, kennis te bundelen en projecten te ontwikkelen • Uitdragen Nederlandse kennis op ‘restorative agriculture’ 	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none"> • Landdegradatie kan activiteiten op klimaat en voedselzekerheid (beleidsprioriteiten voor Nederland) ondermijnen. • Grootschalig herstel van landschappen en bossen zijn nodig, als ook de investeringen daarvoor. Tegelijk is ook aandacht vereist voor de lokale sociale en culturele context, en biodiversiteit van het landschap; anders is er een risico van falen, of zelfs verergeren van de sociale en economische situatie en ecologische waarde in het landschap.
Externe factoren		

4.

Analyse regeringstandpunt Tropisch Regenwoud

4.1 Introductie

In 1991 werd het Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR) aan de Kamer aangeboden. Hierin werd het Nederlandse internationale beleid en haar uitvoering met betrekking tot tropische (regen)bossen geformuleerd. Het RTR kwam tot stand tegen de achtergrond van de toen al toenemende ontbossing en degradatie in de tropische landen – haar oorzaken en gevolgen – en de politieke en maatschappelijke zorg en gevoelde urgentie in Nederland en internationaal.

Dit hoofdstuk biedt een korte terugblik op dit Regeringsstandpunt (RTR) en eindigt met conclusies en aanbevelingen voor de verdere formulering van de huidige internationale component van de bossenstrategie, anno 2019.

4.2 Belangrijkste elementen & kenmerken

Het RTR betekende feitelijk de eerste keer dat er een uitgewerkt Nederlands beleid voor bossen internationaal gerealiseerd werd. Het kwam tot stand in breed interdepartementaal overleg en maatschappelijke consultatie en sloot inhoudelijk grotendeels aan bij internationale bossen gerelateerde initiatieven, zoals de discussies over een internationale bossenconventie, het Tropical Forest(ry) Action Plan (TFAP), EU-beleid, ITTO, Wereldbank en de verschillende UN-instellingen.

Beleidsdoelstelling van het RTR was als volgt geformuleerd: Bevorderen van de instandhouding van het tropisch regenwoud, door de totstandkoming van een evenwichtig en duurzaam land- en bosgebruik, zodat het huidige, in hoog tempo verlopende, proces van ontbossing en aantasting en degradatie van het milieu wordt beëindigd.

Deze doelstelling was **uitgewerkt in 9 beleidslijnen**:

1. Actief beschermen van nog gave tropische regenwouden
2. In beginsel geen medewerking verlenen aan projecten en ontwikkelingen die het regenwoud (kunnen) aantasten
3. Bevorderen landgebruiksplanning, landinrichting en duurzaam land- en bosbouw
4. Handel in tropisch hout: beheersen van de kap, via het stimuleren van de opstelling en uitvoering van lange-termijn houtproductie plannen
5. Nationaal en mondiaal stimuleren van (her) bebossingsprojecten
6. Versterken instituties en wetgeving en participatie van de lokale bevolking
7. Versterken politiek en maatschappelijk draagvlak in de tropen
8. Verbeteren economische verhoudingen en verlichting van de schuldenlast
9. Vergroten van mogelijkheden om (inter) nationaal beleid gericht op het tropisch regenwoud te voeren, door versterking van onderzoek en instituties

Een niet onbelangrijk element van het RTR was dat voor de ondersteuning van beleidsontwikkeling en bosprojecten een **inspanningsverplichting** van 150 miljoen gulden (€ 70 miljoen) per jaar werd vastgesteld met de aantekening dat deze middelen ook bestemd waren voor andere bossen in de tropen, maar wel met een besteding van minimaal 1/3 in of ten behoeve van het tropisch regenwouden. Het RTR werd voornamelijk gefinancierd uit ODA-middelen en was vooral gericht op ontwikkelingslanden. In termen van ODA voor bossen behoorde Nederland tot de mondiale top-5.

Het RTR heeft ruim 20 jaar als het kader van het internationale en bilaterale beleid voor bossen gefungeerd en is in die periode een robuuste en flexibele basis en referentie is geweest voor de invulling en uitvoering van het Nederlandse internationale bossenbeleid. Het, met participatie van het maatschappelijk middenveld opgestelde RTR heeft de basis gelegd voor een stabiele, zichtbare en internationaal erkende Nederlandse inzet voor tropische bossen.

De in het RTR-document geformuleerde hoofddoelstelling en beleidslijnen zijn relevant gebleken voor de oriëntering van het bossenbeleid. Wellicht met uitzondering van de beleidslijnen 2 en 8, zijn op vrijwel alle beleidslijnen is een groot aantal activiteiten ontwikkeld, waarbij op een aantal lijnen meer bereikt is dan op andere. Ook hebben een aantal doelstellingen in de loop der tijd aan belang gewonnen en hebben andere minder aandacht en prioriteit gekregen, vaak als gevolg van de (inter)nationale discussie over bossen.

In de negentiger jaren van de vorige eeuw **was de focus vooral op de bossen zelf, zoals bosbehoud en bosbeheer**; en er werden – overwegend in bilateraal verband - in een zeer groot aantal landen participatieve bosbouw en agroforestry ondersteund, meestal in combinatie met capaciteitsopbouw en institutionele versterking en in het kader van plattelandontwikkeling. Projecten gebeurden vaak binnen de context van nationale Tropical Forest Action Plannen (later nationale bossenprogramma's, nfps). Verder gingen middelen naar internationale organisaties als FAO, ITTO en UNDP. De internationale beleidsdialoog kwam na het mislukken van de UN Bossenconventie (UNCED, Rio, 1992) geleidelijk tot wasdom (Intergovernmental Panel on Forests (IPF), International Forum

on Forests (IFF), later UN Forum on Forests, waarin bossen weliswaar in een meer beleids-strategische en brede integrale context werd beschouwd, met meer aandacht voor de “underlying causes”, maar dit bleef vooralsnog vooral een discussie “onder bosbouwers”.

Op een aantal thema’s speelde Nederland in de negentiger jaren **een voortrekkersrol** en positioneerde zich in de voorhoede van het internationale debat, zoals het certificeringbeleid, nationale bossen programma’s en intersectorale benaderingen, het FLEGT-actieplan, financiering van bosbeheer, maar ook op het vlak van participatieve bosbouw en armoedebestrijding, ondanks dat voor dit laatste thema binnen de ontwikkelingssamenwerking niet een specifiek beleid met duidelijke outputdoelen was geformuleerd.

De IOB-evaluatie van 2008 constateerde dat de invoering van de sectorale benadering in de ontwikkelingssamenwerking in 1999 en het verder terugbrengen van het aantal partnerlanden een groot en negatief effect op de omvang van het bossenprogramma. Partnerlanden mochten maximaal drie sectoren kiezen voor samenwerking met Nederland. Tot dan toe was er met veel partnerlanden samengewerkt op het gebied van plattelandsontwikkeling. Omdat plattelandsontwikkeling als te veelomvattend werd beschouwd, besloot de toenmalige minister voor Ontwikkelingssamenwerking dat plattelandsontwikkeling niet kon worden gekozen als sector. Daarmee verviel de mogelijkheid om bossen en bosbouw in een dergelijk breder en integraal kader te bevorderen, wat door de IOB op zich wenselijk werd geacht.

Het RTR bleek als beleidskader **voldoende flexibiliteit en ruimte te bieden voor tussentijdse bijstelling c.q. aanpassing van accenten en prioriteiten**, hierbij inspeland op de sterke veranderingen, die sinds het opstellen van het RTR plaatsvonden in de mondiale context mede als gevolg van de globalisering, de ontwikkelingen in de ontvangende landen en de veranderingen in het Nederlandse beleid zelf en in haar uitvoeringsstructuur. De mogelijkheid voor flexibele aanpassing aan de nieuwe inzichten en prioriteiten in de tijd worden o.a. geïllustreerd in de “verbrede” bossendoelstellingen en prioriteiten, zoals deze in het Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal (BBI, 2002-2006), waar het beleid verbreed werden naar alle typen van bos en er meer aandacht kwam voor thema’s als certificering en duurzaam bosgebruik, het tegengaan van handel in illegaal geoogst hout en bevordering van duurzaam geproduceerd hout op de Nederlandse markt, ontwikkeling van systemen voor waardering en beloning van thans niet-vermarktbaar bosfuncties en vergroening van het financiële en fiscale stelsel.

Ook de **rol van het bedrijfsleven (bedrijven en financiële instellingen) en marktgerichte benaderingen** in samenhang met maatschappelijk verantwoord ondernemen **kregen steeds meer aandacht**. Onderkend werd dat bossen en ontbossing in een breder internationaal, intersectoraal en multistakeholder kader moeten worden beschouwd (“Landschapsbenadering), gegeven de invloed van andere sectoren als landbouw, mijnbouw en infrastructuur, tevens dat bossen een deel van de oplossing zijn voor mondiale problemen als grondstofvoorziening, energie, armoedebestrijding, voedselzekerheid en biodiversiteit en klimaat. De toenemende zorgen over het klimaat maakten dat bossen (en tegengaan van ontbossing en degradatie) in die context ook steeds meer aandacht kregen o.a. via de ontwikkeling van het REDD+-mechanisme (rond de eeuwwisseling was er nog grote reservering om bossen een rol te laten spelen in de klimaatmitigatie en instrumenten als CDM). Niet onbelangrijk is ook de steeds grotere aandacht die aan governance, multistakeholder dialoog en partnerschappen, en andere institutionele aspecten als toegang tot land, informatie, markten en financiële middelen.

Ten behoeve van de uitvoering van het RTR – tot stand gekomen in afstemming tussen 5 departementen – werd naast de financiële inspanningsverplichting **ook menskracht op de verschillende ministeries gemobiliseerd en was er een rolverdeling tussen de ministeries overeengekomen** inclusief regulier Interdepartementale coördinatie en overleg. Ten behoeve van het OS-bossenprogramma werd de Steungroep Bossen en Biodiversiteit ingesteld, een groep van deskundigen binnen het ministerie van LNV, die het OS-bossenprogramma met haar kennis en expertise ondersteunde bij het formuleren en uitvoeren van beleid en projecten.

Rondom het RTR ontstond er in Nederland een duidelijk herkenbare, omvangrijke en **goedgeorganiseerde “internationale bossensector**, bestaande uit universiteiten, instituten, Ngo’s, bedrijfsleven, verenigingen en netwerken van deskundigen, die goed geïnformeerd zijn en elkaar gemakkelijk wisten (en nog steeds weten) te vinden. Deze actoren hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling, uitvoering, het kritisch volgen en aanpassen van de RTR-beleidsprioriteiten en hun uitvoering. **Actieve participatie van betrokkenen bij, en communicatie over het bossenbeleid, is vanuit de overheid altijd gestimuleerd**. In de loop der jaren zijn er diverse bijeenkomsten geor-

ganiseerd, waarbij feedback op het internationale bossenbeleid kon worden gegeven. Ook het Bossenoverleg, een forum voor informatie-uitwisseling en agendering, had hierin een belangrijke functie. Die betrokkenheid is een groot goed gebleken zowel in termen van opbouw van institutioneel geheugen en deskundigheid, als het vasthouden van het maatschappelijke en politieke draagvlak van het RTR en het actueel en scherp houden van het RTR-beleid.

Mede met het oog daarop gaf het RTR ook **veel gewicht aan kennis en onderzoek** (beleidslijn 9), ter waarborging van een goede onderbouwing van beleid en te kunnen inspelen op veranderingen en voortschrijdende kennis en inzichten. In dat kader zijn organisaties als CIFOR, ICRAF, FAO en Tropenbos International financieel ondersteund.

De formulering van een politiek afrekenbare inputverplichting van Dfl 150 (€ 70) miljoen voor tropische bossen – die door de jaren gehandhaafd is gebleven - is cruciaal gebleken. Het heeft zowel gediend als middel voor het voeren van een actief bossenbeleid (“stok achter de deur”), voldoende capaciteit en de daarbij behorende consistentie en continuïteit, als voor het in standhouden van de politieke aandacht en het politieke draagvlak en tenslotte als “driver” van de maatschappelijke betrokkenheid en acties.

Door de eerder genoemde Steungroep Bossen en Biodiversiteit werden **jaarlijks rapportages van de bossenbestedingen opgesteld** - de PROFORIS database - waardoor in de jaren negentig een goed langjarig beeld beschikbaar was van de omvang, bestemming, uitvoeringskanalen en trends van de bestedingen, daarmee een belangrijke rol vervullend in het onderhouden van het institutioneel geheugen. Tevens was er in het PROFORIS een publieke deel dat een **internationaal toegankelijk en transparant overzicht gaf van afgesloten en lopende bossenactiviteiten**, die door Nederland gefinancierd zijn. Het RTR had geen specifieke outputdoelstelling; dit maakte het moeilijk om precies vast te stellen hoe de input doelstelling zich verhiel tot de output in termen van doelgerichtheid, efficiëntie en kwaliteit en meetbaarheid van de effecten. De IOB-evaluatie van 2008 concludeerde hierover echter in zijn algemeenheid positief.

Feitelijk kwam met de aanbieding van de Basisbrief Ontwikkelingssamenwerking (November 2010) en de daarin aangegeven herziening van het Ontwikkelingssamenwerkingsbeleid (bezuinigingen, herziening prioriteiten en minder thema's; minder middelen voor milieu afschaffing van de thematische inputdoelstellingen) een einde aan de rol van het RTR als eigenstandig beleidskader voor bossen internationaal.

Tegelijkertijd werd overigens door veel partijen al geconstateerd dat het RTR in haar oorspronkelijke formulering en focus was verouderd en een actualisering en aanscherping van beleidslijnen en prioriteiten behoefde. De wereld van 2009 - zo werd geconstateerd - was in veel opzichten een andere dan die van 1991, toen het RTR-beleid werd vastgesteld. Inzichten in de (integrale en cross-sectorale) rol van (tropische) bossen en haar functies, haar belang voor mondiale ontwikkeling, armoedebestrijding, klimaat, biodiversiteit en milieu en de noodzaak en wijze van hun duurzame instandhouding en beheer alsmede de acties en de randvoorwaarden die daarvoor gelden, waren aanzienlijk veranderd. De politieke noodzaak om een expliciet, geactualiseerd en coherent internationaal beleid voor bossen te formuleren werd in de jaren nadien echter niet gevoeld. Bossen werden min of meer integraal onderdeel van een aantal andere beleidsprioriteiten, zoals duurzame ketens, biodiversiteit, voedselzekerheid en klimaat, maar zonder een duidelijk budgetallocatie, waardoor in de praktijk bossen veelal een lagere prioriteit en herkenbaarheid genoten.

Hierin lijkt nu – anno 2019 – met de aankondiging van minister Schouten van LNV dat ze per eind 2019 een bossenstrategie wil opstellen, een kentering te zijn gekomen.

4.3 Conclusies en aanbevelingen

De Nederlandse inzet op bossen is in de RTR-periode omvangrijk en divers geweest met een aantoonbare internationaal erkende invloed op nationaal beleid en uitvoering in (bossenrijke) partnerlanden en op de internationale discussie. In het tijdsgewricht van bijna 20 jaar waarin het RTR als een soort van breed – **“paraplu”- beleidskader** opereerde, heeft ze – met al haar beperkingen van te geïsoleerd en te sectoraal; te weinig afrekenbare doelen - de meerwaarde en continuïteit als een politiek gesanctioneerd, robuust internationaal beleidsinstrument voor bossen bewezen.

Belangrijke factoren hierbij zijn geweest:

1. Het hebben van duidelijk richtinggevende doch niet te specifiek geformuleerde beleidslijnen die voldoende ruimte gaven tot flexibiliteit en noodzakelijke aanpassingen in een veranderende context.
2. De koppeling van het beleid aan een kwantitatieve bestedingsverplichting van voldoende omvang.
3. Een internationaal ingebedde en “demand driven” aanpak.
4. Een interdepartementaal breed gedragen beleid met daaraan gekoppeld een adequate interdepartementale coördinatie en samenwerking.
5. Een actieve maatschappelijke betrokkenheid en de daaruit voortvloeiende opbouw van kennis, expertise en netwerken, hier en in partnerlanden.

De context en positie van het Nederlandse Internationale beleid voor bossen is de laatste jaren sterk veranderd. Het beleid heeft zich steeds meer verbreed richting een integrale aanpak, gericht op directe en onderliggende oorzaken van ontbossing en bosdegradatie, en de factoren die duurzaam beheer, instandhouding en herstel van gedegradeerde bossen bevorderen.

Op basis hiervan is het evident dat een Nederlandse beleidsstrategie voor bossen internationaal haar rechtvaardiging en onderbouwing enerzijds dient te vinden in de mate waarin bossen een **daadwerkelijke en gecoördineerde bijdrage leveren aan doelen op andere beleidsterreinen** (zoals de SDGs, klimaat, landbouw, armoedebestrijding en resource security).

Daarnaast dient de beleidsstrategie **maatregelen** te bevatten om de negatieve impact op bossen vanuit andere sectoren tegen te gaan. De belangrijkste oorzaken van ontbossing en degradatie zijn immers afkomstig uit andere sectoren, met name de landbouw. Het gaat daarbij ook om maatregelen om de ontbossingsimpact (van Nederland en in internationaal verband) via de import, handel en investeringen te verminderen.

Beleidscoherentie en actieve betrokkenheid, draagvlak en engagement van andere sectoren dienen dan ook het uitgangspunt te zijn in de ontwikkeling en uitvoering van een dergelijke strategie. Had het bossenbeleid ten tijde van de beginjaren van het RTR vooral nog het karakter van een beleid “van, voor en door de bossensector”; anno 2019 overheerst het inzicht dat een effectieve beleidsstrategie voor bossen zich richt op het waarborgen en versterken van rol van bossen voor duurzame ontwikkeling en dat deze derhalve breed intersectoraal ingebed, gedragen, gecoördineerd en gecommitteerd dient te zijn: een breed maatschappelijk gedragen beleid voor bossen (en niet enkel voor de bossensector).

Bronnen: (Kabinet, 1991), (Raamsdonk, 2008), (BBI, 2006), (Bossenoverleg, 2009)

5.

Beleid koplopers in andere EU landen

5.1 Introductie

In dit hoofdstuk is gekeken naar bestaande bossenstrategieën in andere EU-landen; welke componenten ze bevatten en waar de aandachtspunten liggen.

De volgende nationale bossenstrategieën van andere EU-landen worden besproken:

1. De Franse Nationale Strategie om ontbossing tegen te gaan 2018-2030
2. Finland: Nationale bossenstrategie tot 2025 – versie 2019
3. Oostenrijk: Bossenstrategie 2020+
4. Duitsland: Nationale bossenstrategie 2020

Er is vooral gekeken naar de internationale component van deze Strategieën.

Daarnaast is op EU-niveau ook gekeken naar:

1. EU Mededeling 'Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests' (2019)

5.2 Belangrijkste observaties

NSID_ De Franse Nationale Strategie om ontbossing tegen te gaan (zie ook [5.3](#))

Deze strategie loopt van 2018 tot 2030 en richt zich voornamelijk op het tegengaan van geïmporteerde ontbossing van bos- en landbouwproducten. De Strategie gaat niet tot zeer beperkt in op het herstel van gedegradeerde bossen; dit wordt eenmalig genoemd bij de ambitie om de nationale en internationale financiering voor duurzame bosbouw en landbouwpraktijken te verhogen die alternatieven voor ontbossing vertegenwoordigen (zoals het *Land Degradation Neutrality Fund*).

Voor een aantal doelstellingen leunt het NSID sterk op Europees beleid; en richt zich daarbij voornamelijk op het verhogen van de ambities ervan. Uiteindelijk is de uitvoering van EU-beleid geldend voor alle Europese Lidstaten.

Opvallende elementen:

- De verwijzing naar de Franse Due Diligence Wetgeving, wat handvatten biedt om bedrijven te vragen risico's op milieu (en sociaal) gebied te minimaliseren;
- De ambitie om 'nul ontbossing' op te nemen in het publieke aanbestedingsbeleid van Frankrijk vanaf 2022.
- Daarnaast is het interessant dat, hoewel de strategie voor een groot deel bestaat uit al bestaand beleid, deze ook de kapstok biedt voor coördinatie en samenwerking tussen actoren – onder andere via het opzetten van een nationaal platform.

Finland: Nationale bossenstrategie tot 2025 – Versie 2019 (zie ook [5.4](#))

De Finse strategie loopt tot 2025 en heeft vooral een nationale focus met een beperkte internationale component. Ontbossing en bosherstel krijgen in de strategie weinig aandacht; de focus ligt op duurzaam bosbeheer en het versterken van de Finse bossensector.

Opvallende elementen:

- Een onderdeel van de Strategie is een analyse van de megatrends in de wereld; en de impacts hiervan op de Finse bossector. De analyse gaat na welke transformatie en maatregelen dit vraagt vanuit een bosstrategie.
- Ten behoeve van de coördinatie en monitoring is een *Forest Council* opgericht. Onder deze Council valt ook een internationale bosbeleidsgroep.

Oostenrijk: Bossenstrategie 2020+ (zie ook [5.5](#))

Deze Strategie loopt tot 2020. De internationale component van de Bossenstrategie is vooral gericht op het uitdragen van de kennis van de Oostenrijkse bossector op duurzaam bosbeheer naar andere landen, via kennis en via partnerships met Oostenrijkse bedrijven en instellingen. Coördinatie tussen actoren, ook om een breed en gecoördineerd standpunt in te kunnen brengen in internationaal beleid, is een belangrijk onderdeel van de Strategie.

Opvallende elementen:

- Om de Strategie te coördineren en te monitoren, en consensus tussen actoren te vinden rondom verschillende belangen en functies van bos, is een Dialoog opgesteld, werkgroepen, en een Ronde Tafel.
- Ook zijn indicatoren opgesteld per Strategisch doel.

Duitse Strategie (zie ook [5.6](#))

De Duitse Strategie loopt tot 2020 en is gericht op duurzaam bosbeheer. De Strategie heeft geen afzonderlijke internationale component; de internationale component wordt slechts driemaal genoemd als mogelijke oplossing

onder de actiegebieden klimaat, biodiversiteit en bodem en water. Toch is dit niet gericht op wereldwijde bosdoelstellingen, maar als oplossing voor de nationale actiegebieden.

Opvallende elementen:

- De strategie blijft vaag door voor elk actiegebied mogelijke conflicten en mogelijke oplossingen te definiëren.

De EU Mededeling 'Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests' (zie ook 5.7)

Deze Mededeling is gepubliceerd in 2019 en richt zich op zowel ontbossing, duurzaam bosbeheer als ook op herstel van het bosareaal.

Opvallende elementen:

- De 1e prioriteit rondom "Vermindering van de EU-consumptievoetafdruk op land en stimuleren van de consumptie van producten uit ontbossingsvrije toeleveringsketens in de EU" overweegt regelgevende maatregelen aan de vraagzijde. Ook krijgt het versterken van certificering schema's een prominente plek.
- Vanuit IMVO-beleid van bedrijven wordt gesproken over het sterker integreren van ontbossingsvrije producten, en transparantie en monitoring hierop. Ook wordt gesproken over het toepassen van gepaste zorgvuldigheid (*due diligence*).
- Er wordt gepleit voor een platform met meerde actoren en belanghebbenden voor een dialoog rondom ontbossing, bosdegradatie en het duurzaam uitbreiden van het bosareaal wereldwijd.
- De Mededeling pleit op meerdere plekken voor versterkte integratie en opnemen van het thema ontbossing en ontbossingsvrije producten in gerelateerd EU-beleid – zoals op biobrandstoffen, circulaire economie, via het EU Ecolabel, het EU Finance Action Plan, etc.
- Via samenwerking met producerende landen wordt onder andere gepleit voor het versterken van het beleids- en regelgevingskader, als ook het ondersteunen van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen.
- Handelsovereenkomsten (in EU verband) worden genoemd als middel om ontbossing tegen te gaan en ontbossingsvrije producten te stimuleren.
- Prioriteit 4 is volledig op financiering gericht ter ondersteuning van duurzamere praktijken voor landgebruik en om financiering stromen te buigen naar groene financiering.
- De 5e prioriteit is gericht op onderzoek, kennis en data verzameling – en samenwerking tussen onderzoeksinstituten. Een doel is het oprichten van een EU-observatorium om ontbossing, bosdegradatie en bosareaal (en onderliggende drivers) in kaart te brengen en te monitoren.

Algemene aanbevelingen en conclusies voor Nederland (bij de invulling van een bossenstrategie)

Geen enkele nationale Strategie met een internationale component (bekeken in dit hoofdstuk) richt zich op zowel duurzaam bosbeheer, het herstellen van bos en het tegengaan van ontbossing. De EU Mededeling doet dit wel.

De Nederlandse bossenstrategie ambieert om dit ook te doen. Er ontstaan hiermee voor Nederland mogelijkheden om herin een voortrekkersrol te vervullen en ook richting andere EU-landen het belang te agenderen om een nationale bossenstrategie breed in te zetten.

De bekeken nationale strategieën laten het belang van coördinatie, samenwerking tussen actoren, en monitoren van doelstellingen zien voor een Strategie. De rol van kennis, onderzoek en dataverzameling wordt benadrukt, en is een prioriteit in de EU Mededeling. Het is van belang dat de Nederlandse strategie hier ook aandacht aan schenkt.

Relevante componenten om mee te nemen voor Nederland zijn daarnaast:

- De overweging tot meer bindende maatregelen; dit wordt genoemd in de EU Mededeling; de rol van gepaste zorgvuldigheid (*Due Diligence*) hierin komt zowel in de EU Mededeling als ook in de Franse strategie naar voren;

- Het integreren en opnemen van het thema ontbossing en ontbossingsvrije producten in aanverwant beleid; financiering speelt hierbij een belangrijke rol.

5.3 De Franse Nationale Strategie om ontbossing tegen te gaan

Als onderdeel van het Klimaatplan, heeft Frankrijk zich ertoe verbonden tot een “nationale Bossenstrategie om een einde te maken aan de import van bosbouw- of landbouwproducten⁸⁰ die bijdragen aan ontbossing - inclusief indirecte veranderingen in landgebruik”. Deze strategie is ontwikkeld tijdens het Franse voorzitterschap van de Amsterdam-verklaringen in de eerste helft van 2018 (Ministère, 2018).

De NSDI (*French National Strategy to Combat Deforestation*) richt zich in eerste instantie op de invoer van landbouwproducten die het meest bijdragen aan ontbossing zoals vermeld in de Amsterdamse verklaringen (soja, palmolie, rundvlees en zijn bijproducten, cacao, rubber) evenals hout en houtproducten. Frankrijk steunt een ambitieus EU-beleid om ontbossing uit Europese toeleveringsketens te stoppen, en de nationale strategie is daarom complementair aan een (nog te ontwikkelen) ambitieus EU-beleid.

De NSDI zet vanaf 2018 maatregelen in die gericht zijn op het beëindigen van de import, van niet-duurzame bos- of landbouwproducten die bijdragen aan ontbossing in 2030. De NSDI-horizon is vastgesteld op 2030 met een jaarlijks rapportageproces. In samenwerking met belanghebbenden zal in 2025 een tussentijdse evaluatie worden uitgevoerd.

De Strategie bestaat uit in totaal 4 ‘oriëntaties’ waaronder doelen en maatregelen zijn vastgesteld.

Hieronder wordt een samenvatting van deze oriëntaties gegeven. Een totaaloverzicht van de oriëntaties, doelstellingen en maatregelen van de Franse Nationale Bossenstrategie zijn te vinden in [Annex 1](#).

De 1^e oriëntatie

Deze richt zich op het ontwikkelen, delen en verbeteren van kennis, waarbij wordt ingezet op samenwerking en coördinatie van onderzoek, o.a. om de voetafdruk van Frankrijk op ontbossing in het buitenland te meten en te monitoren.

De 2^e oriëntatie

Deze richt zich vooral op het ontwikkelen van een dialoog en samenwerking met zowel producentenlanden als ook consumentenlanden, zoals China en India. Samenwerking met producentenlanden zal plaats moeten vinden op basis van samenwerking, die leiden tot routekaarten en landen strategieën. Hierbij worden ook de Franse ontwikkelingsoperatoren (AFD en Expertise France) betrokken, die een samenwerking strategie gaan ontwikkelen om ontbossing tegen te gaan in hun programma’s. Financiering hiervoor wordt ook verhoogd.

De 3^e oriëntatie

Deze richt zich op het tegengaan van ontbossing integreren in openbaar beleid, om de Franse vraag naar duurzame producten te stimuleren. Hieronder valt beleid gericht en aansluitend op het ‘EU Action Plan against deforestation’, de EU Handelsovereenkomsten, het EU-biobrandstoffen beleid en het EU Eiwittenplan. Deze oriëntatie leunt dus sterk op het Europese beleid met als doel om de ambities ervan op het gebied van het tegengaan van ontbossing te vergroten.

Daarnaast gaat deze oriëntatie ook in op het publiek aanbestedingsbeleid van Frankrijk met als doel om in 2022 een ‘nul geïmporteerde ontbossingsdoelstelling’ in de interministeriële bepaling “exemplarisch bestuur” van Frankrijk te hebben – en te stimuleren dat dit ook wordt vertaald naar Europees beleid.

---

80 Definitie van geïmporteerde ontbossing: Invoer van grondstoffen of verwerkte materialen waarvan de productie, direct of indirect, heeft bijgedragen aan ontbossing, aantasting van bossen of de omzetting van natuurlijke ecosystemen buiten de nationale grenzen. Het gaat hierbij om twee soorten geïmporteerde producten: bosproducten en landbouwproducten.

De 4e oriëntatie

Deze richt zich op het aanmoedigen van de betrokkenheid van actoren, en de coördinatie ervan. Belangrijk onderdeel ervan is het meenemen van het thema ontbossing in de CSR-rapportages van bedrijven en de inzet op gepaste zorgvuldigheid (*Due Diligence*) – ofwel via het versterken van de bestaande nationale wetgeving van Frankrijk; ofwel op Europees niveau; ofwel via de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties.

Een andere belangrijke component van deze oriëntatie is om financiële operatoren aan te moedigen om inspanningen tegen ontbossing te integreren in hun beleggingsbeleid en strategieën, deels ook via EU-beleid. Daarnaast richt deze oriëntatie zich op het verbeteren van certificering schema's, en het stimuleren van het gebruik ervan – onder andere via sectorale plannen die (verder) moeten worden ontwikkeld om de doelstelling van bestrijding van geïmporteerde ontbossing in de plannen te integreren. Deze oriëntatie richt zich ook op milieu-etikettering om het bewustzijn van de consument te vergroten.

Tenslotte ambieert het NSID om een nationaal platform te creëren voor het tegengaan van ontbossing dat voor alle actoren toegankelijk is; dit platform moet multi-sectoraal, dynamisch en voor iedereen toegankelijk zijn. Dit platform is bedoeld om op grotere schaal te worden ontwikkeld, aanvankelijk door de landen van de Verklaring van Amsterdam en vervolgens op Europees niveau.

5.4 Finland: nationale Bossenstrategie tot 2025

De Finse nationale bosstrategie 2025 (versie 2019) is op 12 februari 2015 aangenomen. De strategische doelstellingen zijn gebaseerd op het regeringsrapport over het bosbeleid 2050. De nationale Bossenstrategie is via een Resolutie op 21 februari 2019 bijgewerkt en goedgekeurd (Finland, 2019). De Bossenstrategie richt zich op bosbouwbedrijven en -activiteiten. De strategie omvat naast bosbouw en de houtverwerkende industrie ook bijvoorbeeld de verwerking ervan en diensten.

De visie van de nationale bosstrategie is: "Duurzaam bosbeheer is een bron van groeiend welzijn". Er zijn hierbij drie strategische doelen gedefinieerd:

1. Finland is een concurrerende bedrijfsomgeving voor bosbedrijven;
2. Op bos gebaseerde activiteiten en activiteiten en hun structuren worden vernieuwd en gediversifieerd.
3. Bossen zijn in actief, economisch, ecologisch, sociaal en cultureel duurzaam en divers gebruik.

De bosstrategie geeft de prioriteiten aan voor de ontwikkeling van de sector voor de komende jaren. De Strategie bestaat uit drie doelstellingen met daaronder subdoelstellingen. De Strategie is vooral nationaal georiënteerd, zie ook Box 35.

35

Doelen en subdoelen Finse strategie

1. Finland is een concurrerende bedrijfsomgeving voor bosbedrijven.
  - 1.1. Bedrijven in de bosbouwsector en het bedrijfsleven worden vernieuwd en nieuwe ondernemingen worden ontwikkeld.
  - 1.2. Levering van grondstoffen zorgt voor meer duurzaam gebruik van bossen en nieuwe investeringen.
  - 1.3. Internationaal bosbeleid en beïnvloeding van het EU-beleid bevorderen de verwezenlijking van doelstellingen voor duurzame ontwikkeling en de operationele voorwaarden voor bosbedrijven en -activiteiten, en versterken de internationale zakelijke kansen.**
2. Kennis van bosactiviteiten en -activiteiten is veelzijdig en speelt in op veranderende behoeften
  - 2.1. Administratie is flexibel, effectief en klantgericht
3. Bossen worden actief, economisch, ecologisch, sociaal en cultureel duurzaam en divers gebruikt
  - 3.1. Bosbouw is actief en zakelijk
  - 3.2. Bosbiodiversiteit en ecologische, sociale en culturele duurzaamheid worden versterkt

Voor de internationale component (1.3) worden de volgende prioriteiten en doelen benoemd:

- Het belang van samenwerking wordt erkend voor het beïnvloeden van EU- en internationaal beleid. De Finse bosbouwsector moet o.a. verbindingen aangaan met andere bosrijke landen.
- Operationele prioriteiten: informatie en communicatie, samenwerking en coördinatie.
- Inhoudelijke prioriteiten omvatten de bio-economie, klimaatverandering en bio-energie, legaliteit en goed bestuur, evenals biodiversiteit en ecosysteemdiensten.
- Doelen:
  - » De rol van bossen, duurzaam bosbeheer en op bossen gebaseerde bio-economie wordt versterkt, zodat de doelstellingen in Agenda 2030 kunnen worden bereikt.
  - » De rol van coördinatie, bosexpertise en de positie van de bossector als leveranciers van oplossingen wordt versterkt.
  - » De internationale zakelijke kansen van bosbedrijven en -activiteiten zullen worden versterkt.

De strategie verwijst daarnaast naar een aantal belangrijke internationale beleidsprocessen om bij aan te haken:

- Het VN-bosforum (UNFF) en het strategisch bosplan 2017-2030 van de Verenigde Naties;
- Het Collaborative Partnership on Forests;
- Daarnaast ook: UNFCCC, het Klimaatakkoord van Parijs, het Verdrag inzake biologische diversiteit (CBD), de UNCCD en de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO)
- De belangrijkste regionale organisaties en processen zijn de Economische Commissie voor Europa van de VN (UNECE), het European Forest Institute (EFI) en het Forest Europe-proces;
- De EU-bosstrategie is het belangrijkste instrument voor het verbeteren van de coördinatie van initiatieven die van invloed zijn op de bossen in de EU.

Uitvoering van de Strategie

Een strategisch projectportfolio is samengesteld met maatregelen die het belangrijkst zijn om de doelstellingen van de strategie te promoten. Bijvoorbeeld: Project J op 'Internationaal bosbeleid en beïnvloeding van EU-beleid' vertegenwoordigt de internationale component, zie ook Box 36. Naast het project portfolio dragen ook andere (bestaande) strategieën en programma's bij aan de bevordering van de doelstellingen van de bosstrategie.

36

Project J op 'Internationaal bosbeleid en beïnvloeding van EU-beleid'

Dit project implementeert initiatieven die van toepassing zijn op internationaal bosbeleid en EU-beleid en zal internationale zakelijke kansen bevorderen. Tegelijkertijd beoogt het de verwezenlijking van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN bij bosactiviteiten en -activiteiten bevorderen. Het project beoogt ook de bedrijfsomstandigheden voor bosbedrijven en -activiteiten en voor duurzaam bosbeheer te waarborgen en het bewustzijn over het belang van bosbedrijven en -activiteiten voor klimaat- en energiebeleidsoplossingen te vergroten.

Verantwoordelijke partijen: Ministerie van Land- en Bosbouw, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ministerie van Economische Zaken en Werkgelegenheid, Ministerie van Milieu, Ministerie van Financiën
Andere actoren: Business Finland, Natural Resources Institute Finland, onderzoeksinstituten, organisaties en bedrijven, andere landen, internationale organisaties en processen.

Organisatie en coördinatie

- De uitvoering en monitoring van de nationale bosstrategie worden gecoördineerd door het ministerie van Land- en Bosbouw. De Nationale Bosraad steunt het ministerie van Land- en Bosbouw bij ingrijpende bosbeleidskwesties en fungeert als een samenwerkingsforum voor de publieke en private sector in bos-gerelateerde kwesties.
- In deze rol bewaakt en bevordert de Forest Council de implementatie van de Forest-strategie. Naast de Forest Council wordt de implementatie van de Bosstrategie bevorderd door een werkc comité van de Forest

Council en de stuurgroepen die zijn opgezet rondom de strategische projecten van het programma. De Forest Council zal jaarlijks de implementatie van strategische doelstellingen en de vooruitgang in strategische projecten evalueren.

- Om de monitoring en de impact van het internationale bosbeleid te verbeteren, zal het ministerie van Land- en Bosbouw een internationale bosbeleidsgroep oprichten die ook als een subgroep van de Forest Council zal optreden.

5.5 Oostenrijk: Nationale Bossenstrategie 2020+

De Oostenrijkse bosstrategie 2020+ werd gezamenlijk ontwikkeld door 85 organisaties die betrokken zijn bij het bosbeleid in het kader van de Oostenrijkse 'Forest Dialog'. De Bossenstrategie 2020+ definieert politieke mijlpalen op het thema bossen voor de komende jaren die werden ontwikkeld in een consensus-gestuurd proces. Basis van de Strategie is een visie voor het Oostenrijkse bosbeleid: "het waarborgen en optimaliseren van alle dimensies van duurzaam bosbeheer op een evenwichtige manier". Deze visie diende als uitgangspunt voor het bepalen van strategische Actiegebieden en doelen (BMNT, 2018).

De strategie omvat in totaal zeven actiegebieden, zie ook Box 37. Actiegebied 7 gaat in op het internationale deel van de Bossenstrategie. Een totaaloverzicht van de strategische doelen van alle Actiegebieden zijn terug te vinden in [Annex 2](#).

37

De zeven actiegebieden van de Oostenrijkse Bossenstrategie

1. Bijdrage van Oostenrijkse bossen aan klimaatbescherming
2. Gezondheid en vitaliteit van Oostenrijkse bossen
3. Productiviteit en economische aspecten van Oostenrijkse bossen
4. Biodiversiteit in de bossen van Oostenrijk
5. Beschermende functies van de Oostenrijkse bossen
6. Sociale en economische aspecten van Oostenrijkse bossen
7. De internationale verantwoordelijkheid van Oostenrijk voor duurzaam bosbeheer

Het gaat volgens de Strategie bij actiegebied 7 (De internationale verantwoordelijkheid van Oostenrijk voor duurzaam bosbeheer) in veel gevallen om, afhankelijk van de respectieve nationale situatie, ontwikkelingslanden die technische en/ of financiële steun nodig hebben voor de voortgang, versterking en implementatie van een bosbeleid voor duurzaam beheer. Afgezien van de behoefte aan verbeterde toegang tot financiële middelen, moet volgens de Strategie de ondersteuning van sociaal en ecologisch aangepaste analyse- en planningsprocessen centraal staan in internationale samenwerking.

De volgende Strategische doelen zijn gedefinieerd voor Actiegebied 7:

1. Verzekeren van breed gecoördineerde, duidelijke, Australische standpunten over bos-relevante Europese en internationale kwesties
2. Proactief introductie van bosbeleidsdoelen in relevante Europese en internationale processen, en ondersteuning van inspanningen om sterke internationale instrumenten te creëren voor duurzaam bosbeheer
3. Bundelen van de krachten van actoren in de Oostenrijkse bos- en houtsector, en actief hun expertise en vaardigheden aanbieden in bi- en multilaterale samenwerking
4. Ontwikkelen van partnerships tussen bedrijven, openbare en particuliere organisaties voor internationale samenwerking
5. Samenwerkingsprojecten van Oostenrijkse spelers in bosbouw zijn oplossingsgericht en gebaseerd op een evaluatie van de situatie ter plaatse, en op kwaliteitsprincipes van ontwikkeling.
6. Vergroten van de vraag naar Oostenrijkse bos-gerelateerde kennis

7. Aanpassing en verdere ontwikkeling van de institutionele kaders ter ondersteuning van de uitvoering van bosrelevante projecten in internationale samenwerking

Uitvoering en organisatie

- De Strategie wordt verder uitgewerkt in een werkprogramma met concrete maatregelen.
- Bij de Strategie hoort ook de 'Forest Dialogen'; een continue dialoog tussen betrokken actoren.
- De Ronde Tafel (RT) is het centrale besluitvormende orgaan met betrekking tot de inhoud die tijdens het Forest Dialogen-proces is bepaald. De Ronde Tafel streeft naar een politiek evenwicht tussen bossen gerelateerde belangen en standpunten.
- Er zijn verschillende panels en werkgroepen ingesteld om te zorgen voor een effectieve en efficiënte uitvoering van het strategieproces.
- De vergaderingen van het bosforum zijn bedoeld voor een algemene discussie over het bosbeleid en het breed coördineren en delen van de resultaten van de modules en werkgroepen.
- Er zijn indicatoren opgesteld om de voortgang te kunnen meten.

5.6 Duitsland: Nationale Bossenstrategie 2020

De Duitse nationale Bossenstrategie is in 2011 ontwikkeld, via consultaties en onderliggende analyses, en loopt tot 2020. Het doel van de bosstrategie 2020 is het 'ontwikkelen van een goede balans, aangepast aan toekomstige eisen, tussen de groeiende eisen die worden gesteld aan bossen en hun duurzaamheid. De basis hiervoor is een evenwichtige balans tussen de drie dimensies van duurzaamheid (ecologisch, economisch en sociaal), (BMELV, 2011).

De strategie identificeert negen actiegebieden, en voor elk daarvan zijn de bestaande uitdagingen en kansen geschetst, worden mogelijke belangenconflicten geanalyseerd en mogelijke oplossingen geformuleerd. De negen actiegebieden zijn:

- Klimaat en aanpassing aan klimaatverandering
- Eigendom, werk en inkomen
- Grondstoffen, gebruik en efficiëntie
- Biodiversiteit en bossen behoud
- Silvicultuur
- Jacht
- Bodembescherming en waterbeheer
- Recreatie, gezondheid en toerisme
- Onderwijs, public relations en onderzoek

De Duitse strategie heeft geen afzonderlijke internationale component. De EU- en internationale perspectieven worden slechts drie keer genoemd als mogelijke oplossing onder de actiegebieden:

- Klimaat: "in de EU en in de internationale klimaatonderhandelingen pleit de federale overheid voor het crediteren van hout en houtproducten in de nationale klimaat/ CO₂-voetafdruk".
- Biodiversiteit: "extra beperkingen op bosbouw moeten zorgvuldig worden afgewogen op nationaal en EU-niveau als het gaat om de haalbare duurzame voordelen, rekening houdend met ecologische, economische, sociale en klimaatrelevante aspecten".
- Bodembescherming en waterbeheer: "de federale overheid is tegen een Europese kaderrichtlijn voor de bodem".

5.7 EU Mededeling 'Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests'

De EU-mededeling, gepubliceerd in 2019, identificeert vijf prioriteiten de inzet van de EU tegen ontbossing en de aantasting van bossen te versterken.

Een samenvatting van de vijf prioriteiten is hieronder weergegeven. De volledige informatie is terug te vinden in [Annex 3](#). Onder elke prioriteit zijn een aantal kernacties en aanvullende punten gedefinieerd.

Prioriteit 1: Vermindering van de EU-consumptievoetafdruk op land en stimuleren van de consumptie van producten uit ontbossingsvrije toeleveringsketens in de EU

Kernacties: De Commissie zal:

- Een platform opzetten voor een dialoog tussen belanghebbenden en de lidstaten over ontbossing, bosdegradatie en het duurzaam uitbreiden van het bosareaal in de wereld;
- Stimuleren om normen en certificatieschema's te versterken die bijdragen aan het identificeren en bevorderen van ontbossingsvrije grondstoffen;
- Beoordelen van aanvullende regelgevende en niet-regelgevende maatregelen aan de vraagzijde.

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- Uitvoeren van analytisch werk om te beoordelen of het nodig is dat besturen van ondernemingen een duurzaamheidsstrategie ontwikkelen en bekendmaken, inclusief gepaste zorgvuldigheid (due diligence).
- Bevordering van de integratie van bossen-relevante overwegingen in de sociale verantwoordelijkheid van bedrijven en/of verantwoorde bedrijfsvoering en bevordering van de transparantie en de nakoming van vrijwillige commitments van de particuliere sector.
- Verdere integratie van overwegingen rondom ontbossing in de EU-milieukeur, green public procurement en andere initiatieven in de context van de circulaire economie.
- Actief ondersteunen van de ontwikkeling en verspreiding van informatie en educatief materiaal rondom producten die ontbossing kunnen hebben veroorzaakt of ontbossingsvrij zijn.
- In de context van het bestaande kader "clean energy for All Europeans", aandacht besteden aan relevante aspecten van hernieuwbare energie en biobrandstoffen.
- Het EU-FLEGT-werkplan 2018-2022 uitvoeren, met name de uitvoering van de EU-houtverordening versterken.

Prioriteit 2: Samenwerken met producerende landen om de druk op bossen te verminderen en de EU te beschermen tegen ontbossing

Kernacties: De Commissie zal:

- Ervoor zorgen dat ontbossing wordt opgenomen in politieke dialogen, en partnerlanden helpen bij het ontwikkelen en implementeren van nationale beleidskaders voor bossen en duurzaam bosbeheer.
- Ervoor zorgen dat EU-steun voor het landbouw-, infrastructuur-, mijnbouw-, stads-, voorstedelijk en plattelandsbeleid in partnerlanden niet bijdraagt aan ontbossing en aantasting van bossen.
- Partnerlanden helpen bij het opzetten van een duurzame waardeketen uit bossen en het bevorderen van duurzame bio-economieën.
- Stimuleringsmechanismen ontwikkelen/implementeren voor kleine boeren op ecosysteemdiensten en -producten van duurzaam bosbeheer en landbouw.

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- Opschalen van inspanningen ter ondersteuning van de rechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen die afhankelijk zijn van bossen.

- Versterking van het beleids- en regelgevingskader voor de bevordering van duurzaam bosbeheer en ruimtelijke ordening, met inachtneming van biodiversiteits- en klimaatoverwegingen.
- Bevordering van het herstel van boslandschappen, evenals herbebossingsprojecten die ecologische beginselen integreren
- Doorgaan met het ondersteunen van bosbehoud door het creëren en effectief beheren van beschermde bosgebieden
- Opschalen van actie op het gebied van duurzame productie en gebruik van hout voor brandstof

Prioriteit 3: Versterking van de internationale samenwerking om ontbossing en aantasting van bossen te stoppen en bosherstel aan te moedigen

Kernacties: De Commissie zal:

- Samenwerking versterken op het gebied van beleid en acties om ontbossing, aantasting van bossen te stoppen en bossen te herstellen in belangrijke internationale fora
- Handelsovereenkomsten bevorderen die bepalingen bevatten over het behoud en duurzaam beheer van bossen en handel aanmoedigen in landbouw- en bosproducten die geen ontbossing of aantasting van het bos veroorzaken.

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- Beoordeling van de effecten van handelsovereenkomsten op ontbossing
- Adresseren van de duurzaamheid van toeleveringsketens, inclusief de kwestie van ontbossing en aantasting van bossen, in de context van relevante internationale fora op grondstoffen
- Binnen bilaterale dialogen met grote consumenten- en producerende landen ervaringen en informatie uitwisselen en activiteiten identificeren om beleidsontwikkelingen te informeren.

Prioriteit 4: ombuigen van financiering ter ondersteuning van duurzamere praktijken voor landgebruik

Kernacties: De Commissie zal:

- Samen met de EU-lidstaten mogelijke duurzame mechanismen om groene financiering voor bossen te catalyseren beoordelen en hoe de financiering verder kan worden benut en verhoogd
- Ondersteuning van met name partnerlanden bij het ontwerpen en implementeren van beleid en instrumenten die een beter land- en bosbeheer kunnen aanmoedigen
- Overwegen om de bedrijfsrapportage te verbeteren op de effecten die bedrijfsactiviteiten hebben op ontbossing en bosdegradatie in de context van een toekomstige herziening van de EU-richtlijn niet-financiële rapportage

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- Integratie van overwegingen met betrekking tot ontbossing als onderdeel van de beoordeling van projecten in sectoren
- Overweeg verbetering van verschillende meetmethoden op EU- en lidstaatniveau om de waarde van bossen en de kenmerken van financiering met een risico voor bossen beter te begrijpen.
- Besteed aandacht aan ontbossing bij de uitvoering van het actieplan voor duurzame financiering, inclusief bij het creëren van een EU-taxonomie voor economische activiteiten.

Prioriteit 5: Ondersteuning van de beschikbaarheid van, de kwaliteit van en de toegang tot informatie over bossen en toeleveringsketens voor grondstoffen. Ondersteuning van onderzoek en innovatie

Kernacties: De Commissie zal:

- Voortbouwen op de reeds bestaande monitoringinstrumenten en een EU-observatorium oprichten.

- De haalbaarheid onderzoeken van de ontwikkeling van een Copernicus REDD+ -servicecomponent om wereldwijde of nationale bosbewakingssystemen te versterken.
- De coördinatie van de werkzaamheden tussen relevante onderzoeksinstituten verbeteren, onder meer via de samenwerkingsverbanden tussen Noord en Zuid, en Zuid-Zuid.
- Innovatieve EU-praktijken delen met andere landen met betrekking tot de circulaire economie, duurzame bio-economie, hernieuwbare energie, slimme landbouw en andere relevante gebieden

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- Producterende landen helpen bij het volgen van de voortgang bij de uitvoering van beleidsdoelstellingen.
- Opvoeren van inspanningen om de beschikbaarheid, kwaliteit en harmonisatie van betrouwbare informatie over bosareaal en veranderingen in landgebruik te verbeteren
- Doorgaan met de ondersteuning van de ontwikkeling van wereldwijde- en regionale-informatiesystemen om de effecten van bosbranden te monitoren.

6.

Visies en standpunten Ngo's en 'thinktanks'

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van posities, visies en beleidsaanbevelingen van een beperkt aantal Ngo's en denktanks op het gebied van beleid voor bossen. Hiervoor is gekeken naar de volgende organisaties:

- Het World Resources Institute⁸¹ (WRI)
- FERN⁸² (NGO)

---

81 WRI is een wereldwijde onderzoeksorganisatie en werkt onder andere op het thema bossen – naast andere thema's als klimaat, water of energie. Naast een aantal initiatieven worden ook beleidsaanbevelingen ontwikkeld voor een effectief en inclusief beheer van bossen

82 FERN is een NGO, gevestigd in Brussel, die streeft naar milieu- en sociale rechtvaardigheid met een focus op bossen en de rechten van de bewoners ervan. FERN richt zich op het beleid en de praktijk van de EU. Ze hebben meerdere campagnes, allen gerelateerd aan bossen.

- Tropenbos International⁸³ (NGO)
- WWF⁸⁴ (NGO)

Let op: Dit is een overzicht van een beperkte selectie van standpunten van maatschappelijke organisaties. Nationaal en internationaal zijn een substantieel meer organisaties actief.

Er is gekeken naar visies, standpunten en aanbevelingen op de volgende thema's:

- Algemene aanbevelingen, visies en statements (6.1)
- Klimaat: o.a. circulaire economie, mitigatie maatregelen, bioenergie (6.2)
- Biodiversiteit (6.3)
- Legaliteit van hout (6.4)
- Duurzaam bosbeheer en bevorderen duurzame ketens (6.5)
- Bosherstel (6.6)
- Landbouw en landbouwketens (6.7)
- Financiën (6.8)
- Handelsovereenkomsten (6.9)

Eerste bevindingen en conclusies

- Er is een urgentie voor actie en voor substantiële inzet en financiering om de trend in ontbossing tegen te gaan (Statement van WRI).
- Synergie en samenwerking tussen sectoren en actoren is essentieel om de link tussen agenda's te versterken en de rol van bossen hierin te benadrukken
- Klimaat: inzet op een zero-emissie strategie op Europees niveau; met een sterke inzet op de circulaire economie en aandacht voor natuurlijke koolstof verwijdering vanuit bossen.
- Noodzaak voor een fundamentele hervorming van het EU-energiebeleid (WWF, FERN).
- Een EU-fonds voor het herstel van gedegradeerde bossen is nodig in Europa (FERN)
- Europa moet het voortouw nemen in een wereldwijde deal om biodiversiteitsverlies tegen 2030 te stoppen en terug te draaien (WWF)
- Versterking van de uitvoering van FLEGT; politiek commitment voor de effectieve implementatie van de VPA's en effectieve controle en handhaving van de EUTR
- Pak het conversie- en conflicthout aan
- Noodzaak om – binnen het kader van het EU Actieplan - een regelgevingskader te ontwikkelen die ervoor moet zorgen dat alle toeleveringsketens voor de EU-markt duurzaam zijn, vrij van ontbossing en voldoen aan internationale wetten en normen inzake de rechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen, met name land- en eigendomsrechten nodig (meerdere Ngo's pleiten hiervoor).
- Een hervorming van het Europees landbouwbeleid is nodig (meerdere Ngo's pleiten hiervoor).
- Handelsovereenkomsten moeten bepalingen moeten bevatten over bossen, maar ook verplicht hoofdstukken over handel en duurzaamheid, samengaand met strikte handhavingsmaatregelen, inclusief regelmatige beoordelingen van bestaande handelsovereenkomsten
- Financiële sector: ombuigen van financiering naar duurzame projecten, inclusief het stoppen van financiering richting niet-duurzame (o.a. fossiele) projecten. Ook de introductie van maatregelen die ervoor zorgen dat alle financiële instellingen, inclusief banken, etc. op geen enkele manier activiteiten ondersteunen die bijdragen aan ontbossing, aantasting van bossen, conversie en illegale houtkap of mensenrechtenschendingen

---

83 Tropenbos International is een NGO en werkt met programma's voor onderzoek, capaciteitsopbouw en institutionele ontwikkeling voor tropische bossen in onder andere DR Congo, Colombia, Ghana, Indonesië, Suriname en Vietnam.

84 WWF is een internationale NGO, die zich sterk maakt voor behoud van biodiversiteit en de natuur – in samenzijn met de mens. WWF heeft een EU-kantoor in Brussel, die kijkt welke rol de EU kan spelen in het betere behoud van natuur en biodiversiteit

6.1 Algemene aanbevelingen, visies en statements

Een statement van WRI in September 2019 (Hanson C., 2019)

Dit statement gaat in op de voortgangsrapportage van de NYDF om ontbossing tegen te gaan en geeft aan dat er nog steeds een "netto vermindering van het aantal bossen is wereldwijd. Het NYDF-rapport geeft een duidelijke oproep dat we de inzet, actie en financiering voor de NYDF verder moeten stimuleren. Het statement benoemt drie stappen die nodig zijn om de NYDF-doelen te bereiken:

1. Opbrengsten op land dat al is omgezet in akkerland en weiland verhogen om aan de groeiende vraag naar voedsel te kunnen voldoen.
2. Verbeteren van bestuur om de huidige bossen te behouden.
3. Hierop volgend: vrijkomen van laagproductief land voor herstel van gedegradeerde bossen.

Een briefing nota van FERN van 25 September 2019

Deze notitie gaat in op de voorgestelde Green Deal van de Europese Commissie. Om effectief te zijn, geeft FERN aan dat de Green New Deal tenminste de volgende punten moet omvatten (FERN, 2019):

- De gevolgen voor het milieu en de mensenrechten aanpakken die verband houden met de invoer van landbouwproducten zoals soja, rundvlees, palmolie en cacao.
- Ervoor zorgen dat alle geplande en toekomstige handelsovereenkomsten erop gericht zijn om ontbossing te stoppen.
- Herstel de bossen van Europa
- Einde EU-import van illegaal hout uit derde landen

Het Tropenbos International rapport "Mainstreaming forests where they matter most" (Dam, 2019)

Dit rapport geeft, naast een uitgebreid overzicht van internationale beleids- en implementatieprocessen die direct of indirect van invloed zijn op bossen, aanbevelingen waar Nederland het meest effectief kan bijdragen aan internationaal beleid voor bossen.

Er zijn voor Nederland meerdere kansrijke mogelijkheden om het bestaande internationale beleid voor bossen te versterken, ook vanuit de expertise en ervaring vanuit verschillende sectoren.

De klimaatagenda heeft een hoge prioriteit, zowel internationaal als binnen Nederland, en de noodzaak om maatregelen op te nemen voor zowel klimaatadaptatie als mitigatie is verweven met andere agenda's. De financiële agenda biedt de mogelijkheid om niet alleen veranderingen in de financiële sector, maar ook in andere sectoren te initiëren door duurzaamheid te koppelen aan toekomstige financiering. De innovatieagenda is verweven met verschillende andere agenda's en kan bijdragen door de kennis over de rol van bossen te vergroten.

Deze studie identificeert vijf veelbelovende wegen om het internationale beleid voor bossen te versterken, bekeken vanuit de Nederlandse aanwezigheid en expertise in verschillende sectoren:

- Landbouwproducten duurzamer maken (markten en handel in grondstoffen) - commitments om ontbossing te stoppen zijn niet voldoende; de biodiversiteit van bossen moet ook worden gewaarborgd.
- Ontwikkeling van een duurzame bio-economie: verhoging van het aanbod van producten gaat hand in hand met herstel van land.
- Bevordering van voedselzekerheid en de duurzame intensivering van de landbouw.
- Verbetering van de nexus tussen water en bos.
- Ondersteuning van goed bestuur bij ruimtelijke ordening en landschapsherstel.

Het creëren van synergie en samenwerking is hierbij essentieel om de link tussen agenda's te versterken en de rol van bossen hierin te benadrukken (Dam, 2019).

6.2 Klimaat: o.a. circulaire economie, mitigatie maatregelen, bioenergie

WWF (Brussel)

WWF pleit voor een 'zero-emission' strategie voor 2040 in Europa om de Overeenkomst van Parijs te handhaven en de ergste gevolgen van klimaatverandering te voorkomen. WWF pleit ook voor ambitieuzere klimaat- en energiedoelstellingen voor 2030, inclusief een doelstelling van 65% emissiereductie, en een ambitieus industrieel koolstofarm beleid. Ook pleit WWF ervoor dat EU-landen hun fossiele brandstoffen uifaseren en de subsidies hiervoor snel af schaffen, te beginnen met steenkool. Financiering voor o.a. schone technologieën is hierbij nodig (WWF-EU, 2019).

WWF (Brussel) roept de Europese Commissie ook op om krachtige en robuuste actie te ondernemen om de wereldwijde bos- en ecosysteemvoetafdruk van de EU wereldwijd effectief aan te pakken door fundamentele hervorming van het bio-energiebeleid van de EU, die zowel ontbossing bevordert als herbebossing tegenhoudt en stimuleert tot hoge uitstoot in vergelijking met fossiele brandstoffen (WWF-EU, 2019a).

FERN (Brussel)

FERN geeft aan dat, voor het herstel van EU-bossen, middelen moeten worden toegewezen die het herstel en beheer van bossen bevorderen, en deze ook beschermen. Maatregelen die door (FERN, 2019) worden voorgesteld zijn sterk gelinkt aan het klimaatbeleid:

- De invoering van een beleid voor natuurlijke koolstofverwijdering dat zou kunnen worden ondergebracht in de nieuwe EU-klimaatwetgeving – met een duidelijke koppeling naar de biodiversiteitsstrategie; dit ter aanvulling op bestaande inspanningen om de uitstoot van fossiele brandstoffen te verminderen.
- Ervoor zorgen dat de *Circular Economy Package* het verspillend gebruik van hout, zoals in (low-efficiency) huishoudkachels, ontmoedigt; met als uitgangspunt dat er inzicht moet zijn in wat bossen duurzaam kunnen leveren, gevolgd door discussies over hoe dit het beste kan worden gebruikt.
- Herziening van de Richtlijn hernieuwbare energie om sterkere waarborgen in te voeren die ervoor zorgen dat alleen steun wordt gegeven aan bioenergie wanneer de uitstoot van broeikasgassen aanzienlijk vermindert en dit geen negatieve gevolgen heeft voor het milieu of de mens.
- Oprichting van een 'Restoration Fund' voor projecten binnen de EU.

Ook heeft FERN meerdere persberichten rondom klimaat en bioenergie gepubliceerd, zie ook Box 38.

38

Selectie persberichten FERN rondom klimaat en bioenergie

- Persbericht (8 augustus 2019): IPCC-auteurs suggereren dat overheden zich moeten richten op benaderingen die de concurrentie om land niet (verder) vergroten, voornamelijk door ontbossing te verminderen en bestaande bossen minder destructief te beheren. "... Als de EU haar klimaatverplichtingen serieus neemt, moet de EU de lijn van het IPCC volgen en de manier waarop ze haar land gebruikt en beheert, heroverwegen. De EU moet prioriteit geven aan de bescherming van gezonde en diverse bossenecosystemen."
- Persbericht 18 juni 2019 (Samen met andere Ngo's) als reactie op een EU-persconferentie: EU Lidstaten moeten meer transparant zijn over het gebruik/ de inzet van bioenergie in hun klimaatplannen. EU Lidstaten bieden onvoldoende informatie over bio-energie, zoals duidelijke trajecten, de oorsprong van biomassa en de effecten ervan op bossen en landgebruik. EU Lidstaten moeten ook informatie vrijgeven over hun onderliggende beleid en maatregelen met betrekking tot bio-energie.

Briefing note (WWF, 2016) WWF Brussel en andere Ngo's⁸⁵

Hierin worden aanbevelingen gegeven richting de EU om illegaliteit, degradatie van bos en ontbossing tegen te gaan. Hieronder valt ook de aanbeveling om voedselverspilling en overconsumptie van goederen in Europa te minimaliseren, door ervoor te zorgen dat het *EU Circular Economy Package* nieuwe beleidsmechanismen instelt voor een duurzame efficiënte productie en consumptie van grondstoffen.

6.3 Biodiversiteit

WWF (Brussel)

Op het gebied van biodiversiteit, pleit WWF (Brussel) binnen Europa voor (WWF-EU, 2019):

- Het volledig implementeren van de vogel- en habitatrichtlijnen, inclusief de vereiste ondersteunende financiering;
- Effectieve handhaving van bestaande EU-wetgeving inzake natuurbescherming;
- De bescherming van biodiversiteit op de juiste en consistente wijze te integreren in belangrijke economische sectoren via Europees beleid, zoals het klimaat- en energiebeleid;
- Verbetering van de connectiviteit van groen in de hele EU.

WWF pleit daarnaast voor een ambitieuze EU Biodiversiteitsstrategie, met voldoende financiële ondersteuning, en voor een sterke EU-leiderschapspositie bij het VN-Verdrag inzake biologische diversiteit COP in 2020 om het voortouw te nemen in een wereldwijde deal om biodiversiteitsverlies tegen 2030 te stoppen en terug te draaien (WWF-EU, 2019).

6.4 Legaliteit van hout

Forest Legality Initiative van WRI

Dit multi-stakeholder initiatief (<https://forestlegality.org>), gecoördineerd door WRI, werkt aan het verminderen van illegale houtkap door ondersteuning van de levering en inkoop van legale en duurzame bosproducten. De website geeft informatie over beleid en daarnaast zijn een aantal tools ontwikkeld, onder andere een Gids over aanbestedingen en een Gids voor bedrijven over de inkoop van legaal hout. Ook wordt hier onderzoek naar gedaan. Zo geeft een recente studie⁸⁶ in de VS aan dat 62% van de onderzochte houtproducten verkeerd werd gelabeld door onnauwkeurige soortenclaims en/ of onnauwkeurige productclaims (Knorr-Evans M., 2019).

Briefing note FERN

FERN pleit in deze notitie (FERN, 2019) voor het verhogen van de financiële en politieke steun voor het FLEGT-actieplan en voor een goede uitvoering van de EUTR onder alle Lidstaten. De EU moet daarnaast zorgen voor een effectieve en snellere uitvoering van de VPA's met houtproducerende landen, en meer in dialoog treden met China (FERN, 2019).

Gezamenlijke briefing note FERN en andere Ngo's⁸⁷

In de notitie "*Healthy Forests = Equitable livelihoods, inclusive development and a resilient climate*" wordt bij de nieuwe Europese Commissie aangedrongen op effectieve actie tegen illegale houtkap via het EU-FLEGT Actieplan, met de volgende aanbevelingen:

85 WWF, Greenpeace, Conservation International Europe, Client Earth, FERN, EIA, Forest Peoples Programme, Transparency International Europe and Global Witness

86 Dit is een studie uitgevoerd door World Resources Institute, World Wildlife Fund en het Amerikaanse Forest Service Forest Products Lab, waarin 73 houtproducten waren verkregen van enkele bekende houthandelaren in de VS. Deze producten zijn getest om te bepalen of productclaims correct waren, en of bedreigde boomsoorten illegaal werden gebruikt. Uit de studie bleek dat 62% van deze producten verkeerd werd gelabeld door onnauwkeurige soortenclaims en / of onnauwkeurige productclaims.

87 Client Earth, het Environmental Investigation Agency, Fern, Forest Peoples Program en Transparency International

- Versterking van de uitvoering van FLEGT door te zorgen voor voldoende financiële en politieke steun;
- Ondersteuning van governance in tropische bosrijke landen, waarbij handel- en ontwikkelingssamenwerking als inzet kunnen worden gebruikt;
- Respecteren van de mensenrechten in handelsovereenkomsten met hout-producerende landen;
- Ga verder gaan dan bestaande beleidsmaatregelen en instrumenten en keur een ambitieus EU-actieplan goed om bossen te beschermen en rechten te respecteren, met maatregelen aan zowel de vraag- als aan de aanbodzijde;
- Ontwikkel bindende, afdwingbare bepalingen in vrijhandelsovereenkomsten om ontbossing te beheersen en controleren.

Gezamenlijke briefing note WWF Brussel en andere Ngo's⁸⁸

In deze notitie (WWF, 2016) worden aanbevelingen gegeven richting de EU om illegaliteit, degradatie van bos en ontbossing tegen te gaan:

- Een sterk politiek commitment voor de effectieve implementatie van de VPA's: versterk de impact, onder meer door uitdagingen op het gebied van governance, integriteit en duurzaamheid aan te pakken.
- Zorg ervoor dat de EUTR strikt en effectief wordt gehandhaafd, dat het productbereik wordt uitgebreid tot alle houtproducten en dat het inkoopbeleid voor hout meer wordt overgenomen.
- Versterken en aanmoedigen van de ontwikkeling van regels voor de internationale houthandel en verbetering van de coherentie van beleid.
- Keur specifieke maatregelen goed om conflicthout aan te pakken, om de stroom conversiehout tegen te gaan en om investeringen te verschuiven, weg van bosschadelijke activiteiten, als onderdeel van de uitvoering van het FLEGT-actieplan.
- Neem aanvullende maatregelen om de bescherming en het herstel van bosccosystemen over de hele wereld te ondersteunen en ontbossing uit de toeleveringsketens van de EU te stoppen, als onderdeel van een nieuw EU-actieplan voor ontbossing en bosdegradatie.

6.5 Duurzaam bosbeheer en bevorderen duurzame ketens

Rapport "EU Forests in danger" FERN

Dit rapport (FERN, Februari 2019) waarschuwt dat bossen in de EU worden bedreigd en dat urgente actie vereist is om ze te redden. Als voorbeeld wordt o.a. de vernietiging van oude bossen op Natura 2000-gebieden in Estland gegeven. Het rapport roept op om als EU niet alleen bossen elders (buiten de EU) te beschermen; maar ook de natuurlijke en oude bossen binnen de EU te beschermen.

Rapport "Strengthening the business case for sustainable forest management" (Tropenbos International en Stichting Bewust met Hout)

In dit rapport (Westerlaan, 2019) worden een aantal aanbevelingen gedaan, voor met name de particuliere sector om de business case voor duurzaam bosbeheer te versterken:

- FLEGT: Creëren van een gelijk speelveld
- Verbetering van de business case voor duurzame productie van tropisch hout
  - » De promotie van minder bekende houtsoorten op de markt
  - » 'Reduced Impact Logging' die leidt tot verhoogde operationele planning en efficiëntie
  - » Financiële prikkels voor de productie van duurzaam geproduceerd hout, hetzij door hogere prijzen te betalen voor gecertificeerd hout op de markt, of door gunstige belastingen of verlagingen van de kosten
  - » Verhoogde zaagmolenefficiëntie en verminderde afvalproductie

88 WWF, Greenpeace, Conservation International Europe, Client Earth, FERN, EIA, Forest Peoples Programme, Transparency International Europe and Global Witness

- » Extra inkomstenstromen via PES, ecotoerisme, ...
- Kansen voor verantwoord bosbeheercertificering
  - » Goed ontworpen ondersteuningsprogramma's kunnen helpen bij het dekken van een deel van de pre-certificeringskosten
  - » Economische prikkels vanuit de overheid (zoals een vermindering van de jaarlijkse concessieovereenkomst) kunnen ook goed werken als motivatie
  - » Groene investeerders vereisen certificering als financieringsvoorwaarde.

Rapport voor CBD (Tropenbos International, PBL, WUR, e.a.)

Dit rapport (Kok M., 2014) geeft prioritaire acties voor hoe sectoren kunnen bijdragen aan duurzaam gebruik en behoud van biodiversiteit. De doelgroep hierbij was de particuliere sector – met een mogelijke (in-)directe component vanuit het overheidsbeleid (de sub-acties zijn vermeld in de voetnoten):

- Intensiveren van de inspanningen om duurzaam bosbeheer te implementeren, met name in de tropen⁸⁹;
- Duurzame uitbreiding en intensivering van plantages⁹⁰
- Versterking van de business case voor duurzaam beheer van bossen (verhoging van de financiële waarde van staande bossen)
- Verbeterde ruimtelijke ordening om de verschillende claims op bossen in evenwicht te brengen;
- Efficiëntie van gebruik van grondstoffen uit bos verhogen⁹¹
- Adresseer informele en kleinschalige productie: pak het onderliggende beleid en markt falen aan die de houtsector beperken

6.6 Boshervat

Global Restoration Initiative (WRI)

Dit initiatief (WRI, 2019) identificeert manieren om bomen en productiviteit te herstellen in ontboste en aangetaste landen. Er zijn een aantal tools ontwikkeld, zoals bijvoorbeeld de *Restoration Diagnostic*. Dit is een gestructureerde methode om te bepalen welke belangrijke succes factoren voor herstel van land al (deels) aanwezig zijn en welke (nog) ontbreken. De *'Atlas of Forest and Landscape Restoration Opportunities'* is een hulpmiddel om belanghebbenden en besluitvormers te helpen bij het identificeren van herstelmogelijkheden over de hele wereld.

FERN (Brussel)

FERN geeft aan dat, voor het herstel van EU-bossen middelen moeten worden toegewezen die het herstel en beheer van bossen bevorderen, en de daarnaast de juiste bescherming hebben. Maatregelen die (FERN, 2019) voorstelt zijn onder andere het oprichten van een *'Restoration Fund'* voor projecten binnen de EU om op natuurlijke wijze koolstof te verwijderen uit bossen. Dit zou kunnen worden ondersteund door fondsen vanuit het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB).

---

89 Sub-acties: Vermijd *'old growth'* en primair bos en concentreer het beheer in beheerde bossen; Stimuleer goede wegennetplanning en actief beheer

90 Sub-acties: Stuur plantageontwikkeling naar aangetaste of verlaten gebieden met behulp van de HCV-benadering of andere benaderingen, die milieu- en sociale criteria integreren in ruimtelijke ordening; Expliciete en ruimtelijk gekoppelde biodiversiteitscompensatie mechanismen (waarbij gebieden in de regio worden behouden ter compensatie van de omzetting van land in plantages) en betalingen voor milieudiensten

91 Sub-acties: De input van ruwe grondstoffen verminderen en de efficiëntie van water-, energie- en houtvezelgebruik verhogen, om het gebruik van gerecyclede vezels als grondstof te verhogen en cascadering van hout te bevorderen; Verantwoorde plaatsing van nieuwe verwerkingsbedrijven

6.7 Landbouw en landbouwketens

Ontbossingsvrije ketens (in kader van EU Actieplan)

Gezamenlijke briefing note WWF Brussel en andere Ngo's⁹²

In deze briefing note (WWF, 2016) om illegaliteit, degradatie van bos en ontbossing tegen te gaan wordt aanbevolen om een regelgevingskader te ontwikkelen die ervoor moet zorgen dat alle toeleveringsketens voor de EU-markt duurzaam zijn, vrij van ontbossing en voldoen aan internationale wetten en normen inzake de rechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen, met name land- en eigendomsrechten.

WWF (Brussel)

WWF (Brussel) roept de EC op om krachtige en robuuste actie te ondernemen om de wereldwijde bos- en ecosysteemvoetafdruk van de EU wereldwijd effectief aan te pakken, onder meer door invoering van regelgeving om ervoor te zorgen dat landbouw-, ecosysteem- of bosproducten, die op de EU-markt worden gebracht, duurzaam worden geproduceerd en niet gekoppeld zijn aan ontbossing, ecosysteemconversie of schending van de mensenrechten (WWF-EU, 2019a).

Daarnaast geeft WWF (Brussel) aan dat de scope van de acties in het EU Actieplan (EC, 2019), moet worden uitgebreid naar alle ecosystemen, dus ook naar bijvoorbeeld savannes (WWF-EU, 2019a). WWF (Brussel) roept de EC ook op om de samenwerking met producerende en andere consumentenlanden te versterken om de onderliggende drijfveren van o.a. ontbossing en degradatie van bos aan te pakken, en tegelijkertijd een beter bestuur te ondersteunen, als ook de rechten van inheemse volkeren, kleine boeren en lokale gemeenschappen te respecteren en evenwichtige multi-stakeholderprocessen mogelijk te maken (WWF-EU, 2019a).

Beleidsbrief 'Key pointers for an ambitious EU Action plan against deforestation' (Tropenbos International en IUCN Nederland)

In deze beleidsbrief (Dam, 2019a), worden voor EU-beleidsmakers de volgende kernpunten genoemd om tot een ambitieus Actieplan te komen:

Aan de vraagzijde: Er zijn bindende wettelijke maatregelen nodig voor alle producten die in de EU worden ingevoerd, geproduceerd, verhandeld en geconsumeerd, en voor de financiële sector.

- Minimumcriteria moeten betrekking hebben op de legaliteit van de productie en moeten ook ontbossingsvrije en andere duurzaamheidsaspecten omvatten, waaronder sociale criteria.
- Robuuste en transparante betrouwbaarheidsmechanismen zijn nodig om te zorgen dat aan wettelijke vereisten op dit gebied wordt voldaan.
- Maatregelen om de overgang naar een circulaire economie te versnellen zijn cruciaal, waarbij consumptiepatronen verschuiven naar een meer efficiënt en duurzaam gebruik van grondstoffen.

Maatregelen aan de aanbodzijde moeten producerende landen ondersteunen met het verbeteren van bestuur en handhaving en om de capaciteit van producenten te verbeteren.

- Inclusiviteit van kleine boeren en producenten is hierbij belangrijk.
- De ontwikkeling van bilaterale partnerschappen en van gebiedsgerichte, inclusieve landschapsbenaderingen zijn nodig met robuuste duurzaamheidscriteria, als mechanismen om specifieke ondersteuning te bieden in producerende landen.

Daarnaast worden een aantal maatregelen op het gebied van financiën genoemd (zie 6.8).

---

⁹² WWF, Greenpeace, Conservation International Europe, Client Earth, FERN, EIA, Forest Peoples Programme, Transparency International Europe and Global Witness

FERN (Brussel)

FERN pleit ervoor dat, als onderdeel van het EU-actieplan 'to 'Protect and Restore the World's Forests', de EU een verordening opstelt die ervoor moet zorgen dat bedrijven en de financiële sector gepaste zorgvuldigheid (*Due Diligence*) betrachten om te garanderen dat producten die op de EU-markt worden gebracht en investeringen niet hebben geleid tot recente bosdegradatie of ontbossing of tot schending van mensenrechten (FERN, 2019).

Rapport 'Towards sustainable cocoa supply chains: Regulatory options for the EU' (Tropenbos International, FERN, Fair Trade)

In dit rapport worden een aantal opties gegeven om vanuit EU beleid- en regelgeving de cocoaketen te verduurzamen (Brack, 2019). De aanbevolen combinatie van opties (er worden meer opties gegeven) zijn:

- Optie A: Bilaterale overeenkomsten met cacao producerende landen
- Optie E: hervorming van het mededingingsrecht ('*competition law*')
Bij deze optie wordt het EU-mededingingsrecht herzien, verduidelijkt of gewijzigd om bedrijven een grotere vrijheid te bieden om samen te werken voor duurzaamheidsdoeleinden, externe kosten in rekening te brengen en, met name, de aan landbouwers betaalde lage prijzen te bespreken en aan te pakken
- Optie G: een Due Diligence verordening voor cacao die op de EU-markt wordt gebracht/ Optie H: een algemene vereiste van Due Diligence voor bedrijven.
Deze optie voorziet in een verordening waarbij ondernemingen die cacao of cacao-producten, waaronder chocolade, naar de EU importeren, een systeem van zorgvuldigheidseisen moeten hebben ingesteld om het risico te minimaliseren dat zij illegaal geproduceerde cacao verhandelen, of cacao die niet wordt geproduceerd volgens de sociale en milieunormen, of:
Een algemene verplichting voor bedrijven om zorgvuldigheid in acht te nemen met betrekking tot milieuschade en mensenrechten en arbeidsmisbruik, in al hun activiteiten en toeleveringsketens.

Hervorming EU-landbouwbeleid

WWF (Brussel)

Europees beleid kan een belangrijke rol spelen bij de overgang naar echt duurzame voedsel- en landbouwsystemen. WWF pleit voor een ingrijpende hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. In het rapport "Last chance CAP" (WWF, 2018) roepen het European Environmental Bureau (EEB) BirdLife Europe, Greenpeace en WWF op tot een hervorming van het GLB, waarbij perverse subsidies zouden verdwijnen. In plaats daarvan is een resultaatgericht model nodig dat geschikt is voor de uitdagingen van de 21ste eeuw; er wordt gepleit voor een sector brede overgang naar duurzame landbouw en het leveren van echte milieuresultaten.

6.8 Financiën

WWF (Brussel)

WWF (Brussel) roept de EC op om krachtige en robuuste actie te ondernemen om de wereldwijde bos- en ecosysteemvoetafdruk van de EU wereldwijd effectief aan te pakken door de introductie van maatregelen die ervoor zorgen dat alle financiële instellingen, inclusief banken, beleggers, verzekeraars en openbare instellingen op geen enkele manier activiteiten ondersteunen die bijdragen aan ontbossing, aantasting van bossen, conversie en illegale houtkap of mensenrechtenschendingen (WWF-EU, 2019a).

Daarnaast wordt aanbevolen om te eisen dat handels- en investeringsovereenkomsten van de EU bos-specifieke bepalingen opnemen. Ook wordt gepleit voor een eis op gepaste zorgvuldigheid (*Due Diligence*) om ervoor te zorgen dat de banksector, financiële instellingen en overheidsinstanties geen leningen verstrekken aan bedrijven of investeren in activiteiten die bijdragen aan ontbossing of bosdegradatie (WWF, 2016).

Als reactie op het EU Actieplan (EC, 2019), geeft WWF (Brussel) aan dat tenminste een nog (aanvullende) kernactie is dat het ombuigen van financieringsstromen niet alleen gericht moet zijn op het verhogen van financiering voor duurzame acties, maar ook op het stopzetten van financiering van activiteiten die ontbossing, bosdegradatie en ecosysteemconversie bevorderen (WWF-EU, 2019a).

Beleidsbrief 'Key pointers for an ambitious EU Action plan against deforestation' (Tropenbos International en IUCN Nederland)

In deze beleidsbrief (Dam, 2019a), worden voor EU-beleidsmakers en aantal kernpunten benoemd om tot een ambitieus Actieplan te komen. Maatregelen die het huidige financiële beleid en marktmechanismen transformeren zijn nodig voor een overgang naar een systeem waarbij de reële economische waarde van duurzame productie, bossen en ecosysteemdiensten wordt geïnternaliseerd in de prijs en in de besluitvorming. Hiervoor is het volgende nodig:

- Ontwikkeling van wettelijke voorstellen die groene investeringen in ontbossingsvrije initiatieven stimuleren en mobiliseren
- Goedkeuring van EU Voorstellen om transparantie over de criteria voor milieu, sociale en corporate governance (ESG +) te stimuleren en te versnellen en de toepassing ervan verplicht te stellen voor financiële instellingen.

Gezamenlijke briefing note WWF Brussel en andere Ngo's⁹³

In deze briefing note (WWF, 2016) worden aanbevelingen gegeven richting de EU om illegaliteit, degradatie van bos en ontbossing tegen te gaan. Een van de aanbevelingen is dat er meer financiële en technische bijstand moet komen voor producerende landen om boscsystemen te beschermen, in stand te houden en te herstellen, onder meer door de governance te verbeteren, het versterken van de mensenrechten, etc.

Een vergelijkbare boodschap staat in de beleidsbrief van IUCN NL (Dam, 2019a), zie hierboven.

6.9 Handelsovereenkomsten

De EU onderhandelt over vrijhandelsovereenkomsten met landen zoals Indonesië, de Filippijnen, Maleisië, Thailand, Brazilië, Argentinië en Uruguay; allen landen met veel bos.

WWF (Brussel)

Als reactie op het EU Actieplan (EC, 2019), geeft WWF (Brussel) aan dat tenminste nog (aanvullend) moet worden opgenomen dat handelsovereenkomsten niet alleen bepalingen moeten bevatten over het behoud of duurzaam beheer van bossen en andere ecosystemen, maar ook verplicht hoofdstukken over handel en duurzaamheid, samengaand met strikte handhavingsmaatregelen. Regelmatige beoordelingen van bestaande handelsovereenkomsten en hun impact op de natuur en mensen moeten de norm worden (WWF-EU, 2019a).

FERN (Brussel) – samen met andere Ngo's

Handelsovereenkomsten zijn in 2019 in het nieuws gekomen tijdens de bosbranden in de Amazone en de gelijktijdige onderhandelingen met de MERCOSUR op dat moment. In een persbericht van FERN (29 augustus 2019) sporen zesentwintig Ngo's Europese instellingen aan een einde te maken aan de Europese medeplichtigheid aan de branden in de Amazone... [...]. De EU moet de oproepen van Frankrijk, Ierland of Luxemburg volgen en de ratificatie van de handelsovereenkomst tussen de EU en Mercosur formeel opschorten. Onderhandelingen moeten opnieuw worden geopend om sterke en bindende waarborgen op te nemen die ervoor zorgen dat bossen worden beschermd en dat de rechten van inheemse en traditionele gemeenschappen worden gerespecteerd.

In een ander persbericht van FERN (17 juni 2019) wordt verwezen naar een open brief waarin meer dan 340 maatschappelijke organisaties eisen dat de EU de onderhandelingen over een vrijhandelsovereenkomst met het Mercosur-blok onmiddellijk stopzet vanwege de verslechterende mensenrechten en milieuomstandigheden in Brazilië.

Volgens FERN moet de EU ook lessen trekken uit de ervaringen in de uitvoering van EU FLEGT Actieplan en deze toepassen op onderhandelingen over een vrijhandelsovereenkomst (FTA) (FERN, 2019). De EU moet ervoor

93 WWF, Greenpeace, Conservation International Europe, Client Earth, FERN, EIA, Forest Peoples Programme, Transparency International Europe and Global Witness

zorgen dat handelsovereenkomsten juridisch afdwingbare bepalingen bevatten om landrechten te beschermen, ontbossing te voorkomen, de Overeenkomst van Parijs ten uitvoer brengen en bedrijven verplichten te handelen in overeenstemming met internationale verplichtingen (FERN, 2019).

Concrete voorstellen hierbij zijn om: (i) een routekaart te ontwikkelen tijdens onderhandelingen ter ondersteuning voor de hervorming van bosbeheer; (ii) Vrijhandelsovereenkomsten moeten bindende en afdwingbare bepalingen omvatten om ontbossing te controleren, eigendomsrechten te respecteren, de Overeenkomst van Parijs te implementeren en regels in te voeren die bedrijven verplichten om te handelen in overeenstemming met internationale verplichtingen; (iii) versterking van monitoringmechanismen en handhaving (Fournier P., October 2018).

Annex 1: Doelstellingen en maatregelen van de Franse Nationale Strategie om ontbossing tegen te gaan 2018-2030

Bron: (Ministère, 2018)

Oriëntatie 1: Ontwikkelen, delen en verbeteren van kennis

- **Doel 1:** De mechanismen die ontbossing veroorzaken begrijpen
  - 1.1: Structureren en mobiliseren van Franse wetenschappelijke expertise rond een gedeeld Programma: Onderzoekers zullen via de 'AllEnvi-alliantie' worden gemobiliseerd om onderzoek te coördineren ter ondersteuning van de doelstellingen van NSDI.
Dit programma zal als onderwerp de berekening van de voetafdruk van Frankrijk op bossen in het buitenland omvatten om de inspanningen te kunnen beoordelen die nodig zijn om een einde te maken aan geïmporteerde ontbossing in 2030.

Oriëntatie 2: Ontwikkelen van acties om geïmporteerde ontbossing tegen te gaan binnen internationale partnerschappen om duurzaamheid te bevorderen

- **Doel 2:** Verdere dialoog en samenwerking tussen producentenlanden en consumenten.
  - 2.1: Ontwikkelen van een routekaart per exporterend land of exporterende regio tegen eind 2019, op basis van partnerschappen en een constructieve dialoog met producerende landen en belanghebbenden - op basis van risicokartering en regio's waar landgebruik nauw verbonden is met de Franse markt.
Deze routekaarten zullen "landenstrategieën" bevatten die het Franse ontwikkelingsagentschap regelmatig opstelt, en zullen een institutionele component en een operationele component omvatten (b.v. "duurzame territoriumcontracten aangaan)
  - 2.2: Ontwikkel de dialoog met de belangrijkste consumentenlanden, zoals China en India
- **Doel 3:** Een samenwerkingsstrategie ontwikkelen voor de Franse ontwikkelingsoperatoren (AFD Group en Expertise France)
  - 3.1 Een samenwerkingsstrategie ontwikkelen door AFD en Expertise France om geïmporteerde ontbossing tegen te gaan; in 2019 wordt een actieplan ontwikkeld
Daarnaast heeft Frankrijk in 2018 via het Interministerieel Comité voor internationale samenwerking en ontwikkeling (CICID) toegezegd het bedrag aan openbare ontwikkelingshulp te verhogen voor financieringsprogramma's gericht op aanpassing aan klimaatverandering en biodiversiteit. In dit kader moet de AFD de komende vijf jaar 60 miljoen euro per jaar besteden aan projecten die bijdragen tot duurzaam beheer, bestrijding van ontbossing, herstel van aangetaste boscosystemen en herbebossing.

Oriëntatie 3: Het tegengaan van ontbossing integreren in openbaar beleid, om de Franse vraag naar duurzame producten te stimuleren

- **Doel 4:** Ondersteunen van de ontwikkeling van een Europees beleid om ontbossing en bosdegradatie tegen te gaan.
  - 4.1. Bevordering van de ontwikkeling van een Europees beleid en Actie Plan om ontbossing en aantasting van bossen tegen te gaan – welke voldoende ambitieus en effectief is. Dit plan is nodig zijn om wetgevingsvoorstellen en aanbevelingen voor elke lidstaat te integreren.
De ontwikkeling van Europese regelgeving inzake Due Diligence voor alle grondstoffen die een risico voor bossen inhouden, wordt ondersteund. De cacaosector lijkt volwassen te zijn voor een snelle goedkeuring van dit soort regelgeving.

- **Doel 5:** Neem het ontbossingsprobleem mee in handelsovereenkomsten: waaronder verbeteren van de integratie van duurzaam bosbeheer en de bestrijding van ontbossingskwesaties in overeenkomsten waarover de Europese Unie onderhandelt te verbeteren en ontbossing als parameter op te nemen in milieueffectbeoordelingen.
  - 5.1: De integratie van duurzaam bosbeheer in de handelsovereenkomsten van de EU naar voren brengen bij de Europese Commissie en Europese partners – waaronder: integreren van clausules met betrekking tot ontbossing in de EU-handelsovereenkomsten....
  - 5.2: Opnemen van ontbossingskwesaties in de impactstudies van handelsovereenkomsten van de Europese Commissie binnen het deel over het milieu; waaronder: beter analyseren van de milieugevolgen van handelsovereenkomsten die rekening houden met de ontbossing
  - 5.3: Ondersteunen van de OESO-werkzaamheden rondom de integratie van het ontbossingsprobleem met als doel de inhoud van de EU-overeenkomsten te versterken, waaronder: Frankrijk zal de OESO vragen om richtlijnen op te stellen die het opnemen van milieuclausules mogelijk maken in alle hoofdstukken van handelsovereenkomsten
- **Doel 6:** Aanzienlijke vermindering van de opname van grondstoffen in biobrandstoffen die een impact hebben op ontbossing
  - 6.1: Invoer van een 'cap' voor de eerste generatie biobrandstoffen en ontwikkeling van geavanceerde biobrandstoffen – in lijn met het Europees Akkoord dat in juni 2018 is bereikt over de herziening van de richtlijn inzake hernieuwbare energiebronnen
  - 6.2: Geleidelijk uifaseren van het gebruik van grondstoffen die een grote impact hebben op veranderingen in landgebruik volgens Europese criteria (tot 2030) – volgens Europees beleid.
  - 6.3: Versterken van de duurzaamheidscriteria voor producten die mogelijk door ontbossing ontstaan; Frankrijk zal de Europese Commissie ondersteunen om tegen september 2023 een tweede rapport op te stellen (volgens Delegated Act) om de duurzaamheidscriteria en de controle ervan te versterken.
  - 6.4 Gescheiden batches: Frankrijk pleitte voor de scheiding van geïmporteerde batches in het kader van Europese onderhandelingen, om ervoor te zorgen dat elke partij binnen een mix geen producten bevat die het gevolg zijn van ontbossing.
  - 6.5: PFAD (Palm Fatty Acid Distillates) onderwerpen aan bepalingen betreffende biobrandstoffen van de eerste generatie biobrandstoffen
- **Doel 7:** Frankrijk zelfvoorzienend maken in eiwitten
  - 7.1: Opzetten van een strategie voor eiwitten op nationaal niveau; In januari 2018 kondigde de Franse president de implementatie aan van een strategie voor eiwitten op nationaal niveau aan, aangepast aan het Europese niveau. Frankrijk zal ook zijn steun verlenen aan het Europese eiwitplan en zal de ontwikkeling van eiwit- en voederzelfvoorziening (met name peulvruchten) ondersteunen in de context van het GLB na 2020.
- **Doel 8:** Uitvoeren van een 'zero-deforestation' openbaar aanbestedingsbeleid tegen 2022
  - 8.1 bewustmaking van openbare kopers door een gids/ instructiehandleiding te publiceren over duurzame aanbestedingen van de overheid en de doelstelling "nul ontbossing"
  - 8.2: Opnemen van een 'nul geïmporteerde ontbossingsdoelstelling' in de interministeriële bepaling "exemplarisch bestuur" in 2022
  - 8.3: Voorleggen aan de Europese Unie van een verbod op openbare aankopen van producten van geïmporteerde ontbossing
- **Doel 9:** Controles verbeteren ter bestrijding van fraude
  - 9.1: Versterken van de controles als onderdeel van de uitvoering van de EU-houtverordening (EUTR)
  - 9.2: Verbeteren van opsporen van fraude rondom biobrandstoffen, in samenwerking met industriële actoren
- **Doel 10:** De doelstellingen van de nationale strategie verdedigen op internationaal en Europees niveau
  - 10.1: Bepalen van invloed strategie in internationale fora

Oriëntatie 4: Aanmoedigen en coördinatie van de betrokkenheid van belanghebbenden

- **Doel 11:** Verbeteren van de risicoanalyse en bedrijfsrapportage over het tegengaan van ontbossing.
  - 11.1: Ontwikkel een focus op “geïmporteerde ontbossing” in de context van maatschappelijk verantwoord ondernemen (CSR)
Europees: gericht op de herziening van de CSR/ NFI 2014/95/ EU-richtlijn in 2020
Nationaal: bewustwording van bedrijven op het integreren van een focus op de bestrijding van ontbossing in hun CSR-rapportage en -benaderingen
Werk op indicatoren: uitvoering via het Franse MVO-platform in verband met de ontwikkeling van een indicator voor de impact op de biodiversiteit
  - 11.2: Ondersteuning van het opzetten van Europese en internationale due diligence
Nationaal: verkennen van de mogelijkheden om deze in eigen land⁹⁴ te versterken.
Europees: Ondersteunen van de Europese Commissie met een initiatief om Europese bedrijven te vragen een waakzaamheidsplan (‘plan de vigilance’) op te stellen van hetzelfde type als dat waarin de wet inzake due diligence in Frankrijk voorziet.
Internationaal: via de intergouvernementele werkgroep opgericht bij resolutie A/HRC/ 26/9 van de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties, zal Frankrijk campagne voeren voor de implementatie van een internationaal instrument dat juridisch bindend is, niet alleen voor de mens rechten, maar ook op het milieu om de activiteiten van bedrijven te kunnen reguleren.
- **Doel 12:** Financiële operatoren aanmoedigen om inspanningen tegen ontbossing te integreren in hun beleggingsbeleid en strategieën: middels explicieter en systematischer integreren in beleid en instrumenten voor verantwoord financieren.
  - 12.1: Ontwikkeling van bedrijfs- en beleggersrapportage: Frankrijk zal verzoeken om het onderwerp ontbossing op te nemen in de herziening van de richtlijn CSR/NFI 2014/95/ EU betreffende de publicatie van niet-financiële informatie.
  - 12.2: verhoging van de financiering voor de bestrijding van ontbossing op de internationale klimaat-agenda; via (i) aanmoedigen van expliciete doelstellingen en acties tegen geïmporteerde ontbossing in o.a. de Global Climate Action Agenda (GCAA) en (ii) verhogen van de nationale en internationale financiering voor duurzame bosbouw en landbouwpraktijken die alternatieven voor ontbossing vertegenwoordigen (zoals Land Degradation Neutrality Fund).
  - 12.3: Stimuleer commitments van Franse actoren uit de financiële wereld aan, voortbouwend op het “Green & Sustainable Finance” initiatief in Parijs, en aanmoedigen van institutionele investeerders, inclusief publieke, om een beleid te voeren om ontbossing te bestrijden.
  - 12.4: Ontwikkel innovatieve financiële ‘engineering’; bijvoorbeeld door gebruik te maken van het “Franse impact” initiatief om projecten met positieve impact te stimuleren of door financiële producten promoten door ze te labelen als onderdeel van de “Energie en ecologische transitie voor het klimaat”.
  - 12.5: Versterking van de integratie van het thema ontbossing in Europese en internationale initiatieven;
  - Europees: ontbossing wordt geïntegreerd in het actieplan “financing sustainable growth” van de Europese Commissie en met name in de nieuwe rapportagevereisten.
Internationaal: versterken van het thema ontbossing in bestaande normen van o.a. IFC, Wereldbank, etc.
- **Doel 13:** De ambities van certificering schema’s verhogen.
  - 13.1: Verhogen van de niveaus van certificeringseisen; Certificering eisen moeten worden verbeterd om ten volle rekening te houden met de mechanismen van ontbossing in hun criteria en indicatoren, o.a. via HCV- en HCS-criteria, sociale criteria, etc.

---

94 In Frankrijk wordt het concept van “due diligence” geregeld via wet nr. 2017-399 van 27 maart 2017, waarbij bedrijven de sociale en milieurisico’s die aan hun activiteit zijn gekoppeld, moeten identificeren en beperken. Na evaluatie van de toepassing van deze wetgeving zou het passend zijn om vanaf 2020 de mogelijkheid te overwegen om de reikwijdte van deze wet te verruimen.

13.2: Maak de certificering breder in uptake: De door de NSDI georganiseerde sectorplannen zullen helpen om de bekendheid van bestaande certificeringen te vergroten en het gebruik ervan te verspreiden

- **Doel 14:** Milieu-informatie verbeteren en verantwoordelijke consumptie bevorderen met als doel om geïmporteerde ontbossing te bestrijden
  - 14.1: Ontwikkel milieuetikettering in alle vrijwillige sectoren en houd rekening met veranderingen in landgebruik. Dit omvat in het bijzonder bijvoorbeeld: een voorstel aan de Europese Commissie om te werken aan de harmonisatie van de ILUC-methoden als onderdeel van haar werkzaamheden voor de milieu-evaluatie van producten of de invoering van milieuetikettering, zoals voorzien in de routekaart voor de circulaire economie.
14.2: Verantwoorde consumptie bevorderen: lanceren van een voorlichtingscampagne, in samenwerking met openbare en particuliere actoren, over het verband tussen consumptie en geïmporteerde ontbossing.
- **Doel 15:** De sectoren mobiliseren
  - 15.1: Integratie van de doelstelling “nul ontbossing” in sectorale planning; Landbouwsectoren zullen worden aangemoedigd om de doelstelling van bestrijding van geïmporteerde ontbossing in hun sectorale plannen in 2019 te integreren. Voor cacao en rubber, die niet onder bestaande sectorale plannen vallen, en voor hout, zal in 2019 een specifiek sectoraal plan worden opgesteld dat gericht is op geïmporteerde ontbossing.
De ontwikkeling en ontwikkeling van deze plannen zou gebaseerd kunnen zijn op de komende werkzaamheden van de OESO met betrekking tot de uitvoering van OESO-FAO-aanbevelingen voor verantwoordelijke landbouwsectoren.
- **Doel 16:** Verbeteren van informatie en monitoring methoden voor actoren
  - 16.1: Creëer een nationaal platform voor het tegengaan van ontbossing dat voor alle actoren toegankelijk is; De NSID zal een nationaal platform voor het tegengaan van ontbossing opzetten, dat multi-sectoraal, dynamisch en voor iedereen toegankelijk zal zijn. Dit platform is bedoeld om op grotere schaal te worden ontwikkeld, aanvankelijk door de landen van de Verklaring van Amsterdam en vervolgens op Europees niveau.
Het platform biedt de volgende 4 hoofdfuncties: (i) mobiliseren van actoren; (ii) informatie verstrekken over het tegengaan van ontbossing uit toeleveringsketens; (iii) een import monitoringsysteem en een risico-waarschuwingsmechanisme aanbieden; bijv. het platform zal op nationaal niveau een risico-analysesysteem ontwikkelen; (iv) een zero-deforestation label.

Annex 2: Actiegebieden en strategische doelen van de Oostenrijkse Bossenstrategie 2020+

Bron: (BMNT, 2018)

1. Bijdrage van Oostenrijkse bossen aan klimaatbescherming

Strategisch doel 1: actieve bijdrage van bos- en houtsector aan klimaatbescherming en aanpassing van bossen aan klimaatverandering

Strategisch doel 2: best mogelijke vervanging van fossiele brandstoffen en grondstoffen met hogere levenscyclusmissies

Strategisch doel 3: expansie van beboste gebieden in regio's met weinig bosbedekking als gerechtvaardigd in het licht van ecologische, economische en maatschappelijke overwegingen

Strategisch doel 4: Verbetering van kennis van de gevolgen van toenemende klimaatverandering en toenemende extremen op het Oostenrijkse bos, op zijn vitaliteit en functies en effecten

Strategisch doel 5: Meer informatievoorziening, motivatie en promotie van maatregelen voor de bescherming van het klimaat

Strategisch doel 6: stabilisatie en lange termijn behoud van boscossysteem functies in het kader van toenemende klimaatverandering

Strategisch doel 7: behoud, verbetering en herstel van de koolstofafzetting en koolstofopslagcapaciteit van bosgronden en -groei, evenals van moerasbossen, randen van moerasbossen en andere bosmoeraslanden

2. Gezondheid en vitaliteit van Oostenrijkse bossen

Strategisch doel 1: werken aan een balans tussen de noodzaak om het bos te behouden ten behoeve van habitat, jacht, grazen en privaat gebruik als ook de openbare belangen en functies in het bos

Strategisch doel 2: Beperken van de immissie van via de lucht verontreinigende stoffen, klimaatrelevante gassen en nutriënten naar een niveau dat duurzaam is voor bossen en bodems

Strategisch doel 3: Faciliteren van een regeneratie van de belangrijkste boom soorten in potentieel natuurlijke bosgemeenschappen, zonder technische assistentie en beschermingsmaatregelen in het licht van mogelijke veranderingen veroorzaakt door klimaatverandering

Strategisch doel 4: verbetering van de diversiteit aangepast aan de respectievelijke locatie specifieke omstandigheden op alle niveaus: genetische, soorten, habitats.

Strategisch doel 5: best mogelijke preventie van de introductie en verspreiding en de bijbehorende negatieve effecten van invasieve niet-inheemse soorten om de biodiversiteit, veerkracht, gezondheid en vitaliteit van bossen te behouden.

Strategisch doel 6: behoud, verbetering en herstel van de bosbouwfuncties, met name als water- en koolstofreservoir en als bron van voedingsstoffen

Strategisch doel 7: behoud en verbetering van de gezondheid en de functionaliteit van bossen ook op plekken met gevoelige ecologische condities.

3. Productiviteit en economische aspecten van Oostenrijkse bossen

Strategisch doel 1: bevordering van maatschappelijke acceptatie om Oostenrijkse bossen commercieel te gebruiken op basis van multifunctionele en duurzame beheerprincipes

Strategisch doel 2: toename in gebruik van hout als hernieuwbare, klimaatvriendelijke grondstof en energiebron in het kader van de bio-economie.

Strategisch doel 3: Optimaal gebruik van het houtkap potentieel van het Oostenrijks bos binnen het kader van duurzaamheid

Strategisch doel 4: optimalisatie van houtgebruik waarbij het maximaal efficiënt gebruik van de grondstof binnen de waardeketen gewaarborgd wordt.

Strategisch doel 5: Verdere innovatie van de Oostenrijkse expertise in bosbeheer- en houtgebruik voor een toenemende concurrentie van de bos- en houtsector.

Strategisch doel 6: ontwikkeling van geschikte instrumenten om de ecologische en economische veerkracht van de bos- en houtsector te verbeteren tegen stressfactoren

Strategisch doel 7: versterking van de maatschappelijke erkenning voor waarde creatie van de openbare dienst, verzekerd door duurzaam, multifunctioneel bosbeheer

4. Biodiversiteit in de bossen van Oostenrijk

Strategisch doel 1: Vergroten van het aandeel habitats in bossen in een goede staat van behoud, en bevorderen van bos-gebonden soorten van Europese en nationale betekenis

Strategisch doel 2: Behoud, verbetering en herstel van de biodiversiteit in bossen in alle Oostenrijkse bosgebieden

Strategisch doel 3: Behoud en verbeteren van een ongestoorde dynamische ontwikkeling van geselecteerde bosgebieden die voldoen aan de wettelijke vereisten en waar een evenwicht tussen belangen gerechtvaardigd is.

Strategisch doel 4: behoud of ontwikkeling van ecologisch en cultureel-historisch relevante habitats in bossen, gekarakteriseerd door specifieke traditionele vormen van beheer

Strategisch doel 5: Garantie van het optimaliseren van habitats in bossen, om continuïteit van deze habitats op de lange termijn te kunnen verzekeren

Strategisch doel 6: bosfuncties in corridors van de biotoop garanderen, hierbij aangrenzende habitats in oogenschouw nemend.

Strategisch doel 7: Bevorderen van onderzoek en modern kennismanagement dat rekening houdt met alle aspecten van biodiversiteit en de motieven om beheersmaatregelen uit te voeren voor het onderhoud en de ontwikkeling van de biodiversiteit in bossen versterkt.

5. Beschermende functies van de Oostenrijkse bossen

Strategisch doel 1: behoud en ontwikkeling van veerkrachtige bosccosystemen met goed werkende buffer-, opslag en filtercapaciteit.

Strategisch doel 2: Het scheppen van kaders en voorwaarden voor een natuurlijke en voldoende regeneratie van het bos met soorten van een natuurlijk boscossysteem

Strategisch doel 3: versterking van de bossen, zodat ze de maximaal mogelijke bijdrage kunnen leveren aan eigendom en locatiebescherming in en buiten bosgebieden

Strategisch doel 4: scheppen van kaders en voorwaarden voor de duurzame bescherming van de van boswater-voorraden, van voldoende kwaliteit en kwantiteit.

Strategisch doel 5: Voorzien in, de verdere ontwikkeling van en toepassing van efficiënt, integraal en participatieve planning en beheer instrumenten ter bescherming tegen natuurrampen.

Strategisch doel 6: bewustwording van de maatschappij voor het belang van management met betrekking tot bos; natuurlijke rampen en waterbeheer.

Strategisch doel 7: versterking van de aanpak van risicobeheer en de implementatie ervan binnen de bosbouw; bij natuurlijke rampen en bij waterbeheer.

6. Sociale en economische aspecten van Oostenrijkse bossen

Strategisch doel 1: gerichte Informatie en actieve communicatie over de functies van bossen en de verschillende bos- en houtindustrie-diensten

Strategisch doel 2: uitbreiding van het assortiment van bosproducten om de regionale toegevoegde waarde van de bos- en houtsector te vergroten en het landelijk gebied te versterken

Strategisch doel 3: Verdere ontwikkeling van de bos- en houtsector door innovatie en meer onderzoek

Strategisch doel 4: waarborgen en verdere ontwikkeling van breed gedragen wetenschap en praktijkgerichte onderwijskansen voor de bos-en de houtsector door gekwalificeerde educatieve instellingen

Strategisch doel 5: Vaststellen van een minimum aan curricula in bossen via training en vervolgotrainingen.

Strategisch doel 6: bevordering van een balans tussen verschillende belangen en vragen aan het bos

Strategisch doel 7: vergroten van het bewustzijn van de betekenis van bossen voor de nationale cultuur en hun gezondheidseffecten

7. De internationale verantwoordelijkheid van Oostenrijk voor duurzaam bosbeheer

Het gaat hier in veel gevallen om, afhankelijk van de respectieve nationale situatie, ontwikkelingslanden die technische en/ of financiële steun nodig hebben voor de voortgang, versterking en implementatie van een bosbeleid voor duurzaam beheer. Afgezien van de behoefte aan verbeterde toegang tot financiële middelen, moet volgens de Strategie de ondersteuning van sociaal en ecologisch aangepaste analyse- en planningsprocessen centraal staan in internationale samenwerking.

Strategisch doel 1: Verzekeren van breed gecoördineerde, duidelijke, Australische standpunten over bos-relevante Europese en internationale kwesties

Strategisch doel 2: proactief introductie van bosbeleidsdoelen in relevante Europese en internationale processen, en ondersteuning van inspanningen om sterke internationale instrumenten te creëren voor duurzaam bosbeheer

Strategisch doel 3: Bundelen van de krachten van actoren in de Oostenrijkse bos- en houtsector, en actief hun expertise en vaardigheden aanbieden in bi- en multilaterale samenwerking

Strategisch doel 4: Ontwikkelen van partnerships tussen bedrijven, openbare en particuliere organisaties voor internationale samenwerking

Strategisch doel 5: samenwerkingsprojecten van Oostenrijkse spelers in bosbouw zijn oplossingsgericht en gebaseerd op een evaluatie van de situatie ter plaatse, en op kwaliteitsprincipes van ontwikkeling.

Strategisch doel 6: Vergroten van de vraag naar Oostenrijkse bos-gerelateerde kennis

Strategisch doel 7: aanpassing en verdere ontwikkeling van de institutionele kaders ter ondersteuning van de uitvoering van bosrelevante projecten in internationale samenwerking

Annex 3: Prioriteiten en kernacties EU Mededeling 'Stepping up EU Action to protect and restore the world's forests'

Bron: (EC, 2019)

Prioriteit 1: Vermindering van de EU-consumptievoetafdruk op land en stimuleren van de consumptie van producten uit ontbossingsvrije toeleveringsketens in de EU

Kernacties: De Commissie zal:

- Een platform opzetten voor een dialoog tussen belanghebbenden en de lidstaten over ontbossing, bosdegradatie en het duurzaam uitbreiden van het bosareaal in de wereld; dit moet een forum bieden voor uitwisseling met en tussen belanghebbenden en om allianties aan te gaan; om aan te zetten tot en deel te nemen aan commitments om ontbossing aanzienlijk te verminderen en om ervaringen en informatie te delen.
- Stimuleren om normen en certificatieschema's te versterken die bijdragen aan het identificeren en bevorderen van ontbossingsvrije grondstoffen, onder meer door onderzoek naar hun voordelen en tekortkomingen en door richtlijnen te ontwikkelen, inclusief beoordeling op basis van bepaalde criteria om de geloofwaardigheid van verschillende normen en schema's aan te tonen.
- Beoordelen van aanvullende regelgevende en niet-regelgevende maatregelen aan de vraagzijde om te zorgen voor een gelijk speelveld en een gemeenschappelijk begrip van ontbossingsvrije toeleveringsketens, om de transparantie van de toeleveringsketen te vergroten en het risico van ontbossing en bosdegradatie bij invoer van grondstoffen tot een minimum te beperken in de EU.

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- Uitvoeren van analytisch werk met relevante belanghebbenden om te beoordelen of het nodig is dat besturen van ondernemingen een duurzaamheidsstrategie ontwikkelen en bekendmaken, inclusief passende due diligence in de gehele waardeketen, en meetbare duurzaamheidsdoelstellingen.
- Bevordering van de integratie van bossen-relevante overwegingen in de sociale verantwoordelijkheid van bedrijven en/of verantwoorde bedrijfsvoering en bevordering van de transparantie en de nakoming van vrijwillige commitments van de particuliere sector, in overeenstemming met internationale richtlijnen.
- Verdere integratie van overwegingen rondom ontbossing in de EU-milieukeur, green public procurement en andere initiatieven in de context van de circulaire economie.
- Actief ondersteunen van de ontwikkeling en verspreiding van informatie en educatief materiaal om de vraag naar producten te verminderen waarvan de toeleveringsketens ontbossing kunnen hebben veroorzaakt, en tegelijkertijd de vraag naar producten uit ontbossingsvrije toeleveringsketens vergroten.
- In de context van het bestaande kader "clean energy for All Europeans", aandacht besteden aan relevante aspecten van hernieuwbare energie en biobrandstoffen, alle relevante aspecten van het verslag bij Gedelegeerde Verordening (EU) 2019/807 van de Commissie in 2021 herzien en, indien nodig, Gedelegeerde Verordening (EU) 2019/807 in 2023 herzien op basis van de meest recente beschikbare gegevens.
- Het EU-FLEGT-werkplan 2018-2022 uitvoeren, met name de uitvoering van de EU-houtverordening versterken.

Prioriteit 2: Samenwerken met producerende landen om de druk op bossen te verminderen en de EU te beschermen tegen ontbossing

Kernacties: De Commissie zal:

- Ervoor zorgen dat ontbossing wordt opgenomen in politieke dialogen op nationaal niveau, en partnerlanden helpen bij het ontwikkelen en implementeren van nationale beleidskaders voor bossen en duurzaam

bosbeheer. Deze nationale kaders weerspiegelen zowel de binnenlandse behoeften als de wereldwijde verplichtingen.

- Ervoor zorgen dat EU-steun voor het landbouw-, infrastructuur-, mijnbouw-, stads-, voorstedelijk en plattelandsbeleid in partnerlanden **niet bijdraagt aan ontbossing en aantasting van bossen**. Indien gerechtvaardigd, moet EU-steun gepaard gaan met compensatiemaatregelen, zoals steun voor herstel, herbebossing en/of bebossing.
- Partnerlanden helpen bij het **opzetten van een duurzame waardeketen uit bossen en het bevorderen van duurzame bio-economieën**⁹⁵.
- **Stimuleringsmechanismen ontwikkelen en implementeren voor kleine boeren** om ecosysteemdiensten en -producten van duurzaam bosbeheer en landbouw te behouden en te verbeteren.

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- **Opschalen van inspanningen ter ondersteuning van de rechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen** die afhankelijk zijn van bossen, evenals van verdedigers van milieurechten in overeenstemming met resolutie 28/11 van de VN-Mensenrechtenraad.
- Versterking van het **beleids- en regelgevingskader** voor de bevordering van duurzaam bosbeheer en ruimtelijke ordening, met inachtneming van biodiversiteits- en klimaatoverwegingen.
- Bevordering van het **herstel van boslandschappen, evenals herbebossingsprojecten** die ecologische beginselen integreren die gunstig zijn voor de biodiversiteit, rechten van de plaatselijke bevolking en middelen van bestaan door middel van verbeterde ecosysteemdiensten.
- Doorgaan met het ondersteunen van bosbehoud door het creëren en effectief beheren van **beschermde bosgebieden**, terwijl tegelijkertijd wordt gekeken naar gebieden met hoge koolstofvoorraden en HCVs.
- **Opschalen van actie op het gebied van duurzame productie en gebruik van hout voor brandstof** op basis van lessen die zijn getrokken uit het initiatief Global Climate Change Alliance (GCCA +), terwijl tegelijkertijd andere vormen van duurzame hernieuwbare energie worden bevorderd.

Prioriteit 3: Versterking van de internationale samenwerking om ontbossing en aantasting van bossen te stoppen en bosherstel aan te moedigen

Kernacties: De Commissie zal:

- **Samenwerking versterken op het gebied van beleid en acties om ontbossing, aantasting van bossen te stoppen en bossen te herstellen in belangrijke internationale fora**⁹⁶, bijvoorbeeld door het bevorderen van 'best practices' en een gemeenschappelijk begrip van duurzame toeleveringsketens en door te pleiten voor de aanneming en uitvoering van krachtige verplichtingen en bepalingen.
- **Handelsovereenkomsten bevorderen die bepalingen bevatten over het behoud en duurzaam beheer van bossen** en handel aanmoedigen in landbouw- en bosproducten die geen ontbossing of aantasting van het bos veroorzaken. De Commissie zal ook de mogelijkheden onderzoeken om handelspartners te stimuleren om ontbossing aan te pakken; o.a. via samenwerken met handelslanden om de implementatie en handhaving van relevante bepalingen in de EU-handelsovereenkomsten te intensiveren.

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- **Beoordeling van de effecten van handelsovereenkomsten** op ontbossing in duurzaamheidseffect beoordelingen en andere relevante beoordelingen, op basis van solide effectbeoordelingen en evaluatiemethoden.

⁹⁵ Als voorbeeld wordt hier gegeven: Commission Communication 'A new Africa-Europe Alliance for Sustainable Investment and Jobs: Taking our partnership for investment and jobs to the next level'.

⁹⁶ Waaronder de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO), G7/ G20, het Raamverdrag van de VN inzake klimaatverandering (UNFCCC), het VN-forum over Bossen (UNFF), het Verdrag inzake biologische diversiteit (CBD), het Verdrag van de Verenigde Naties ter bestrijding van woestijnvorming (UNCCD), de VN-milieuvergadering (UNEA), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de Wereldhandelsorganisatie (WTO),

- **Adresseren van de duurzaamheid van toeleveringsketens**, inclusief de kwestie van ontbossing en aantasting van bossen, in de context van **relevante internationale fora op grondstoffen** (bijvoorbeeld koffie, cacao, hout).
- **Binnen bilaterale dialogen met grote consumenten- en producerende landen:** (i) ervaringen en informatie uitwisselen over de respectieve beleids- en wettelijke kaders; en (ii) gezamenlijke activiteiten identificeren om beleidsontwikkelingen te informeren op basis van een geavanceerd inzicht in de effecten van ontbossing en bosdegradatie.

Prioriteit 4: ombuigen van financiering ter ondersteuning van duurzamere praktijken voor landgebruik

Kernacties: De Commissie zal:

- **Samen met de EU-lidstaten mogelijke duurzame mechanismen om groene financiering voor bossen te catalyseren beoordelen en hoe de financiering verder kan worden benut en verhoogd** - onder meer door 'blending' mechanismen en voortbouwend op de ervaring met het externe investeringsplan van de EU (EIP). Het doel zou zijn de producerende landen te ondersteunen bij het behoud van het bestaande bosareaal en de regeneratie van bossen, en bij het creëren van positieve prikkels voor investeringen in duurzaam bosbeheer en duurzame op bossen gebaseerde waardeketens.
- **Ondersteuning van met name partnerlanden bij het ontwerpen en implementeren van beleid en instrumenten die een beter land- en bosbeheer kunnen aanmoedigen** (zoals fiscaal beleid, green accounting, groene obligaties, betalingen voor regelingen voor ecosysteemdiensten).
- **Overweeg om de bedrijfsrapportage te verbeteren op de effecten die bedrijfsactiviteiten hebben op ontbossing en bosdegradatie** in de context van een toekomstige herziening van de EU-richtlijn niet-financiële rapportage, naar aanleiding van de conclusies van de 'Fitness Check' op bedrijfsrapportage.

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- **Integratie van overwegingen met betrekking tot ontbossing als onderdeel van de beoordeling van projecten** in sectoren waar deze overwegingen relevante parameters zijn om de impact van het project te beoordelen.
- **Overweeg begeleiding bij - en verbetering van - verschillende meetmethoden op EU- en lidstaatniveau om de waarde van bossen en de kenmerken van financiering met een risico voor bossen beter te begrijpen.**
- **Besteed aandacht aan ontbossing bij de uitvoering van het actieplan voor duurzame financiering**, inclusief bij het creëren van een EU-taxonomie voor economische activiteiten.

Prioriteit 5: Ondersteuning van de beschikbaarheid van, de kwaliteit van en de toegang tot informatie over bossen en toeleveringsketens voor grondstoffen. Ondersteuning van onderzoek en innovatie

Kernacties: De Commissie zal:

- **Voortbouwen op de reeds bestaande monitoringinstrumenten en een EU-observatorium oprichten voor;** ontbossing, aantasting van bossen, veranderingen in het bosareaal wereldwijd en bijbehorende drivers. Het doel hiervan is om de toegang tot informatie over toeleveringsketens voor overheidsinstanties, consumenten en bedrijven te vergemakkelijken.
- **De haalbaarheid onderzoeken van de ontwikkeling van een Copernicus REDD+ -servicecomponent om de bestaande wereldwijde of nationale bosbewakingssystemen te versterken** en om op lange termijn Europese capaciteit en leiderschap op dit gebied te vestigen.
- **De coördinatie van de werkzaamheden tussen relevante onderzoeksinstituten verbeteren**, onder meer via de samenwerkingsverbanden tussen Noord en Zuid, en Zuid-Zuid samenwerking via het Europees innovatiepartnerschap. Het doel zal zijn om de capaciteit te vergroten en te helpen onderzoeksresultaten in belangrijke consumenten- en producerende landen nuttig te gebruiken, onder meer door regionale observatoria te ondersteunen.

- **Innovatieve EU-praktijken delen** met andere landen met betrekking tot de circulaire economie, duurzame bio-economie, hernieuwbare energie, slimme landbouw en andere relevante gebieden

Bovendien zal de Commissie de uitvoering van de volgende lopende acties verbeteren:

- **Producterende landen helpen bij het volgen van de voortgang bij de uitvoering van beleidsdoelstellingen**, waaronder: (i) bossen gerelateerde componenten van nationaal bepaalde commitments; (ii) verbintenissen in verband met ontbossing en legale en duurzame productie van grondstoffen; en (iii) gerelateerde handel.
- **Opvoeren van inspanningen om de beschikbaarheid, kwaliteit en harmonisatie van betrouwbare informatie over bosareaal en veranderingen in landgebruik te verbeteren** en om de beleidsvorming door een breed scala van belanghebbenden te informeren, ook in partnerlanden.
- **Doorgaan met de ondersteuning van de ontwikkeling van wereldwijde- en regionale-informatiesystemen** om de effecten van bosbranden te monitoren, die elk jaar wereldwijd ongeveer 67 miljoen hectare bos verbranden.

Bibliography

- &Green, 2020. &Green Fund: investing in inclusive agriculture, protecting forests. [Online]
Available at: <https://www.andgreen.fund/>
- 2Scale, 2019. 2 Scale programma. [Online]
Available at: <https://www.2scale.org/en/about>
- AIM, 2019. Amsterdam Initiative Against Malnutrition. [Online]
Available at: <https://www.gainhealth.org/partnerships/amsterdam-initiative-against-malnutrition-aim>
- BBE, 2019. [Online]
Available at: <https://www.biobasedeconomy.nl/>
- BBI, 2006. Een terugblik op het BBI Bossenbeleid. Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal 2002-2006., Interdepartementale Werkgroep BBI-Bossen.
- Bentham, M. van, J. Kremers, J. Oldenburger, N. Stam, N. Sleurink, 2019. How sustainable are Europe's Tropical timber imports? Estimating the market share of verified sustainable tropical timber on the European market, IDH.
- Besseau, P., Graham, S. and Christophersen, T. (eds.), 2018. Restoring forests and landscapes: the key to a sustainable future. Global Partnership on Forest and Landscape Restoration, Vienna, Austria. : IUFRO.
- Bhageloe-Datadin, R., Delahaye R (2013), Materiaalstromen en grondstof- afhankelijkheid van de Nederlandse economie, s.l.: CBS.
- BHOS, 2019a. Kamerbrief: Hulp, handel en investeringen, juni 2019, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken
- BHOS, 2019. Kamerbrief: Investeren in Perspectief – Goed voor de Wereld, Goed voor Nederland, 14 februari 2019, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken
- BMELV, 2011. Forest Strategy 2020 Sustainable Forest Management – An Opportunity and a Challenge for Society , Bonn: Federal Ministry of Food, Agriculture and Consumer Protection (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz.
- BMNT, 2018. Austrian Forest Strategt 2020+ , Vienna: FEDERAL MINISTRY FOR SUSTAINABILITY AND TOURISM.
- Bossenoverleg, 2009. Verslag. Bijeenkomst Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud op de korrel.
- Brack, D., 2019. Towards sustainable cocoa supply chains: Regulatory options for the EU, Tropenbos International, FERN and Fair Trade.
- BUZA/LNV, 2020. Kamerbrief: Betreft Internationale inzet bosbehoud en bosherstel, 9 maart 2020, referentie: BZDOC-341020141-14, Ministerie van Buitenlandse Zaken, in samenwerking met Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- BUZA, 2019b. Betreft Beantwoording vragen van het lid Bouali over de ontbossing van de Amazone - 20 september 2019, Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Carter, S. M. Herold M.C., Rufino, K. and others, 2015. Mitigation of agricultural emissions in the tropics: comparing forest land-sparing options at the national level.. Biogeosciences, Volume 12, p. 4809–4825 .
- CBD, 2019. Global Platform on Business and Biodiversity. [Online]
Available at: <https://www.cbd.int/business/>
- CBS, 2019. Achtergrondinformatie en handelstromen, koffie. [Online]
Available at: <https://www.cbs.nl/nl-nl/economie/landbouw/monitor-duurzame-agro-grondstoffen-2017/agro-grondstoffen/koffie/achtergrondinformatie-en-handelstromen-koffie>
- CGF, 2019. Consumer Goods Forum. [Online]
Available at: <https://www.theconsumergoodsforum.com>
- CGIAR, 2019. Climate change, agriculture and food security. [Online]
Available at: <https://ccafs.cgiar.org>
- Chatham-House, 2015. Tackling Illegal Logging and Related Trade: What progress and where next. The Royal Institute of International Affairs, London
- COWI, Ecofys, 2018. Feasibility study on options to step up EU action against de- forestation PART I BACKGROUND ANALYSIS AND SETTING THE SCENE: SCALE AND TRENDS OF GLOBAL DEFORESTATION AND ASSESSMENT OF EU CONTRIBUTION FINAL REPORT
- Curtis, P.G., Slay, C.M., Harris N.L. and others, 2008. Classifying drivers of global forest loss. Science, 361 (6407).
- Dam, J. v., 2019. Mainstreaming forests where they matter most. Key pointers for Dutch international policy for forests: A review of related processes and developments, s.l.: Tropenbos International.
- Dam, J. van, van den Hombergh, H. Hoefsloot, H. and Jazeer R., 2019a. Key pointers for an ambitious EU deforestation-free action plan. Policy Brief., s.l.: Tropenbos International and IUCN NL.
- De Vriend, H.J., van Koningsveld M., 2012. Building with Nature: Thinking, acting and interacting differently., s.l.: Ecoshape consortium.

- DNB, Duurzame financiering: Zijn er belemmeringen vanuit toezicht, financiële regelgeving en overheidsbeleid? De Nederlandse Bank.
- DSPO, 2017. Jaarverslag 2017 Duurzame palmolie, Dutch Sustainable Palm Oil Coalition.
- EC, 2013. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Progress in the implementation of the EU Forest Strategy 'A new EU Forest Strategy: for forests and the forest', Brussels: European Commission.
- EC, 2017. Communication from the Commission to the Institutions: Making Public Procurement work in and for Europe, Brussels: European Commission.
- EC, 2019. Action Plan on Nutrition Fourth Progress Report April 2018 – March 2019, European Commission
- EC, 2019b. Persbericht: EU en Mercosur bereiken akkoord over handelsverdrag Brussel, 28 juni 2019. [Online], European Commission
Available at: https://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-3396_nl.htm
- EC, European Commission, 2019. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Stepping up EU Action to Protect and Restore the World's Forests, Brussels: European Commission.
- Ecoagriculture-Partners, 2019. 1000 Landscapes for 1 Billion People UNCCD COP14 Side Event, September 11 2019. [Online]
Available at: <https://ecoagriculture.org/event/1000-landscapes-for-1-billion-people-unccd-cop14-side-event/>
- EPRM, 2019. European Partnership for Responsible Minerals. [Online]
Available at: <https://europeanpartnership-responsibleminerals.eu>
- ESPO, 2017. MAKING SUSTAINABLE PALM OIL THE NORM IN EUROPE Progress Report on the import and use of sustainable palm oil in Europe
- EU-Monitor, 2019. GEZAMENLIJKE MEDEDELING AAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD Het verantwoord betrekken van mineralen uit conflict- en hoogrisicogebieden Naar een geïntegreerde EU-strategie. [Online]
Available at: <https://www.eumonitor.nl/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vji01wdm9gnp>
- FAO, 2014. The State of Food and Agriculture 2014 IN BRIEF Innovation in family farming, Food and Agricultural Organization of the United Nations
- FAO, 2016. GLOBAL FOREST RESOURCES ASSESSMENT 2015 How are the world's forests changing? Second edition, Rome, Food and Agricultural Organization of the United Nations
- FAO, 2016. State of the world's forests, forest and agriculture: land-use challenges and opportunities, Rome, Food and Agricultural Organization of the United Nations
- FAO, 2017. The charcoal transition: greening the charcoal value chain to mitigate climate change and improve local livelihoods, by J. van Dam., Rome
- FAO, 2018. The State of the World's Forests 2018 - Forest pathways to sustainable development. Rome., Rome: License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO., Food and Agricultural Organization of the United Nations
- FAO, 2018. Urban and peri-urban forestry,. [Online]
Available at: <http://www.fao.org/forestry/urbanforestry/en/>
- FAO, 2018. WORLD FOOD AND AGRICULTURE STATISTICAL POCKETBOOK 2018, s.l.: s.n.
- FAO, 2019. [Online]
Available at: <http://www.fao.org/forest-farm-facility/en/>
- FAO, Global Mechanism of the UNCCD, 2015. Sustainable financing for forest and landscape restoration: Opportunities, challenges and the way forward. Discussion paper., Rome: FAO.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO, 2019. The State of Food Security and Nutrition in the World 2019. Safeguarding against economic slowdowns and downturns, Rome: FAO.
- FERN, 2018. Agricultural commodity consumption in the EU BEEF- policy brief - April 2018
- FERN, 2019. Briefing note: A Green New Deal for Forests, September 2019, Brussels: FERN.
- FERN, Februari 2019. EU FORESTS IN DANGER: FOREST PROTECTION STARTS IN OUR BACKYARD, Brussels: FERN.
- Finland, Ministry of Agriculture and Forestry, 2019. National Forest Strategy 2025 - updated version Government Resolution 21 February 2019, Helsinki: Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2019:17.
- FMS, Foundation Max van der Stoel, 2019. Voedselzekerheid. [Online]
Available at: https://www.foundationmaxvanderstoel.nl/wat_we_doen/development/cases/cases_item/t/voedselzekerheid
- Forest_governance, 2019. Illegal logging portal: Forest governance. [Online]
Available at: <https://www.illegal-logging.info/topics/forest-governance>
- Fountain, A., Huetz-Adams, F., 2018. Cocoa Barometer 2018
- Fournier P., S. Ozinga, 2018, Forests and forest people in EU Free Trade Agreements, ISBN number: 978-1-90660, s.l.: FERN, October 2018

- GEF, 2019. GEF Forests, Global Environment Facility. [Online]
Available at: <https://www.thegef.org/topics/forests>
- Hanson C., Vice President for Food, Forest, Water & The Ocean, WRI., 2019. STATEMENT: New York Declaration of Forests assessment shows we're losing the battle, but we can still beat deforestation. [Online]
Available at: <https://www.wri.org/news/2019/09/statement-craig-hanson-new-york-declaration-forests-assessment>
- HLPE, 2017. HLPE Report No. 11. Sustainable forestry for food security and nutrition : A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition. , Rome, Italy: High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition (HLPE).
- HLPW, High Level Panel on Water, 2018. Outcome Document, Making Every drop count – An agenda for water action, 14 March 2018
- I&W, 2019a. Kamerbrief Uitwerking afspraken Klimaatakkoord over duurzame biomassa, 4 juli 2019, Den Haag: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.
- I&W, 2019. Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie 2019-2023, Den Haag: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.
- ICO, 2019. Coffee Development Report (2019). Growing for Prosperity - Economic viability as the catalyst for a sustainable coffee sector., International Coffee Organization.
- IDH, 2019. The data speaks The urgent need to transform no-deforestation, sustainable agriculture and development pledges into actions, Initiatief Duurzame Handel (IDH).
- IDH, 2020. The urgency of action to tackle tropical deforestation. Protecting forests and fostering sustainable agriculture, Utrecht: Sustainable Trade Initiative, Prepared for IDH by FACTS Consulting, COWI A/S and AlphaBeta Singapore..
- Interpol, 2019. GLOBAL FORESTRY ENFORCEMENT, Strengthening Law Enforcement Cooperation Against Forestry Crime, INTERPOL.
- IPAM, 2020. Farmers in the Amazonian State of Mato Grosso may be paid to not deforest. [Online]
Available at: <https://ipam.org.br/rural-producers-in-mato-grosso-may-be-paid-to-not-deforest/>
- IPBES, 2018. THE IPBES ASSESSMENT REPORT ON LAND DEGRADATION AND RESTORATION, ISBN No: 978-3-947851-09-6: Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services .
- IPBES, 2019. The global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services
- IUCN, 2017. Forest Brief: The Bonn Challenge and the Paris Agreement: How can forest landscape restoration advance Nationally Determined Contributions?, IUCN and Climate Focus.
- IUCN-NL, 2018. Hoe kan verantwoorde en transparante mijnbouw gestimuleerd worden?. [Online]
Available at: <https://www.iucn.nl/updates/hoe-kan-verantwoorde-en-transparante-mijnbouw-gestimuleerd-worden>
- Kabinet, Tweede Kamer der Staten-Generaal. 1991. Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud. Vergaderjaar 1990-1991, 21517, nrs 2-3
- Kabinet, Tweede Kamer der Staten-Generaal, 20 mei 2019. BRIEF VAN DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT - Natuurbeleid, voortgang Natura 2000
- Klimaatakkoord, 2019. Commitment van de financiële sector
- Knorr-Evans M., Parker-Forney M., 2019. Buyer Beware: One Study Finds 62% of Wood Products Mislabeled. [Online]
Available at: <https://www.wri.org/blog/2019/09/buyer-beware-one-study-finds-62-wood-products-mislabeled>
- Koffiethée-NL, 2019. Koffie en Thee Nederland - duurzaamheid. [Online]
Available at: <https://www.koffiethoe.nl/duurzaamheid/>
- Kok M., Alkemade R., Bakkenes M., Zagt R.J., en anderen, 2014. CBD Technical Series No. 7: HOW SECTORS CAN CONTRIBUTE TO SUSTAINABLE USE AND CONSERVATION OF BIODIVERSITY, s.l.: CBD - in cooperation with Tropenbos, PBL, WUR and UBC Colombia.
- LANDac, 2019. [Online]
Available at: <https://www.landgovernance.org>
- Livelihoods, 2019. Livelihoods Fund. [Online]
Available at: <http://www.livelihoods.eu>
- LNv, 2019a. Kamerbrief Appreciatie IPBES-rapport en aankondiging interdepartementaal programma Versterken Biodiversiteit 7 oktober 2019, Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- LNv, 2019b. Kamerbrief Programma Natuurlijk Ondernemen: Evaluatie en aanpak natuurlijk kapitaal, Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- LNv, 2019. BNC Fiche 3: Mededeling – Intensivering EU inzet bescherming & herstel bossen wereldwijd, Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit .
- LNv, 2019c. BRIEF VAN DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT, Landbouw en visserijraad 6 juni 2019,

- M. Hekkenberg, B. Strengers, J. Ros, 2018. Notitie Structureerende rationale voor inzet van duurzame biomassa, Planbureau voor de Leefomgeving.
- Minang A.P., van Noordwijk M., Lalisa A Duguma, D. Alemagi, T.H. Do, F. Bernard, P. Agung, 2014. REDD+ readiness progress across countries: time for reconsideration. *Climate Policy*, Volume DOI: 10.1080/14693062.2014.905822.
- MinBUZA, 2019a. Kamerbrief: Betreft Voortgang implementatie IMVO-beleid, juni 2019, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- MinBuZa, 2019. Kamerbrief: Betreft Europese en mondiale klimaatdiplomatie, 13 september 2019, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- MinBuZa, 2019. Voedsel- en voedingszekerheid. [Online]
Available at: <https://www.osresultaten.nl/thema/voedselzekerheid>
- MinEz, 2016. Kamerbrief Actieplan mondiaal duurzaam bosbeheer 26 januari 2016, Ministerie van Economische Zaken.
- Ministère, Ministère de la Transition écologique et solidaire, 2018. NSID: FRENCH NATIONAL STRATEGY TO COMBAT IMPORTED DEFORESTATION (NSID) 2018–2030, Paris
- MVO-platform, 2019. [Online]
Available at: <https://www.mvoplatform.nl/voorstellen/>
- NL-ETI, 2019. Nederland Extractive Industries Transparency Initiative (NL-EITI) Rapport 2017
- NYDF, 2018a. Briefing paper: Progress on the New York Declaration on Forests Improving Governance to Protect Forests Empowering People and Communities, Strengthening Laws and Institutions
- NYDF, 2018. Briefing series Goal 10: Strengthening Forest Governance Frameworks Progress in Nine Major Tropical Forest Countries, New York Declaration on Forests.
- NYDF, NYDF Assessment Partners, 2018. Improving Governance to Protect Forests: Empowering People and Communities, Strengthening Laws and Institutions – New York Declaration on Forests Goal 10 Assessment Report, s.l.: Coordinated by Climate Focus with support from the Climate and Land Use Alliance.
- NYD, New York Forest Declaration [Online]
Available at: <http://forestdeclaration.org/downloads/> [Accessed 2018].
- P. Besseau, , S. Graham, T. Christophersen (eds.), 2018, Restoring forests and landscapes: the key to a sustainable future., Vienna, Austria: Global Partnership on Forest and Landscape Restoration.
- Panhuyzen, S., Pierrot, J., 2018. Coffee Barometer 2018
- PBE, 2019. Gebruik van Houtige Biomassa voor Energieopwekking Jaarrapportage 2018, Platform Bio-energie.
- P Phalan, B., Malvika Onial, Andrew Balmford, Rhys E. Green, 2011. Reconciling Food Production and Biodiversity Conservation: Land Sharing and Land Sparing Compared, *Science* , Vol. 333(Issue 6047, pp. 1289-1291), p. DOI: 10.1126/science.1208742 .
- Profundo, 2014. Soy Barometer 2014, A Research report for the Dutch Soy Coalition, Profundo Research and Advice, September 2014
- R R. McLain, S. Lawry, M. R. Guariguata, J. Reed, 2018. Toward a tenure-responsive approach to forest landscape restoration: A proposed tenure diagnostic for assessing restoration opportunities. *Land Use Policy*, Volume <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.11.053>.
- Raamsdonk, Jan van (red.), 2008, Het tropisch regenwoud in het OS-beleid 1999 – 2005. IOB-evaluaties no 320
- Rewilding-Europe, 2019. Green shoots for rewilding. [Online]
Available at: <https://rewilding-europe.com/news/green-shoots-for-rewilding/>
- Reyter K., Stolle F., Anderson W. 2019. Deforestation Threatens the Mekong, but New Trees Are Growing in Surprising Places, October 2 2019. [Online]
Available at: <https://www.wri.org/blog/2019/10/deforestation-threatens-mekong-new-trees-are-growing-surprising-places>
- Rijksoverheid, 2016. Nederland circulair in 2050 Rijksbreed programma Circulaire Economie, PBL.
- Rijksoverheid, 2019. Klimaatkoordm 28 juni 2019, Den Haag
- Rogerson, S., 2019. Forest 500 annual report 2018 - the countdown to 2020, Global Canopy.
- Schaik L. van, Kamphof, R., Sarris S., 2018. A Test of Endurance Addressing migration and security risks by means of landscape restoration in Africa, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.
- Shearman, P., Bryan J., Laurance, 2012. Are we approaching 'peak timber' in the tropics?. *Biological Conservation* , Volume 151(1):17–21.
- Sheil, D., 2019. Importance of Central Africa's forests for regional climate and rainfall, Tropenbos International.
- Smith P., M. Bustamante, H. Ahammad, H. Clark, H. Dong, E.A. Elsidig, H. Haberl, R. Harper, J. House, M. Jafari, O. Masera, C. Mbow, N.H. Ravindranath, C.W. Rice, C. Robledo Abad, A. Romanovskaya, F. Sperling, and F. Tubiello, 2014. Agriculture, Forestry and Other Land Use (AFOLU). In: O. R. P. Y. S. e. a. [Edenhofer, ed. *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA

- SNV, 2019. Climate Smart Agriculture. [Online]
Available at: <http://www.snv.org/project/climate-smart-agriculture>
- Sova, C. A., G. Grosjean, T. Baedeker, T. N. Nguyen, M. Wallner, A. Jarvis, A. Nowak, C. Corner-Dolloff, E. Girvetz, P. Laderach, and Lizarazo. M, 2018. Bringing the Concept of Climate-Smart Agriculture to Life: Insights from CSA Country Profiles Across Africa, Asia, and Latin America, World Bank, and the International Centre for Tropical Agriculture.
- TBI-Ghana, 2018. Learning lessons from FLEGT-VPA to promote governance reform in Ghana's cocoa sector
- TEEB, 2009. TEEB climate issues update. The Economics of Ecosystems and Biodiversity
- TFA2020, 2019. Objectives Tropical Forest Alliance 2020. [Online]
Available at: <https://www.tfa2020.org/en/about-tfa/objectives/>
- TPAC, 2019. Timber Procurement Assessment Committee. [Online]
Available at: <https://www.tpac.smk.nl/32/home.html>
- UN, 2017. United Nations strategic plan for forests, 2017-2030, Verenigde Naties.
- UNCCD, 2017. Global Land Outlook, the first edition, Bonn: UNCCD and partners.
- UNCCD, 2019. Knowledge hub: Land degradation neutrality. [Online]
Available at: <https://knowledge.unccd.int/topics/land-degradation-neutrality>
- UN-DESA, 2019. World Population Prospects 2019, s.l.: Population Division of the UN Department of Economic and Social Affairs.
- UNECE/FAO, 2019. [Online]
Available at: <http://www.unece.org/forests/welcome.html>
- UNFF, 2017. Report of the United Nations Forum on Forests on its 2017 special session, 20 January 2017, United Nations strategic plan for forests 2017-2030 and quadrennial program of work of the United Nations Forum on Forests for the period 2017-2020
- UN-REDD, U.-R. p., 2019. Forest governance and REDD+. [Online]
Available at: <http://www.unredd.net/knowledge/redd-plus-technical-issues/redd-plus-governance.html>
- van Dam, J. en Brasser, A., 2018. Vergroten van het aanbod en gebruik van duurzame biomassa: Achtergrondinformatie in trends rondom verduurzamen van biomassa voor geselecteerde commodity's,
- W. Laurence, M.J. Campbell, M. Alamgir and I. Mahmoud, 2017. Road Expansion and the Fate of Africa's Tropical Forests. Journal Frontiers in Ecology and Evolution, Issue 11 July 2017, p. <https://doi.org/10.3389/fevo.2017.00075>.
- WBCSD, 2019. World Business Council on Sustainable Development. [Online]
Available at: <https://www.wbcsd.org>
- Weisse M., Goldman E.D., 2019. World Resources Institute: The World Lost a Belgium-sized Area of Primary Rainforests Last Year. [Online]
Available at: <https://www.wri.org/blog/2019/04/world-lost-belgium-sized-area-primary-rainforests-last-year>
[Accessed April 25, 2019].
- Westerlaan, P., 2019. Strengthening the business case for sustainable forest management. Barriers and opportunities as seen from Cameroon, Ghana, Indonesia, Myanmar and Suriname. , Wageningen, the Netherlands: Tropenbos International and Stichting Bewust met Hout.
- WFP, World Food Programme[Online]
Available at: <http://www1.wfp.org>
- WRI, 2018. CREATING A SUSTAINABLE FOOD FUTURE: A Menu of Solutions to Feed Nearly 10 Billion People by 2050, World Resources Institute.
- WRI, 2019a. RELEASE: Forests for Life: New Global Partnership Targets Planet's Great Forests for Urgent Protection. [Online]
Available at: <https://www.wri.org/news/2019/09/release-forests-life-new-global-partnership-targets-planet-s-great-forests-urgent>
- WRI, 2019. Forests. [Online]
Available at: <https://www.wri.org/our-work/topics/forests>
- WRI, W. R. I., 2019. Global Restoration Initiative. [Online]
Available at: <https://www.wri.org/our-work/project/global-restoration-initiative>
- WWF, EEB, Birdlife Europe, Greenpeace, 2018. Last chance CAP, Brussels
- WWF-EU, 2019a. European Commission publishes long-awaited plan to address EU impact on deforestation. [Online]
Available at: https://wwf.panda.org/wwf_news/?350418/European-Commission-publishes-long-awaited-plan-to-address-EU-impact-on-deforestation
- WWF-EU, 2019. What we do?. [Online]
Available at: <http://www.wwf.eu>
- WWF, Greenpeace, Conservation International Europe, Client Earth, FERN, EIA, Forest Peoples Programme, Transparency International Europe and Global Witness, 2016. Briefing note: Tackling illegal logging, deforestation and forest degradation: an agenda for EU action.

WWF-NL, 2019. Amazone. [Online]

Available at: <https://www.wwf.nl/wat-we-doen/waar-zijn-we-actief/amazone>

Zomer RJ, Trabucco A, Coe R, Place F, van Noordwijk M, Xu J.C., 2014. Trees on farms: an update and reanalysis of agroforestry's global extent and socio-ecological characteristics. Working Paper 179. Bogor, Indonesia: World Agroforestry Centre (ICRAF) South, s.l.: ICRAF.

By making knowledge work for forests and people, Tropenbos International contributes to well-informed decision making for improved management and governance of forests and trees in climate-smart landscapes. Our longstanding local presence and ability to bring together local, national and international partners make us a trusted partner in sustainable development.

Tropenbos International
P.O. Box 232
6700 AE Wageningen
the Netherlands

✉: tropenbos@tropenbos.org

www.tropenbos.org

facebook.com/TropenbosInternational

[@Tropenbos \(twitter.com/tropenbos\)](https://twitter.com/tropenbos)

linkedin.com/company/tropenbos-international

youtube.com/Tropenbos